

ANKARA

HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**CEZA HUKUKUNUN GENEL PRENSİPLERİ KARŞISINDA
AZERBAYCAN CEZA KANUNUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Mammad İSMAYİLOV

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. İzzet ÖZGENÇ**

**YÜKSEK LİSANS
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
CEZA VE CEZA USULÜ BİLİM DALI**

TEMMUZ - 2019

**CEZA HUKUKUNUN GENEL PRENSİPLERİ KARŞISINDA
AZERBAYCAN CEZA KANUNUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Mammad ISMAYILOV

**YÜKSEK LİSANS
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
CEZA VE CEZA USULÜ BİLİM DALI**

**ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

TEMMUZ 2019

Mammad ISMAYILOV tarafından hazırlanan “Ceza Hukukunun Genel Prensipleri Karşısında Azerbaycan Ceza Kanununun Değerlendirilmesi” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Kamu Hukuku Anabilim Dalında Ceza ve Ceza Usul Hukuku Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. İzzet ÖZGENÇ

Kamu Hukuku, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum .....

Başkan : Prof. Dr. Cumhuriyet ŞAHİN

Kamu Hukuku, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum .....

Üye : Doç. Dr. Elvan KEÇELİOĞLU

Kamu Hukuku, Çankaya Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum .....

Tez Savunma Tarihi: 10/07/2019

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Figen ZAİF

Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Mammad ISMAYILOV

10/07/2019

Ceza Hukukunun Genel Prensipleri Karşısında Azerbaycan Ceza Kanununun Değerlendirilmesi

Yüksek Lisans Tezi

Mammad ISMAYILOV

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Temmuz 2019

ÖZET

Ceza hukukunun genel prensipleri ceza hukukuna hâkim olan temel ilkelerden ibarettir. Azerbaycan Ceza Kanunu ceza hukukunun genel prensiplerine hâkim olan ilkeler çerçevesinde düzenlenmiş bir kanundur. Bu çalışmada ceza hukukunun temel prensipleri esas alınarak Azerbaycan Ceza Kanununun tarihten günümüze kadarki gelişim süreci, kanuna hâkim olan temel kaynaklar, doktrindeki görüşler ile yeni ceza kanununun yapısı, sistemi, uygulanma alanları bütün yönleriyle gözetilerek incelenmesi amaçlanmıştır. Arap hilafetinin hâkimiyeti altında bulunduğu dönemlerde Azerbaycan coğrafyasında İslam dini kaynaklı hukuk sistemi uygulanmıştı. 10 Şubat 1828 tarihinde Türkmençay Antlaşması ile Kuzey Azerbaycan toprakları Rusya tarafından ilhak edilmiş ve Kuzey Azerbaycan'da İslam dini kaynaklı hukuk sisteminden Çarlık Rusya'da geçerli olan hukuk sistemine geçiş süreci başlamıştı. Bu dönemde 1845 tarihli "Cinayet ve Islah Cezaları Hakkında Kanunname" ceza hukuku içerikli en önemli belgeydi. Bu Kanunnameyle ceza mevzuatı ilk kez genel ve özel hükümler olmak üzere ikiye ayrılmıştı. Sovyet Rusya dönemi Kanunlarında ise sosyalist düşünce etkisi hâkim olmuş ve 1958 tarihli "Esaslarla" ceza hukukunun temel ilkeleri kanunlarda yer almaya başlamıştır. Azerbaycan'ın yeni Ceza Kanunu 1 Eylül 2000 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Yeni Ceza Kanununun tasarısı hazırlanırken Rusya'nın, Fransa'nın ve Avrupa'nın diğer ülkelerinin yürürlükte olan ceza kanunlarının sistemi, ilkeleri ve normları dikkate alınmıştır. Yeni Ceza Kanunu bağımsızlığını kazanan Azerbaycan'ın ilk ceza kanunudur. Yeni Kanun demokratikliği, yenilikçiliği ile önceki kanunlardan ayrılmaktadır. Kanun Genel ve Özel Hükümler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Kanunun Genel Hükümler kısmı altı bölümden, on yedi fasıldan, 99 maddeden ibarettir. Yeni Ceza Kanununun doğrudan kaynakları Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası, Azerbaycan Cumhuriyetinin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler ve Cinayet Mecellesidir. Yeni Ceza Kanunu diğer eski ceza kanunlarından farklı olarak ceza hukukunun en temel prensipleri olan kanunilik, kanun önünde eşitlik, kusura göre sorumluluk, adalet ve hümanizm ilkelerini benimsemiştir. Yeni Ceza Kanunuyla kıyas yasağı getirilmiş, suç tiplerinin ve ceza sorumluluğunun belirlenmesinin yeni özellikleri düzenlenmiştir.

Bilim Kodu : 50301

AnahtarKelimeler : Ceza Kanunu, Ceza Hukuku, Genel Hükümler, Özel Hükümler

SayfaAdedi : 223

Tez Danışmanı : Prof. Dr. İzzet ÖZGENÇ

Evaluation of the Azerbaijan Penal Code Against the General Principles of Penal Law

M.Sc. Thesis

Mammad ISMAYILOV

ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL FOR ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY

July 2019

ABSTRACT

The general principles of penal law consist of the basic principles penal law. The Azerbaijani Penal Code is a law regulated within the framework of the principles governing the general principles of criminal law. In this study, it was aimed to examine the development process of the Azerbaijan Penal Code from the date up to the present day, the basic sources that dominate the law, the opinions in the doctrine and the structure, system and application areas of the new penal code by taking into consideration all aspects. At the time of the Arab caliphate, the legal system of Islamic religion was applied in Azerbaijan geography. On 10 February 1828, with the Turkmenchay Treaty, the territory of North Azerbaijan was annexed by Russia and the process of transition from the legal system of Islamic religion to the Tsarist Russia started in North Azerbaijan. During this period, the 1845 Law on "Murder and Correctional Punishments" was the most important document containing penal law. For the first time, the Penal Code was divided into two categories. These were general and special provisions. In the laws of the Soviet Russia period, the influence of socialist thought was dominant and with the 1958 "Principles", the basic principles of penal law began to be included in the laws. The new Penal Code of Azerbaijan came into force on 1 September 2000. While drafting the new Penal Code, the system, principles and norms of the penal codes in force in Russia, France and other European countries were taken into consideration. The new Penal Code is the first penal code of Azerbaijan that gained its independence. The new law differs from the previous laws with its democracy and innovation. The Law is divided into General and Special Provisions. The General Provisions section of the Law consists of six sections, seventeen chapters and 99 articles. The direct sources of the new Penal Code are the Constitution of the Republic of Azerbaijan, the international conventions to which the Republic of Azerbaijan is a party and the Penal Code. The new Penal Code, unlike other old penal codes, has adopted the most basic principles of criminal law: legality, equality before the law, responsibility according to the fault, justice and humanism. A comparison ban was introduced with the new Penal Code and new characteristics of the determination of crime types and criminal responsibility were regulated.

Science Code : 50301

Key Words : Penal Code, Criminal Law, General Provisions, Special Provisions

Page Number : 223

Supervisor : Prof. Dr. İzzet ÖZGENÇ

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans tezimin başlangıcından sonuna kadar bilgi birikimini ve deneyimlerini her zaman paylaşan, hevesle çalışmalara devam etmemi sağlayan, kendisinden çok şey öğrendiğim ve birlikte çalışmaktan onur duydum değerli hocam, tez danışmanım Prof.Dr. İzzet ÖZGENÇ'e sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Ayrıca, yüksek lisans eğitimim sürecinde akademik bakış açısı kazanmamda büyük katkıları olan sevgili hocalarım, Prof. Dr. Cumhur ŞAHİN, Prof.Dr. İlhan ÜZÜLMEZ ve Doç.Dr. Neslihan GÖKTÜRÜK'e teşekkürlerimi sunuyorum.

Bu çalışmanın her aşamasında manevi destekleri ile hep yanımda olan değerli arkadaşlarım Dr. Könül ABASLI'ya, Başar PANCAROĞLU'na, Oğuz ERDOĞAN'a ve Mehmet Selçuk YEL'e sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Beni büyüten, okutan ve eğitimimi her zaman destekleyen, rahmetle andığım
anneme...

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR.....	xi
1. GİRİŞ	1
2. AZERBAIJAN CEZA HUKUKUNUN GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE KADAR OLAN GENEL ÖZELLİKLERİ.....	5
2.1. Azerbaycan Ceza Kanununun Tarihi Gelişim Süreci.....	5
2.1.1. 1845 tarihli “Cinayet ve Islah Cezaları Hakkında Kanunname”	7
2.1.2. 1903 tarihli “Cinayet Kanunnamesi”	11
2.1.3. 1917 Yılı Geçici Hükümet Dönemi	14
2.1.3.1. 1917 Ekim Devrimi’nin Rusya ceza kanunu ve uygulamasına olan etkileri	15
2.1.3.2. Bağımsız bir Azerbaycan devletinin kurulması ve bu kuruluş sürecinde ceza hukuk uygulaması.....	18
2.1.4. Sovyet Ceza Hukuku Dönemi	21
2.1.5. 1922 tarihli Sovyet Rusya Ceza Kanunu	23
2.1.6. 1923 Tarihli Ceza Kanunu.....	25
2.1.7. 31 Ekim 1924 Tarihli “Ceza Mevzuatı Esasları”	27
2.1.8. 1927 Tarihli Ceza Kanunu.....	28
2.2. II. Dünya Savaşı Yıllarında Azerbaycan Ceza Hukukunun Gelişim Süreci (1937-1946).....	30
2.2.1. 1958 tarihli “SSCB İttifakı ve Müttelik Cumhuriyetleri Ceza Hukukunun Esasları”	31
2.2.2. 1961 Tarihli Ceza Kanunu.....	33
2.3. Yeni Ceza Kanunun (Cinayet Mecellesi) Yapısı, Sistemi ve Uygulama Alanları.....	40
2.4. Azerbaycan Ceza Kanununun Görev ve Prensipleri.....	45
2.5. Azerbaycan Ceza Hukukunun Temel Kaynakları ve Uygulama Alanları	52
2.5.1. Genel Olarak Azerbaycan Ceza Kanununa Hâkim Olan Temel Kaynaklar.....	52

	Sayfa
2.5.1.1. Anayasa.....	52
2.5.1.2. Ceza kanunu	54
2.5.1.3. Uluslararası sözleşmeler	56
2.6. Azerbaycan Ceza Kanunu Hükümlerinin Uygulama Alanı	57
2.6.1. Azerbaycan Ceza Kanunu Hükümlerinin Zaman Bakımından Uygulanması	57
2.6.2. Ceza Hukuku Kurallarının Yer Bakımından Uygulanması	62
2.6.3. Ceza Hukuku Kurallarının Kişi Bakımından Uygulanması.....	65
3. YENİ AZERBAYCAN CEZA KANUNUNDA SUÇUN GENEL YAPISI.....	69
3.1. Suç Kavramı ve Suçların Tasnifi	69
3.2. Yeni Ceza Kanununda Suçların Tasnifi	72
3.3. Suç Tipi ve Ceza Sorumluluğu	74
3.4. Suçun Objektif (Maddi) Unsurları	76
3.4.1. Sosyal Tehlikeli Fiil	77
3.4.2. Sosyal Tehlikeli Netice (Netice)	78
3.4.3. Suçun Konusu	79
3.4.4. Nedensellik Bağı	80
3.4.5. Suçun Sujesi.....	80
3.5. Azerbaycan Ceza Hukukuna Göre Kusurluluk	80
3.5.1. Sarhoş Halde İşlenen Suçlara Göre Ceza Sorumluluğu	83
3.5.2. Suçun Özel Sujesi	85
3.5.3. Azerbaycan Ceza Hukukunda Ceza Sorumluluğunun Oluşması İçin Zaruri Olan Yaş Sınırı	86
3.6. Suçun Sübjektif (Manevi) Unsurları	88
3.6.1. Azerbaycan Ceza Hukukunda Kast Ve Onun Türleri.....	88
3.6.2. Dolaylı (olası)Kast	90
3.6.3. Taksir ve Türleri	92
3.6.3.1. Bilinçli taksir ve olası kast ayrımı.....	94
3.6.3.2. Kusurun karma biçimi (kast- taksir kombinasyonu ya da netice sebebiyle ağırlaşmış suç)	95
3.6.4. Amaç ve Saik	97
3.6.5. Hata ve Ceza Sorumluluğuna Etkisi	98
3.6.5.1. Hukuki hata	98
3.6.5.2. Somut (gerçek) hata	100

	Sayfa
3.6.5.2.1. Kasta yönelik hata (şahista hata)	100
3.6.5.2.2. Suçun konusunda hata	101
3.6.5.2.3. İşlenen fiilin içeriği konusunda hata.....	102
3.6.5.2.4. Mağdurun kişiliğinde olan hata	102
3.6.5.2.5. Suçun neticesi hakkında hata.....	103
3.6.5.2.6. Nedensellik bağında hata	103
3.7. Suçun İşlenme Aşamaları.....	104
3.7.1. Hazırlık Hareketleri	105
3.7.2. Teşebbüs Aşmasında Kalmış Suç	107
3.7.3. Tamamlanmış Suç	110
3.7.4. Suça Hazırlık Hareketlerine ve Teşebbüs Aşamasında Kalmış Suçlara Gore Ceza Sorumluluğu	111
3.7.5. Gönüllü Vazgeçme	114
3.8. Azerbaycan Ceza Hukukunda İştirak.....	116
3.8.1. İştirak Türleri	118
3.8.1.1. Suçu icra eden	119
3.8.1.2. Suçu organize edenler (teşkilatçılar).....	119
3.8.1.3. Suçun tahrikçileri (Dolaylı fail)	121
3.8.1.4. Yardım etme	122
3.8.1.5. İştirak halinde işlenmiş suçlara göre ceza sorumluluğu ve cezanın belirlenmesi	124
3.9. Suçların Mecmusu (Suçların İçtimai)	127
3.10. Residiv Suçlar (Tekerrür Halinde İşlenen Suçlar).....	130
3.11. Fillin Suç Olmasını Ortadan Kaldıran Haller	133
3.11.1. Meşru Savunma.....	134
3.11.1.1. Kast fiili ile bağlı meşru savunmanın hukukilik şartları.....	137
3.11.1.2. Meşru savunmada gerçekleştirilen savunma hareketlerinin hukukilik şartları	140
3.11.2. Meşru savunmada sınırın aşılması.....	142
3.11.3. Zorunluluk Hali.....	143
3.11.4. Failin Yakalanması Sırasında Ona Zarar Verilmesi	146
3.11.5. Yetkili Mercinin Emrini İfa.....	149
4. AZERBAJYCAN CEZA KANUNUNDA CEZANIN, CEZA SORUMLULUĞUNUN VE CEZADAN MUAF TUTMANIN GENEL ÖZELLİKLERİ.....	151
4.1. Kanununda Ceza Kavramı, Cezanın Amacı ve Türleri.....	151

	Sayfa
4.2. Azerbaycan Ceza Kanununda Ceza Sistemi ve Ceza Türleri	157
4.3. Azerbaycan Ceza Kanununda Cezanın Belirlenmesinin Genel Özellikleri.....	161
4.4. Genel Hatlarıyla Ceza Sorumluluğunun Kaldırılması	167
4.4.1. Etkin Pişmanlık	167
4.4.2. Mağdurla Barışmak Suretiyle Ceza Sorumluluğunun Kaldırılması (Uzlaşma).....	169
4.4.3. Koşulların Değişmesine Bağlı Olarak Ceza Sorumluluğunun Kaldırılması	169
4.4.4. Sürenin Geçmesi ile İlgili Olarak Ceza Sorumluluğunun Kaldırılması (Zamanaşımı).....	170
4.5. Ceza Sorumluluğunun Kaldırılmasının Diğer Halleri.....	172
4.5.1. Mahkûmiyet Hükümünde Öngörülen Cezanın İcrası Süresinin Geçmesi İle Bağlı Olarak Cezanın Kaldırılması	173
4.5.2. Şartlı Mahkûm Etme (Koşullu Salıverme).....	174
4.5.3. Cezanın Şartlı (Koşullu) Olarak Zamanından Önce Kaldırılması	177
4.5.4. Hastalığı Göre Ceza Sorumluluğunun Kaldırılması	179
4.5.5. Hamile Kadınlar Ve Küçük Çocuğu Olan Kişiler Tarafından Cezanın Çekilmesinin Ertelenmesi	180
5. AZERBAYCAN CEZA KANUNUNDA YAŞ KÜÇÜKLERİNİN CEZA SORUMLULUĞUNUN GENEL ESASLARI	181
5.1. Genel Hatlarıyla Yaş Küçükleri Hakkında Ceza Sorumluluğu.....	181
5.2. Yaş Küçüklerine Uygulanan Ceza Türleri ve Cezanın Belirlenmesi	181
5.3. Yaş Küçüklerinin Ceza Sorumluluğunun Kaldırılması.....	184
6. AZERBAYCAN CEZA KANUNUNDA CEZA HUKUKU İÇERİKLİ DİĞER TEDBİRLERİN GENEL ESASLARI	189
6.1. Tıbbi İçerikli Zorunlu Tedbirlerin Genel Özellikleri	189
6.2. Özel Müsadere.....	193
6.3. Tüzel Kişiler Hakkında Uygulanan Ceza Hukuku Tedbirlerinin Genel Özellikleri.....	198
6.4. Azerbaycan Ceza Kanununda Genel ve Özel Af.....	204
7. SONUÇ VE ÖNERİLER	207
KAYNAKLAR	217
ÖZGEÇMİŞ	222

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar

Açıklamalar

AC	Azerbaycan Cumhuriyeti
ACA	Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası
ACK	Azerbaycan Cumhuriyeti Ceza Kanunu
ACMM	Azerbaycan Cumhuriyeti Millî Meclisi
CK	Cinayet Kanunnamesi
CK	Ceza Kanunu
CGK	Ceza Genel Kurulu
E.	Esas
EACK	Eski Azerbaycan Cumhuriyeti Ceza Kanunu
KP	Komünist Partisi
m.	Madde
MİK	Merkezi İcra Komitesi
RSFSC	Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti
RCK	Rusya Ceza Kanunu
RF	Rusya Federasyonu
RG	Resmi Gazete
RKP	Rusya Komünist Partisi
SB	Sovyetler Birliği
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği
SSC	Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti
TCK	Türk Ceza Kanunu
YACCK	Yeni Azerbaycan Cumhuriyeti Ceza Kanunu
YGG	Yeniden Gözden Geçirilmiş
YTCK	Yeni Türk Ceza Kanunu

1. GİRİŞ

Ceza hukukunun genel prensipleri karşısında bir kanunun değerlendirilebilmesi için, öncelikle kanunun tarihi gelişim sürecini, bu süreçteki sosyolojik, ideolojik ve siyasi zemini göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Bu çalışmada. Ceza Hukukunun genel prensipleri karşısında Azerbaycan ceza kanununun değerlendirilmesi yapılmıştır. Böyle bir değerlendirmenin yapılabilmesi için öncelikle bu coğrafyadaki ceza hukuku içerikli metinlerin tarihi gelişim süreci ve hukuki niteliklerini irdelemenin büyük önem arz ettiği düşünülmektedir. Azerbaycan Cumhuriyeti sahip olduğu coğrafi konum itibarıyla birçok kültürel değerleri kendi içinde barındırmaktadır. Milattan önceki ve sonraki dönemlerde bu coğrafyada hüküm sürmüş devletlerde ceza hukukunun kaynağı bu devletlerin örf ve adetleri, kilise kanunları, Çar ve şahların serencamları olmuştur. 7 ve 9. Yüzyılda Arap hilafetinin hâkimiyeti altında olduğu dönemlerde ise İslam dini kaynaklı hukuk kuralları uygulanmıştı. 10 Şubat 1828 tarihinde Azerbaycan'ın kuzey topraklarının Rusya tarafından ilhak edilmesinden sonra kuzey bölgelerinde İslam dini kaynaklı hukuk sisteminden Çarlık Rusya'da geçerli olan hukuk sistemine geçiş süreci başlamıştı. Çarlık Rusya'nın hâkimiyeti altında olan coğrafyalarda ceza hukuku içerikli "Kanunnameler" yayınlamak asayişini temin etmeye çalışmıştır. Bu döneme kadar olan hukuk sistemin öğrenilmesi bakımından en önemli belgelerden biri 20 Aralık 1751 tarihinde yürürlüğe girmiş olan "Car-Tala Kanunnamesi" idi. Yerel içerikli olan bu belge Azerbaycan'ın sadece bir kısmına uygulanan şeriat ve örf-adet hukukundan oluşmaktaydı. Çarlık Rusya'sı döneminde ceza hukuku alanında yürürlüğe girmiş en kapsamlı metin ise 1845 tarihli "Cinayet ve Islah Cezaları Hakkında Kanunname" olmuştur. Bu "Kanunname" bütün Rusya tabasına münhasır kılınan ilk ceza hukuku içerikli metindi. Ayrıca, bu "Kanunname" daha sonra yürürlüğe girecek kanunnameler için zemin hazırlayacaktır.

Bu dönemde uygulanan ceza hukuku içerikli metinlerde sınıfsal yapıya önem kendini göstermekteydi. En ağır suçlar Çarlık Rusya'sı ve Çar aleyhine işlenen fiillerdi. Sovyetler Birliği döneminde ise sosyalizm ve kapitalizm olmak üzere iki siyasi sistem kendini göstermekteydi. Ancak her iki sistemde suçun kaynağı özel mülkiyet ve insanın insan tarafından sömürülmesi olarak kabul edilmiştir. Tüm bu hususlar dikkate alınarak

çalışmada ilk önce ceza hukukunun genel prensiplerinin tarihi süreci irdelenmiştir. Özellikle yürürlükte olan yeni Ceza Kanununa hâkim olan düşünceyi doğru bir şekilde analiz etmek için Sovyetler Birliği dönemindeki ceza hukuk uygulamaları konun anlaşılması bakımından mihenk taşı mahiyetinde önem arz etmektedir. Bilhassa, Sovyet ceza hukukunda suç kavramı “burjuva sınıfının içeriğini kendi lehine keyfi bir şekilde doldurabileceği soyut bir çerçeve ve boş bir kalıp olarak değil belli sınıfsal değerlere zarar veren veya bunlar açısından tehlike doğuran sosyal bir olgu olarak, maddi içeriği ile ele almaktadır” şeklinde nitelendiriliyordu. Söz konusu bakış açısı sınıfsal temelde olmasa bile, suçun maddi ve sosyal içeriği ile tanımlanması çabası, bugün hala eski Sovyetler Birliği cumhuriyetlerinde devam etmektedir. Ayrıca, kaynak teşkil etmesi nedeniyle, Rus ceza kanunundaki düzenleme ve Rus doktrinindeki düşüncelerin etkisi yürürlükte olan Azerbaycan Ceza Kanununda görülebilmektedir. Her iki ülke kanunları, Sovyetler Birliği döneminde “Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Ceza Hukukunun Temel Prensipleri”ne göre hazırlanmıştır. Bu nedenle genel hükümler itibarıyla her iki ceza hukuku arasında benzerlikler mevcuttur. Ancak, her ne kadar iki kanun arasında benzerlikler mevcut olsa da bağımsızlığını kazanan Azerbaycan’da ceza hukuku alanında yapılan düzenlemelerde eski rejimin ceza siyasetinden uzaklaşmak istenildiğini görmek mümkündür. Çünkü yeni Kanunla ceza hukukunun ilkeleri somutlaştırılmış, hümanizm ilkesinin bir gereği olarak alternatif ceza türleri ve güvenlik tedbirleri belirlenmiştir.

Bu çalışmanın amacı, ceza hukukuna hâkim olan temel ilkeleri dikkate alarak, Azerbaycan ceza kanununu genel hükümler itibarıyla incelemek ve ceza hukukunun temel prensipleri karşısında yeni ceza kanunundaki pozitif düzenlemeleri ve teorik çalışmalarını göz önünde bulundurarak yeni ceza kanununun temel yapısını ortaya koymaktır. İlgili alan yazın incelendiğinde, Azerbaycan Ceza Hukuku ile ilgili alanyazın taramalarında şimdiye kadar bu denli geniş bir çalışmaya rastlanmamıştır. Dolayısıyla bu neden çalışmayı önemli kılmaktadır. Ayrıca daha önce konuyla ilgili yapılan çalışmalarda sadece bazı ceza hukuku müesseseleri incelemiştir. Bu çalışmayla ilk kez Azerbaycan Ceza Kanunu hükümlerinin uygulama alanları, suç tipleri, suçun maddi ve manevi unsurları, kusurluluk, iştirak, içtima, yaptırım türleri ve güvenlik tedbirleri genel hatlarıyla ele alınmıştır. Bunun yanı sıra bu çalışmada suç ve suç tipi kavramları arasındaki karışıklıklar giderilmeye çalışılmış ve

ayrıca yaş küçüklerinin ceza sorumluluğunun belirlenmesi zamanı Kanunun yapısından kaynaklanan eksiklikler üzerinde durulmuştur. Bunlara ek olarak, bu çalışmayla yeni Ceza Kanununun eski Sovyetler Birliği ceza sisteminin yapısında olan sınıfsal tutumdan uzaklaşarak daha özgürlükçü bir ceza sistemi benimsemeye yönelik olan düzenlemelerine vurgu yapılmıştır. Dolayısıyla bu çalışmanın Azerbaycan Ceza Hukuku Genel Hükümleri alanyazında çalışılmış en kapsamlı örneği olduğu söylenebilir. Bu nedenlerle bu çalışmanın ilgili alanyazındaki boşluğu kısmen de olsa dolduracağı ve gelecekte konuyla ilgilenen araştırmacılara ışık tutulacağı umulmaktadır.

Beş bölümden oluşan tezin ilk bölümünde Çarlık Rusya ve Sovyetler Birliği döneminde hâkim olan siyasi ve ideolojik düşüncelerin ceza kanunları üzerindeki etkileri incelenmiştir. Sovyet ceza kanunlarının “formel” ve “şekilci” yapısının bağımsızlıktan sonra yürürlüğe giren ceza kanunu üzerindeki etkilerinin devam edip etmediği bu bölümün konularından biri olmuştur. Özellikle, eski ceza kanunlarında cezanın amacına yüklenen sınıfsal yaklaşımın günümüz ceza kanunu üzerindeki etkisinin devam edip etmediğini aydınlığa kavuşturmak yeni Kanunun evrensel değerleri ne derecede benimseyebildiğini kavrayabilmek açısından önemlidir. Ayrıca bu bölümde, yeni ceza kanununun temel kaynak ve ilkeleri, kanunun yapısı ve sistemi, ceza kanununun uygulama alanları ayrı alt başlıklar halinde incelenmiştir.

Tezin ikinci bölümünde, “Azerbaycan Ceza Kanununda Suçun Yapısı” başlığı altında suç teorisi ayrıntılı bir şekilde anlatılmaya çalışılmıştır. İkinci bölüm genel açıklamalar dışında suç kavramı, suçların tasnifi, suç tipi, suçun maddi ve manevi unsurları, hata, kusurluluk, iştirak, içtima olmak üzere alt başlıklardan oluşmuştur. Birinci alt başlıkta Azerbaycan ceza hukukunda suç kavramı “hareket veya hareketsizlik” olmak üzere ikiye ayrılarak incelenmiş, suçlar ağır, az ağır ve büyük sosyal tehlike doğurmayan suçlar olmak üzere kategorize edilmiştir. İkinci alt başlıkta, suçun maddi unsurları olan fail, mağdur, netice, nedensellik bağı ve suçun konusu incelenmiştir. Üçüncü alt başlıkta ise suçun manevi unsurları olan kast ve taksir üzerinde durulmuştur. Diğer alt başlıklarda, hukuka uygunluk sebepleri, hata, teşebbüs, iştirak, içtima gibi ceza hukuku müesseseleri incelenmiştir.

Üçüncü bölüm ise “Azerbaycan Ceza Kanununda Ceza Kavramı, Ceza Sorumluluğu ve Ceza Sorumluluğunun Kaldırılmasının Genel Özellikleri” başlığı altında irdelenmiştir. Burada öncelikle, ceza kavramı, cezanın amacı ve türleri, ardından cezanın sistemi, cezanın belirlenmesinin ve cezanın kaldırılmasının genel özellikleri incelenmiştir.

Dördüncü bölüm Azerbaycan ceza hukukunda yaş küçüklerinin ceza sorumluluğunun genel özelliklerinin incelenmesine ayrılmıştır. Bu bölümde yaş küçüklerine uygulanan ceza türleri, cezanın belirlenmesi ve ceza sorumluluğunun kaldırılması kavramları üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın son bölümü ise “Azerbaycan Ceza Kanununda Ceza Hukuku İçerikli Diğer Tedbirler” başlığı altında incelenmiştir. Burada tıbbi içerikli tedbirler, tüzel kişiler hakkında uygulanan tedbirler ve müsadere olmak üzere güvenlik tedbirlerine ilişkin ana hatlarıyla dört başlıktan oluşan bir inceleme yapılmıştır. En son kısımda sonuçlara yer verilmiştir.

2. AZERBAJCAN CEZA HUKUKUNUN GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE KADAR OLAN GENEL ÖZELLİKLERİ

2.1. Azerbaycan Ceza Kanununun Tarihi Gelişim Süreci

Ceza hukukunun genel prensipleri konusunun özü aslında bu prensiplerin tarihin derinliklerinden gelen bir sisteminin olması anlamına gelmektedir. Ceza hukukunu tarihle bağdaştırmadan, tarihi gelişimini anlamadan, tarihin hangi katlarından süzülerek geldiğini bilmeden, kökeninin nereden geldiğini öğrenmeden, hangi kaynakları esas aldığını bilmeden ceza hukukunun mahiyetini, biçimini ve içeriğini yeterince araştırmak ve çağdaş gelişim seviyesini değerlendirmek mümkün değildir.

Azerbaycan'ın içinde bulunduğu coğrafyada milattan önce kurulmuş ve milattan sonraki döneme kadar varlığını korumuş Manana, Midiye, Atropatena, Albaniya gibi devletlerde ceza hukukunun kaynağı bu devletlerin sınırları içerisinde yaşayan devletlerin örf ve adetleri, daha sonra ise Zerdüştlüğün kutsal kitabı olan Avesta, kilise kanunları, Çar ve şahların serencamları olmuştur.¹

VII ilâ IX asırlarda Arap hilafetinin hâkimiyeti altında olduğu dönemlerden XIX asrın sonlarına kadar Azerbaycan'da İslam dini kaynaklı hukuk kuralları uygulanmıştı.10 Şubat 1828 tarihinde İran ve Rusya arasında yapılan Türkmençay Antlaşması ile Kuzey Azerbaycan toprakları Rusya tarafından ilhak edilmişti. Kuzey Azerbaycan'ın ilhakından sonra İslam dini kaynaklı hukuk sisteminden Çarlık Rusya'da geçerli olan hukuk sistemine geçiş süreci başlamıştı. Bu döneme kadar olan hukuk sisteminin öğrenilmesinde ise en önemli belge "*Car-Tala Kanunnamesi*" olmuştur. Bu Kanunname 20 Aralık 1751 yılında Ağdam Meclisinde kabul edilmişti. Lokal içerikli bu belgenin uygulama alanı Azerbaycan'ın sadece bir hissesine ait olmasına ve esasen şariat ile yerel örf-adet hukukunun sentezinden oluşmasına rağmen, o devrin hukuk sistemi için önemli bir belge mahiyetini taşımaktaydı. Toplamda 24 maddeden ibaret olan Kanunnamenin maddelerinin ekseriyeti ceza hukuku ile ilgili bulunmaktaydı. Kanunname de suçlar kastla işlenmesine

---

¹Salmanova, S. (2016).*Ceza Hukukunun Kaynakları ile Bağlı Olan Problemler ve Bu Problemlerin Çözüm Yolları*, Doktora Tezi, Azerbaycan Milli İlimler Akademisi Felsefe Enstitüsü, Bakü, 32-33.

göre esasen aşağıdaki şekilde sistemleştirilmişti: 1) şahsiyet aleyhine işlenen suçlar; 2) mal varlığına karşı işlenen suçlar; 3) aile ve ahlak aleyhine işlenen suçlar; 4) adalet muhakemesi aleyhine işlenen suçlar.

19 Yüzyıl'ın ilk çeyreğinde Azerbaycan'ın kuzey toprakları Rusya İmparatorluğu tarafından işgal edilmiş ve bununla da Azerbaycan halkı bir asır boyunca bağımsızlığını kaybetmişti. Bu işgal neticesinde, Azerbaycan topraklarında mevcut olan birbirlerinden bağımsız yönetimler olarak *hanlıklar* dönemi sona erer ve otoriter bir yönetim sistemi uygulamaya konulur.

İşgalin ilk yıllarında daha Azerbaycan hanlıkları olan Şeki, Karabağ ve Şirvan'da eyalet mahkemeleri, Bakü ve Guba'da şehir mahkemeleri kurulur. Bu mahkemeler yalnızca daha az ehemmiyetli olan davaları çözmekle yetkilendirilmişlerdi. Daha ağır suçlara (örneğin: devlet aleyhine işlenen suçlar, kasten öldürme, yağma, devlet hazinesine yönelik hırsızlık suçu, sahte para basımı vb.) yönelik davalar ise askeri mahkemelerin yetkileri dâhilindeydi. Bu mahkemelerde davlar istisnasız olarak Rus yasalarına göre çözüme kavuşturuluyordu.

Rus ceza kanununun Azerbaycan'da tatbikine yönelik ilk metin, 1831 yılında yürürlüğe giren "*Mahkeme ve Mahkeme Hükümünün Yerine Getirilmesi Hakkında, Eski Tatar Eyaletlerinin ve Dağlı Halkların Ceza ve Kabahatleri Hakkında Kurallar*" adlı yasaydı. Bu Kanun ağır suçlar bakımından Azerbaycan'da Rus ceza yasalarının uygulanmasını öngörmekteydi. Bu Kanunda, suç olarak kabul edilen filler cezanın türüne ve ağırlığına göre üç kategoriye ayrılmaktaydı. Bunlar: kabahatler, az ehemmiyetli suçlar ve ağır suçlardı. Ayrıca, bu kategorilerden her biri için birbirinden farklı muhakeme ve mahkeme hükümünün icrası usulleri belirlenmişti. Örneğin, kabahatlere beş ruble (takriben 0.5 Türk Lirası) kadar değer biçilen hırsızlık, serserilik, sarhoşluk ve kamu düzenini bozma fiilleri ait ediliyordu. Bu kategoriye ait olan fiilleri işlemiş olan kişiler üzerinde muhakeme ve cezanın icrasını beyler, ağalar ve melikler icra ediyordu.

Az ehemmiyetli suçlara ise beş manattan (takriben on yedi Türk Lirası) yüz manata kadar gümüş para (takriben üç yüz elli Türk Lirası) değerinde olan ve **ilk veya tekrar işlenen** hırsızlık, soygunculuk ve dolandırıcılık suçları ait edilmekteydi. Bu suçlara göre muhakeme süreci polis şefleri veya bunlara eşdeğer kabul edilen diğer memurlar tarafından

yürütülmekteydi. Ceza olarak ise yüz kırbaç ve kötek darbesi cezası veya çalınmış malın değerinin ödetilmesi cezaları öngörülmekteydi. Failin maddi durumu çalınmış malın meblağ değerinin geri ödetilmesini yetmediği durumlarda, bu meblağ suçun işlenmesinde faille yakın bir bağı olan diğer kişilerden temin edilmekteydi. Ancak bu kişilerin de malın değerini karşılayamaması durumunda, failin mensup olduğu köyün ağaları, melikleri ve diğer reislerden tahsil edilmekteydi.

Ağır suçlara ise, **üçüncü kez işlenen** beş manattan yüz manata kadar gümüş para değerinde olan hırsızlık, dolandırıcılık ve yüz manat gümüş paranın üstü değerinde olan aynı filler dâhil edilmekteydi. Soygunculuk ve kasten öldürme suçları da ağır suçlara dâhildi. Bu Kanun, 1840 yılına kadar yürürlükte olmuştur.

Ceza Hukukunda Rus yasalarının uygulanmasıyla birlikte Azerbaycan'da devlet aleyhine işlenen suçlar hariç olmak üzere, diğer bütün suçlara göre ölüm cezası ve beden uzuvlarına zarar verilmesi gibi ortaçağ cezaları iptal edilmişti.²

2.1.1. 1845 tarihli “Cinayet ve Islah Cezaları Hakkında Kanunname”

19 Yüzyılın ilk yarısı, Rus yasalarının mecelleştirilmesine başlanıldığı bir dönemdi. Bu yüzyılın ilk yıllarında ceza hükümleri, Rusya İmparatorluğu kanunlar külliyyatına ceza kanunları külliyyatı olarak dâhil edilmişti. Ancak zaman içinde yeni ceza kanunlarının hazırlanılmasına ihtiyaç duyulmuştu. Bu çerçevede hazırlanan ilk kanun, “*Cinayet ve Islah Cezaları Hakkında Kanunname*” olmuştur.³ Bu Kanunname 15 Ağustos 1845⁴ tarihinde imparator fermanıyla onaylanmış ve bir yıl sonra 1 Mayıs 1846 tarihinde yürürlüğe konulmuştu.⁵

Kanunname hükümlerinin bütün Rusya tebaasına münhasır kılındığı belirtilmekteydi⁶. Ancak 11 Ocak 1849 tarihli “*Transkafkasya Diyarında Mahkeme ve Polis Divanlarının Faaliyetlerine Sınır Koyulması Hakkında Kanun*” ile Azerbaycan'da

²Demirli, M., Aleskerli, E. (1999). *Azerbaycan Hüğüg Tarihi*. Bakü: Azerrneşr Yayınevi, 148.

³Demirli, Aleskerli, a.g.e. 150.

⁴Gasimov, A. (2014). *Azerbaycan'da Ceza İcra Hüğügunun İnkişaf Tarihi, Müasir Veziiyeti ve Problemleri*. Doktora Tezi, Bakü Devlet Üniversitesi, Bakü, 24.

⁵Gadimova, İ. (2009).SSCB, *Azerbaycan ve Türk Ceza Hukuklarında Cezanın Amacı ve Yaptırım Türleri*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 108.

⁶Demirli, Aleskerli, a.g.e.151.

kaza reisine üç aya kadar hapis cezası, 30 ruble (takriben 3 Türk Lirası) kadar para cezası ve 30 darbelik çubuk cezası öngören ceza davalarına bakma yetkisi verilmişti.

Kanunname bölümlere, bölümler fasıllara, fasıllar ise maddelere ayrılmaktaydı. Dolayısıyla, Kanunname toplam 2224 maddeden ibaretti.⁷ Bu kanunnamede ceza mevzuatı ilk defa olarak Genel ve Özel Hükümler şeklinde ikiye ayrılmaktaydı.⁸ Kanunnamede toplumsal imtiyazlara dayalı sınıfsal bakış açısına üstünlük verilmekteydi. Kanunnamenin ilk bölümünde genel hükümlere ait normlar yer almaktaydı. Kanunnamede fiil suç ve kabahat olmak üzere ikiye ayrılmaktaydı. Ancak, burada suç ve kabahat arasında somut fark gösterilmemekteydi. Kanunnameye göre bir fiilin suç sayılabilmesi için hukuka aykırı olması gerekiyordu. Ayrıca hem hareket hem de hareketsizlik, suç olarak kabul edilebilirdi. Hareketle birlikte ayrıca hareketsizliğin de Rus ceza yasalarında suç olarak kabul edilmesi ilk kez 1845 tarihli Kanunnamede yer almıştı. Ancak, daha sonra yani 1848 yılında suçla kabahat arasında kesin bir ayırım yapılabilmekteydi. Buna göre zamanaşımı süresi sadece suç fiilleri bakımından öngörülmekteydi. Kanunnamede suçun subjektif unsurlarına, suçun işlenme aşamalarına, cezayı hafifleten ve ağırlaştırılan hallere, ceza sorumluluğunu kaldıran hallere yer verilmekteydi.⁹

Kanunnameye göre on yaşını doldurmamış yaş küçükleri bakımından ceza sorumluluğu öngörülmemekteydi. On yaştan on iki yaşa kadar olan yaş küçükleri bakımından ise koşullu olarak ceza sorumluluğu söz konusu olabiliyordu. Kusur yeteneğinin olmaması, zorunluluk hali, meşru savunma ceza sorumluluğu ortan kaldıran hallere ait edilmekteydi.¹⁰

Kanunnamede subjektif unsur kast ve taksir olmak üzere ikiye ayrılmaktaydı. Kast kendi içinde önceden planlanan, aniden doğan ve önceden düşünülmemeyen kast olmak üzere

---

⁷Nebiyev, E. (2010).“XIX Eserde Rusiyada Cinayet Ganunvericiliyinin Mecelleleştirilmesi ve Onun Azerbaycanda Tetbig Edilmesi Meselesi”. *Bakı Dövlət Üniversitesi Haberleri, Sosial ve Siyasi Elmler Dergisi*, 3, 47.

⁸ Salmanova, a.g.e.34.

⁹Demirli, Aleskerli, a.g.e.153.

¹⁰Nebiyev, a.g. m., 47.

üçlü bir tasnife tabi tutulmaktaydı.¹¹ Kanunnamede iştirak, önceden anlaşma yoluyla iştirak ve önceden bir anlaşma olmandan gerçekleşen iştirak olarak ikiye ayrılmıştı.¹²

Kanunnamede suçlar “*din aleyhine işlenen suçlar*”, “*devlet aleyhine işlenen suçlar*”, “*devlet yönetimi aleyhine işlenen suçlar*”, “*özel hayata ve hayatın gizli alanına karşı işlenen suçlar*”, “*mal varlığına karşı işlenen suçlar*” vb. olarak yer almaktaydı.¹³ Devlet aleyhine karşı işlenen suçlar daha ağır suçlar olarak kabul ediliyordu. Bunlara, *çar hâkimiyetine karşı isyan ve ihanet, çarın yaşam ve sağlığına kast* gibi suçlar dâhil edilmekteydi. Devlet yönetimi aleyhine işlenen suçlar ise, *görevin kötüye kullanılması, devlet sırlarını açığa vurma, belgede sahtecilik, adaletsiz mahkeme hükmü ve kararlarının çıkarılması, hazine hırsızlığı, hazineye zarar verme, sahte para basımı, kıymetli evrak ve nişanların hazırlanması, yönetime tabii olmama* vs. ait edilirdi. Hayata karşı işlenen suçlara ise *kasten öldürme, kasten yaralama, işkence ve sağlığı bozma* suçları dâhil edilmiştir. Malvarlığına karşı işlenen suçlara *hırsızlık, soygunculuk, başkasına ait olan malı yok etmeveya zarar verme* suçları dâhildi. Özel hayata karşı işlenen suçlara ise *kanunun şartlarına aykırı olarak nikâhlanma, zorla nikâh, sahte nikâh, karı koca arasındasadakat yükümlülüğünün ihlali* suçları aitti.

Kanunnamede cezaların sistemi, suç ve ıslah cezalarının karma hiyerarşisinden ibaret idi. Kanunnamede 35 dereceye bölünen 11 tür ceza yer almaktaydı. Cezalar suç ve ıslah cezaları olmak üzere ikiye ayrılıyordu. Kanunnamede yer alan suç cezalarına aşağıdakiler dâhildi: bütün sosyal haklardan mahrum etme (mevki veya mansap) ve ölüm cezası, bütün sosyal haklardan mahrum edilmek suretiyle sürgüne gönderme, ömür boyu hapis cezası, Sibiryaya veya Kafkasyaya sürgün. Islah cezalarına ise aşağıdakiler dâhil edilmekteydi: bütün özel hak ve imtiyazlardan mahrum edilerek Sibiryaya sürgün, ıslah hapis kurumlarına sevk, hapis, başka eyalete sürgün ve para cezası.¹⁴ Görüldüğü üzere, Sosyal haklardan (mevki veya mansap) mahrum etme imparatorluğun ceza siyasetinde önemli yer tutmaktaydı. Buradaki bütün sosyal haklardan mahrum etmeden kasıt, imtiyaz, mülkiyet, karı-koca veya ebeveynlik haklarından mahrum olma anlamına gelmekteydi. Bütün özel

---

¹¹Demirli, Aleskerli, a.g.e.152.

¹² Demirli, Aleskerli, a.g.e.152.

¹³ Demirli, Aleskerli, a.g.e.. 153.

¹⁴ Gadimova, a.g.e.109.

hak ve imtiyazlardan mahrum etmeye onursal adlardan, rütbeden, ticari faaliyetlerden, askeri faaliyetlerden vb. haklardan men etme anlaşılmaktaydı. Ayrıca, cezalar esas, ilave (ek) ve kıyas edici cezalara ayrılmaktaydı. Esas cezalar Kanunnameye yer alan cezanın on bir türünden ibaret idi. İlave (ek) cezalar hiyerarşik sıralamada esas cezalardan sonra gelmekteydi. İlave cezalar *genel haklardan mahrum etme* olarak belirlenmekte ve üçe ayrılmaktaydı. Bunlar: 1) bütün sosyal haklardan mahrum etme, 2) bütün özel, şahsi ve layık görülmüş hak ve imtiyazlardan mahrum etme, 3) bazı özel, şahsi ve layık görülmüş haklardan mahrum etme. Bunların dışında ilave ceza olarak sürgün cezasına mahkûm edilen imtiyazı olmayan kişilere ondan yüze kadar kamçı darbesi, hapis cezasına çarptırılanlara ise elliden yüze kadar çubuk darbesi cezası da verilebilmekteydi.¹⁵ Kanunname yukarıda gösterilen üç tipe dâhil olan aşağıdaki ilave ceza türlerini belirlemekteydi: sosyal haklardan veya sınıfsal haklardan mahrum etme, vazife haklarından ve imtiyazlardan mahrum etme, aile haklarından mahrum etme, mülkiyet haklarından mahrum etme, eşya müsadereci, ikamet yerini belirlemede kısıtlama cezaları.¹⁶

Genel cezaları özel cezalar ve müstesna cezalar tamamlamaktaydı. Özel cezalara, hizmetten çıkarma, vazifeden uzaklaştırma, görevde bir alt kademeye indirme (tenzil-i rütbe), töhmet, maaştan kesme cezaları dâhildi. Müstesna cezalara örnek olarak, Hıristiyan defninden mahrum etme ve veraset hakkından kısmen mahrum etme zikredilebilir.¹⁷

1845 tarihi “**Cinayet ve Islah Cezaları Hakkında Kanunname**” 1857, 1865 ve 1885 yıllarında önemli değişikliklere tabi tutulmuştu. 1885 yılında Kanunname de yapılan değişiklikle Ceza Hukuku içerikli maddeler daha da genişletilmiştir. Ayrıca mahkemeye kanunda boşluk olduğu durumlara **kıyas yapma yetkisi** de verilmekteydi. Yapılan değişikliğe göre teşebbüs, tamamlanmamış (eksik) ve tamamlanmış (tam) olarak ikiye ayrılmakta ve cezanın belirlenmesinde teşebbüsün derecesi dikkate alınmaktaydı. Tüm bunlara ek olarak, 1885 tarihinde yapılan değişiklikle ağır suçlara devlete ihanet, isyan, karışıklık çıkarma, devlet yönetimi aleyhine suça teşebbüs suçları dâhil edilmişti.¹⁸

---

¹⁵Caferov, A. (2006). “Azerbaycanda Elave Cezalar Haggında Ceza Ganununun İnkişafına Dair”. *Bakı Dövlət Universitetinin Haberleri, Sosial ve Siyasi Elmler Dergisi*,4, 53.

¹⁶ Caferov, a.g.m., 53-54.

¹⁷Demirli, Aleskerli, a.g.e.155.

¹⁸Demirli, Aleskerli, a.g.e.156.

2.1.2. 1903 Tarihli “Cinayet Kanunnamesi”

1903 tarihli “Yeni Cinayet Kanunnamesi”nin taslağı 1895 yılında hazırlanmış ve 1903 yılında sonuncu Rusya imparatoru tarafından onaylanmıştı. Kanunnamenin **özel çar serencamıyla** yürürlüğü gireceği bildirildi. Ancak, böyle bir serencam verilmedi. Kanunnamenin yalnızca bir bölümünü ihtiva eden **devlet aleyhine işlenen suçlar hakkında** bölümü yürürlüğü girdi.¹⁹

Ancak, bununla birlikte, 1845 tarihli “Cinayet ve Islah Cezaları Hakkında Kanunname” ve bu Kanunnameye 1885 yılında yapılan değişiklikler yürürlükte kalmaya devam etmekteydi. 1885 yılında yapılan değişiklikle Kanunnamede maddelerin sayısı azaltılmıştı. Her ne kadar 1885 yılında Kanunnamede değişiklik yapılsa da eski prensipler Kanunnamenin esasını teşkil etmekte devam ediyordu.²⁰

Görüldüğü üzere XIX asrın ikinci yarısına kadar Rusya’da feodal hukukunun esas mecelleleri yürürlükte kalmaya devam ediyordu. Bu da doğal olarak sosyal gelişimin reel taleplerini karşılamakta yetersiz kalmaktaydı. Reform döneminin ceza hukukunda, diğer alanlarda olduğu gibi, genel kanunlarla birlikte özel kanunlarda yürürlükteydi. Genel ceza kanunlarına 1885 tarihli Kanunname ve reform döneminde yürürlüğü girmiş ayrı-ayrı kanunlar ait edilmekteydi. Özel kanunları 1864 tarihli “**Barıştırmacı Hâkimler Tarafından Verilen Cezalar Hakkında Nizamname**” ve 1875 tarihli “**Cezalar Hakkında Askeri ve Askeri Deniz Nizamnameleri**” teşkil etmekteydi.²¹

Kanunnamede mevcut olan ciddi eksiklikler Reform döneminde yeni bir ceza kanunnamesi hazırlanması zarureti doğuruyordu. Bu eksikliklere, Kanunnamede yer alan yaptırımların belirsizliği ve cezaların somut bir hiyerarşisi olmaması ait edilmekteydi.²²

Ayrıca, Reform döneminin ceza hukukunda kilisenin etkisi devam etmekteydi. Örneğin, Cinayet Kanunnamesi bazı kilise kurallarını bozmaya göre **kilise tövbesi**, intihar edenlerin ise **Hıristiyan defninden mahrum edilmesi** cezasını öngörmekteydi. Bu türden olan kilise cezaları 1903 yılına kadar uygulanmaya devam etti.²³1885 yılında yapılan

---

¹⁹Nebiyev, a.g.m., 50.

²⁰Nebiyev, a.g.m., 50.

²¹Nebiyev, a.g.m., 50.

²²Nebiyev, a.g.m., 51.

²³Nebiyev, a.g.m., 51.

değişiklikte suçun faili yedi yaşını doldurmuş kusur yeteneğine sahip kişiydi. Ancak, 1903 yılında yaş küçükleri bakımından suçun faili olabilmek için 10 yaş sınırı belirlenmişti. Ayrıca, 21 yaşını doldurmuş kişilere idam cezası verilmemekteydi. 1903 yılına kadar tüzel kişilerde suçun faili olabilmekteydi.²⁴

1885 yılında Kanunnamele yapılan değişiklikle teşebbüs tamamlanmış ve tamamlanmamış olarak ikiye ayrılmakta ve cezanın ağırlığı teşebbüsün derecesine göre belirlenmekteydi. Ayrıca, bu değişiklikte **gönüllü vazgeçme** yer almamaktaydı. 1903 tarihli Kanunnamele ise **gönüllü vazgeçme** düzenlenmişti.²⁵Görüldüğü üzere, ceza yasalarının mecelleleştirilmesi ve bu mecelleler üzerinde sürekli değişiklikler yapılması bu alanda yeteri kadar tecrübenin toplanmasına ve 1895 yılında yeni Kanunname tasarısı hazırlanarak 1903 yılında onaylanmasıyla sonuçlanmıştır. Bu tecrübeden daha sonraki dönemlerde ve aynı zamanda Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nin faaliyet gösterdiği dönemlerde de istifade olundu.²⁶

1903 tarihli Kanunnamenin yeni suç tipleri öngören (örneğin: devlet aleyhine karşı işlenen suçlar) fasıl ve maddeleri tedrici olarak uygulamaya konulmuştu. 1904 yılında Kanunnameye iktidara karşı isyan, devlete karşı ihanet, karışıklık çıkarma, adalet muhakemesi sürecini engellemeye çalışma olmak üzere yeni fasıllar ilave edilmişti.²⁷Bu kanunname ile genel hükümler ve özel hükümler birbirinde ayrılmış, genel hükümler bölümünde, kastın, taksirin, hazırlık hareketlerinin, teşebbüsün ve iştirakin tanımı yapılmıştı.²⁸ Kanunname aşağıdaki fasıllardan ibaretti. Bunlar: 1) umumi olarak suçlar ve failer hakkında; 2) cezalar hakkında; 3) suça göre cezanın belirlenmesi hakkında; 4) cezaların hafifletilmesi ve kaldırılması hakkında; 5) Kanunnamenin yer bakımından uygulanabilmesi hakkında fasıllardı. Kanunnamele suçun biçimsel tanımı yapılmıştı. Buna göre suç, "*işlenmesi zamanı kanunla yasaklanmış cezalandırılması gereken fiil*" olarak tarif edilmişti.²⁹ Ayrıca, **kıyas yasağı** getirilerek Kanunnamenin suç ve ceza içeren hükümlerinin uygulanmasında kıyas yapılamayacağı hüküm altına alınmıştı. Bu husus

---

²⁴Nebiyev, a.g.m., 52.

²⁵Nebiyev, a.g.m., 53.

²⁶Nebiyev, a.g.m., 54.

²⁷ Demirli, Aleskerli, a.g.e. 156.

²⁸Demirli, Aleskerli, a.g.e. 156.

²⁹Demirli, Aleskerli, a.g.e. 157.

Kanunnamede şu şekilde ifade edilmişti: “işlenen fiil kanunnamede suç olarak tanımlanmamışsa ne suç vardır ne de ceza”.³⁰ Kanunnamede suçlar, ağırlıklarına göre bir ayrıma tabi tutulmuştu. Bunlar; ağır suç, suç ve kabahat. Yine Kanunnamede, suçun failinin 10 yaşını doldurmuş ve kusur yeteneğine sahip gerçek kişiler olabileceği düzenlenmişti.³¹

Önceki Kanunnameden farklı olarak, yeni Kanunnamede kast, önceden düşünölmüş ve aniden doğmuş kast olmak üzere ikiye ayrılmaktaydı. Taksir ise bilinçli ve bilinçsiz taksir olmak üzere ikili bir ayrıma tabi tutuluyordu. Hazırlık hareketleri ve teşebbüs yalnızca kanunda öngörölen hallerde cezalandırılıyordu. Ancak, ağır suçlara teşebbüs her halükârda ceza uygulanmasını gerekli kılmaktaydı. Ayrıca, gönüllü vazgeçme cezayı kaldıran bir hal olarak değerlendiriliyordu.³²

Yine Kanunnameye göre bilerek, birlikte hareket etme veya fiilin birkaç kişi tarafından birlikte işlenmesine karar verme, iştirak olarak kabul ediliyordu.³³ Ayrıca, ilk defa yer bakımından uygulama ilkesini benimsenerek, Kanunnamenin Rusya sınırları içerisinde yaşayan herkese aynı derecede şamil edileceği belirtilmişti.³⁴ Cezalar sistemi sadeleştirilerek esas, ilave (ek) ve kıyaslayıcı cezalar olmak üzere üçlü bir ayrıma tabi kılınmıştı. Buna göre Kanunnamede sekiz tür esas ve sekiz tür ilave ceza yer almaktaydı. Cezanın belirlenmesinde failin ve mağdurun şahsiyeti dikkate alınmaktaydı. Ölüm cezası failin asılması suretiyle icra ediliyordu. Bu ceza on yedi yaşını doldurmamış ve yetmiş yaşından yukarı olan kişilere uygulanmamaktaydı.³⁵ Kanunnamenin özel hükümler bölümü ise ekseriyeti din, devlet ve görev suçlarına göre cezayı öngören normlarla belirlenen 36 fasıldan ibaretti.

---

³⁰Demirli, Aleskerli, a.g.e. 157.

³¹Demirli, Aleskerli, a.g.e. 157.

³²Demirli, Aleskerli, a.g.e. 157.

³³Demirli, Aleskerli, a.g.e. 157.

³⁴Demirli, Aleskerli, a.g.e. 157.

³⁵Demirli, Aleskerli, a.g.e. 158.

2.1.3. 1917 Yılı Geçici Hükümet Dönemi

1917 yılı Rusya’da siyasi kargaşaların yaşandığı bir dönem olmuştu. İktidarı ele geçiren Bolşevik yönetimi Azerbaycan’ı Sovyet Rusya’sının ayrılmaz bir parçası olarak kabul etmiş ve bundan dolayı Rusya Federal Sovyet Cumhuriyeti kanunlarının Azerbaycan Sovyet hâkimiyetinin temin olunduğu yerlere de şamil edileceğini bildirmişti.³⁶

Bu dönemin ceza yasalarında “suç tipi” terimi kullanılsa da suçun unsurları açık bir şekilde gösterilmiyordu. Suçun faili kusur yeteneğine sahip ve gerekli yaş sınırına ulaşmış gerçek kişilerdi. Ancak, yaş sınırı da somut olarak gösterilmemişti. Buna rağmen on yaşından on yedi yaşına kadar olan kişilerin suçun faili olabilmesi için zihinsel gelişim seviyesine ve kendi hareketlerini algılama ve idare etme kabiliyetine dikkat ediliyordu. Görüldüğü üzere, bu dönemin kanunlarında suçun faili olabilmek alt sınırın on yaş olduğunu varsayabilir.³⁷

Suçun objektif unsuru, ceza hukukuyla öngörülen sosyal tehlikeli hareket veya hareketsizlikti. Suçun sübjektif unsuru ise kast ve taksirden ibaretti.³⁸ Kast, doğrudan ve dolaylı olmak üzere ikiye ayrılmıştı. Suçun işlenme aşamaları ise hazırlık hareketleri ve teşebbüsten ibaretti. İştirak ise “tahrikçilik”, “fitne karlık”, “halkın bir kısmını diğerine karşı kışkırtma” ve “suçu meslek edinmiş birlikler” olmak üzere dörde ayrılmaktaydı.³⁹

Suçun genel konusu ise Sovyet sosyalist devletinin ve onun tarafından belirlenmiş hukuk kurallarının korunması alanındaki sosyal ilişkilerdi. Bu dönemin ceza kanunda suçlar: devrim karşıtı suçlar, yönetim kuralları aleyhine suçlar, görev suçları, şahsiyet aleyhine olan suçlar, malvarlığına karşı olan suçlar ve askeri suçlara ayrılmaktaydı.⁴⁰

Cezanın amacı ise “devrilmiş sınıfların direncini kırmak” ve “geçmişin kalıntılarının etkisi altında suç işleyen halkın sebatsız kısmının yeniden terbiye edilmesi” olarak kabul ediliyordu. Görüldüğü üzere, ceza siyasetinin sınıfsal mahiyeti ön plandaydı.⁴¹

---

³⁶Gadimova, a.g.e.109.

³⁷Demirli, Aleskerli, a.g.e. 162.

³⁸Kahramanov, V. (1953). *Sovyet Cinayet Hüğüğü*. Bakü, 86.

³⁹Demirli, Aleskerli, a.g.e. 162.

⁴⁰Demirli, Aleskerli, a.g.e. 163.

⁴¹Demirli, Aleskerli, a.g.e. 165.

Cezanın sisteminde ise “kurşuna dizme”, “siyasi haklardan mahrum bırakma”, “hapis cezası”, “para cezası”, “müsadere” ve “zorunlu göç” cezaları vardı. Kurşuna dizme ve hapis cezası **esas ceza** türü olarak uygulanmaktaydı. Siyasi haklarından mahrum bırakma ve müsadere ise **ilave ceza** türü olarak öngörülmekteydi. Para cezası ise hem esas, hem de ilave ceza olarak uygulanabiliyordu.⁴²

1920 yılında Azerbaycan’ın Sovyetler Birliği tarafından 1920 Sovyet işgaline kadar eski Çar Rusya’sı yasalarının uygulanmasından dolayı geçici hükümetin yaptığı değişiklikler Azerbaycan Ceza hukukunun gelişimi için çok önemli bir rol oynamaktaydı.

Geçici Hükümet döneminde:

- 12 Mart 1917 tarihinde ölüm cezası kaldırılmıştır;
- 12 Temmuz 1917 tarihinde bir takım devlet aleyhine ve askeri suçlara göre ölüm cezası yeniden uygulanmaya başlanmıştır;
- 19 Mart tarihinde sürgünde ve hapiste olanlar için çubuk cezasının, kırbaç cezasının ve “*deli gömleği*” giydirme cezalarının iptal edilmesi hakkında bir karar çıkarılmıştır;

26 Nisan tarihinde ise Sürgün cezasının iptal edilmesi hakkında bir karar daha çıkarılmıştır.

2.1.3.1. 1917 Ekim Devrimi’nin Rusya ceza kanunu ve uygulamasına olan etkileri

1917 Ekim Devrimi Çarlık Rusya’da olan hukuk sisteminden tamamen vazgeçmek anlamına geliyordu. Devrim ile eski Çarlık ceza sistemi değiştirilmiş yeni görev ve metotlar edinilmiş, yeni Sovyet mahkemeleri, savcılığı ve yeni hapishaneler kurulmuştur. Bilhassa eski Çarlık Rusya ülke sınırları dâhilinde bulunan hapishaneler okul, hastane, otel, depo, yaşam alanları olarak restore edilmiş, çok küçük bir kısmı ise yeni ceza sisteminde ıslah emek kurumu (ceza infaz kurumu) olarak faaliyet göstermiştir.⁴³

---

⁴²Demirli, Aleskerli, a.g.e. 166.

⁴³Gadimova, a.g.e. 65.

Bundan dolayı, sosyalist ilkelere uygun yeni bir ceza sisteminin kurulması gerekiyordu. Ancak, işçi sınıfının devrim mücadelesi daha uygulamada denenmemiştir. Komünizm ve sosyalizm teorisinin esaslarına göre bir ceza sisteminin oluşturulması gerekiyordu. F.Engels, K. Marx ve V.İ.Lenin ceza sisteminde de sınıfsal yaklaşımın gerekliliğini öngörmüşlerdi. Ayrıca cezaların amaca uygun ve hümanist olması gerektiği fikri mevcuttu. K. Marx'a göre "hiç sınır tanımayan acımasızlık, cezayı sonuçsuz kılar veya cezanın meşruluğunu ortadan kaldırır."⁴⁴ V.İ.Lenin'e göre ise cezalar kesinlikle her suç karşılığı kaçınılmaz bir sonuç olmalıdır. Yine V.İ.Lenin'e göre "cezanın önleme amacı onun ağır, acımasız olmasıyla gerçekleşmez. Önemli olan suç karşılığı ağır bir cezanın belirlenmesi değil, hiçbir suç vakasının aydınlanmamış kalmasıdır."⁴⁵

Devrim sonrası ceza sisteminin yeni tanıştığı "*hapsetmeden kamuya yararlı bir işte çalıştırma, mecburi siyasi eğitim*" vs. gibi yeni cezalar dekretler, kararlar, emirlerle yasal yaptırımlar halinde getirilmişti.⁴⁶

1 Kasım 1917 yılında ilk dekret çıkarıldı. Bu dekret genel bazı konuları ve ayrı-ayrı ceza türlerini içeren yasal düzenlemeydi. Ancak, bu dönemin ceza hukuk ve yasalarında sınıfsal yaklaşımın yasal olarak ifade edildiği düzenlemelerden en önemlisi 18 Aralık 1917 tarihli RSFSC Halk Adalet Komisyonunun "**Askeri devrim mahkemeleri hakkında**" kararıydı ve aynı isimli yasa 28 Ocak 1918 tarihinde yürürlüğe girmişti.⁴⁷ Görüldüğü üzere, Sovyet ceza kanunlarının esas farkı sınıfsal yaklaşımın yasalarda açıkça ifade edilmiş olmasıydı.

Bu dönemde yapılmış yasal düzenlemelerin fazlalığı, dağınıklığı ve aynı zamanda yetersizliği bunların tek bir düzenlemede toplanma ihtiyacını doğurmuştu ve buna yönelik bilimsel çalışmalar ülkede hız kazanmıştı.

Ceza hukukunun temel ilkelerine yönelik yeniden çalışmalar yapılmış ve buna yönelik olarak Mart 1918 tarihli mahkemeler hakkında 2 nolu dekrette adalet ilkesinin yasalarla gözetilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Daha sonra, 20 Temmuz 1918 tarihli 3 nolu dekret eski hukuk normlarının tümünü yürürlükten kaldırmıştı. 30 Kasım 1918 tarihli

---

⁴⁴ Marx, Karl ve Engels, F., Eserleri, 2. Bası, 1. Cilt, Moskova, 123.

⁴⁵ Lenin, Vladimir İlyiç, Eserleri, 4.Cilt, Moskova, 412.

⁴⁶Gadimova, a.g.e. 66.

⁴⁷Gadimova, a.g.e. 66.

Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti Anayasası mahkemelerin yeni hükümetin çıkardığı dekretlere esaslanması gerektiğini ve somut olayda uygulanabilecek yasa yoksa sosyalist hukuk düşüncesini ön planda tutması gerektiğini düzenlemişti. Bunun yanı sıra, 10 Temmuz 1917 tarihli “**Askeri Birlik Mahkemelerinin Kuruluşu ve Esasları Hakkında**” dekret genç Sovyet devletinde kanunilik ve amaca uygunluk ilkelerinin gözetileceğini belirtmişti.⁴⁸

Ancak, bu dönemde ceza hukukunun temel ilkelerinden olan cezaların belirliliği ve şahsılık (bireysellik) ilkesi henüz oluşmamıştı. Bundan dolayı bu ilkeler ne uygulama, ne de yasal düzenlemelerde yer almıyorlardı. Bu ilkelerin düzenlenmemiş olması bazı cezaların sadece suçu işlemiş şahsa değil ailesine ve hatta tüm köyüne bile uygulanabilmesiyle sonuçlanıyordu. Örneğin 1 Haziran 1919 tarihli “**Firarla Mücadele Hakkında**” karar askeri devrim mahkemelerini savaş zamanı savaştan kaçan kişilerin tüm topraklarını veya bir kısmını ömür boyu veya belirli bir süre için müsadere etme, ailesine, onlara yardım ve yataklık edenlere ve hatta bazen bu tüm köye bile olsa para cezası uygulama konusunda yetkili kılmıştı.⁴⁹ Bunların yanı sıra, basında Sovyet ceza hukukunun geliştirilmesine yönelik ıslah emek sisteminin oluşturulması hakkında bilimsel makaleler yayınlanmaktaydı. Bu makaleler Sovyet Ceza Hukukunu yasal zemine oturtmak için yapılan bilimsel çalışma ürünleriydi ve bu sayede artık yukarıda sayılan ilkelerin yasalarda yer alacağı, işkence ve acımasızlığın cezalandırmada terk edileceği kesinleşmişti.⁵⁰ Ayrıca bu ilkelerin oluşturulmasında Rusya Komünist Partisi'nin kurultaylarının da rolü küçümsenemez. V.İ.Lenin 8. parti Kurultay'ı öncesinde üzerinde konuşulacak konuları aşağıdaki şekilde belirtmişti: koşullu salıverme; toplumsal kınama; hapis cezasının zorunlu çalışmaya çevrilmesi; hapislerin ıslah kurumlarına çevrilmesi; ordu ve çalışma yerlerinde yoldaşlık mahkemelerinin oluşturulması. Dolayısıyla, parti, bu kurultayda oluşturduğu programla cezalandırma sisteminin ıslah terbiye içerikli sisteme çevrilmesini bir görev olarak telakki etmişti.⁵¹

---

⁴⁸ Malikova, M.(1979). *Dövlət və Hüquq Teorisi, Universitetlər Üçün Derslik*. Bakü: Maarif Neşriyatı, 90.

⁴⁹Gadimova, a.g.e. 67.

⁵⁰Gadimova, a.g.e. 67.

⁵¹Gadimova, a.g.e. 67.

2.1.3.2. Bağımsız bir Azerbaycan devletinin kurulması ve bu kuruluş sürecinde ceza hukuk uygulaması

Şubat 1917 tarihinde Rusya’da Romanovlar hâkimiyeti devrildi. Monarşi rejimi ortadan kaldırıldıktan sonra iktidara gelen Geçici Hükümet Güney Kafkasya’yı yönetebilmek için “Özel Komite” kurdu. Ancak, Geçici Hükümet uzun süre iktidarda kalamadı. 1917 yılındaki Ekim Devrimi’nin gerçekleşmesi sonucunda Güney Kafkasya’dan Rusya’nın Müessisler Meclisi’ne (Temsilciler Meclisi) seçilen milletvekilleri Moskova’ya gidemediler. Bunun üzerine 14 Şubat 1918 tarihinde Tiflis’te Transkafkasya’nın yasama organı olan Transkafkasya Seymini, diğer bir ifadeyle Transkafkasya Parlamentosunu kurdular. Ancak, iç ve dış siyaset alanlarında milli çıkarların çatışması sonucunda Transkafkasya Seymi ve Birleşmiş Transkafkasya hükümetine somut adımlar atma imkânı vermiyordu. Dolayısıyla, 25 Mayıs 1918 tarihinde Gürcü üyeler Seymden ayrıldılar ve diğer gün yani 26 Mayıs 1918 tarihinde bağımsızlıklarını ilan ettiler.⁵²

27 Mayıs 1918 tarihinde Seymin Azerbaycan üyeleri olağan üstü bir toplantı düzenlediler. Toplantıda, mevcut kargaşa durumunun zorlukları dikkate alınarak Azerbaycan’ın yönetme sorumluluğunu kendi üzerlerine alarak geçici “Millî Şura” ilan ettiler. 28 Mayıs 1918 tarihinde Millî Şuranın ilk toplantısında Azerbaycan’ın bağımsızlığının ilan edilmesi hakkında karar kabul edilerek altı bentten ibaret olan İstiklal Beyannamesi ilan edildi.⁵³

⁵²Hasanov, M. (2018). “Azerbaycan Halk Cumhuriyeti Döneminde Devlet Yönetimi”. *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 17.

⁵³Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti İstiklal Beyannamesinin tam metni şöyledir: I. Bugünden başlayarak Azerbaycan halkı özgürlük haklarının sahibidir ve Güney-Doğu Transkafkasya’dan oluşan Azerbaycan tüm haklara sahip, bağımsız bir devlettir. II. Bağımsız Azerbaycan’ın siyasi yapısı Halk Cumhuriyeti olarak belirlenir. III. Azerbaycan Halk Cumhuriyeti uluslararası birliğin bütün üyeleri, özellikle sınırı bulunduğu millet ve devletlerle iyi komşuluk ilişkileri kurmaya çaba gösterir. IV. Azerbaycan Halk Cumhuriyeti, sınırları içinde milliyeti ve dinine bakmaksızın, bütün vatandaşlara vatandaşlık ve siyasi haklarını temin eder. V. Azerbaycan Halk Cumhuriyeti, onun topraklarında oturan bütün milletlere serbest gelişme için olanaklar sağlar. VI. Temsilciler Meclisi toplanıncaya kadar bütün Azerbaycan’ın yönetimi başında, halkın oyu ile seçilmiş Millî Şura ve Millî Şura karşısında sorumlu olan geçici Hükümet bulunur. (İnternet: Damirli, M., “Azerbaycan Halk Cumhuriyeti” <https://www.google.com/search?q=Mehman%20Demirli%20Azerbaycan%20Xalq%20Cumhuriyeti> adresinden 11 Mayıs 2019 alınmıştır.

İstiklal Beyannamesi'nin son bendinde Temsilciler Meclisi toplanıncaya kadar bütün Azerbaycan'ın yönetimi başında, halkın oyu ile seçilmiş Millî Şura ve Millî Şura karşısında sorumlu olan geçici Hükûmet bulunacağı belirtilmişti. Bunun üzerine Millî Şura Geçici Hükûmet'i kurmayı Feteli Han Hoyski'ye vermiştir.⁵⁴Bu dönemin Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nde hukukun kaynakları Milli Şuranın kararları, Azerbaycan Parlamentosunun kanunları, Bakanlar Kurulunun kanun hükmünde kararları, serencamlar, Bakü Sovyeti ve Çarlık Rusya döneminde kabul edilmiş kanun, karar, serencam ve diğer farklı mecellelerin yeni koşullara göre düzenlenmiş biçimleriydi. Ancak, sadece 23 ay mevcudiyetini koruyabilmiş Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nde bağımsız bir idare, ceza, ceza muhakemesi ve en esasında Anayasa hazırlama yolundaki çalışmalar tamamlanamamıştı.⁵⁵

Cumhuriyetin yeni kurulduğu dönemde eski rejimden kalmış anarşi ve kaos ortamı devam etmekteydi. Bundan dolayı yeni kurulmuş Geçici Hükümet'in ilk işi ülke genelinde asayişin temin etme idi. Bundan dolayı, Geçici Hükümet ülkedeki mevcut durumun son derece kritik olduğunu dikkate alarak askeri rejim uygulanacağını ilan etmişti.⁵⁶ Dolayısıyla, Azerbaycan Hükümetinin ceza hukuku alanında düzenlediği ilk yasalar suçla mücadeleyle yönelmişti. Özel tehlikeli suçlar, görev suçları ve diğer suçlara göre Rusya'nın Azerbaycan'da yürürlükte olan mecellerine Geçici Hükümet tarafından ilaveler ve düzenlemeler yapılarak uygulanmasına devam edilmişti.

Hükümet'in 23 Haziran 1918 tarihli bir kararlıyla genel mahkemelerin yetkili olduğu davaların artık askeri rejim dönemi kanunlarıyla muhakeme edilmesine karar verildi. Bunun üzerine aşağıda gösterilen suçlara göre askeri rejim kanunları uygulanacaktı. Bunlara adam öldürme, yağma, soygun, cinsel istismar, devlet yönetimine karşı güç kullanımı, yaşam alanlarının ve tahıl tarlalarının yakılması, demir yollarına, telegraf hatlarına zarar verilmesi suçları dahildi. Bu suçları işlemiş kişiler Askeri Soruşturma Komisyonu tarafından ceza sorumluluğu altına alınarak askeri mahkemeye gönderiliyordu. Askeri mahkemenin hükmü Kafkas Müslüman Ordusu Komutanlığı'nın onayıyla 24 saat

---

⁵⁴ Hasanov, a.g.m., 17-18.

⁵⁵ Ekberov R., Selimov, S. (2003). *Azerbaycan Devlet ve Hüguğ Tarihi*. Bakü: Ganun Yayın Evi, 309.

⁵⁶ Demirli, Aleskerli, a.g.e. 170.

içerisinde icra ediliyordu.⁵⁷Görüldüğü üzere bu suçların failleri savaş dönemi kanunlarına göre muhakeme ediliyordu. Ayrıca, bu karara göre aşağıdaki fiiller yasaklanmıştı:⁵⁸

- Milli düşmanlık hisleri doğurabilecek ve halkın bir kısmını diğerine karşı kışkırtabilecek yalan bilgi ve şaibeler yaymak;
- Hükümetin faaliyet ve kararları hakkında yalan bilgi yayma, askeri kurumların faaliyetleri ve sosyal felaketler hakkında yalan bilgi yayma;
- İlgili devlet kurumlarından izin almaksızın gösteri veya protestolar yapmak;
- Her türlü ateşli silah, savaş materyali ve patlayıcı maddeler taşıma, saklama veya satma.

Hükümet'in 23 Haziran 1918 tarihli kararına göre diğer hukuk ilişkilerinde olduğu gibi ceza kanununda önceki Rusya kanunlarına göre düzenlenecekti. Dolayısıyla, 1845 tarihli "Cinayet ve Islah Cezaları Hakkında Kanunname", 1903 tarihli "Kanunname"nin daha ağır suçlara göre cezayı öngören fasılları ve ayrıca ceza kanunları olarak kabul edilen 1885 tarihli "Barışık Mahkemeleri Tarafından Tayin Edilen Cezalar Hakkında Nizamname", 1875 tarihli "Askeri Cinayet Mecellesi" ve 1886 tarihli "Askeri-Deniz Nizamnamesi" bu dönemde yürürlükte olan ceza kanunlarıydı.⁵⁹

Görüldüğü üzere, Geçici Hükümet'in mevcut olduğu dönemde ceza hukuku alanında mecelleleştirilmiş bir kanun hazırlanmamıştır. Ancak, ülkede anarşinin önlenmesi ve istikrarın temin edilebilmesi için küçük hacimli de olsa yeni ceza yasaları kabul edilmişti. Ayrıca yürürlükte olan eski ceza yasalarına da değişiklik ve düzenleme yapılarak uygulanmasına devam edilmişti.⁶⁰ Dolayısıyla, bu dönemdeki ceza hukuku yasaları anarşi unsurlarına, milli düşmanlığın her türlü tezahürüne, görev suçlarına, vatandaşların siyasi hak ve hukuklarının temin edilmesine, şahsi ve mülkiyet haklarının tehlikesizliğinin teminine yönelmişti.⁶¹

Sonuç olarak, Azerbaycan Halk Cumhuriyeti kendine has özgürlükçü demokratik değerlere sahip çıkan yeni bir ceza kanunu hazırlanması yönünde adımlar atmış, ancak 28

---

⁵⁷Ekberov , Selimov, a.g.e. 328.

⁵⁸Demirli, Aleskerli, a.g.e. 170-171.

⁵⁹Demirli, Aleskerli, a.g.e.172.

⁶⁰Ekberov , Selimov, a.g.e. 329.

⁶¹Demirli, Aleskerli, a.g.e. 172.

Nisan 1920 yılından yapılan Bolşevik işgali bu adımların atılmasını engellemiştir.⁶² 8 Nisan 1920 tarihinde Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti yıkıldı ve Azerbaycan'da Sovyet hâkimiyeti kuruldu. Yeni hâkimiyet Çar Rusya'sının bütün kanunlarından vazgeçmiştir.⁶³ Bundan dolayı ülkede, genel olarak hem ceza hukukunun hem de diğer hukuk alanlarının gelişimi için yeni dönem olan Sovyetler Birliği dönemi başlamıştı.⁶⁴

2.1.4. Sovyet Ceza Hukuku Dönemi

Bu döneme hâkim olan teorilerden en önemlisi Marksizm-Leninizm teorisiydi. Bu teoriye göre, devlet bir sınıfın başka bir sınıfı ezmesi ve itaat altında tutması için bir silahtır. Diğer bir ifadeyle, mecburiyet ve zor kullanma devlete özgü bir özelliktir. Yine Marksizm'e has olan bir görüşe göre sınıfsız toplumda hukuk normlarına gereksinim duyulmayacak ve sosyal düzen toplumun kendi güçleri vasıtasıyla sağlanacaktı. Bu teoriye göre, yalnızca geçiş dönemi için bir hukuk düzeni oluşturulacak ve tamamen farklı bir nitelik taşıyacaktı.⁶⁵

Sovyet Ceza Hukuku anlayışının temeli 8 Kasım 1917 tarihli ölüm cezasının kaldırılması hakkında dekret⁶⁶ ile konulmuştu. Sovyet Ceza Hukukuna göre, ceza kanunu artık işçi sınıfı ve köylülerin menfaatine hizmet edecek ve ceza politikasında son tedbir olarak uygulanacaktı. Ayrıca, Sovyet sosyalist kuruluşu için toplumsal tehlike arz eden hareketler cezalandırılacaktı. Diğer bir ifadeyle, cezanın sınıfsal karakteri, her zaman kanunda yerini koruyacaktır. Dolayısıyla, işlenmiş suçlarla ilgili olarak yasalar artık ihlal

---

⁶² Aslanov, O. (2018). *Azerbaycan Respublikasının Güvvede Olan Cinayet Ganunvericiliyinde Mülkiyyet Eleyhine Edilen Cinayetlere Göre Müeyyen Edilen Sanksiyaların Tekmilleşdirilmesi Problemleri*. Bakü: Mütercim Yayınları, 14.

⁶³ Babayeva, S. (2014). *Cezanın Teyin Edilmesi Zamanı Nezere Alınan Yüngülleşdirici ve Ağırlandırıcı Hallar ve Onların Tetbiği*. Bakü; Hügug Edebiyatı Neşriyatı, 15.

⁶⁴ Muradov, E. (2010). *Azerbaycan Respublikasının Cinayet Ganunvericiliyinde Cezanı Yüngülleştiren Hallar*. Bakü: Adiloğlu Yayınevi, 20.

⁶⁵ Gahramanov, V. (1955). *Sovyet Cinayet Hügugunda Ceza Anlayışı*. Bakü: Azerbaycan Devlet Üniversitesi Yayınları, 3 -4.

⁶⁶ 1917 tarihli Ekim Devrim'inden sonra ilk çıkarılan yasalara "dekret" adı verilmiştir. Dekret bizzat Lenin veya Devrimin önde gelenlerinin oluşturduğu Halk Komiserleri Sovyet'i (daha sonra yürütme erkini üstlenecektir) tarafından verilen fermanlara deniliyordu. Daha geniş bilgi için bkz. Ahmedov, F. (1978). *Sovet Hügugunun Esasları*. Lisans okulları için derslik, Bakü: Maarif Neşriyatı, 20-22.

edilmiş olduğundan, ceza toplumu suçtan koruyacak tek vasıta olarak kalmıştır.⁶⁷ Bundan dolayı, 1919 tarihli Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti Ceza Mevzuatı Esasları m. 7 cezanın şu şekilde tanımı yapılmıştı: “ceza, devletin toplumsal düzeni sağlamak için kanunu ihlal edenlere (suçlulara) uyguladığı tedbirdir”.⁶⁸

Ancak, daha sonra proleter (işçi) sınıfının menfaatleri komünizm dönemine geçiş yapmayı gerektirecektir. Komünizm’in kurulmasıyla birlikte artık SSCB’de suç oranları azalma gösterecek ve bunun doğal neticesi olarak suçun toplumsal tehlikeliliği de ortadan kalkmış olacaktır. Bundan dolayı suç karşılığında verilen cezalar daha hafif olacak ve azalmaya başlayacaktır. Ayrıca, cezaların hafifletilmesi sonucunda suçluların toplum için artık daha az veya hiç tehlike teşkil etmemesi cezanın devlet ve toplum için yararlı tedbirlere dönüşmesine neden olacaktır.⁶⁹ Bunun yanı sıra, 1919 tarihli Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti Ceza Mevzuatı Esasları 10. Maddesine göre, “işlenen suç, suçlunun da yaşadığı sınıfsal toplumda yansıma yapacağı için ceza belirlenirken onun ne “günah”(suç) karşılığı, ne de günahı yıkamak olduğunu dikkate almak gerekiyor. Güvenlik tedbiri olarak uygulanacak yaptırım işkenceden tamamen arınmış olmalı ve mahkûma gereksiz ve fazla ıstıraplar yüklememelidir”. Görüldüğü üzere, söz konusu madde, klasik ceza anlayışının terk edildiği ve bunun yerine “sosyal güvenlik tedbiri” teriminin benimsendiği yönünde izler taşımaktadır.⁷⁰

Azerbaycan SSCB ceza hukukunun esası 12 Mayıs 1920 tarihli “Halk Mahkemesi Hakkında Dekretle” belirlenmişti. Dekret, devrim süresi boyunca mevcut olmuş bütün ceza kanunları ve aynı zamanda Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti dönemindeki ceza hukuk normlarını işlevsiz olarak kabul etmişti. Ayrıca, Azerbaycan SSCB’nin ceza hukuku RSFSR ceza hukuku normlarının doğrudan etkisiyle doğarak gelişmekteydi.

12 Aralık 1919 tarihli Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti Ceza Mevzuatı Esasları, 9 Temmuz 1920’de Azerbaycan SSC’de yürürlüğe konuldu. Esaslarda suçlar: devrim karşıtı ve daha tehlikeli suçlar; diğer suçlar olmak üzere üçlü bir ayrımına tabi

---

⁶⁷Gadimova, a.g.e., 63.

⁶⁸Gadimova, a.g.e., 63.

⁶⁹Krieger, G.(1988). *Sovetskoye Ugalovnoye Pravo (rusça)*. Genel Bölüm, 2. Bası, Bakü: Moskova Üniversitesi Yayınları, 210.

⁷⁰Gadimova, a.g.e. 64.

tutulmaktaydı.⁷¹Cezanın belirlenmesinde failin sosyal konumu, kusuru yeteneğinin varlığı, suçu meslek edinen bir kişi tarafından işlenmesi durumu, zor kullanılması, suçun işlenme sebepleri vs. dikkate alınmaktaydı. On dört yaşına kadar olan yaş küçükleri bakımından ise ceza sorumluluğu öngörülmemekte ve sadece terbiye içerikli ıslah tedbirleri uygulanmaktaydı.

1919 tarihli RSFSC Ceza Mevzuatı Esasları'nda devrim karşıtı suçlar aşağıdaki şekilde sıralanıyordu: Sovyet sosyalist kuruluşunu devirmek amacıyla suikast; Sovyet cumhuriyetine ihanet; casusluk; işçi, köylü hükümetine veya onun tarafından belirlenmiş yerli hükümete isyan; Sovyet hükümetinin uygulamak istediği kararlara karşı direnme; propaganda ve tahribat; gizli belge ve bilgileri ifşa; Sovyet ordusu hakkında yalan bilgi; demiryolu, köprü, telgraf, telefon ve diğer devlet tekelinde olan alanlara kasten zarar vermek. Bu dönemdeki en ağır suçlardan biri “banditizm” di.⁷²

2.1.5. 1922 Tarihli Sovyet Rusya Ceza Kanunu

24 Mayıs 1922 tarihli Ceza Kanunu eski Sovyetler Birliğinin ilk ceza kanunu olma özelliğini taşımaktadır. 1922 tarihli Ceza Kanunu dönemin hâkim ideolojilerinden olan Marx ve Engels tarafından XIX. yüzyılda geliştirilip Lenin tarafından Rusya'ya uyarlanan materyalist felsefe esasında hazırlanmıştı. Kanun 1 Haziran 1922 tarihinde yürürlüğe girdi.⁷³

Söz konusu Ceza Kanununun en önemli özelliği kanunilik ilkesini benimsemiş olması ve mahkemece uygulanacak cezaların kesin sınırını belirlemiş olmasıdır. Ayrıca, eski kanunlarda iç savaş sonucu uygulamada olan devrim veya halk düşmanı, yasadışı ilan etme gibi birçok ceza bu Kanuna dâhil edilmemiş dolayısıyla ortadan kaldırılmıştır.

1922 tarihli Sovyet Rusya Ceza Kanununun 5.maddesinde suçun genel tanımı yapılmıştır. Söz konusu maddeye göre, “komünist rejime geçiş döneminde işçi-köylü

---

⁷¹Ekberov , Selimov, a.g.e. 408.

⁷²Banditizm”, toplumsal düzen, güvenlik ve devlet yönetiminin esaslarına kasteden suçlardan biridir. Bu suç devlet idare ve müesseselerinde veya ayrı-ayrı şahıslara karşı silahlı organize örgütler oluşturma veya bu tarz örgütlere katılma veya eylemlerinde iştirak etme şeklinde gerçekleşmektedir. Azerbaycan SSC CK 70.

⁷³Gadimova, a.g.e. 68.

iktidarının kurmuş olduğu Sovyet düzenini ve Sovyet hukuk kurallarını sarsmaya yönelik her türlü sosyal tehlikeli hareket veya hareketsizlik suç sayılır.”⁷⁴

Kanunun 6.maddesinde suçun konusunun sosyal ilişkiler olduğu ifade edilmişti. Kanunun söz konusu 6.maddesine göre, *“işçi-köylü hâkimiyeti tarafından belirlenen Sovyet kuruluşunun esasları ve hukuk kuralları suçun konusu olarak belirlenir.”⁷⁵* Ayrıca, Kanunun 16. maddesinde, *“toplum için tehlikeli olan herhangi bir fiil işbu kanunda açıkça zikredilmemiş olduğu takdirde, ona ait sorumluluğun esası ve hududu, kanunun, mahiyetçe ona en yakın suçları mevzubahis eden maddelerine göre tayin edilir”⁷⁶* şeklinde ifade edilmek suretiyle Kanunun kıyası kabul ettiği görülmektedir. Diğer bir ifadeyle, Sovyet rejimi düzenine zarar verebilecek her türlü fiil, suç sayılıyordu. Dolayısıyla, fiil kanunda açıkça suç olarak tanımlanmamış olsa bile, ceza sorumluluğunu gerektirebiliyordu. Bu düzenlemelere göre, hangi fiillerin Sovyet rejimine aykırı olduğuna veya sosyal tehlikeli fiiller olarak suç teşkil ettiğine, değişen sosyal olaylar karşısında uygulamacılar karar verirdi.

Kanunun 18.maddesinde yaş küçükleri bakımından suçun faili olabilmek için on yaşı doldurma şartı aranmaktaydı. Kanun, aynı zamanda on dört yaşını doldurmuş ve henüz on altı yaşını doldurmamış kişilere uygulanacak cezanın sınırını yaptırımda gösterilen cezanın üst sınırının yarısına kadar, on altı yaşını doldurmuş ancak henüz on sekiz yaşını tamamlamamış kişilere uygulanacak cezanın süresini ise, yaptırımda gösterilen cezanın üst sınırının üçte birine kadar indirmişti.⁷⁷

Ayrıca, Kanunun tarafımızca Türkçeleştirilmiş 10.maddesine göre; *“ceza kanununun doğrudan doğruya atıf yapmadığı suçların özel hallerinde, ceza kanununda yer almış bulunan ağırlık ve şekil bakımından en yakın olan suçların ilgili maddelerde yer alan cezalar ve sosyal korunmaya ait tedbirler, bu kanunun genel hükümler kısmında gösterilmiş olan hükümlere uygun olarak işlenmiş olan suçlara tatbik edilir. Bu hükmün gayesi, özel hükümler kısmında yer almayan bazı hallerin ihtilal*

---

⁷⁴ Naumov, A. (1998). *Rusya Ceza Hukuku. Genel Hükümler*. Bakü, 101

⁷⁵ Semenderov, F.Y. (2015). *Cinayet Hüğügu Ümumi Hisse*. Bakü: Hüğüg Yayın Evi, 135.

⁷⁶ Ağacanova, a.g.e. 32.

⁷⁷ Semenderov, a.g.e., 249.

*adaletinden kurtulmasına meydan vermemektedir.*⁷⁸ Görüldüğü üzere söz konusu maddede bu gibi durumlarda kıyas yoluna başvurulabileceği belirtilmişti.

Kanunun 19.maddesinde ise meşru savunma hali düzenlenmişti. Bu maddenin tarafımızca Türkçeleştirilmiş metnine göre, *“Şahsiyete, kendini müdafaa edene yahut da başka kişilere yönelik kanunsuz kasta karşı zaruri müdafaa vaziyetinde yapılmış cezalandırılması gereken hukuka aykırı fiil hakkında meşru savunma sınırı aşılmamışsa, ceza tatbik edilmez.”*⁷⁹

İştirak bakımından ise Kanunda genel bir tanım yapılmamış, sadece Kanunun 15 ve 16.maddelerinde suça iştirak eden kişiler “suçu icra eden”, “tahrikçi”, ve “yardım eden” olmak üzere üçe ayrılmıştı.⁸⁰

Kanunun 17.maddesinde ise Kusurluluğun tanımı yapılmıştı. Bu tanıma göre, kusurluluğun tıbbi ve hukuki olmak üzere iki kriteri vardı. Tanımda kusurluluğun tıbbi ölçütü, kronik zihinsel hastalık ve zihinsel faaliyetin geçici olarak bozulması şeklinde ikiye ayrılmıştı. Kusurluluğun hukuki kriteri ise, kişinin sosyal tehlikeli fiili işlerken kendi hareketlerini ölçüp biçme imkânının olmaması ise bağdaştırılıyordu. Bu tanıma göre, kişinin psikolojik hastalığın etkisi altında kendi hareketlerini idare etme kabiliyetinin olmaması kusurluluğu doğurmuyordu ve irade unsurunun olmaması kişinin ceza sorumluluğunun kaldırılmasına imkân vermiyordu. Ancak, suç işlerken kusur yeteneği olmadığı kabul edilen kişiler Kanunun 46.maddesine göre, zihinsel ve manevi olarak kusurlu kabul edilen kişiler için ayrılan müesseselere yerleştiriliyordu. Bu kişiler zorunlu olarak tedavi ediliyor ve herhangi bir iş veya görevle iştigal etmesine izin verilmiyordu.⁸¹

2.1.6. 1923 Tarihli Ceza Kanunu

23 Aralık 1922 tarihinde Azerbaycan SSC Bakanlar Kurulu 2. toplantısında yeni Ceza Kanunu kabul edilerek 1 Şubat 1923 tarihi itibarıyla yürürlüğe girdi. Bu Ceza

---

⁷⁸Yarusvat, D. , (2011). “Sovyet ve Amerikan Ceza Hukuklarında Kıyas Prensiplerinin Değerlendirilmesi”. *İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Araştırmalar Dergisi*, 1 (2), 63.

⁷⁹Semenderov, a.g.e., 281.

⁸⁰Semenderov, a.g.e., 350.

⁸¹Semenderov, a.g.e. 592.

Kanunun genel ve özel hükümler bölümünde suçla mücadeleye yönelik kapsamlı bir düzenleme söz konusuydu. Kanunun genel hükümler bölümü aşağıdaki başlıklardan ibaretti: ceza kanununun uygulanma alanı, cezanın uygulanmasının genel esasları, cezanın belirlenmesi, cezanın türleri, sosyal savunmanın diğer türleri ve cezanın diğer çekilme usulleri.⁸² Ayrıca, Kanunda on dört yaşını doldurmayan yaş küçüklerinin ceza sorumluluğu söz konusu değildi. On dört yaşını doldurmuş ve on altı yaşını henüz doldurmamış olan yaş küçüklerine ise tıbbi içerikli tedbirler uygulanmaktaydı. Ancak, istisnai durumlarda mahkeme bu gruptaki yaş küçüklerine yönelik ilgili maddelerin hafifletici cezalarını uygulamaya bilmekteydi.

Kanunun 26.maddesi cezanın amacını müdafaa tedbiri gibi belirlemiş, hukuk ve hukuk kurallarının, toplumsal tehlikeli vakalardan koruma amacını gerçekleştirmek için kullandığı bir vasıta olarak göstermiştir. Cezanın önleme amacı ise, yeni suç işlememe, başkalarını suç işlemekten çekindirme şeklinde ifade edilmişti. Ayrıca, ceza yeni ideolojiye göre eğitici göreve de sahipti.⁸³

Kanunun genel hükümler bölümünde ölüm cezası düzenlenmemişti. Ancak, devrim faaliyetinin icraatına yönelik eylemlerden dolayı özel hükümler bölümünde yaptırım olarak ölüm cezası uygulanabilmekteydi. Ayrıca hapis cezasının azami sınırı on yıl, asgari sınırıysa altı ay olarak belirlenmişti. Esas ve ilave (ek) ceza olarak ise malvarlığının müsaderesi öngörülmekteydi.⁸⁴

1923 tarihli Kanunun özel hükümler bölümünün birinci faslı devlet aleyhine işlenen suçlara ayrılmıştı. Bu suçlara aşağıdakiler aittir: Sovyet hâkimiyetini devirmek için suikast ve ayaklanma, vatana ihanet ve terör suçları. Bu suçlara göre Kanunda ağır cezalar öngörülmekteydi. Özel tehlikeli suçlara ise yağma, hırsızlık, banditizm ve serserilik gibi suçlar ait edilmekteydi. İkinci fasıl görev suçlarına, üçüncü fasıl dinin devletten ayrılması kurallarının bozulmasına yönelik suçlara, dördüncü fasıl ekonomik çıkar amacıyla işlenen suçlara, beşinci fasıl hayata karşı suçlara, altıncı fasıl malvarlığı aleyhine karşı işlenen

---

⁸²Ekberov , Selimov, a.g.e. 410.

⁸³Gadiova, a.g.e. 99.

⁸⁴Ekberov, Selimov, a.g.e. 411.

suçlara, yedinci fasıl askeri suçlara ve sekizinci fasıl toplumsal düzene karşı işlenen suçlara ayrılmıştı.⁸⁵

2.1.7. 31 Ekim 1924 Tarihli “Ceza Mevzuatı Esasları”

31 Ocak 1924 tarihli II. Sovyetler Kurultayı’nda SSCB Anayasası kabul edildi. Yeni Anayasa’nın esas görevlerden biri “yargı organlarının kuruluşu ve uygulaması şekillerinin belirlenmesi ve medeni ve ceza yasalarının oluşturulması” olmuştur. Buna esasen 1924 baharında ilgili yasa tasarılarını hazırlama ve gözden geçirme amacıyla komisyon oluşturulmuş ve aynı yıl içerisinde bir birinden farklı üç yasa tasarısı sunulmuştur. Buradaki amaç tüm SSCB cumhuriyetlerini bağlayacak yasa oluşturmak ve bu yasa çerçevesinde Ceza hukuku müesseselerinin ülkede oluşum ve gelişimini sağlamaktır.⁸⁶

Bunun üzerine SSCB Halk Komiserleri Sovyet’inin⁸⁷ onayından geçen tasarı, SSCB Ali Sovyet’i⁸⁸ tarafından 29 Ekim 1924 tarihinde kabul edilmiş, 31 Ekim 1924 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.⁸⁹1924 tarihli “Esaslar” birlik cumhuriyetleri ceza kanunlarının esas hükümlerini oluşturmuş ve her ülke Ceza Kanununa aynen veya bölünerek dâhil edilmişti. “Esaslar”, ceza yasalarının esas görevinin “işçi devletinin oluşturduğu düzeni ihlal eden toplumsal tehlikeli faaliyetlerden adli yargı ile korunması” olduğunu belirtmiş bu görevi gerçekleştirmek için “Esaslar” ve birlik cumhuriyetleri

---

⁸⁵Ekberov , Selimov, a.g.e. 412.

⁸⁶ Gadimova, a.g.e. 69-70.

⁸⁷ 1946 yılına kadar Halk Komiserleri Sovyet’i Bakanlar Kurulu’nu ifade etmekteydi. Bakanlar ise komiser olarak ifade edilmişti.

⁸⁸Egemenliğin bölünmesini kabul etmeyen Marksizm Leninizm düşünürleri sosyalist devletin seçilmiş temsilcilerinin hem yasama hem yürütme erkini üstleneceğini savunmuşlar. Ayrıca, Lenin de açıkça parlamentarizmi ortadan kaldırdığını ifade etmiştir. İlk yıllarda devletin üst organları olan Halk Komiserleri Sovyet’i, Askeri Devrim Komitesi tüm egemenliği temsil etmiş fakat sonra yasama erkini SSCB Ali Sovyet’ine bırakmıştır. Görev süresi 5 yıl olan halk vekillerinin oluşturduğu bu kurum yasama görevini yürütmekle birlikte içinden sürekli hizmet için seçilen Riyaset Heyet (genel kurul) üyeleri toplantı dışı zamanlarda hem yasama hem yürütme erkini üstlenmişlerdir. Ali Sovyet’in çıkardığı kanunlar, Riyaset Heyeti’nin ise ferman ve kararları hukuk kaynağı sayılmıştır. Ayrıca yürütmenin diğer kolu İcra Komiteleri (ülke, cumhuriyet, özerk cumhuriyet ve özerk vilayet, il (rayon) icra komiteleri) oluşturulmuştur. Daha geniş bilgi için bkz. Ekberov, Selimov ag.e. 411 vd.

⁸⁹Tam ismi “SSCB ve İttifak Cumhuriyetleri Ceza Mevzuatlarının Esasları” olan yasa çalışmamızın devamında kısaca “1924 Esasları” veya sadece “Esaslar” olarak geçecektir.

yasalarına esasen düzeni ihlal edenlere yasalarla belirlenen sosyal savunma tedbirlerinin” uygulanması gerektiğini öngörmüştü.⁹⁰

“Esaslara” göre ceza kısas, kefaret amacını taşııyordu. Bu husus “Esasların” 4.maddesinde tam olarak “*gerçekleşen toplumsal tehlikeli olayları önlemek, namuslu emekle uğraşmayanları kamu hayatına, sosyalist birlikte yaşama kurallarına alıştırmak, hem de kamu güvenliğini tehdit edenleri toplumdan ayırarak onları yeni suç işleme olanağından mahrum bırakmak*” olarak ifade edilmişti.⁹¹

31 Ekim 1924 tarihli “Esaslar”da iki tür suç ayırımına gidilmişti. Bunlar: Sovyet kuruluş ve esasları aleyhine olan ve bu yüzden daha tehlikeli sayılan suçlar ve diğer suçlardı. İlk sırada yer alan suçlar bakımından asgari ceza sınırı, diğer suçlar göre ise azami ceza sınırı belirlenmekteydi. Ayrıca Kanunda “ceza” teriminden vazgeçilerek bunun yerine ceza sorumluluğunu ifade eden “toplumsal müdafaa tedbirleri” ifadesi uygulanmıştı.⁹² Bu tedbirler, mahkeme-ıslah, tıbbi ve tıbbi-pedagoji içerikli tedbirler olarak üçe ayrılmıştı. Mahkeme-ıslah içerikli tedbirlere, SSCB ittifakı vatandaşlık hakkından mahrum bırakma, SSCB sınırlarından daimi çıkarma, hapis cezası ve zorunlu diğer tedbirlerden ibaretti. Tıbbi içerikli zorunlu tedbirler, zorunlu tedavi ve tıbbi-tecrit müesseselerine yerleştirme şeklinde gerçekleştirilmekteydi. Tıbbi-pedagoji tedbirlere ise, yaş küçüğü olan çocukların koruma altına alınması bağlamında başvurulmaktaydı.

2.1.8. 1927 Tarihli Ceza Kanunu

Aralık 1927 tarihinde Azerbaycan SSCB’in yeni Ceza Kanunu yürürlüğe girdi. 1927 tarihli Ceza Kanunun karakteristik özelliği özel hükümler bölümünde cezaların azaltılmasıydı. Devlet aleyhine işlenen suçlar ve askeri suçlar bölümleri hariç, Kanunun yalnız on beş maddesinde en yüksek ceza muhafaza edilmişti. Ağır rejim altındaki hapis cezaları azaltılarak bunların yerine zorunlu çalıştırma ve para cezaları getirilmişti.

---

⁹⁰Gadimova, a.g.e. 70.

⁹¹Gadimova, a.g.e. 70.

⁹²Ekberov , Selimov, a.g.e. 412.

Kanunun özel hükümler bölümündeki yeni dağılımına esasen 80 maddede zorunlu çalıştırma diğer 76 maddede ise para cezası öngörülmekteydi.⁹³

Kanunda suçun faili olabilmek için gerekli olan yaş sınırı da belirlenmişti. Kanunun 12.maddesinde, hırsızlık, zor kullanma, kasten yaralama, kasten öldürme ve tren kazasına sebep olabilecek suçlara göre yaş sınırı on iki, diğer tüm suçlara göre on dört yaş olarak belirlenmişti. 1927 tarihli Kanunda suçun faili olabilmek için belirlenen yaş sınırı 1958 tarihli “SSCB İttifakı ve Müttefik Cumhuriyetleri Ceza Hukukunun Esasları” yürürlüğe girinceye kadar devam etti.⁹⁴

Kanunun 13.maddesinde ise meşru savunmanın tanımı yapılmıştı. Buna göre, *“sosyal tehlikeli fiiller devlet hâkimiyetine veya kendini müdafaa edene ya da başka bir kişinin şahsiyetine ve haklarına karşı yapılmışsa, bu fiillere karşı meşru müdafaa durumunda mahkeme tarafından meşru müdafaa sınırını aşmadığı tespit edilmişse, bu fiilleri işleyen kişiler hakkında ıslah içerikli sosyal tedbirler asla tatbik edilmez.”*⁹⁵

1922 tarihli Kanunda olduğu gibi 1927 tarihli Ceza Kanununda da iştirakin genel bir tanımı yapılmayarak, sadece Kanunun 18.maddesinde “suçu icra eden”, “tahrikçi”, “teşkilatçı” ve “yardım eden” olmak üzere suça iştirak bakımından üç farklı iştirak derecesi belirlenmişti.⁹⁶

1927 tarihli Kanun’da kusurluluğa verilen tanım daha açıktı. Kanunun 11.maddesinde kusurluluğun hukuki kriteri somutlaştırılmıştı. Hukuki kriter irade unsuru, yani kişinin kendi hareketlerini idare etme imkânının olmaması dâhil edilmişti. Kanun suçu işlerken kusur yeteneğini kaybetmiş kişileri tıbbi içerikli tedavi merkezlerine yerleştirmeyi ve zorunlu tedaviyi ve aynı zamanda tecrit etme suretiyle tedavi-terbiye müesseselerine yerleştirmeyi öngörmüştü.⁹⁷

Ayrıca, 1927 tarihli Kanunda soruşturma, akıl hastalığı ve sarhoşluk durumuyla ilgili suçlarda da zorunlu kılındı. Söz konusu Kanunda suça hazırlık hareketlerine göre ceza

---

⁹³Ekberov , Selimov, a.g.e. 413.

⁹⁴Semenderov, a.g.e. 250.

⁹⁵Semenderov, a.g.e. 282.

⁹⁶Semenderov, a.g.e. 350.

⁹⁷Semenderov, a.g.e. 592.

öngörülmemiştir. Bunun yanı sıra, Kanunda hapis ve zorunlu çalıştırma cezalarının asgari süresi bir gün olarak düzenlenmiştir. Tüm bunlara ek olarak, Kanunda esas ceza ile birlikte ilave (ek) ceza da öngörülmekteydi. Buna göre esas cezaya eşya müsadere veya para cezası ikame edilebiliyordu.⁹⁸

Kanunun m.9’da cezanın amacı ifade edilmiştir. Buna göre cezanın amacı:

- Suçu önlemek;
- Toplum için tehlike arz eden kişileri yeni suç işlemekten alıkoymak;
- İslah tedbirleriyle mahkûmları topluma kazandırmayı amaçlamak.

2.2. II. Dünya Savaşı Yıllarında Azerbaycan Ceza Hukukunun Gelişim Süreci (1937-1946)

İttifak ve Cumhuriyet anayasalarının yürürlüğe girmesinden sonraki devirlerde ceza kanunları daha çok ceza sorumluluğunun genişlemesi ve artması üzerine bir gelişim göstermiştir. Bundan dolayıdır ki 2 Ekim 1937 tarihinde SSCB’de özel tehlikeli devlet aleyhine işlenen cürümler için hapis cezası 10 yıldan 25 yıla kadar artırılmıştı ve Kanuna yeni suçlar eklenmişti. Ayrıca, 10 Ağustos 1940 tarihli “müessese ve idarelerde küçük hırsızlık;” 6 Temmuz 1941 tarihli “yalan haberlerle halkı galeyana getirme;” 15 Kasım 1943 tarihli “devlet sırrını yasma ve devlet sırrı içeren senetleri kaybetme” dönemin yeni yasalarınca benimsenen suçlardan sadece bazılarıydı. Tüm bunlara ek olarak, savaş zamanında sosyalist mülkiyetin ve kişisel mülkiyetin korunmasına devlet tarafından özel önem verilmekteydi. Bundan dolayı, 7 Ağustos 1932 tarihli Kanuna esasen 10 kg. ekmek veya 10 kg yağ ele geçirme veya tahrip etmeye göre kusurlu bulunan kişi sosyalist mülkiyetine kast eden halk düşmanı ilan ediliyordu. Ayrıca, vatandaşların mal varlığını çalma, başka yere taşınmış kişilerin evlerini yağmalama, alman işgalcilerinin takibinden kaçan kişilerin gizlettikleri malvarlığını çalma veya göç etme mecburiyetinde kalanları yollarda soyma fiilleri en ağır şekilde cezalandırılmaktaydı. Ekinlere zarar verme ve

---

⁹⁸Ekberov , Selimov, a.g.e. 414.

bostanlarda hırsızlık yapma⁹⁹ fiillerine göre de iki yıla kadar hapis cezası öngörülmekteydi.¹⁰⁰

2.2.1.1958 tarihli “SSCB İttifakı ve Müttefik Cumhuriyetleri Ceza Hukukunun Esasları”

25 Aralık 1958 tarihinde SSCB Ali Sovyet¹⁰¹ toplantısında kabul edilen “Esaslar” 6 Ocak 1959 tarihinde yürürlüğü girmiştir. Ardından 1959-1962 yılları arasında her bir Cumhuriyet yeni ceza yasalarını kabul etmiştir.Söz konusu “Esaslar” her bir Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ceza kanununun görevlerinin, cezai sorumluluğun esasları, ceza kanunlarının zaman bakımından uygulanması ve SSCB ve müttefik cumhuriyetleri ceza kanunlarının SSCB sınırları içerisinde gerçekleşen olaylara uygulanması konularında asgari müşterek hükümler içermekteydi.¹⁰²

1958 tarihli “Esaslar” her cumhuriyetin ceza kanunlarını oluşturabilmesi için kesin ve net emirler içermekteydi. Her cumhuriyetin sınırları içerisinde daha önce geçerli ve değişik kanunlarda yer alan tüm ceza hükümleri elden geçirilmeli ve Ceza Kanunu olarak tek bir kanun içinde toplanmalıydı.¹⁰³ Tüm bu yasaların ortak özelliği ceza bölümlerinin “cezanın amacı” ile başlamış ve yaptırım türlerinin ayrı-ayrı maddelerde düzenlenmesi ile devam etmiş olmasıdır.¹⁰⁴

1958 tarihli “Esaslar” m.20’de¹⁰⁵ cezanın amacı belirlenmişti. Buna göre “ceza, işlenen suçun karşılığıdır”. Bununla cezanın belirtilen özelliğinde kastedilen, mahkûmun

---

⁹⁹Kanunun madde metni ve madde numaralarıyla ilgili mevcut kaynaklarda bir bilgi bulunmamaktadır. Bundan dolayı ilgili kısımda yine mevcut kaynaklar dayanak gösterilerek, sadece suç tiplerinin adı belirtildi.

¹⁰⁰Ekberov , Selimov, a.g.e. 447.

¹⁰¹“Ali Sovyet” Sovyet Sosyalist Cumhuriyetlerini temsil eden üst yasama organı olan Millet Meclisini ifade etmektedir.

¹⁰² İvanov, V. N. (1973). *Ugolovnoye Zakonadatelstvo Soyuzu SSR i Soyuznih Respublik*. Moskova: Hukuk Yayınları, 10.

¹⁰³SSCB müttefik cumhuriyetleri içerisinde sadece Özbekistan SSC ceza mevzuatının sadece Ceza Kanunundan oluşacağını düzenlemişti. Diğer müttefik cumhuriyetler zaman içerisinde ihtiyaca uygun olarak özel ceza yasalarının çıkarılabileceğini benimsemişlerdi. Bkz. İvanov, 11.

¹⁰⁴Gadimova, a.g.e. 73.

¹⁰⁵Esasların cezanın amacını düzenleyen 20.maddesinin Türkçeleştirilmiş metni şöyledir: *Ceza sadece işlenen suçun karşılığı olmayıp aynı zamanda mahkûmları ıslah etme ve onları emeğe dürüst yaklaşım, kanunlara kesin uyma, sosyalist toplum kurallarına saygı ruhunda yeniden terbiye etme, aynı zamanda hem*

şahsi, ekonomik haklarının kısıtlanmasıdır. Mahkûmun şahsi haklarının kısıtlanması ile çeşitli ıslah kurum veya terbiye müesseselerine gönderilerek toplumdan uzaklaştırılması, soyutlanması kastedilir. Ayrıca bu gruba, göç, sürgün ve belirli süreli hapis cezaları da dâhil edilir. Çalışma haklarının sınırlanması ise, belirli görev veya faaliyetten men, askeri veya diğer adların kaldırılması veya ıslah tedbirleriyle gerçekleşmiş olur. Maddi hakların sınırlanması ise daha çok para cezası veya müsadereyle sağlanır. Dolayısıyla, buradaki cezanın suçun karşılığı olması özelliği diğer ülkelerin ceza kanunlarında belirtilen cezanın kısas özelliği ile aynı kabul edilmiyor, çünkü sosyalist toplumun oluşumu ve gelişimini temin etmek için zorunluluk olarak ortaya çıkan ceza, getirdiği mahrumiyetlerle çağdaş Sovyet Ceza Hukukunda düzenin sağlanmasının yanı sıra, suçlunun topluma yeniden kazandırılması amacı yönünden de gelişim göstermekteydi.¹⁰⁶

“Esaslar”da suçun faili olabilmek için on altı yaşını doldurmuş olmak şartı aranmaktaydı. Kasten yaralama, kasten öldürme, hırsızlık ve yağma gibi suçlara göre ise on dört yaşını doldurmuş olmak suçun faili olabilmek için yeterli yaş sınırıydı. Esasların belirlediği yaş sınırı 1959-1960 yıllarında yürürlüğe giren yeni ceza kanunlarına olduğu gibi dâhil edilmişti.¹⁰⁷ Ayrıca, iştirakin ilk tanımı da 1958 tarihli Esaslarla yapılmıştı. Esasların 17.maddesine göre iştirak, “iki veya daha çok kişinin suç işlemek için kasten birlikte iştiraki, iştirakçilik olarak kabul ediliyor.”¹⁰⁸

Söz konusu “Esaslar”ın genel hükümler bölümünde suç ve cezaların kanuniliği ilkesinin güçlendirilmesi, cezaların insanileştirilmesi ve adaletin sağlanması yönünde ilkesel değişiklikler yapılmıştı. Buna göre suç ve cezaların kanuniliği ilkesi, ceza sorumluluğunu düzenleyen normda yer alarak bir ceza sorumluluğu ilkesi olarak düzenlenmişti. Suçun genel tanımını düzenleyen “Esaslar”ın 3.maddesi, ilkeyi destekler mahiyette ifade edilmişti: “Esaslar”ın 3.maddesine¹⁰⁹ göre, “Ceza Kanunu ile öngörülen

---

mahkûmlar, hem diğer şahıslar tarafından yeni suç işlenmesinin karşısını alma amacını taşıyor. Ceza işkence veya insan haysiyetini küçük düşürme amacı taşımaz. Bkz. Gadiomova, a.g.e.116.

¹⁰⁶Gadimova, a.g.e. 73.

¹⁰⁷Semenderov, a.g.e. 280.

¹⁰⁸Semenderov, a.g.e. 350.

¹⁰⁹1958 tarihli esasların suçun genel tanımını düzenleyen 3.maddesinin Türkçeleştirilmiş metni şöyledir: “Cezai sorumluluk ve ceza suç işlediği sabit görülen kişiye, yani ceza kanunlarında yer alan toplumsal tehlikeli hareketi kasten veya taksirle gerçekleştirene aittir. Yasalara uygunluğu gözetilmeden ve mahkeme kararı olmadan kimse suçlu sayılamayacağı gibi, hakkında cezai işlem yapılamaz.(13 Ağustos, 1981 SSCB

sosyal tehlikeli suç fiili kast veya taksirle işleyen kimse, cezalandırılır.” Burada, suç kavramına önemli bir unsur eklenmiştir. Diğer bir ifadeyle, suçun sosyal yönünün ceza kanunu ile öngörülmüş olması ceza kanununa aykırılık unsur ile tamamlanmıştı. Böylece “kanunsuz suç ve ceza olmaz” şeklinde ifade edilen kanunilik ilkesi tam anlamıyla Esaslarda benimsenmişti. Bunun doğal sonucu olarak suç ve cezaların kanuniliği ilkesi ile çatışan kıyas yöntemi tamamen terk edilmiştir.¹¹⁰

2.2.2. 1961 Tarihli Ceza Kanunu

Söz konusu “Esaslar”a göre hazırlanan Azerbaycan SSCB Ceza Kanunu 1 Mart 1961 tarihinde yürürlüğe girmişti. Kanun genel ve özel hükümlere ayrılmaktaydı. Genel Hükümler bölümünde ceza kanunun görev ve uygulama alanları, suç ve ceza anlayışı, mahkeme tarafından uygulanan cezalar ve cezanın belirlenmesinin genel esasları düzenlenmişti. Kanunun genel hükümler bölümünün dağılımı aşağıdaki şekildedeydi:

- Genel Kurallar (1–6. maddeler);
- Suç Hakkında (7–19. maddeler);
- Ceza Hakkında (20–34. maddeler);
- Ceza Verme Hakkında (35–53. maddeler);
- Tıbbi ve Eğitim karakterli mecburi tedbirler (54–56. maddeler).

Özel Hükümlerde ise ayrı-ayrı suç tipleri ve bunlara uygulanacak cezalar yer almıştı.

Kanun suçları, devlet aleyhine işlenen suçlar, sosyalist mülkiyeti aleyhine işlenen suçlar, şahıs aleyhine işlenen suçlar, vatandaşların siyasi ve çalışma haklarına karşı işlenen suçlar, vatandaşların özel mülkiyeti aleyhine işlenen suçlar, zirai suçlar, görev suçları, adalet muhakemesi aleyhine işlenen suçlar, idari kurallar aleyhine işlenen suçlar, askeri suçlar olarak sıralamaktaydı. Kanunda ağır suçlara bakımından 15 yıla kadar hapis cezası veya ölüm cezası öngörülmekteydi. Vatana ihanet, casusluk, terör ve kasten öldürmenin

---

Ali Sovyet Genel Kurul kararı ile değişik son metni- SSCB Ali Sovyet Gazetesi no:33, m.965) Gadiomova, a.g.e. 73.

¹¹⁰Ağacanova, a.g.e. 62.

nitelikli hali ağır suçlar kategorisine ait edilmekteydi.¹¹¹Büyük sosyal tehlike doğurmayan suçlarda ceza sorumluluğunun hafifletilmesi halleri bu Kanunda dikkate alınarak hapis cezası yerine vesayet altına alınmayı öngörüyordu.

1960 tarihli Kanunda cezanın belirlenmesi zamanı, somut olayın özellikleri, failin kişiliği ve sosyal tehlikeliliği, çalıştığı müessesenin talepleri dikkate alınmak suretiyle şartlı mahkûm edilmesi veya şartlı mahkûm olunmuş kişinin çalışma müessesine ait olan teşkilat veya kurumların sorumluluğuna verilmesi öngörülmekteydi.¹¹² Kanununun 47.maddesine göre, işlenen suç büyük sosyal tehlike doğurmuyorsa, failin ceza sorumluluğu kaldırılarak ıslah olunması için talepte bulunmuş kurumun sorumluluğuna verilir.1963 yılında yapılan bu kanuni düzenlemeyle savcılık, bölge(şehir) mahkemeleri ve polis organlarına bazı önemsiz suçlar bakımından dava dosyasını “yoldaşlık mahkemeleri”ne¹¹³ havale etme yetkisi verilmişti. Ayrıca, bu Kanuni düzenlemeyle birlikte ölüm ve sürgün cezalarının sayısı artırılmıştı. Hatta bazı suçlar bakımından zamanaşımının uygulanmayacağı düzenlenmişti. Örneğin, 4 Mart 1965’te SSCB Ali Sovyet Genel Kurulunun verdiği fermanla sulh ve insanlık aleyhine suç işleyen kişiler bakımından zamanaşımı uygulanmayarak zamana bağlı olmadan cezalandırılacağını karara bağlanmıştı.¹¹⁴ Ayrıca, 1962 yılından itibaren cinsel istismar suçlarının müşterek fail tarafından¹¹⁵ veya suçu meslek edinmiş kişi tarafından işlenmesi ve ayrıca nitelikli cinsel istismar, reşit olmayana yönelik cinsel istismar gibi fiiller karşılığında ölüm cezası öngörülmekteydi.1961 tarihli Kanununun 20.maddesinde cezanın amacı düzenlemişti. Maddenin Türkiye Türkçesine çevrilmiş metni aşağıdaki şekildedir:

“Ceza yalnızca işlenen suça göre bir karşılık olmayarak, aynı zamanda mahkûmları ıslah etme ve emeğe karşı vicdanlı bir duruş sergileme, kanunlara dürüstlikle uyma, sosyalist düzenin birlikte yaşama kurallarına riayet etmeye yönelik yeniden eğitime, ayrıca hem mahkûmlar hem de diğer kişiler tarafından yeni suç

---

¹¹¹Ekberov , Selimov, a.g.e. 485.

¹¹² Ekberov, Selimov, a.g.e. 486.

¹¹³“Yoldaşlık Mahkemeleri” müesseselerde işçi sınıfının kurduğu mahkemeleri ifade etmektedir.

¹¹⁴ Ekberov, Selimov, a.g.e. 486.

¹¹⁵Yaptığımız aramalar sonucunda bu suçların madde numarası ve madde metnini gösteren bir kaynak bulunamadı. Bundan dolayı mevcut kaynaklarla sadece suç tiplerinin adlarına atıfta bulunarak yetinmek zorunda kalındı.

işlenmesini önleme amacını taşır. Ceza fiziki zarar veya insan onurunu küçük düşürme amacı taşımaz.¹¹⁶

Maddenin metninden de görüleceği üzere, söz konusu Kanun cezanın tanımını içermemekteydi. Ancak, madde, ceza anlayışıyla ilgili önemli bir ipucu vermekteydi. Madde metninde cezanın yalnızca suçun karşılığı olmadığı ifade edilmekteydi. Diğer bir ifadeyle, ceza işlenmiş suça karşılık olarak faile uygulanan bir yaptırım olmasına rağmen, cezanın özelliği münhasıran suçun karşılığı olması değildir ve ceza diğer başka özellikler de taşımaktadır. Ayrıca, maddede belirtildiği üzere, ceza yalnızca suçu işleyen kişiye karşı uygulanır. Dolayısıyla, işlenen suç, failin sorumluluğunun ve uygulanan cezanın esası olarak hukuki olay rolünü üstlenir. Kişi kanunda suç olarak tanımlanan fiile ya kasten, ya tedbirsizlik sonucu yol vermiş olur.¹¹⁷ Ceza toplum düzenini bozan bazı fiilleri ortadan kaldırmak için uygulanan tedbirdir ve suç işlendiği zaman ceza devlet adından sadece mahkeme kararı ile uygulanabilir. Ayrıca, madde 20'ye göre ceza eğitici olmakla birlikte aynı zamanda mahrumiyet de içermektedir. Ancak, bu özelliğine rağmen cezanın amacı kişiyi yoksunluğa maruz bırakmak değil ıslah ve eğitime amacına ulaşmak için kullanılan zorunlu bir araçtır.¹¹⁸ Ceza işlenen suç için faile karşı uygulanan bir uyarıdır. Diğer bir ifadeyle, Cezanın içeriğini oluşturan maddi, manevi ve fiziki sınırlamalar bu uyarıyı gerçekleştirmiş olur. Suçların tasnifi bakımından 1960 tarihli Ceza Kanunda bağımsız bir norm düzenlenmemiştir. Ancak, Ceza mevzuatında istifade edilen terminolojiye göre suçlar dört kategoriye ayrılmaktaydı.

- 1) Özel ağır suçlar;
- 2) Ağır suçlar;
- 3) Az ağır suçlar;
- 4) Büyük sosyal tehlike doğurmeyen suçlar.

Özel ağır suçlar Kanunda on yıldan fazla hapis cezası ya da ömür boyu hapis cezası öngören fiillerdi. Bu suçlara, devlet aleyhine işlenen suçlar ve kasten öldürme suçları dâhildi. Ağır suçların tanımı ilk kez bu Kanunda düzenlenmişti. Kanunun “ağır suç

---

¹¹⁶Madde metninin orijinal hali olan Azerbaycan Türkçesinden Türkiye Türkçesine çevrisi tarafımızca yapılmıştır.

¹¹⁷Gadimova, İlhame, a.g.e. 116-117.

¹¹⁸Gadimova, İlhame, a.g.e. 117.

anlayışı” başlıklı 7-1.maddesinde ağır suçların listesi verilmişti. Bunlardan bazıları aşağıdakilerdir: devlet aleyhine işlenen özel tehlikeli suçlar, banditizm, ıslah müesseselerinin işlerini bozan fiiller, kitlesel karışıklık çıkarma, yolları ve trafik araçlarını bozma, sahte para veya kıymetli kâğıtlar hazırlama ve satma, yüksek miktarlarda olan devlet mülkiyeti veya sosyal mülkiyete yönelik hırsızlık, soygun suçunun nitelikli hali, yağma, kasten öldürme, kasten yaralamanın nitelikli hali, rüşvet suçunun nitelikli hali, cinsel istismar vb. suçlar. Ağır suçlar listesine dâhil olan fiiller yalnızca kasten işlenebilen fiiller olarak kabul ediliyordu.¹¹⁹ Ancak kasten işlenen suçların tamamı ağır suç olarak kabul edilmiyordu. Ağır suç bakımından aranan kriter fiilin sosyal tehlikeliliği, ağır netice ve suçun nitelikli halleriydi. Taksirli suçlar bakımından her ne kadar kanunda ağır cezalar öngörülmüş olsa dahi, bu suçlar ağır suçlar kategorisine dâhil edilmiyordu.¹²⁰ Az ağır suçlar ise bir yıldan az ve beş yıldan fazla olmayan hapis cezası gerektiren kasten işlenen suçlardı. Ayrıca, Kanunun m.7-1’de gösterilmeyen kasten işlenen ve hakkında bir yıldan az beş yıldan fazla olmayan hapis cezası gerektiren fiiller az ağır suçlara ait ediliyordu. Aynı zamanda taksirle işlenen ve hakkında beş yıldan fazla hapis cezası gerektiren fiiller az ağır suçlar kategorisine dâhil ediliyordu.¹²¹ Büyük sosyal tehlike doğurmayan suçlara ise en fazla bir yıl hapis cezası gerektiren fiiller ya da diğer daha hafif ceza türü gerektiren fiiller ait edilmekteydi.1960 tarihli Kanunda ceza sorumluluğu için on altı yaşını doldurmak ve kusur yeteneğine sahip olma şartı aranmaktaydı. Ancak, kasten öldürme, kasten yaralama, cinsel istismar, yağma, soygun, hırsızlık, devlet mülkiyeti ve sosyal mülkiyete yönelik hırsızlık, ateşli silah veya patlayıcı madde hırsızlığı, uyuşturucu madde hırsızlığı ve trenin kazaya uğramasına sebebiyet verebilecek hareketleri kasten işleme gibi belirli suçlar bakımından ceza sorumluluğu için asgari yaş on dört yaşın tamamlanması olarak belirlenmişti. Yine bu Kanuna esasen on sekiz yaşını doldurmamış kişinin büyük sosyal tehlikeli netice doğurmayan bir suç işlemesi halinde mahkeme bu kişinin ceza

---

¹¹⁹Mammadov, İ. P. (1978).*Azerbaycan SSCB Cinayet Mecellesinin İlmî ve Pratik Şerhi, Genel Hükümler*. Bakü: Azerbaycan Devlet Neşriyatı, 24-25.

¹²⁰Semenderov, a.g.e. 93.

¹²¹Semenderov, a.g.e. 94.

uygulanmadan ıslah olunabileceğine kanaat ederse, ceza sayılmayan terbiye içerikli zorunlu tedbirler uygulanabileceğini öngörülmekteydi.¹²²

Kusurluluk ise Kanun'un 11.maddesine aşağıdaki şekilde düzenlenmişti.

“Sosyal tehlikeli fiili işlediği zaman kusur yeteneği olmayan, yani kronik akıl hastalığı, zihinsel faaliyetin geçici olarak bozulması vs. hastalık neticesinde kendi hareketlerini ölçüp-biçmek veya idare etme iktidarında olmayan kişi ceza sorumluluğuna celp edilmiyor. Bu kişi hakkında mahkemenin tayinatı ile işbu Kanun'un 54.maddesinde öngörülen tıbbi içerikli mecburi tedbirler uygulanabilir.

Kusur yeteneği varken suç işlemiş, ancak mahkeme tarafından hüküm çıkarılıncaya kadar akıl hastalığına yakalanmış ve bunun neticesinde kendi hareketlerini ölçüp biçme veya idare etme imkânından mahrum olmuş kişi cezalandırılmaz. Bu durumda kişi hakkında mahkemenin tayini ile tıbbi içerikli zorunlu tedbirler uygulanabilir, iyileştikten sonra ise cezaya mahkûm olunabilir.”¹²³

Görüldüğü üzere fiili işlediği zaman kusur yeteneği olmayan ve bundan dolayı kendi hareketlerini ölçüp biçme ve idare etme kabiliyetinden yoksun olan kişi hakkında ceza uygulanmayarak sadece mahkemenin kararıyla tıbbi içerikli zorunlu tedbirler uygulanabiliyordu. Ayrıca, maddenin ikinci fıkrasında, fiili işlediği sırada kusur yeteneğinin varlığına rağmen, bu yeteneğin fail hakkında hüküm kurulmadan önce kaybedilmiş olması halinde, hakkında ceza uygulanmayarak sadece tıbbi içerikli zorunlu tedbirlerin uygulanacağı belirtilmişti. Ancak, kişinin yeniden sağlığına kavuşması durumunda cezaya mahkûm olunacağı yine aynı fıkrada belirtilmekteydi.¹²⁴

Kanun'un 15.maddesinde, hazırlık hareketleri ve teşebbüs halinde sorumluluk düzenlenmişti. Birinci fıkrada hazırlık hareketlerinin tanımı yapılmıştı. Buna göre hazırlık hareketleri aşağıdaki şekilde ifade olunmuştu:

---

¹²²Mammadov, a.g.e. 38.

¹²³Madde metninin orijinal hali olan Azerbaycan Türkçesinden Türkiye Türkçesine çevrisi tarafımızca yapılmıştır.

¹²⁴Mammadov, a.g.e. 43.

“Suç işlemek için vasıta veya alet arama veya hazırlama yahut da başka bir imkân yaratma hazırlık hareketleri olarak kabul edilir.”¹²⁵

İkinci fıkrada ise teşebbüsün tanımı yapılmıştır. Buna göre teşebbüs:

“Doğrudan suç işlemeye yöneltilmiş kasten işlenen fiil, failin iradesi dışında gerçekleşen sebeplere göre tamamlanamamışsa, fiil suça teşebbüs olarak kabul edilir.”¹²⁶

Üçün fıkrada ise hazırlık hareketlerine ve teşebbüse göre cezanın belirlenmesi düzenlenmiştir.

“1. Hazırlık hareketleri ve teşebbüse göre ceza, Kanunun bu suç için ceza sorumluluğunu öngören maddesine göre tayin edilir. 2. Mahkeme cezanın belirlenmesi zamanı failin hareketlerinin içeriğini ve sosyal tehlikelilik derecesini, suçu işleme niyetinin tamamlanma derecesini ve suçun tamamlanamaması sebeplerini dikkate alır.”¹²⁷

Hazırlık hareketleri ve teşebbüsü teşkil eden hareketler objektif olarak sosyal tehlikeli hareketlerdir. Kanunun bu hareketleri cezalandırarak, kişinin suçu tamamlama planını cezayla önlemiş oluyor.¹²⁸ Hazırlık hareketleri, suçun işlenmesinin ilk aşaması olduğundan dolayı önceden planlanmış suçun işlenmesi için kasten bir koşul sağlama durumudur ve bu da faal hareketlerle gerçekleştirilir.¹²⁹ Bazen failin somut bir suçu işlemek için yaptığı hazırlık hareketleri başka bir suç tipiyle çevriliyse, bu durumda ceza sorumluluğu sadece hazırlık hareketlerine göre söz konusu olacaktır. Örneğin, yağma suçu için yapılan hazırlık hareketlerinde ruhsatsız silah tedarik edilmesi durumunda ceza sorumluluğu sadece yağma suçuna hazırlık hareketlerine göre söz konusu olacaktır.

---

¹²⁵Madde metninin orijinal hali olan Azerbaycan Türkçesinden Türkiye Türkçesine çevrisi tarafımızca yapılmıştır.

¹²⁶Madde metninin orijinal hali olan Azerbaycan Türkçesinden Türkiye Türkçesine çevrisi tarafımızca yapılmıştır.

¹²⁷Madde metninin orijinal hali olan Azerbaycan Türkçesinden Türkiye Türkçesine çevrisi tarafımızca yapılmıştır.

¹²⁸Mammadov, a.g.e. 60.

¹²⁹Mammadov, a.g.e. 60.

Dolayısıyla, ruhsatsız silahın temin edilmesi bağımsız bir suç teşkil etmesine rağmen, ceza sorumluluğu yağma suçuna hazırlık hareketlerine göre belirlenmelidir.¹³⁰

Kanun'un 17.maddesinde iştirak müessesesi düzenlenmişti. Buna göre iştirak:

“1.İki veya daha çok kişinin suç işlemek için kasten birlikte iştiraki, iştirak olarak kabul edilir. 2.Suçun teşkilatçıları (suçu organize edenler), tahrikçileri ve yardımcılarına icracılarla birlikte suçun iştirakçileri olarak kabul edilir. Suçu doğrudan işlemiş olan kişi icracı olarak kabul edilir. 3.Suçun işlenmesini organize etmiş veya bu suçun işlenmesine rehberlik etmiş kişi teşkilatçı (organize eden) olarak kabul edilir. 4.Suçun işlenmesine tavsiyeleriyle, yönlendirmeleriyle, vasıta temin etmekle veya sorunları ortadan kaldırmakla yardım etmek ve aynı zamanda faili, suç alet ve vasıtalarını, suç izlerini veya suç yoluyla elde edilmiş vasıtaları gizlemeyi önceden vaat etmiş kişi yardım eden olarak kabul edilir. Suçun işlenmesine iştirak eden her bir kişinin iştirak derecesi ve iştirakinin içeriği mahkeme tarafından cezanın belirlenmesi zamanı dikkate alınmalıdır.”¹³¹

Görüldüğü üzere birinci fıkradan iştirakin tanımı yapılarak iki veya daha çok kişinin suç işlemek için kasten birlikte yaptığı iştirak iştirakçilik olarak kabul edilmişti. İkinci fıkroda ise suça iştirak eden kişilerin iştirak statüleri belirlenerek, teşkilatçı, tahrikçi, yardım eden ve icracı olarak dördü bir ayrıma tabi tutulmuştu. Üçüncü fıkroda suçu doğrudan işleyen kişi icracı olarak kabul edilmişti. Dördüncü fıkroda ise suçun işlenmesini organize eden ve bu süreci yöneten kişi teşkilatçı olarak tanımlanmıştı. Beşinci fıkroda ise suçun işlenmesine maddi ve manevi olmak üzere yardım eden kişiye yardım eden sıfatı verilmişti. Altıncı fıkroda ise cezanın belirlenmesi zamanı suçun işlenmesine iştirak eden her bir kişinin iştirak derecesi ve iştirakinin içeriğinin mahkeme tarafından dikkate alınacağı düzenlenmişti.¹³²

---

¹³⁰Mammadov, a.g.e.60.

¹³¹Madde metninin orijinal hali olan Azerbaycan Türkçesinden Türkiye Türkçesine çevrisi tarafımızca yapılmıştır.

¹³²Mammadov, a.g.e. 67.

2.3. Yeni Ceza Kanununun (Cinayet Mecellesi) Yapısı, Sistemi ve Uygulama Alanları

1985 yılında Sovyetler Birliğin de başlayan ekonomi, devlet ve hukuk alanlarındaki yeniden yapılanma süreci Ceza Hukuku alanına da etkisini göstermişti. Bu dönemde yeni “*Ceza Hukukunun Esasları*”nın hazırlanması konusu gündeme gelmişti. 1998 yılında hazırlanan tasarı, 2 Temmuz 1991 tarihinde SSCB Yüksek Şurası tarafından kabul edilmiş, ancak daha sonra Sovyetler Birliği’nin dağılması üzerine yürürlüğe girmemişti.¹³³

Tarih 1990’lı yılların başlarına gelindiğinde ise ekonomide serbest piyasa ilişkilerine, siyasette çok partili düzene, ideolojide ise çoğulcu dünya görüşüne geçilmeye başlanmişti. Bunun üzerine bağımsızlıklarını yeni kazanmış Eski Sovyetler Birliği Ülkeleri 1994-1995 yılları arasında yeni ceza kanunları düzenlemiş ve kabul etmişlerdi. Sovyetler birliği döneminde insanların kanun karşısında eşitlik ilkesinin bozulması sıradan bir hal almıştı. Özellikle Komünist Partinin siyasi faaliyet ve ideolojisini benimsemeyen kişiler siyasi görüşlerine göre suç işlemekte itham olunuyor ve hiçbir esas olmaksızın hukuki takiplere maruz kalıyordu. Ayrıca, bu dönemde parti ve devlet yönetimi kadrolarında yüksek görevlerde bulunan kişiler işledikleri suçlara göre ceza sorumluluğundan muaf tutuluyordu.

Yaşanan bu gelişmelerin doğal sonucu olarak bağımsızlıklarını kazanan yeni cumhuriyetlerin ceza kanunlarında, artık kişilerin siyasi görüşleri değil, ceza kanunu ile yasaklanan somut fiiller cezalandırılmakta, sınıfsal değerlerle mukayesede evrensel insan haklarının üstünlüğü, “*ceza hukukunun en önemli görevinin, sosyalizm yolundan vazgeçmeden insan hak ve özgürlüklerinin korunması olduğu,*” ayrıca ceza hukukunun getirdiği yasaklarının Pazar ekonomisi şartlarına uygun olması gerektiği görüşü hâkim olmuştu. Bu dönemde bağımsızlığını elde eden cumhuriyetlerden biri de Azerbaycan Cumhuriyeti idi. Azerbaycan Cumhuriyeti 30 Ağustos 1991 tarihinde bağımsızlığını ilan etmişti. Bağımsızlığını yeniden elde ettikten sonra ülke de tüm alanlarda olduğu gibi, ceza hukuku alanında da önemli yenilikler yapılmıştır. 12 Kasım 1995 tarihinde yapılan Referandumla Azerbaycan’ın ilk Anayasası kabul edilerek 27 Kasım’da yürürlüğe girmişti. Anayasa’da insan hak ve hürriyetlerinin korunmasına büyük önem verilmiş ve kanunilik,

¹³³Ağacanova, M. (2008). *Azerbaycan Ceza Hukukuna Göre Suç ve Cezaların Kanuniliği İlkesi*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 63.

eşitlik, adalet, hümanizm ilkelerine esaslanan yeni bir ceza kanununun hazırlanması zarureti yaranmıştı.

Yeni Azerbaycan Ceza Kanunu 30 Aralık 1999 tarihli 787-IQ sayılı yasa ile ifade edilmiş ve 1 Eylül 2000 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmişti.¹³⁴Azerbaycan Cumhuriyeti'nin yeni Ceza Kanununun Tasarısı Hazırlanırken farklı ülkelerin, özellikle Rusya'nın, Fransa'nın ve Avrupa'nın diğer ülkelerinin yürürlükte olan ceza kanunlarının sistemi, ilkeleri ve normları mukayeseli şekilde araştırılarak düzenlenmişti.¹³⁵Yeni Ceza Kanunu Azerbaycan'da 1927 ve 1960 yılında kabul edilmiş Ceza kanunlarından sonra yürürlüğe girmiş üçüncü ceza kanunudur. Daha önceki kanunlardan farklı olarak yeni Kanun demokratikliği, yenilikçiliğiyle diğerlerinden ayrılmaktadır. Yeni Ceza Kanunu eski muhafazakâr tutumdan uzaklaşarak, yeni sosyal değerlerin korunmasını amaçlamıştır.¹³⁶

Yeni Ceza Kanunu Genel ve Özel Hükümler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Her iki bölüm Cinayet Mecellesinin belirli bir sırayla numaralandırılmış maddeleri birleştiren fasıllara ve bölümlere ayrılmaktadır. Kanunun Genel Hükümler kısmı altı bölümden, on yedi fasıldan, 99 maddeden ibarettir. Bu bölümler şu şekilde sıralanmaktadır: “*Ceza Kanunu*” (I. bölüm); “*Suç Hakkında* (II. bölüm); *Ceza Hakkında* (III. bölüm); “*Suç Sorumluluğundan ve Cezadan Muaf Tutma*” (IV. bölüm); “*Yaş Küçüklerinin Ceza Sorumluluğu*” (V. bölüm); “*Tıbbi İçerikli Zorunlu Tedbirler*” (VI. bölüm) .¹³⁷Dolayısıyla Genel Hükümler bölümünde ceza kanununun görev ve ilkeleri, ceza sorumluluğu ilkeleri, ceza sistemi, cezanın neveleri, uygulanma koşulları ve diğer genel esaslarını belirleyen normlar yer almaktadır. Özel Hükümler bölümünde ise hangi fiillerin suç olduğunu ve bu fiilleri işleyen kişilere verilecek ceza ve cezai diğer tedbirleri öngören normlar düzenlenmiştir.

Yukarıda da belirttiğimiz üzere CK, Genel ve Özel Hükümler olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Her iki bölüm maddeleri birleştiren fasıllara ayrılmıştır. CK'nun Özel Hükümler bölümünde yer alan fasıllar suçun temel yapısı esas alınarak

---

¹³⁴ Aslanov, a.g.e. 11.

¹³⁵ Semenderov, a.g.e. 21.

¹³⁶ Ağazade, M. (2005). *Cinayet ve Cinayet-Prosessual Ganunlar Haggında Düşünceler*. Bakü: Huquq Edebiyatı Neşriyatı, 7.

¹³⁷ Semenderov, a.g.e.,17.

düzenlenmiştir. Özel Hükümler bölümünde ayrı-ayrı suçlar ve bunlara karşı uygulanacak ceza ve cezai tedbirler yer almaktadır. Yalnızca Özel Hükümler bölümüne mahsus olmak üzere, kanun koyucunun izlediği yasama tekniğine paralel olarak, ceza normları, hüküm ve müeyyide kuralları şeklinde tasnif edilmektedir. Buna esasen hüküm, normun, belli bir suçun unsurlarını içeren kısmı, müeyyide ise, belli bir suça göre cezanın nevini ve miktarını belirleyen kısımdır.¹³⁸

Özel Hükümler bölümünde yer alan ceza normlarından hüküm kuralları sade, tasviri, gönderici (atıf) ve açık ceza normları olmak üzere bir tasnife tabi tutulmuştur. Doktrinde, sade ceza normlarında, suç, sadece ismen belirlenmekte, açık olduğu düşünülerek belli bir suça özgü unsurlara yer verilmemektedir. Tasviri ceza normlarında belli bir suça özgü unsurlar tasvir edilerek, suç, bütün unsurlarıyla tanımlanmaktadır. Gönderici ceza normlarında ise belli bir suçun unsurları gösterilmeyerek, söz konusu unsurların belirlenmesi için kanundaki başka bir madde hükmüne gönderme yapılmaktadır. “Açık ceza normları” kavramı¹³⁹ ise Azerbaycan ceza hukuk literatüründe, Türk ceza hukukundan¹⁴⁰ kısmen farklı anlaşılmaktadır. Şöyle ki, açık ceza normları, düzenlemekte olduğu belirli suçlara ait unsurları ya kısmen düzenleyerek veya hiç düzenlemeyerek suçun unsurlarının belirlenmesi için ceza kanunu dışında, diğer hukuk disiplinlerini düzenleyen kanunlara veya yürütmenin düzenleyici işlemlerine göndermede bulunan ceza normlarıdır. Diğer bir ifadeyle, Azerbaycan ceza hukukuna göre, davranış kuralının CK dışında başka bir kanun veya yürütmenin düzenleyici işlemleriyle belirlenmesinin öngörüldüğü (CK tarafından) durumlarda, açık ceza normlarından söz edilir.¹⁴¹ Dolayısıyla açık ceza normları, yasama tekniği açısından, davranış hükmünü belirleme yöntemlerinden biridir. Böyle bir durumda sosyal tehlikeli bir davranışa göre ceza sorumluluğu belirlemenin şartı,

---

¹³⁸Ağacanova, a.g.e. 76-77.

¹³⁹ Açık ceza normları Azerbaycan ceza hukuku literatüründe, “blanket dispozisyalı normlar” şeklinde ifade edilmektedir. Almanca kökenli “blanket” sözü, “yetki veren” anlamını taşımaktadır. Blanket norm ise, devlet organına, yetkili şahsa (başka bir ifadeyle idareye) bağımsız davranış kuralları, yasaklar belirleme yetkisi veren hukuk normuna verilen addır. (Bu konuda bkz.: Semenderov, a.g.e. 49).

¹⁴⁰ “Açık ceza normları, demek ki, müeyyidesi belirli olan, ancak hükmü henüz belirli olmayan, ancak ileride katılacak bir unsurla hükmü belirlenecek olan kurallardır... Burada norm koyan otoriteden normu dolduran otorite farklıdır... Çoğunluk, açık ceza normlarında hükmün idari makamlarca belirlendiği kanaatindedir...”

¹⁴¹Ağacanova, a.g.e. 78.

sadece ceza kanununda değil, hukukun diğer alanlarına ait kanunlarda veya yürütmenin düzenleyici işlemlerinde yer almaktadır.¹⁴²

Totaliter rejimin ürünü olan önceki kanunlarda ceza kanunları devletin gücü, vatandaşlara karşı baskıcı güç kullanma şeklinde kendini göstermiş, Sovyet döneminin düzensiz yönetim sisteminin doğurduğu zorlukların ceza yasaları ile ortadan kaldırılması amaçlanmıştı. Sosyal hayatta olduğu gibi ceza kanununda da insan hak ve hürriyetleri geri plana atılmıştı. Ancak önceki kanunlardan farklı olarak yeni Ceza Kanununda barış ve beşeriyet aleyhine, aynı zamanda kişinin kendini geliştirme hakkı aleyhine işlenen suçlara göre sorumluluk meselelerine büyük önem verilmiştir.¹⁴³Yeni Ceza Kanunuyla getirilen yeniliklerden bazıları aşağıdakilerdir:

- Ceza sorumluluğu meselesi daha geniş şekilde düzenlenmiştir;
- İştirake göre ceza sorumluluğu bireyselleştirilmiş ve ilk kez iştirak türlerinin kapsamlı tarifi yapılarak, iştirak türlerini düzenleyen hukuki bir zemin oluşturulmuştur;
- İlk kez kanunda ceza anlayışı (tanımı) verilerek, cezanın amacı açıklanmıştır;
- Cezanın belirlenmesinin genel esasları somutlaştırılarak, teşebbüs (CK m.27), residiv (CK m.18)¹⁴⁴ ve iştirak halinde işlenmiş suçlara (CK m.31) göre cezanın belirlenmesinin spesifik özelliklerini tespit eden yeni müesseseler dahil edilmiştir;
- Ceza sorumluluğunun kaldırılmasının yeni türleri benimsenmiş, yaş küçüklerinin ceza sorumluluğu meselelerinin çözümüne yönelik yeni kurallar benimsenmiştir;
- İlk kez etkin pişmanlık(CK m.72),¹⁴⁵ failin mağdurla barışması suretiyle ceza sorumluluğundan vazgeçilmesi (uzlaştırma) (CK m.73)¹⁴⁶ gibi ceza sorumluluğunun kaldırılmasına yönelik yeni düzenlemeler Kanunda yer almıştır.

---

¹⁴²Ağacanova, a.g.e. 78.

¹⁴³ Ağazade, a.g.e. 6.

¹⁴⁴**Residiv** Latin menşeli bir kelime olup “dönen, tekrar olunan” anlamlarını ifade etmektedir. Ceza hukuku bakımından residiv, kasten işlediği suça göre daha önce mahkûm olmuş kişinin yeniden kasten bir suç işlemesidir.

¹⁴⁵ Ceza Kanununun “etkin pişmanlık” başlıklı 72.maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş metni şöyledir: “72.1. Büyük sosyal-içtimai tehlike doğurmayan suç işlemiş kişi gönüllü olarak kusurunun farkına vardığında, suçun aydınlığı kovuşması için faal yardım ettikte, suç neticesinde doğmuş zararı ödedikte veya doğmuş zararı başka yolla ortadan kaldırdığında ceza sorumluluğundan muaf edilebilir. 72.2. Farklı bir suç işlemiş kişi, bu Kanunun 72.1’inci maddesinde düzenlenmiş şartlar mevcut oldukça, sadece bu Kanunun Özel

Yeni Ceza Kanununda ceza sorumluluğundan muaf tutmanın yeni türleri belirlenmiş, cezadan muaf tutmanın, özellikle yaş küçüklerinin ceza sorumluluklarının çözümü konusunda yeni usuller ve kurallar benimsenmiştir. Ayrıca, tıbbi içerikli zorunlu tedbirlerin tanzimi, Azerbaycan Cumhuriyetinin uluslararası hukuk kurallarından kaynaklanan yükümlülükleri, yaş küçüklerinin ceza sorumluluklarının özellikleri hakkında yeni düzenlemeler yapılmıştır. Önceki kanunlardan farklı olarak yeni Kanunda maddeler hisselerine yahut da bentlere bölünmemiştir. Genel olarak yeni Kanunda “*hisse*” ve “*bent*” terimleri kullanılmamış bunların yerine sadece “*bent*” terimi kullanılmıştır.¹⁴⁷

Yeni Kanunda eleştirilere sebep olan hususlardan biri, önceki kanunlarda “*hisse*” ve “*bent*” olarak gösterilen, hâlihazırdaki kanunda ise “*madde*” olarak anlaşılan bazı kanun maddelerinin numaralandırılmasının “0” rakamı ile başlamasının anlaşılmasının mümkünsüzlüğüdür.¹⁴⁸ Ayrıca, 1960 tarihli eski Ceza Kanununun Genel Hükümler kısmı 56 maddeden ibaret olduğu halde, hâlihazırdaki yeni Ceza Kanununun Genel Hükümler bölümü 99 maddeden ibarettir. Söz konusu yeni Ceza Kanununda suç, ceza ve sair meseleler daha geniş şekilde düzenlenmiştir. 2 Temmuz 2001 tarihinde yürürlükte olan Ceza Kanununun bazı maddelerinde değişiklik ve ilaveler yapılmıştır. Yapılan değişikliklere esasen suçların tasnifini belirleyen Ceza Kanununun 15. maddesinin¹⁴⁹ 3. fıkrasında yer alan “*az ağır suçlar*” terimi kısmen değiştirilmiştir. Yapılan değişikliğe göre, kasten veya taksirle işlenen ve hakkında *yedi yıldan* fazla olmayan süreyle hapis cezası öngören fiiller az ağır suçlar olarak kabul edilmiştir. Arıca yeni Kanununun 15/4. fıkrasında da değişiklik yapılmıştır. Bu değişiklikle ağır suçların alanı kısmen genişlendirilmiş ve ceza

---

Hükümler bölümünün ilgili maddelerinde doğrudan tespit edilmiş durumlarda ceza sorumluluğundan muaf edilebilir.”

¹⁴⁶Ck 73.maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş metni şöyledir: “*Büyük sosyal-içtimai tehlike doğurmayan suç işlemiş kişi mağdurla barışması ve ona verdiği zararı ödemesi veya vermiş olduğu zararı ortadan kaldırması halinde ceza sorumluluğundan muaf tutulabilir.”*

¹⁴⁷ Ağazade, a.g.e. 7.

¹⁴⁸ Yeni Ceza Kanununun 42, 90, 92, 95, 111 ve 116’ıncı maddeleri “0” rakamı ile başlamaktadır. CK “yaş küçüklerinin ceza sorumluluğunun koşullu olarak zamanından önce kaldırılması” başlıklı 90.maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş metni örnek olarak gösterilebilir: “*90.0. Islah işlerine, özgürlüğün sınırlandırılmasına veya hapis cezasına mahkûm edilmiş yaş küçükleri hakkında cezadan koşullu olarak zamanından önce salıverme, bunlar: 90.0.1. büyük sosyal-içtimai tehlike doğurmayan veya az ağır suç işlemeye göre belirlenmiş ceza süresinin en az üçte bir hissesinin çekilmesinden sonra; 90.0.2. ağır suç işlemeye göre verilmiş ceza süresinin en az yarısının çekilmesinden sonra; 90.0.3. özel ağır suç işlemeye göre verilmiş ceza süresinin en az üçte iki kısmının çekilmesinden sonra uygulanabilir.*

¹⁴⁹Semenderov, a.g.e.98-99.

ağırlaştırılmıştı. Kanununun 15.maddesinin dördüncü fıkrasının ilk düzenlenmesinde kasten veya taksirle işlenen fiiller hakkında on yıla kadar hapis cezasını öngören suçlar ağır suçlar sırasına dâhil edildiği halde, 2 Temmuz 2001 tarihinde yapılan değişiklikten sonra kasten veya taksirle işlenen ve hakkında on iki yıldan fazla olmayan hapis cezasını öngören fiiller ağır suçlar kategorisine dâhil edilmiştir.Görüldüğü üzere, 2 Temmuz 2001 tarihinde yapılan değişiklikle az ağır suçların alanı ağır suçların hesabına (*ya da katkısıyla*), ağır suçların alanı ise özel ağır suçların hesabına (*ya da katkısıyla*) genişlendirilmiştir. Ancak Kanununun15.maddesinde yapılan ilave ve değişikliklerin ceza siyaseti açısından başarılı sayıldığı söylenemez. Öncelikle ağır suçlar kategorisinin belirli bir kısmının suni olarak az ağır suçlara grubuna dâhil edilmesi, özel ağır suçların, ağır suçların alanının genişlendirmek için, ağır suçlara dâhil edilerek genişlendirilmesi suçların yapısını düzgün belirleme imkânı vermeyecektir. Diğer bir husus ise, ağır suçların az ağır suçlara dâhil edilerek az ağır suçların alanın genişlendirilmesi ile ağır suçlara göre istatistik göstergelerin durumunu doğru bir şekilde yansıtmak mümkün olmayacak ve bu suçların işlenmesinde suni bir azalma görülecektir.

2.4. Azerbaycan Ceza Kanununun Görev ve Prensipleri

Çağdaş Ceza Hukuku barış ve beşeriyetin tehlikesizliğini temin etmek, kişinin kendi onur ve haysiyetini, hak ve hürriyetlerini ve doğal haklarını teminat altına alarak korumayı amaçlamaktadır. Ceza hukuku bu doğal haklarının bir nevi teminatı olarak görülen mülkiyet hakkı, ekonomik haklar ve çevrenin korunması gibi diğer hakların korunmasını kendisine bahşedilen bir vazife olarak telakki etmektedir.¹⁵⁰

Bu haklar Ceza Kanununun, "*Azerbaycan Cumhuriyeti Ceza Kanununun Görevleri*" başlıklı ikinci maddesinin birinci ve ikinci fıkrasında teminat altına alınmıştır. ACK m.2'nin tarafımızca Türkçeleştirilmiş metni şöyledir: "*2.1. Azerbaycan Cumhuriyeti Ceza Kanununun görevleri, barışı ve beşeriyetin/dünyanın tehlikesizliğini temin etme, insan ve vatandaş hak ve hürriyetlerini, mülkiyeti, iktisadi faaliyeti, sosyal kuralları ve sosyal tehlikesizliği, çevreyi ve ayrıca Azerbaycan Cumhuriyetinin Anayasal kuruluşuna*

¹⁵⁰Gahramanov, V. (1957). *Sovyet Ceza Hüğügunda Cezaların Sistemi*. Bakü: ADÜ Yayınları, 46.

yönelik suç işleme kastlarına yönelik tehditleri önlemek ve aynı zamanda diğer suçların işlenmesini önlemekten ibarettir. 2.2. Bu görevlerin uygulanabilmesi için Azerbaycan Cumhuriyeti Ceza Kanunu ceza sorumluluğunun esasları ve prensiplerini, şahsiyet, toplum ve devlet için tehlikeli olduğuna göre suç sayılan fiillerin alanını ve bu suçların işlenmesine göre uygulanacak cezanın türlerini, sınırı ve hacmini, aynı zamanda diğer cezai-hukuki içerikli tedbirleri belirlemektedir.”

Maddenin birinci ve ikinci fıkralarının metinlerinden de görüleceği üzere, Ceza Kanunu ile korunan haklar, değerler hiyerarşisi esasına göre belirlenen belirli bir sırayı takip etmektedir. Hukukun prensipleri ise hukuk normlarında tespit olunan, ceza hukukunun ve onun müesseselerinin tabiatını belirleyen, suçlulukla mücadelede hukukun tatbiki ile bağlı olan faaliyetin esas yönüdür.¹⁵¹ Ceza hukukunun birçok ilkesi Azerbaycan Cumhuriyetinin 12 Kasım 1995 tarihli Anayasasında düzenlenmiştir. Anayasanın 25.maddesinde¹⁵² kanun önünde eşitlik ilkesi¹⁵³ 63.maddesinde¹⁵⁴ masumiyet karinesi¹⁵⁵, ceza sorumluluğunun bireyselleştirilmesi, 71.maddesinin sekizinci fıkrasında kanunilik¹⁵⁶ ilkesine yer verilmiştir. ACK'nun “Ceza Kanununun ve Ceza Sorumluluğunun Prensipleri” başlıklı 4.maddesinde Azerbaycan Ceza Kanununun temel ilkeleri yer almaktadır. ACK m.4'ün tarafımızca Türkçeleştirilmiş metni şöyledir: “İşbu Kanun,

¹⁵¹Semenderov, a.g.e. 24.

¹⁵² Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası'nın “eşitlik hakkı” başlıklı m.25 Türkçeleştirilmiş metni şöyledir: I. Herkes kanun ve mahkeme karşısında eşittir. II. Erkek ve kadının aynı hak ve özgürlükleri vardır. III. Devlet, ırkına, milliyetine, dinine, diline, cinsine, kökenine, mal varlığına, görevine, görüşüne, siyasi parti, sendika ve diğer toplumsal birliklerdeki üyeliğine bakılmaksızın herkesin, hak ve özgürlüklerinin eşitliğini güvence altına alır. İnsan ve vatandaş hak ve özgürlüklerini ırk, milliyet, din, dil, cins, köken, görüş, siyasi ve sosyal kimlik nedeniyle sınırlandırmak yasaktır.

¹⁵³İnternet: Aleskerli, A., Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası, <http://www.anayasa.gen.tr/azerbaycan-aleskerli.htm> adresinden 9 Mayıs 2019'da alınmıştır.

¹⁵⁴ Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası'nın “masumiyet karinesi” başlıklı m.63 tam metni şöyledir: I. Herkesin suçsuzluk karinesi hakkı vardır. Suç işlemekle suçlanan herkes, suçu kanunla öngörülen şekilde ispat edilmemişse ve bu konuda mahkemenin kesinleşmiş bir kararı yoksa o kişi suçsuz sayılır. II. Kişinin suçu olduğuna dair esaslı şüpheler varsa, suçlu olarak kabul edilemez. III. Suç işlemekle suçlanan kişi, kendisinin suçsuzluğunu ispat etmek zorunda değildir IV. Muhakeme sürecinde kanuna aykırı şekilde elde edilmiş delillerden yararlanılmaz. V. Mahkeme kararı olmadan hiç kimse suçlu sayılamaz.

¹⁵⁵İnternet: Aleskerli, A., Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası, <http://www.anayasa.gen.tr/azerbaycan-aleskerli.htm> adresinden 9 Mayıs 2019'da alınmıştır.

¹⁵⁶ Anayasa'nın “insane ve vatandaş hak ve özgürlüklerinin güvencesi” başlıklı 71.maddesinin sekizinci fıkrasının Türkçeleştirilmiş metni şöyledir “Hiç kimse işlediği zaman hukuka aykırı sayılmayan bir davranıştan sorumlu tutulamaz. Hukuk ihlali yapıldıktan sonra yeni kanunla bu harekete göre sorumluluk ortadan kaldırılmışsa veya hafifletilmişse, yeni kanun hükümleri uygulanır.” (İnternet: Aleskerli, A., Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası, <http://www.anayasa.gen.tr/azerbaycan-aleskerli.htm> adresinden 9 Mayıs 2019'da alınmıştır.”

kanunilik, eşitlik, kusura göre sorumluluk, adalet ve hümanizm prensiplerine esaslanır".¹⁵⁷ Aynı maddenin gerekçesinde ise,¹⁵⁸ "*hukuk prensipleri hukuk normlarında tespit olunur, hukukunun tabiatını, hukukun yaranmasını ve kanunun uygulama faaliyetinin esas yönünü hukukun prensipleri belirler*" şeklinde bir ifade yer almaktadır. ACK m.4 sayılan prensipler ceza hukukunun genel ilkelerini teşkil etmektedir. Dolayısıyla, Ceza Kanununun genel ve özel hükümleri, dolayısıyla kanunun tüm bölümleri ve normları bu prensipler esasında kurulur.¹⁵⁹

Suçta ve cezada kanunilik ilkesi: Azerbaycan Cumhuriyetinin 1922 ve 1927 tarihlerinde yürürlükte olmuş eski ceza kanunlarında kanunilik ilkesine yer verilmemişti. Bunun doğal sonucu olarak, Sovyetler Birliği dönemi Azerbaycan'ında fiilin kanunda suç olarak yer almadığı durumlarda, siyasi mülahazalar esasında vatandaşların siyasi görüşlerine ve yasadışı çevrelerle olan ilişkilerine göre ceza sorumluluğunun belirlenmesine yoluna gidilmiş ve bu esaslara göre muhakeme edilmişlerdi.¹⁶⁰ Tüm bu hukuka aykırılıklara "*kıyas*" müessesinin yardımı ile hak kazandırmıştı.¹⁶¹

Yeni Ceza Kanununda Suçta ve Cezada Kanunilik ilkesinin doğrudan yer aldığı madde ise "***Kanunilik İlkesi***" başlıklı 5.maddedir. Bu maddenin tarafımızca Türkçeleştirilmiş hali şöyledir. "***Fiilin (hareket veya hareketsizliğin) suç olarak kabul edilmesi ve bu fiile göre ceza ve diğer ceza hukuki içerikli tedbirler sadece bu kanun ile belirlenir.***" Bu maddenin ikinci fıkrasında "***Ceza Kanununun kıyas yapılarak uygulanmasına izin verilmez***" şeklinde bir düzenlemeyle kanunun maddelerinin kıyas yapılarak uygulanamayacağı belirtilmiş ve somut bir şekilde kıyas yasağı getirilmiştir. Kanunilik ilkesini düzenleyen bu maddeyle yeni Türk Ceza Kanununun "***Suçta ve Cezada Kanunilik İlkesi***" başlıklı 2.maddesi¹⁶² arasında kısmen de olsa benzerlik vardır. Türk Ceza

¹⁵⁷Semenderov, F.Y. (2016). *Azerbaycan Respublikası Cinayet Mecellesinin Kommentariyası I. Hisse*. Bakü: Hügug Yanın Evi, 23.

¹⁵⁸ Semenderov ve diğerleri a.g.e. 23.

¹⁵⁹ Semenderov ve diğerleri a.g.e. 23.

¹⁶⁰Gahramanov, V. (1967). *Sovet Cinayet Hügugu, Ümumi Hisse*. Bakü: Marrif Yayınları, 33.

¹⁶¹ Semenderov, a.g.e. 27.

¹⁶² 5237 Sayılı Türk Ceza Kanununun "***Suçta ve Cezada Kanunilik İlkesi***" başlıklı maddesinin tam metni şöyledir: "***1. Kanunun açıkça suç saymadığı bir fiil için kimseye ceza verilemez ve güvenlik tedbiri uygulanamaz. Kanunda yazılı cezalardan ve güvenlik tedbirlerinden başka bir ceza ve güvenlik tedbirine hükmolunamaz. 2.İdarenin düzenleyici işlemleriyle suç ve ceza konulamaz. 3. Kanunların suç ve ceza içeren***

Kanununda bu ilke, suç, ceza ve güvenlik tedbirleri ile birlikte belirlilik ilkesi ve kıyas yasağı kapsamaktadır. Her iki ceza kanunda fiilin suç olarak kabul edilebilmesi için kanunda düzenlenmesi şartı aranmış ve her iki kanunun maddelerinin devamında kıyas yasağı getirilmiştir.

ACK yer alan bir diğer ilke **Eşitlik ilkesidir**. İlke Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası'nın 25.maddesinde ve Ceza Kanununun 6. maddesinde düzenlenmiştir.¹⁶³ CK m.6'nın Türkçeleştirilmiş metni şöyledir: ***“1. suç işlemiş kişiler kanun karşısında eşittirler ve ırkından, milliyetinden, dininden, dilinden, cinsiyetinden, menşeyinden, mal varlığından, hizmet statüsünden, akidesinden, siyasi partilere, sendikalara ve diğer sosyal kurumlara olan mensubiyetinden ve diğer durumlara bağlı olmaksızın ceza sorumluluğuna alınır. 2. İşbu Kanununun 6.1.maddesinde öngörölmüş hususlara esasen, hiç kimse ceza sorumluluğuna sevk edilemez veya cezalandırılmaz yahut da cezadan veya suç sorumluluğundan muaf tutulamaz.”***¹⁶⁴Kanunun bu maddesinden de anlaşılacağı üzere ilke, işlenen fiile göre sıradan vatandaşlarla, kamu görevlileri ve özel yetkilere sahip olan kişiler arasında herhangi bir ayırım yapmaksızın, herkesin aynı esaslara göre sorumluluk altına alınacağına işaret etmektedir. CK m.6/2 fıkrasının göre CK m. 6/1'inci fıkrada sayılan esaslara dayanılarak hiç kimse yukarıda sayılan özelliklerine göre ceza sorumluluğuna çarptırılmaz veya cezalandırılmaz ya da cezadan veya ceza sorumluluğundan muaf tutulamaz.¹⁶⁵Azerbaycan Anayasası'nın 25.maddesinin hükmüne uygun olarak yürürlükte olan Ceza Kanununun 154.maddesinde¹⁶⁶ eşitlik ilkesinin ihlal edilmesi halinde ceza sorumluluğu belirlenmişti. Ayrıca, Ceza Kanununun

---

hükümlerinin uygulanmasında kıyas yapılamaz. Suç ve ceza içeren hükümler, kıyasa yol açacak biçimde geniş yorumlanamaz.”

¹⁶³ Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 24.

¹⁶⁴Madde metninin orijinal hali olan Azerbaycan Türkçesinden Türkiye Türkçesine çevrisi tarafımızca yapılmıştır.

¹⁶⁵ Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 24.

¹⁶⁶Ceza Kanununun ***“Eşitlik Hakkını Bozma”*** başlıklı 154.maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş metni şöyledir: ***“1.Irkından, milliyetinden, dininden, dilinden, cinsiyetinden, menşeyinden, mal varlığından, hizmet statüsünden, akidesinden, siyasi partilere, sendikalara ve diğer sosyal kurumlar olan mensubiyetinden ve diğer durumlara ilişkili olarak hak ve kanuni menfaatlerine zarar vermek suretiyle eşitlik hakkını bozma yüz manattan beş manata kadar cerime(para cezası) veya bir yıla kadar ıslah işleri ile cezalandırılır. 2. Aynı fiiller yetkili kişi tarafından kendi pozisyonunun verdiği imkanlardan yararlanarak işlendiği zaman beş yüz manattan bin manata kadar cerime veya iki yıla kadar ıslah işleri veya üç yıla kadar belirli bir görevi icra etme ve belirli bir faaliyetle meşgul olma hakkından mahrum etmekle veya etmemekle iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır”***.

283.maddesinde¹⁶⁷ milli, ırki ve din düşmanlığı yapılmasına göre,¹⁶⁸ 167.maddesinde¹⁶⁹ dini ayinleri icra etmenin engellenmesi göre sorumluluğu belirleyen normlar formüle edilirken ceza hukukunda yer alan kanun önünde eşitlik ilkesinin gerekleri dikkate alınmıştır. Eşitlik ilkesinin en önemli özelliklerinden biri ceza sorumluluğunun sadece kişinin sosyal tehlikeli fiiline göre belirlenmesidir. Suç tipleri fiilin maddi ve manevi unsurlarına göre formüle edilir. Yürürlükte olan ACK'da bazı suçlarda suç tipinin düzenlenmesinde failin kişiliğinin tehlikeliliği kriterinden istifade edilmiştir. Bunlar “malvarlığına karşı işlenen suçlara göre ceza sorumluluğunu belirlenmesi” faslı veya “uyuşturucu ve uyarıcı maddelerin hukuku aykırı olarak kullanılması veya satılması” faslında görülebilir.¹⁷⁰

Azerbaycan Ceza Kanununa hâkim olan bir diğer ilke ise Kanunun 8.maddesinde yer alan *Adalet ilkesidir*. Bu ilke Kanunun “*Adalet Prensibi*” başlıklı 8.maddesinde düzenlenmiştir. İlkenin Türkçeleştirilmiş metni şöyledir: “**8.1. Suç işlemiş kişi hakkında uygulanan ceza veya diğer ceza hukuku içerikli tedbirler adaletli olmalıdır, yani suçun içeriğine ve sosyal tehlikelilik derecesine, suçun işlenmesi şekline ve suçu işlemekte kusurlu olarak bilinen kişinin şahsiyetine uygun olmalıdır. 8.2. Hiç kimse aynı suça göre iki kez ceza sorumluluğuna sevk edilemez**”.¹⁷¹Görüldüğü üzere, adalet ilkesi suç işlenmesiyle bozulan toplum düzeninde adaletin sağlanması için suç işleyen kişiye uygulanacak ceza hukuku yaptırımlarının haklı ve ölçülü olması gerektiğine vurgu

¹⁶⁷ Azerbaycan Ceza Kanununun “*Milli, ırki, sosyal veya dini nefret ve düşmanlığın yapılması*” başlıklı 283.maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş metni şöyledir: “283/1.Milli, ırki, sosyal veya dini nefret ve düşmanlığın yapılmasına, milli liyakatin aşağılanması, aynı zamanda milli, ırki, sosyal veya dini mensubiyetiyle ilişkili olarak vatandaşların haklarının sınırlandırılmasına veya üstünlüklerinin belirlenmesine yönelik hareketler aşikar surette veya kitle iletişim araçlarından istifade etmek suretiyle işlendikte, bin manattan iki bin manata kadar cerime veya iki yıla kadar ıslah işleri veya iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. 283/2. Aynı filler. 283/2/1. Zor tatbik etmek suretiyle veya zor tatbik etme tehdidi ile işlendiğinde; 283/2/2. Kişinin kendisine verilmiş yetkileri kullanmak suretiyle işlendiğinde; 283/2/3. Müşterek failer tarafından işlendiğinde üç yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.”

¹⁶⁸ Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 27.

¹⁶⁹Azerbaycan Ceza Kanununun “*Dini ayinleri icra etmenin engellenmesi*” başlıklı 167.maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş metni şöyledir: “*Kanuna aykırı olarak dini ayinlerin icrasının engellenmesi*üz manattan beş yüz manata kadar cerime veya üç yüz yirmi saatten dört yüz seksen saate kadar sosyal işler veya bir yıla kadar ıslah işleri ile cezalandırılır.”

¹⁷⁰İldırımzade, Y. (1995). *Azerbaycan Respublikası Cinayet Hüğügununun Funkisyalari*. Bakü: Azernesçr, 51.

¹⁷¹Madde metninin orijinal hali olan Azerbaycan Türkçesinden Türkiye Türkçesine çevrisi tarafımızca yapılmıştır.

yapmaktadır. Adalet ilkesine göre, ancak haklı ve suçun ağırlığıyla orantılı bir yaptırım, suç işleyen kişinin bu fiilden pişmanlık duymasını ve yeniden topluma kazandırılması sağlayabilir. Maddede açık bir şekilde ifade edilmese de orantılılık ilkesine vurgu yapılarak cezanın, suçun içeriğine, sosyal tehlikelilik derecesine, suçun işlenme biçimine ve suçu işlemekte kusurlu olarak bilinen kişinin şahsiyetine uygun olması gerektiği vurgulanmıştır. Aslında eşitlik ilkesi adalet ilkesinin bir bütünüdür. Birbirini tamamlayan iki unsurdur.¹⁷²Maddenin ikinci fıkrasında ise “non bis in idem” kuralına vurgu yapılarak evrensel hukukun en önemli ilkelerinden bir olan “hiç kimsenin aynı suçtan dolayı iki kez yargılanmama ve cezalandırılmama hakkı” düzenlemiştir.¹⁷³ Bu fıkra aynı suç nedeniyle faile bir ceza verilmesi gerektiği diğer bir ifadeyle herkesin, bir suçtan dolayı ancak bir defa yargılanabileceği ve bir defa cezalandırılabilmesi düzenlenmiştir. Ayrıca, Azerbaycan Anayasası’nın “aynı suçtan tekrar mahkûmiyet kararı verilememesi” başlıklı 64.maddesinde “hiç kimse aynı suçtan tekrar mahkûm edilemez” şeklindeki düzenlemesiyle CK m.8-2 fıkrasındaki bu ilke güvence altına almıştır. Dolayısıyla ikinci fıkrayla kişinin, yargılandığı suçtan keyfi olarak tekrar yargılanıp cezalandırılmayacağı düzenlenmiştir.

Yeni Ceza Kanununda yer alan bir diğer ilke *kusura göre sorumluluk ilkesidir*. ACK m. 7’de düzenlenmiş olan ilkenin Türkçeleştirilmiş metni şöyledir: “**7.1. Sadece, işlediği sosyal tehlikeli fiile (hareket veya hareketsizlik) ve bu fiilin neticelerine göre kusuru belirlenmiş kişi ceza sorumluluğuna celp edilebilir ve cezalandırılabilir. 7.2. Kişi kusursuz olarak verdiği zarara göre ceza sorumluluğuna celp olunamaz**”.¹⁷⁴Bu ilkeye göre, kişi ancak işlediği fiile ve gerçekleşen neticeye göre kusurlu bulunduğu ceza sorumluluğu söz konusu olabilir. Diğer bir ifadeyle, kusurla ilişkili olmayan, yani kasten ya da taksirle işlenmeyen fiile göre ceza sorumluluğu söz konusu olamaz. Ayrıca, ACK’nun kusurluluğu düzenleyen 21.maddesinin 1. fıkrasına¹⁷⁵ göre, kişi işlediği fiilin

¹⁷² Türk Ceza Hukukunda ise Azerbaycan Ceza Hukukundan farklı olarak bu iki ilke aynı maddede yani 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun “Adalet ve kanun önünde eşitlik ilkesi” başlıklı 3.maddesinde yer almıştır.

¹⁷³Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 26-27.

¹⁷⁴Madde metninin orijinal hali olan Azerbaycan Türkçesinden Türkiye Türkçesine çevrisi tarafımızca yapılmıştır.

¹⁷⁵Azerbaycan Ceza Kanununun “kusurluluk” başlıklı m.21-1 fıkrasının tarafımızca Türkçeleştirilmiş metni şöyledir: “Sosyal tehlikeli fiili (hareket veya hareketsizlik) işlediği zaman kusur yeteneği olmayan, yani kroniki psikolojik hastalık, psikolojik faaliyetin geçici olarak bozulması, akıl yetmezliği veya sair psikolojik

sosyal tehlikeli neticelerini algılayamıyor ve idrak edemiyorsa bu fiile göre de sorumluluğu söz konusu olmayacaktır.¹⁷⁶Bu ilkenin Kanunda yer almasının bir diğer önemi şahsi sorumluluğu esas almasıdır. Bu ilkeye göre, ceza sorumluluğuna yalnızca suç oluşturan fiili işleyen kişi maruz kalacaktır. Diğer bir ifadeyle, kişinin işlediği fiile göre yakınlarının ceza sorumluluğu söz konusu olamaz.¹⁷⁷

Yeni Ceza Kanununda yer alan ilkelerden bir diğeri ise **Hümanizm** ilkesidir. Bu ilke Azerbaycan Ceza Kanununun **“hümanizm ilkesi”** başlıklı 9.maddesinde¹⁷⁸ düzenlenmiştir. Bu maddenin Türkçeleştirilmiş metni şöyledir: **“9.1. Ceza Kanunu insanların tehlikesizliğini temin eder. 9.2. Suç işlemiş kişiye karşı uygulanan ceza ve diğer ceza hukuku içerikli tedbirler işkence veya diğer insanlık dışı muamele, insan şeref ve liyakatini aşağılayan içerik veya amaç taşıyamaz.”**¹⁷⁹

İlke, failin soruşturma, cezanın belirlenmesi veya ceza icra olunurken işkence veya her hangi bir insanlık dışı davranışa maruz kalmasını yasaklamaktadır. Yine bu maddenin şerhine esasen ceza, sadece ceza kanununda gösterilen amaçlara ulaşmak için uygulanabilir. Bundan dolayıdır ki uluslararası hukuk kurallarına ve iç hukuka göre, işkence, insanın şeref ve haysiyetini aşağılayan cezalar ve diğer ceza hukuku içerikli tedbirler uygulanamaz.¹⁸⁰Hümanizm ilkesi, suçun yaş küçükleri tarafından işlenmesi durumunda, bu kişilerin akli gelişim özelliklerinin tam gelişmemesi ve yeteri kadar hayat tecrübesine sahip olmamalarından dolayı cezanın belirlenmesi zamanı ceza sorumluluğunun kaldırılması veya hafifletilmesi gibi yollara müracaat edilebilmektedir.¹⁸¹Tüm bunlara ek olarak, yeni Ceza Kanununda hümanizm ilkesinin bir sonucu olarak hak ve özgürlüklere yönelik suç teşkil edebilecek kastların önlenmesi ve suçlulukla mücadelede hapis cezası türünde daha sert cezaların uygulanmasının azaltılması

---

hastalık neticesinde kendi fiilinin (hareket veya hareketsizliğinin) somut içeriğini ve sosyal tehlikeliliğini idrak etmeyen veya idare edemeyen kişi ceza sorumluluğuna celp edilmez.”

¹⁷⁶ Semenderov ve diğerleri, a.g.e. .25.

¹⁷⁷ Semenderov ve diğerleri, a.g.e. .25.

¹⁷⁸ Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 26.

¹⁷⁹Madde metninin orijinal hali olan Azerbaycan Türkçesinden Türkiye Türkçesine çevrisi tarafımızca yapılmıştır.

¹⁸⁰ Semenderov, a.g.e. 37.

¹⁸¹Semenderov, a.g.e. 36..

yoluna gidilmiştir.¹⁸² Tüm bu olumlu hususlar Ceza Kanununun hümanizm ilkesinin talepleriyle ilişkilidir.¹⁸³

2.5. Azerbaycan Ceza Hukukunun Temel Kaynakları ve Uygulama Alanları

2.5.1. Genel Olarak Azerbaycan Ceza Kanununa Hâkim Olan Temel Kaynaklar

Azerbaycan Ceza Hukukunun kaynakları maddi ve biçimsel olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.¹⁸⁴Maddi kaynaklar *devlet hâkimiyeti, hukuk düşüncesi, sosyal pratikler, Anayasa'nın esasları ve uluslararası antlaşmaların getirdiği sorumluluklardır*. Biçimsel kaynaklar ise ceza hukukunun normlarını tespit eden *ceza kanunu ve normatif diğer yasalardan* ibarettir.¹⁸⁵Bu mülahazalardan yola çıkarak Azerbaycan ceza hukukunun kaynakları olarak aşağıdakiler gösterilebilir: Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası; Azerbaycan Cumhuriyeti Ceza Kanunu ve Uluslararası Hukukun genel olarak tanınmış norm ve prensipleri.

2.5.1.1. Anayasa

Azerbaycan Ceza Hukukunun biçimsel kaynakları içerisinde en önemli yeri Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası tutmaktadır. Anayasa bütün yasa sisteminde en üstün hukuki güce sahip olan ve hukukun diğer alanlarında hukuki ilişkilerin düzenlenmesinde doğrudan uygulanabilen normatif hukuki belgedir.¹⁸⁶Azerbaycan Cumhuriyetinin Anayasası devletin hukuk ve mevzuat sisteminin esaslarını ve unsurlarını belirler, hukuk normlarının oluşturulmasında isnat noktası ve bu normların temeli olarak rol alır. Hukukun bütün alanlarına ait normatif yasaların esasını teşkil eden ve hukuk ilişkilerini tanzim eden hukuk normları Anayasanın belirlediği yönde ve ilkelerine uygun olarak oluşturulur ve

¹⁸² Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 28.

¹⁸³ Semenderov, a.g.e. 37.

¹⁸⁴ Semenderov, a.g.e., 41.

¹⁸⁵ Semenderov, a.g.e., 41.

¹⁸⁶ Bu husus Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası'nın 147. maddesinin de kendini doğrulamıştır. Anayasanın bu maddesinin Türkçeleştirilmiş metni şöyledir: "I. Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası, Azerbaycan Cumhuriyetinde en yüksek hukuki güce sahiptir. II. Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası doğrudan hukuki güce sahiptir. III. Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası, Azerbaycan Cumhuriyeti yasal sisteminin temelidir."

geliştirilir.¹⁸⁷ Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasasının normları Ceza Kanununun Genel ve Özel Hükümler bölümünün kaynağı olarak kabul edilmektedir. Ancak, Anayasanın Ceza Hukukunun kaynağı olarak kabul edilip edilmemesi yönünde doktrinde iki farklı görüş mevcuttur. Ceza hukuku âlimlerinin bir kısmı Anayasanın Ceza Hukukunun kaynağı olduğu görüşünü kabul etmemektedirler. Bu görüşe göre, Anayasada herhangi bir ceza hukuk normunun olmaması, Anayasanın ceza hukukunun tatbiki için sadece temel kaynak rolünü oynamasından ibarettir.¹⁸⁸ Ayrıca bu görüşü göre ceza mevzuatının Anayasaya uygunlaştırılması için bir mekanizme oluşturulmalı, somut meseleler anayasa normlarının değil de, ceza kanunu ile belirlenmiş ceza hukuk normlarının doğrudan uygulanması suretiyle çözüme kavuşturulmalıdır. Anayasayı ceza hukukunun kaynağı olarak gören diğer grup akademisyenlere göre ise, Anayasa da ceza hukuku içerikli normlar vardır ve bazı durumlarda bu normlar ceza kanunu normlarının uygulanmasını mümkümsüz kılmaktadır. Ayrıca, Anayasanın Azerbaycan Cumhuriyetinde en yüksek ve doğrudan uygulanabilen bir güce sahip olması ve Azerbaycan Cumhuriyetinin yasa sisteminin esası olduğunu gösteren Anayasanın 147.maddesine baktığımız zaman Anayasanın aynı zamanda ceza hukuk normlarının kaynağını teşkil ettiğini görmek mümkündür. Anayasanın ceza hukukunun kaynağı olup olmaması hakkındaki görüş farklılığının sebebi, Ceza Kanununun 1.1¹⁸⁹ ve 1.2 maddelerinin metinlerinin birbirini doğrular mahiyette olan ifade biçimleridir. Ceza Kanunu m.1/1 fıkrasına göre, “**Azerbaycan Cumhuriyetinin ceza kanunu Cinayet Mecellesinde ibarettir.**” Ceza Kanunu m.1/2 fıkrasında ise, “**Ceza kanununun Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasasına esaslandığı**” ifade ediliyor. Bu iki fıkra arasındaki ilişkiyi aşağıdaki şekilde değerlendirmek isabetli olacaktır. İlk olarak, Ceza Kanununun Cinayet Mecellesinden ibaret olması hakkındaki görüş göre, ceza kanunun kaynağı Cinayet Mecellesidir. Diğer bir ifadeyle, ceza sorumluluğunun esaslarını ve ilkelerini, şahsiyet, toplum ve devlet için tehlikeli olduğu için suç sayılan fiillerin dairesini ve bu fiillerin işlenmesine göre uygulanacak cezaların türlerini, sınırını ve hacmini ve diğer

¹⁸⁷ Bu hususta Anayasa'nın 149.maddesinde düzenlenmiştir. 149. Maddenin III. fıkrasının birinci cümlesine göre “*Kanunlar Anayasaya aykırı olmamalıdır*”.

¹⁸⁸ Salmanova, a.g.e. 43.

¹⁸⁹ Maddenin tarafımızca Türkçeleştirilmiş metni şöyledir: “ 1.1. Azerbaycan Cumhuriyeti Ceza Kanununun işbu Mecelleden ibarettir. 1.2. İşbu Mecelle Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasasına, uluslararası hukukun evrensel norm ve ilkelerine esaslanır. 1.3. Ceza sorumluluğunu belirleyen ve suç işleyen şahsın cezalandırılmasını öngören kanunlar ancak bu Mecelleye dâhil olduktan sonra uygulanabilir”.

ceza hukuku içerikli tedbirleri Azerbaycan Cumhuriyetinin Cinayet Mecellesi belirler. Ancak, bu norm Anayasanın da ceza hukuk normlarının kaynağı olduğu görüşünü değiştirmemektedir.¹⁹⁰Çünkü ceza kanunu Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasasını esas aldığı için Anayasa da tespit edilmiş hükümlere zıt olamaz. Eğer Anayasa hükümleri ile Ceza Hukuku hükümleri arasında karşılıklı bir çatışma söz konusu olursa, esas kanun hükümleri uygulanmalıdır. Ayrıca, Ceza Kanununun 3.maddesine¹⁹¹ göre, “**yalnızca ceza kanunu ile öngörülen suçun bütün unsurlarının mevcut olduğu fiilin (hareket ve hareketsizliğin) işlenmesi ceza sorumluluğunu doğurur.**” Kanunun bu fıkrasının metninden de anlaşılacağı üzere, ceza sorumluluğunun söz konusu olabilmesi için fiilin ceza kanununda suç olarak düzenlenmiş olması gerekir.¹⁹²Ayrıca, Ceza Kanununun 3.maddesi sadece suç fiilini (*suçun unsurlarını*) ve onun işlenmesine göre Özel hükümler bölümünde cezayı öngören ceza sorumluluğunun özelliklerini tespit etmektedir. Ancak, Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası ise sadece Ceza Kanununun Özel Hükümler bölümünü değil, aynı zamanda Genel Hükümler bölümü için temel, normatif esas ve kaynak rolünü oynamaktadır.¹⁹³Ceza Kanununun m.1.2. fıkrasında yer alan “**Cinayet Mecellesi Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasasına Esaslanır**” hükmü Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasasının, ceza kanununun genel ve özel hükümleri için normatif esas kaynak olduğu göstermektedir. Bu açıkladığımız hususlardan sonra, Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasasının Ceza Hukukunun doğrudan kaynağı olduğu görüşünü savunmak yerinde olacaktır.

2.5.1.2. Ceza kanunu

Azerbaycan Cumhuriyetinin ceza mevzuatı,¹⁹⁴ Ceza Kanununun 1.maddesine göre yürürlükte olan Cinayet Mecellesinden¹⁹⁵ ibarettir. Doktrinde, Azerbaycan Ceza kanunu,

---

¹⁹⁰ Salmanova, a.g.e., 44.

¹⁹¹ Maddenin tarafımızca Türkçeleştirilmiş metni şöyledir: “*Sadece işbu Mecelle ile öngörülmiş suçun bütün unsurlarının mevcut oldu fiilin (hareket veya hareketsizliğin) işlenmesi ceza sorumluluğunu doğurur*”.

¹⁹² Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 22.

¹⁹³ Salmanova, a.g.e. 45.

¹⁹⁴ Semenderov, a.g.e. 8.

¹⁹⁵ Cinayet hukuku İngilizce de *criminal law*, Latin dilinde *crimens*sözünden ibaret olup, *cinayetten ibaret* etimoloji anlamını verse de, aslında bunun tam anlamı *cinayet hakkında hukuk* olarak bağımsız bir anlam atlında kullanılmalıdır. Bazı ülkelerde *Cinayet Hukuku* yerine *Ceza Hukuku-Penal law* ifadesi kullanılmaktadır. Ceza kelimesi Latin menşeli *poena* kelimesinden gelmektedir. Azerbaycan dilindeki

*“yasama organı olan Milli Meclis tarafından kabul edilen, ceza sorumluluğu ilke ve esaslarını, hangi fiillerin suç oluşturduğunu belirleyen ve bu fiilleri kusurlu olarak işleyenlere uygulanacak cezaları öngören hukuk normlarından oluşan yasama işlemi,”*¹⁹⁶olarak tanımlanmıştır. Görüldüğü üzere Azerbaycan ceza hukukunun bir diğer doğrudan kaynağı, bir ceza kanunu niteliğinde olan Cinayet Mecellesidir.¹⁹⁷ (ACK m.1) Ceza Kanununun bu maddesi ile doğrudan bağlantısı olan Ceza Kanununun m.1/3 fıkrasına göre, *“Ceza sorumluluğunu belirleyen ve suç işleyen şahsın cezalandırılmasını öngören kanunlar ancak bu Mecelleye dâhil olduktan sonra uygulanabilir.”*¹⁹⁸Diğer bir ifadeyle, ceza kanunları bağımsız olarak uygulanamazlar.¹⁹⁹ Ceza sorumluluğunu belirleyen yeni ceza hukuk normları mutlaka Ceza Kanunu dâhil edilmelidir. Milli Meclis tarafından kabul edilen ve ceza hukuk normlarını öngören kanunların derhal yürürlükte olan Ceza Kanununun sistemine kodifiye edilmesinin zorunlu bir talep olarak belirlenmesi ülkede olan kanunilik rejiminin talepleriyle ilişkilidir. Azerbaycan’da gerçekleşen suçlara göre sorumluluk meselesinin çözümü yürürlükte olan Ceza Kanunu ile sağlanır. Bundan dolayı Ceza Kanunu dışında yürürlükte olan ve uygulanabilen başka ceza kanunları mevcut değildir.

Dolayısıyla, Ceza Kanununun 1.maddesine göre, *ceza kanununun yegâne kaynağı Azerbaycan Cumhuriyetinin Cinayet Mecellesidir.* Bundan dolayı Cari kanun faaliyetlerinde kabul edilen ceza hukuk normlarını öngören ceza kanunları bağımsız olarak uygulanmaz ve yalnızca Ceza Kanununa dâhil edildikten sonra diğer bir ifadeyle kanunlaştırıldıktan sonra uygulanabilirler.²⁰⁰Ceza Kanununun m.1/3. fıkrasında düzenlenen *“Ceza sorumluluğunu belirleyen ve suç işleyen şahsın cezalandırılmasını*

“cinayet” kelimesinin Türk dilindeki tam karşılığı *“suç”* kelimesidir. Türkçe *“Ceza Hukuku”*nun karşılığı ise Azerbaycan Türkçesinde *“Cinayet Hukuku”*dur. Bu ifadenin Azerbaycan hukuk terminolojisinde yer almasının temel sebebi ise Sovyet Hukuk geleneğidir. Sovyet hukuk geleneğinden gelen bir alışkanlıkla, esas olarak suç ve cezanın inceleme konusu edildiği hukuk dalı olarak ceza hukuku, Azerbaycan ve diğer eski Sovyet cumhuriyetlerinde *“suç hakkında hukuk”* anlamına gelen *“Cinayet Hukuku”* kavramı ile ifade edilmektedir (Semenderov, a.g.e. 7).

¹⁹⁶ Semenderov, a.g.e. 8.

¹⁹⁷ Yasama işlemlerinin sistemleştirme yollarından biri de kanunların kodifiye edilmesinde ibaret olan mecelleleştirmedir. Arap kaynaklı *“mecelle”* kelimesi Türkçe *“cemleştirme”*, *“bir araya toplama”* anlamını taşımaktadır (Ağacanova, a.g.e. 75).

¹⁹⁸ Madde metninin orijinal hali olan Azerbaycan Türkçesinden Türkiye Türkçesine çevrisi tarafımızca yapılmıştır.

¹⁹⁹ Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 19.

²⁰⁰ Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 19.

öngören kanunlar ancak bu Mecelleye dâhil olduktan sonra uygulanabilir” hükmünü Ceza Kanununun 5.maddesi tamamlamaktadır.²⁰¹ “Kanunilik ilkesi” başlıklı bu maddeye göre, “Fiilin (hareket veya hareketsizliğin) suç oluşturabilmesi ve bu fiile göre ceza ve diğer cezai-hukuki içerikli tedbirler sadece bu Kanun ile belirlenir.”²⁰²

2.5.1.3. Uluslararası sözleşmeler

Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası'nın 148'inci maddesinin II. kısmına göre, “*Azerbaycan Cumhuriyetinin taraftar olduğu uluslararası sözleşmeler Azerbaycan Cumhuriyeti yasama sisteminin ayrılmaz parçasıdır.*” Ayrıca, Anayasanın “*Uluslararası Sözleşmelerin Hukuki Gücü*” başlıklı 151. maddesine²⁰³ göre “*Azerbaycan Cumhuriyeti yasama sistemine dâhil olan normatif hukuki düzenlemeler ile (Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası ve referandumla kabul edilen düzenlemeler hariç) Azerbaycan Cumhuriyetinin taraf olduğu devletlerarası antlaşmalarla arasında uyumsuzluk ortaya çıkarsa, söz konusu uluslararası antlaşmalar uygulanır.*” Görüldüğü üzere, Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası'nın 148.maddesinin II. kısmı, Azerbaycan'ın taraftar olduğu milletlerarası sözleşmeleri yasama sisteminin parçası olarak kabul ederek, onu, iç hukuk ve aynı zamanda ceza hukukunun kaynağı olarak kabul etmiştir.²⁰⁴ Ayrıca, Anayasa'nın 151.maddesine göre, Azerbaycan'ın taraftar olduğu milletlerarası sözleşme hükümlerine, Ceza Kanunu ve diğer iç hukuk sistemin de olan normatif-hukuki yasa hükümleriyle kıyasta, üstünlük verilmelidir.²⁰⁵ Ancak, her ne kadar Ceza Kanunu m.1/2 fıkrasında²⁰⁶ Ceza Kanunun uluslararası hukukun herkes tarafından kabul görmüş norm ve ilkelerini gözettiği vurgulansa da, Anayasada Azerbaycan Cumhuriyetinin taraftar olduğu milletlerarası sözleşme hükümlerini öncelik vermesi hakkında bir düzenleme nedense

²⁰¹ Salmanova, a.g.e. 39-40.

²⁰² Madde metninin orijinal hali olan Azerbaycan Türkçesinden Türkiye Türkçesine çevrisi tarafımızca yapılmıştır.

²⁰³ Ergül, O., Abdullayev, C. (1998). “Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 47 (1-4), 273.

²⁰⁴ Salmanova, a.g.e., 128.

²⁰⁵ Ağacanova, a.g.e., 81.

²⁰⁶ Ceza Kanununun 1. maddesinin ikinci fıkrasının tarafımızca Türkçeleştirilmiş metni şöyledir. “1.2. *İşbu Mecelle Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasasına ve uluslararası hukukun evrensel norm ve ilkelerine esaslanır.*”

bulunmamaktadır. Görüldüğü üzere, Ceza Kanununun 1.2. fıkrasında gösterilen hususla Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasa'sı arasında bir çelişki söz konusudur. Kanaatimizce, bu durumda Anayasanın, normlar hiyerarşisinde diğer kanunlarla kıyasta üstün hukuki güce sahip olmasından dolayı, Anayasa normlarının ceza normları üzerindeki üstünlüğünü dikkate alınmalıdır. Ancak, “*Azerbaycan Cumhuriyetinin ceza kanunu bu Mecelleden ibarettir*” hükmünü düzenleyen Ceza Kanununun m. 1/1 fıkrası ve “*Ceza sorumluluğunu belirleyen ve suç işlemiş kişinin cezalandırılmasını öngören kanunlar sadece bu Mecelleye dâhil olduktan sonra uygulanabilir*” hükmünü düzenleyen Ceza Kanununun m.1/3 fıkraları, Azerbaycan Cumhuriyetinin taraftar olduğu milletlerarası sözleşmelerin ceza hukuku içerikli normlarının ceza kanununa dâhil edilmeden uygulanabilmesinin mümkün olmadığı kanaatini doğurur. Bu görüşü savunanlara göre, fiil milletlerarası sözleşmelere göre suç olarak kabul edilse bile, ceza kanunda suç olarak düzenlenmemişse, bu fiile göre ceza sorumluluğu söz konusu olamaz.²⁰⁷ Diğer bir görüşe göre, iç hukukta suç olarak düzenlenmeyen bir fiil, milletlerarası ceza hukuk normlarında suç olarak düzenlenmişse, iç hukuk dikkate alınmadan ceza sorumluluğu söz konusu olmalıdır.²⁰⁸ Nitekim Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasasında (*Anayasa'nın 148 ve 151.maddeleri*), Azerbaycan Cumhuriyetinin taraftar olduğu uluslararası sözleşme normlarının uygulanabilmesi için bu normların ceza mevzuatına dâhil edilmesinin gerekliliği belirtilmiştir. Ayrıca uluslararası sözleşmelerle belirlenen ceza hukuk normları yaptırım içermemektedir.²⁰⁹

2.6. Azerbaycan Ceza Kanunu Hükümlerinin Uygulama Alanı

2.6.1. Azerbaycan Ceza Kanunu Hükümlerinin Zaman Bakımından Uygulanması

Suçta ve cezada kanunilik ilkesinin yanı sıra, kişi hak ve hürriyetlerini koruma amacıyla kabul edilen bir diğer ceza hukuk kuralı, ceza kanunlarının geçerliliğinin yürürlükte buldukları zamanla sınırlı olması ilkesi olan zaman bakımında uygulama

---

²⁰⁷Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 20.

²⁰⁸ Salmanova, a.g.e. 128.

²⁰⁹Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 20.

ilkesidir.(CK. m.10)²¹⁰ Ceza Kanununun 10. maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş birinci fıkrasına göre, “*fiilin (hareket veya hareketsizliğin) suç sayılması ve bu fiile göre verilecek ceza, fiil (hareket veya hareketsizlik) işlendiği zaman yürürlükte bulunan ceza kanunu ile belirlenir.*” Bu kuralın temel dayanağı ise, Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası’nın “*İnsan ve Vatandaş Hak ve Özgürlüklerinin Teminatı*” başlıklı 71/VIII. maddesinde düzenlenen“*hiç kimse işlendiği zaman hukuk ihlali sayılmayan fiilden dolayı sorumlu tutulamaz*” şeklindeki hükmüdür.²¹¹ Bu hükümlerle işlendiği zaman suç sayılmayan fiil, yeni yürürlüğe girmiş kanunda suç sayılsa dahi cezalandırılmayacağı düzenlenmiştir.²¹² Azerbaycan Anayasası’nın 97, 98, 110’uncu maddelerinde ve 6 Eylül 1994 tarihli “*Normatif Hukuki İşlemler Hakkında*” kanununun 43.maddesinde *Ceza kanunlarının yürürlüğe girmesi* kuralları düzenlenmiştir.²¹³ Buna göre, Azerbaycan Hukuk sisteminde kanunlarının yürürlüğe girmesi sistemi şöyle işlemektedir, öncelikle Milli Meclis tarafından kabul edilen bir kanun 14 gün içerisinde, acil olması halinde 24 saat içerisinde imzalanmak üzere Devlet Başkanına sunulur,(Anayasa. m. 97)²¹⁴ daha sonra Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet başkanı kendisine sunulan kanunları 56 gün içerisinde imzalar. (Anayasa. m.110)²¹⁵ Kabul edilen kanunların yayımlanması ise resmi yayın

---

²¹⁰ Azerbaycan Ceza Kanununun “*Ceza kanununun zaman bakımından uygulanması*” başlıklı 10.maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş metni şöyledir: “*10.1. Fiilin (hareket veya hareketsizliğin) suç sayılması ve fiile göre verilecek ceza, bu fiilin (hareket veya hareketsizliğin) işlendiği zaman yürürlükte bulunan ceza kanunu ile belirlenir. İşlendiği zaman suç sayılmayan fiilden dolayı kimse ceza sorumluluğuna tabi tutulamaz ve cezalandırılmaz. 10.2. Sosyal tehlikeli fiilin (hareket veya hareketsizliğin) işlendiği zaman, sonuçlarının ortaya çıktığı andan bağımsız olarak, suçun işlendiği zaman sayılır. 10.3. Fiili (hareket veya hareketsizliği) suç olmaktan çıkararak ve bu fiile ilişkin cezayı kaldıran, cezayı hafifleten yahut suç işleyen kişinin durumunu başka türlü iyileştiren ceza kanunu geçmişe uygulanır, yani söz konusu kanunun yürürlüğe girmesinden önce ilgili fiili(hareket veya hareketsizliği) işleyen kişilere, aynı zamanda cezasını çekmekte olan yahut cezasını çeken, ancak mahkûmluğu henüz kaldırılmayan veya ödenilmeyen kişilere uygulanır. 10.4. Fiili (hareket veya hareketsizliği) suç olarak düzenleyen ve bu fiile ilişkin olarak ceza belirleyen, cezayı ağırlaştıran yahut suç işleyen kişinin durumunu başka yolla ağırlaştıran ceza kanunu geçmişe uygulanmaz.*”

²¹¹ Ağacanova, a.g.e. 130-131

²¹² Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 28.

²¹³ Semenderov, a.g.e. 63.

²¹⁴ Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasasının “*Kanunların İmzaya Sunulması Süresi*” başlıklı 97.maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş metni şöyledir: “*I. Kanunlar kabul edildiği günden itibaren 14 gün içinde Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı’nın imzasına sunulur. II. Acil ilan edilen kanun taslağı, kabul edildiği günden itibaren 24 saat içinde, Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı’na imzaya sunulur.*”

²¹⁵ Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasasının “*Kanunların İmzalanması*” başlıklı 110.maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş metni şöyledir: “*I. Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı, kanunları, sunulduğu günden itibaren 56 gün içinde imzalar. Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı kanuna itiraz ederse, kanunu imzalamayıp kendi itirazları ile birlikte belirtilen süre içinde Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisine geri gönderebilir. II. Anayasal kanunlar Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı tarafından*

sayılan “Azerbaycan” gazetesi ve “Azerbaycan Cumhuriyeti Kanunların Topluuğu” vasıtasıyla gerçekleştirilir.²¹⁶Kanunda veya Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisinin kararında başka bir husus öngörülmemişse, kanun yayınlandığı günden itibaren (aynı gün gece saat 24’ten sonra)²¹⁷yürürlüğe girer.(Anayasa m.98)²¹⁸ Ceza kanunu yayınlandığı gün ülkenin tamamında aynı anda yürürlüğe girer. Azerbaycan Ceza hukuk doktrinine göre ceza kanunu iki şekilde yürürlükten kaldırılabilir. Bunlar: ceza kanunun yürürlükten kaldırılması ve değiştirilmesi halleridir. Ceza kanunun değiştirilmesi veya yürürlükten kaldırılması yetkisi Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisine aittir.²¹⁹Kanunun yürürlükten kaldırılması halinde yürürlüğe giren yeni kanunda, bu konuda açık hükme yer verilir veya zımni ilga yolu ile kanunun yürürlükten kaldırılması aşaması gerçekleştirilir. Ancak, her iki durumda da ceza kanunu geleceğe yönelik olarak yürürlükten kalkmış olur ve yürürlükte bulunduğu döneme ilişkin olarak uygulanmasına devam edilir. Burada önemli olan, yeni kanunun failin lehine olmasıdır.²²⁰Kanunların yürürlükten kalkmasının bir diğer görünüm biçimi, Anayasa Mahkemesinin söz konusu işlemi Anayasa aykırı bulması sonucunda aldığı iptal kararı ile gerçekleşir. Kanun, iptal kararında öngörülen süre içerisinde yürürlükten kalkmalıdır (Anayasa m.130/10.)²²¹ Anayasa Mahkemesinin iptal kararı derhal uygulanır ve herkesi için bağlayıcıdır.(Anayasa m.130/10.)Azerbaycan Ceza kanunda, Türk Ceza Kanundan²²² farklı olarak *sürelili kanunlarla* ilgili bir düzenleme

---

imzalanmazsa, yürürlüğe girmez. Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisinin 83 oy çokluğu ile kabul ettiği kanunları 95 oy çokluğu ile 63 oy çokluğu ile kabul ettiği kanunları ise 83 oy çokluğu ile yeniden kabul ederse, bu kanunlar tekrar oylandıktan sonra yürürlüğe girer.”

²¹⁶ Ağacanova, a.g.e. 131.

²¹⁷ Semenderov, a.g.e. 63.

²¹⁸Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasasının “Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclis Düzenlemelerinin Yürürlüğe Girmesi” başlıklı 98.maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş metni şöyledir: “Kanun ve Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisinin almış olduğu kararların içeriğinde başka bir usul belirtilmemişse, kanun ve karar yayınlandığı günden itibaren yürürlüğe girmiş olur.”

²¹⁹ Semenderov, a.g.e. 63.

²²⁰ Ağacanova, a.g.e. 132.

²²¹ Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasasının 130 maddesinin 10 fıkrasının tarafımızca Türkçeleştirilmiş metni şöyledir: “ Kanunlar ve diğer düzenlemeler, ya da onların ayrı-ayrı hükümleri, Azerbaycan Cumhuriyetinin hükümetler arası antlaşmaların, Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi kararıyla belirlenmiş olan süre içinde yürürlükten kalkar, Azerbaycan Cumhuriyetinin devletlerarası antlaşmalar ise yürürlüğe girmez.”

²²² Geçici ve süreli kanunlarla ilgili düzenleme 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun “Zaman Bakımından Uygulama” başlıklı 7/4 maddesinde yer almaktadır. Kanunun bu maddesinin fıkrasında “geçici ve süreli kanunların, yürürlükte buldukları süre içinde işlenmiş olan suçlar hakkında uygulanacağı belirtilmektedir.”

bulunmamaktadır. Ancak, sosyal felaketler ve olağanüstü durumlarda bazı *geçici kanunların*, yürürlükten kalktıktan sonra da, yürürlükte olduğu dönemlerde işlenen fiillere yönelik sınırlı olarak uygulanabilecekleri kabul edilmektedir.²²³ Azerbaycan Ceza Hukuk doktrininde zaman bakımından uygulama üç ayrı tipe ayrılmaktadır. Bunlar, ***derhal uygulanan ceza kanunları, ultraaktif ceza kanunları, geriye yürütülebilen ceza kanunlarıdır.*** *Derhal uygulanan ceza kanunları* yalnızca yürürlüğe girdikten sonra gerçekleşen fiiller uygulanabilir.

Ultraaktif ceza kanunları somut olarak yürürlükte olmayan kanunlardır. Ultraaktif ceza kanunları, failin lehine olması şartıyla, yeni yürürlüğe girmiş kanun döneminde işlenmiş fiillere uygulanır. Bu husus yeni Ceza Kanunu m. 10/1 fıkrasının tarafımızca Türkçeleştirilmiş metninde şöyle ifade edilmektedir: “*Filin (hareket veya hareketsizliğin) suç sayılması ve fiile göre verilecek ceza, bu fiilin (hareket veya hareketsizliğin) işlendiği zaman yürürlükte bulunan ceza kanunu ile belirlenir.* Maddenin bu fıkrasına göre, suç, önceki kanun yürürlükte olduğu dönemde işlenmiş ve bu suça göre devam eden bir soruşturma sürecinde kanun yürürlükten kalkmış olsa bile, yeni kanunla mukayesede eski kanunda aynı suça göre daha az ceza öngörülmüşse eski kanun uygulanmalıdır.

Geriye yürütülebilen ceza kanunları, fiili suç olmaktan çıkaran, cezayı hafifleten yahut failin durumunu başka türlü iyileştirebilen ve yeni kanun yürürlüğe girmeden önce işlenmiş fiiller hakkında uygulanabilen kanunlardır. Bu husus Kanunun m.10/3 fıkrasının tarafımızca Türkçeleştirilmiş metninde şöyle ifade edilmektedir: “*Fiili (hareket veya hareketsizliği) suç olmaktan çıkaran ve bu fiile ilişkin cezayı kaldıran, hafifleten yahut suç işleyen kişinin durumunu başka türlü iyileştiren ceza kanunu geriye yürütülebilir, bu uygulama, söz konusu kanun yürürlüğe girmeden önce ilgili fiili(hareket veya hareketsizliği) işleyen kişilere, cezasını çekmekte olan veya cezasını çeken, ancak mahkûmluğu henüz kaldırılmayan veya ödenilmeyen kişilere uygulanır*”. Azerbaycan ceza hukukunda bu “*failin lehinde olan kanunun geçmişe şamil edilmesi*” ilkesi olarak ifade edilmektedir.²²⁴ Kanun koyucu bu ilkenin, yalnızca cezayı hafifleten ve fiilin suç oluşturmasını ortadan kaldıran durumlar için geçerli olabileceğine işaret etmektedir. Önceki

---

²²³ Semenderov, a.g.e. 64-65.

²²⁴ Ağacanova, a.g.e. 135.

kanun zamanında kişinin cezası tamamlanmadan, yeni kanun yürürlüğe girmişse ve yeni kanuna göre, faile verilecek cezanın üst sınırı, eski kanunun üst sınırından daha ağırsa, yeni kanun geriye yürütülür ve faile verilecek ceza yeni kanunun belirlediği yaptırımın üst sınırına kadar azaltılır. Ayrıca, fiilin suç oluşturması ve cezayı gerektiriyor olması durumunu ortadan kaldıran yeni kanun yürürlüğe girinceye kadar, işlenen suça göre çıkarılan hüküm icra edilmemişse, kişi cezadan muaf tutulur ve yeni kanunun yürürlüğe girdiği andan itibaren kişi mahkûm olmayan kişi olarak kabul edilir.²²⁵

Ceza Kanunu m.10/4 fıkra *hümanizm ilkesine* dayanılarak istisnanın istisnası mahiyetinde farklı bir kural düzenlenmiştir. Bu kural göre, “*failin aleyhinde olan kanunun geçmişe şamil edilmez.*” Bu fıkraya göre, failin durumunu ağırlaştıran yeni kanun geçmişe şamil edilemez, diğer bir ifadeyle, yeni kanun yürürlüğe girmeden önce işlenmiş fiiller uygulanamaz. Bu kuralın geçerli olduğu durumlarda genel kural gereği, fiil işlendiği zaman yürürlükte bulunan kanuna tabi olur.²²⁶Kanunun doğru bir şekilde uygulanabilmesi için fiilin ne zaman işlendiği ve ilgili ceza kanunun ne zaman yürürlüğe girdiğini belirlenmesi önemlidir. Bu husus Ceza Kanunu m.10 ikinci fıkrasında düzenlenmiştir. Buna göre “*sosyal tehlikeli fiilin (hareket veya hareketsizliğin) işlendiği zaman, sonuçlarının ortaya çıktığı andan bağımsız olarak, suçun işlendiği zaman olarak kabul edilir.*”.(ACK m.10/2)

Görüldüğü üzere Kanun, fiilin gerçekleştiği anı, suçun işlendiği zaman olarak kabul etmektedir. Diğer bir ifadeyle, kanunda öngörülen suç tipinin bütün unsurlarını kendinde barındıran fiilin işlenmesi ceza sorumluluğunu doğurduğundan, fiilin işlenmesi anı, tüm unsurlarıyla mevcut olan sosyal tehlikeli fiilin gerçekleşmesi anıdır. Eğer sosyal tehlikeli hareket (hareketsizlik) neticenin gerçekleşmesinden bağımsız olarak, kanunda suç olarak öngörülmüşse, neticenin gerçekleşmesi aranmaksızın fiilin tamamlanması anı, bağımsız olarak suçun işlendiği an olarak kabul edilir. Aynı durum neticeli suçlar bakımından da geçerlidir. Mütemedi suçlar bakımında ise suçun işlendiği an, failin kendi iradesiyle veya iradesi dışında gerçekleşen bir nedenle temadinin kesildiği an, itiyadı suçlar bakımından ise suçun işlendiği an, sonuncu hareketin gerçekleştiği an olarak kabul edilir. Neticesi

---

²²⁵ Semenderov, a.g.e. 68.

²²⁶ Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 30.

gecikmiş suçlar bakımından ise, neticeyi doğuran hareketin (hareketsizliğin) yapıldığı an suçun işlendiği zaman olarak kabul edilir. Bundan dolayı, Azerbaycan Cumhuriyeti ülke sınırları içerisinde işlenmiş bir fiilin neticesi yurt dışında gerçekleşmiş olsa bile, Azerbaycan Cumhuriyetinde işlenen suç olarak kabul edilir.²²⁷

2.6.2. Ceza Hukuku Kurallarının Yer Bakımından Uygulanması

Ceza kanunu her zaman belirli bir bölgede yürürlükte olur. Bu ceza kanunun *ülkesellik* ilkesinin bir gereğidir. Ceza Kanununun yer yönünden sınırları aşağıdaki ilkelere dayanmaktadır: 1. *ülkesellik ilkesi*; 2. *şahsilik ilkesi*; 3. *koruma ilkesi*; 4. *evrensellik ilkesi*. Ceza kanununun yer yönünden uygulanabilme sınırlarını belirleyen kurallar, Ceza Kanununun iki ayrı maddesi olan 11 ve 12. maddelerinde düzenlenmiştir. Kanununun 11. maddesinde “*Ceza Kanunu Hükümlerinin Azerbaycan Cumhuriyetinde İşlenen Suçlara Uygulanması*,” 12. maddesinde ise “*Ceza Kanunu Hükümlerinin Azerbaycan Cumhuriyeti Dışında İşlenen Suçlara Uygulanması*” kuralı düzenlenmiştir.²²⁸ Ceza kanununun yer yönünden sınırlarını belirleyen ilke *ülkesellik* ilkesidir. Ceza Kanununun 11. maddesi, ceza kanununun ülkenin tüm sınırları içerisinde uygulanacağını belirlemekle *ülkesellik* ilkesine göndermede bulunmaktadır.²²⁹ Ceza Kanunu m.11/1 fıkraya göre, Azerbaycan Cumhuriyeti sınırları içerisinde suç işleyen Azerbaycan vatandaşları, yabancı vatandaşlar ve vatandaşlığı olmayan kişiler Azerbaycan Cumhuriyeti Ceza Kanuna göre sorumlu tutulacaklardır. Ayrıca maddenin bu fıkrasının devamında suçun işlenme yerine de vurgu yapılarak Azerbaycan Cumhuriyetinde başlamış veya devam etmiş ya da tamamlanmış suçlar Azerbaycan Cumhuriyeti sınırları içerisinde işlenmiş suç olarak kabul edilmiştir. Dolayısıyla, bu fıkraya göre, Azerbaycan Cumhuriyeti sınırları içerisinde suç işleyen kişi, Azerbaycan’da yargılanacaktır. Ayrıca, Azerbaycan Cumhuriyeti sınırları içerisinde suç işleyen kişinin yabancı bir ülkede yargılanmış olması durumunda bile, yeniden Azerbaycan Cumhuriyetinde yargılanır. Fakat bu durumda, Anayasa’nın, “*hiç kimse bir suçtan dolayı tekrar mahkûm edilemez*” hükmünü düzenleyen 64. maddesi

²²⁷ Semenderov, a.g.e. 68.

²²⁸ Ağacanova, a.g.e., 139.

²²⁹ Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 38-39

unutulmamalıdır.²³⁰Ceza Kanun 11.maddesi sadece ülkesellik kuralını düzenlememektedir. Bu maddenin beşinci fıkrasında ülkesellik kuralına istisna teşkil edebilecek olan “*ceza kanunlarının kişi yönünden sınırları*” konusunu kapsayan bir düzenlemeye de yer verilmiştir. Kanaatimizce, Kanunun 11 maddesinin beşince fıkrasının “*ceza kanunlarının kişi yönünden sınırları*” başlığı altında bağımsız bir madde olarak düzenlenmesi daha isabetli olur. Dolayısıyla, bu çalışmada Ceza Kanunu m.11/5 fıkrasını “*ceza kanunlarının kişi yönünden sınırları*” olarak ayrı bir başlık altında inceleyeceğiz. Azerbaycan Cumhuriyetinin ülke sınırları, sadece Ceza Kanunum. 11/2 fıkra değil, ayrıca, Anayasa’nın 11.maddesi,²³¹ 9 Şubat 1994 tarihli “*Azerbaycan Cumhuriyeti Hava Mecellesi*”nin 1-4 maddeleri ve 9 Aralık 1991 tarihli “*Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Sınırları Hakkında*” kanununun 1.maddesinde düzenlenmiştir.²³²Daha öncede belirttiğimiz gibi, *ceza kanunu hükümlerinin Azerbaycan Cumhuriyeti dışında işlenen suçlara karşı uygulanması* kuralı Ceza kanununun 12.maddesinde düzenlenmiştir. Ceza Kanununda ceza kanunlarının yer yönünden sınırları belirleyen “*ülkesellik*” ilkesinin benimsenmiş olmasının yanı sıra, Ceza Kanunum.12/1 fıkrasında “*şahsilik ilkesine*”de yer verilmiştir. Bu ilke, devletin vatandaşları üzerindeki egemenlik hakkının bir ifadesidir.²³³ Bu ilkeye göre, Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşı nerede yaşıyor olmasından bağımsız olarak, Azerbaycan Cumhuriyetinin kanunlarına tabi olacaktır.²³⁴Ayrıca, Ceza Kanunu m.12/1 fıkrasına göre, yurt dışında suç işleyen Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşları veya Azerbaycan’da daimi olarak ikamet eden vatansızların işledikleri suçlara göre Azerbaycan kanunlarına göre muhakeme edilebilmesi için, bu fiillerin söz konusu devletin kanuna

²³⁰ Anayasa’nın bu hükmünü dikkate alan madde ise Ceza Kanununun 12/1 maddesidir. Burada kanunun maddesi, Azerbaycan vatandaşlarına veya Azerbaycan’ın menfaatlerine karşı yurt dışında suç işlenmesi halinde, yurt dışında bu suça göre mahkûm olmama koşulu ile Azerbaycan’da yargılanacaklarını öngörmektedir. (CK m.12/1). Maddenin 12/5 fıkrasında ise, bu gibi suçlardan dolayı cezanın belirlenmesi zamanı, ülkesinde suç işlenen yabancı devlet kanunlarının da dikkate alınacağı hükmüne yer verilmiştir. (CK m.12/5).

²³¹ Anayasa’nın “*Ülke*” başlıklı 11. maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş metni şöyledir: “1.Azerbaycan Cumhuriyeti ülkesi bütündür, dokunulmazdır ve bölünmezdir. 2.Azerbaycan Cumhuriyetinin iç suları, Hazar denizinin (gölünün) Azerbaycan Cumhuriyetine ait bölümü, Azerbaycan Cumhuriyeti üzerindeki hava sahası Azerbaycan Cumhuriyetinin ülkesinin bir parçasıdır. 3.Azerbaycan Cumhuriyetinin toprakları başkasına devredilemez. Azerbaycan Cumhuriyeti kendi topraklarının hiç bir parçasını hiç bir şekilde kimseye vermez. Yalnız Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisinin kararı ile Azerbaycan’ın bütün halkı arasında yapılan referandum yoluyla, Azerbaycan halkının iradesi doğrultusunda devlet sınırları değiştirilebilir.”

²³² Semenderov, a.g.e. 53.

²³³ Ağacaova, a.g.e. 142-143.

²³⁴ Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 40-41.

göre suç sayılması ve ayrıca failin suçun işlendiği ülkede yargılanmamış olması ve söz konusu fiilin Azerbaycan Ceza Kanuna göre suç teşkil etmesi halinde Azerbaycan Ceza Kanununa göre muhakeme edilebileceği belirtilmiştir. Ancak, bu durumda Ceza Kanunu m.12/5 fıkrasına göre, Azerbaycan Cumhuriyeti mahkemeleri tarafından verilecek ceza, suçun işlendiği yabancı devlet kanunu ile belirlenen cezanın üst sınırından fazla olamaz.²³⁵Ceza kanununun yer yönünden sınırlarını belirleyen bir diğer kural ise “*koruma*” ilkesidir. Bu ilke Ceza Kanununun m.12/2 fıkrasında düzenlenmiştir. Buna fıkraya göre, yabancı vatandaş veya Azerbaycan Cumhuriyetinde daimi ikamet eden vatandaşlığı olmayan kişiler, Azerbaycan Cumhuriyeti sınırları dışında Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşlarına veya Azerbaycan Cumhuriyetinin menfaatlerine karşı işledikleri suçlara göre, suçun işlendiği devletin kanunlarına göre yargılanmamış olmaları şartıyla Azerbaycan Cumhuriyetinin Ceza Kanuna göre sorumlu tutulurlar.²³⁶

Ceza Kanununun m.12/3 fıkrasında ise “*evrensellik*” ilkesi düzenlenmiştir. Bu ilkenin Azerbaycan Ceza kanununda düzenlenmiş olması Azerbaycan Cumhuriyetinin suçlulukla mücadele konusunda uluslararası yükümlülüklerinden kaynaklanmaktadır. Ceza Kanununun m. 12/3 fıkrasına göre, Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşları, yabancılar ve vatandaşlığı olmayan kişiler CK m.12/3 fıkrada sayılan fiilleri ve uluslararası anlaşmalara göre suç olarak belirlenen diğer fiilleri işlemeleri halinde, suçun işlenme yeri dikkate alınmadan, ancak, yabancı devlette yargılanmamış olmaları ve Azerbaycan’da yakalanmamış olmaları koşuluyla Azerbaycan Ceza Kanununa göre muhakeme edilirler.Azerbaycan Ceza Kanununun 13.maddesinde *suçluların iadesi* düzenlenmiştir.²³⁷Suçluların iadesi iç hukukla değil, genellikle iki taraflı veya çok taraflı uluslararası anlaşmalara göre çözümlenir.²³⁸Azerbaycan’ın da dâhil olduğu milletlerarası antlaşmalara örnek olarak, Bağımsız Devletler Birliği tarafından Kişinev şehrinde 2 Ekim 2002 tarihinde imzalanan “*sivil, aile ve suçla mücadele hakkında hukuki yardım ve hukuki ilişkiler hakkında*” anlaşmayı gösterilebilir. Azerbaycan Cumhuriyeti bu anlaşmayı 13 Ocak 2004 yılında

---

²³⁵Semenderov, a.g.e. 60.

²³⁶ Semenderov, a.g.e. 60.

²³⁷ Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 44

²³⁸ Ağacanova, a.g.e., 144.

onaylamıştır.²³⁹Ayrıca, 13 Aralık 1957 tarihli “Suçluların Geri Verilmesi Hakkında Avrupa Sözleşmesi” Azerbaycan Cumhuriyetinin katıldığı bir diğer milletlerarası sözleşmedir.İç hukukta suçluların iadesi Anayasa’nın 53 ve 70. maddeleri ile 15 Mayıs 2001 tarihli “suçluların geri verilmesi hakkında” Azerbaycan Cumhuriyeti Kanunu ve Ceza Kanununun 13.²⁴⁰ maddesinde düzenlenmiştir.²⁴¹Ceza Kanunu m.13/2 fıkrasına göre, Azerbaycan Cumhuriyetinde yaşayan yabancı veya vatandaşlığı olmayan kişi, Azerbaycan Cumhuriyetinin sınırları dışında suç işlemesi ve suçu işledikten sonra Azerbaycan Cumhuriyeti sınırları içerisinde bulunması halinde, bu kişi Azerbaycan Cumhuriyetinin diğer devletlerle olan uluslararası ilişkileri gereğince başka bir devlete verilebilir.²⁴²

2.6.3. Ceza Hukuku Kurallarının Kişi Bakımından Uygulanması

Azerbaycan Ceza Kanununun kişi bakımından uygulama alanını “devlet başkanının dokunulmazlığı”, “yasama sorumsuzluğu ve dokunulmazlığı” ve “diplomasi dokunulmazlığı” olmak üzere üçe ayırarak incelemek kanımızca daha doğru olacaktır.Azerbaycan Anayasasının “**Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Başkanının Dokunulmazlığı**” başlıklı 106.maddesi, kişi yönünden uygulanmaya getirilen ilk sınırlamanın devlet başkanı ile ilgili olduğunu göstermektedir. Anayasa’nın 106.maddesine göre, “**Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Başkanı Dokunulmazlık hakkına sahiptir. Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Başkanının şeref ve onuru kanunla korunur.**” (Anayasa

²³⁹ Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 45.

²⁴⁰Azerbaycan Cumhuriyeti Ceza Kanununun “Suçluların Geri Verilmesi” başlıklı 13. maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş metni şöyledir: “13.1. Yabancı devlet sınırları içerisinde suç işleyen Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşları yabancı devlete verilemez. Bu kimselerin yargılanması sorunu işbu Mecellenin 12. maddesine göre çözümlenir. 13.2.Azerbaycan Cumhuriyeti sınırları dışında suç işleyen ve Azerbaycan Cumhuriyeti’nde bulunan yabancı veya vatansızlar, yargılanmaları yahut tayin edilmiş cezaları çekmeleri için “Suçluların geri verilmesi hakkında” Azerbaycan Cumhuriyeti Kanununa, Azerbaycan Cumhuriyeti’nin diğer düzenleyici işlemleri ile Azerbaycan Cumhuriyeti’nin kabul ettiği uluslararası antlaşmalara uygun olarak yabancı devlete verilebilirler. 13.3. Azerbaycan Cumhuriyeti sınırları dışında suç işleyen kimse, yabancı devlete geri verilmezse, fiilin (hareket veya hareketsizliğin) işbu Mecelleye göre suç teşkil etmesi koşulu ile Azerbaycan Cumhuriyeti’nde yargılanır. 13.4. Azerbaycan Cumhuriyeti’nin kabul ettiği uluslararası antlaşmalarda suçluların geri verilmesine dair farklı hususların öngörülmesi durumunda, uluslararası antlaşmalar uygulanır.”

²⁴¹ Ağacanova, a.g.e. 144-145.

²⁴² Semendrov ve diğerleri, a.g.e. 45-46.

m.106)²⁴³²⁴⁴Anayasa'nın bu maddesi, Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Başkanının bütün suçlar bakımından dokunulmazlık hakkına sahip olduğunu, ister görevi ile ilgili ya da başka bir nedenden dolayı, hiçbir suçtan dolayı takip edilemeyeceğini ve yargılanamayacağını düzenlemektedir.²⁴⁵ Ancak, Anayasasının “*Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Başkanının Görevden Uzaklaştırılması*” başlık 107. Maddesi,²⁴⁶ Anayasa'nın 106.maddesinin istisnası mahiyetinde bir düzenlemedir. Bu maddede, Devlet Başkanı'nın ağır bir suç işlemesi halinde görevden uzaklaştırılmasını öngören bir hükme yer verilmiştir. Söz konusu maddeye göre, devlet başkanının ağır bir suç işlemesi durumunda, Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi, Yüksek Mahkemenin de görüşünü alarak, devlet başkanının görevden uzaklaştırılması için Milli Meclis'e müracaat eder. Bunun üzerine Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisinin milletvekillerinin oy çokluğu ile alınan karara esasen Devlet Başkanı görevden uzaklaştırılabilir. Böylece, bir ağır suçtan dolayı yargılanamayan devlet başkanı, bu yolla, görevinden uzaklaştırılabilir. Bu karar, Anayasa Mahkemesi Başkanı tarafından imzalanır. Ancak, Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi bir hafta içinde bu kararın imzalanması halinde, karar yürürlüğe girmez. Azerbaycan Ceza Kanunu hükümlerinin kişi bakımından uygulanmasının bir diğer sınırı yasama sorumsuzluğudur. Yasama sorumsuzluğu, Meclis üyelerinin, Meclis

---

²⁴³Maddenin metninin orijinal hali olan Azerbaycan Türkçesinden Türkiye Türkçesine çevrisi tarafımızca yapılmıştır.

²⁴⁴ Ancak, Türkiye Cumhuriyetinin 1982 tarihli Anayasası'nın “*Cumhurbaşkanının Cezai Sorumluluğu*” başlıklı 105.maddesinde Cumhurbaşkanının göreviyle ilgili işlemlerden dolayı sorumlu olmayacağı düzenlenmiştir. Bu sorumsuzluğun hukuki niteliği ise, şahsi cezasızlık sebebinden kaynaklanmaktadır. Yani Cumhurbaşkanının fiili suç teşkil eden bir haksızlık olmasına rağmen, şahsından kaynaklanan ve suçun işlendiği zaman mevcut olan sıfatı dolayısıyla cezalandırılmamaktadır. (Üzülmez, İ. Koca, M. a.g.e. 730). Ancak sorumsuzluk kapsamında kalan bir fiili Cumhurbaşkanı başkalarıyla birlikte işlemişse, bu kişilerin iştirak statüleri gereğince cezalandırılmaları şüphesiz mümkündür.

²⁴⁵ Ağacanova, a.g.e. 148

²⁴⁶ Anayasanın 107.maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş metni şöyledir: “*I. Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanının görevden alınması önerisi, Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanının ağır suç işlemesi durumunda Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesinin girişimiyle, Azerbaycan Cumhuriyeti Ali Mahkemesinin 30 gün içinde vereceği görüş üzerine Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisine sunulabilir. II. Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisinin milletvekillerinin 95 oy çokluğu ile alınan karara göre Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı görevden uzaklaştırılabilir. Bu kararı Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi Başkanı imzalar. Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi bir hafta içinde bu kararın imzalanmasına taraf olmazsa, karar yürürlüğe girmez. III. Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanının görevden uzaklaştırılması hakkında karar Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesinin Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisine başvurduğu günden başlayarak, 2 ay içinde kabul edilmelidir. Bu süre içinde söz konusu karar kabul edilmezse, Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanına karşı yapılan suçlama reddedilmiş sayılır.*”

çalışmalarındaki oy ve sözlerinden, Mecliste ileri sürdükleri düşüncelerden, her türlü endişe ve baskıdan uzak bir şekilde görevlerini ifa etmek anlamına gelmektedir. Yasama sorumsuzluğu Azerbaycan Anayasasının **“Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclis Üyelerinin Takibat Altına Alınmasına Getirilen Yasaklar”** başlıklı 91.maddesinde düzenlenmiştir. Bu maddenin tarafımızca Türkçeleştirilmiş metnine göre, **“Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisi milletvekilleri, Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisindeki faaliyet, oy verme ve ifade ettiği düşünceleri nedeniyle sorumluluk altına alınamazlar. Kendi rızası olmadan bu durumlara ilişkin açıklama istenemez ve ifade alınamaz.”**

Burada ki yasama sorumsuzluğu kamusal niteliktedir. Diğer bir ifadeyle, meclis üyelerine tanınan yasama sorumsuzluğu, yerine getirdikleri kamu görevleri nedeniyle tanınmaktadır. Bu sorumsuzluk süreklidir, ancak görev süresi bittikten sonra bu dönemde açıklanan düşünce ve olaylarla ilgili ve sınırlı olarak devam edecektir. Milletvekillerinin dokunulmazlığı Anayasasının **“Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisi Milletvekillerinin Dokunulmazlığı”** başlıklı 90. maddesinde düzenlenmiştir. Bu maddenin tarafımızca Türkçeleştirilmiş metnine göre, **“Yetki süresi boyunca Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisi milletvekilinin kişiliği dokunulmazdır. Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisi milletvekili yetki süresi boyunca suçüstü yakalanma durumu hariç, suçlanamaz, tutuklanamaz, hakkında mahkemece idari ceza uygulanamaz, üzeri aranamaz, muayene edilemez. Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisinin Milletvekili suçüstü yakalanırsa tutuklanabilir. Böyle bir durumda Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisinin milletvekilini tutuklayan organ, derhal Azerbaycan Cumhuriyeti Başsavcısına haber vermelidir. Azerbaycan Cumhuriyeti milletvekilinin dokunulmazlığına, yalnız Azerbaycan Cumhuriyeti Başsavcısının talebi üzerine Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisinin kararıyla son verilebilir.”**

Dokunulmazlık, milletvekilinin seçimden önce ve sonra işlediği suçlara göre Meclisin kararı olmadıkça, tutuklanamaması, arama ve şahsi muayeneye maruz bırakılamaması, mahkeme vasıtasıyla kendisine uyarı niteliğinde idari cezalarının uygulanamaması ve yargılanamamasından ibarettir. (Anayasa m.90/I) Bunların dışında kalan muhakeme hukuku işlemlerinin (arama, dava açma gibi) yapılması ve hakkında dava

açılmasına yasal bir engel bulunmamaktadır.²⁴⁷Anayasanın m.90/I fıkrasına göre, dokunulmazlık bazı durumlarda kendiliğinden kalkabilmektedir. Bu istisnai durum ise milletvekilinin suçüstü yakalanması haldir. Kural olarak böyle bir durumda bütün muhakeme işlemleri yapılabilmektedir. Ancak böyle bir durumda suçüstü yakalanan milletvekilinin tutuklanabilmesi için, suçüstü halinde hemen Başsavcıya haber verilmesi şartı aranmaktadır.²⁴⁸Ceza hukuku kurallarının yer bakımından uygulanmasının bir diğer istisnası diplomatlara tanınan muafiyetlerdir. Diplomatik bağışıklık, suçun işlendiği yer kanunu bakımından bir kovuşturma şartı değildir. Diplomatik bağışıklık daha çok, bir şahsi cezasızlık sebebidir.²⁴⁹Ülkesellik ilkesinin bir istisnası olan diplomasi dokunulmazlığı, Ceza Kanununun **“Ceza kanununun Azerbaycan Cumhuriyeti sınırları içerisinde işlenen suçlara göre uygulanması”** başlıklı 11.maddesinin beşince fıkrasında ²⁵⁰ düzenlenmiştir. Bu fıkra göre, Azerbaycan Cumhuriyetinde ikamet eden yabancı ülkelerin diplomatik temsilcilerinin ve dokunulmazlık hakkına sahip olan diğer kişilerin Azerbaycan Cumhuriyeti sınırları içerisinde işledikleri suçlara göre ceza sorumluluğu meselesi Azerbaycan Ceza Kanuna göre değil, uluslararası hukuk kurallarına göre çözümlenir.²⁵¹ Diğer bir ifadeyle bu kişilerin Azerbaycan’da işledikleri suçlardan dolayı yargılanmaları, Azerbaycan Cumhuriyetinin adli makamlarının yetkileri dışında kalmaktadır.²⁵² Bu kişiler **istenmeyen kişi** (*persona non grata*) olarak ilan edilir²⁵³ ve ülkeyi bir an önce terk etmesi sağlanır.²⁵⁴ Ancak, Azerbaycan Cumhuriyetinin sınırları içerisinde dokunulmazlık hakkından istifade ederek suç işleyen kişilerin ceza sorumluluğu temsil ettikleri devlet tarafından da çözümlenebilir.

---

²⁴⁷ Semenderov, a.g.e. 45.

²⁴⁸ Semenderov, a.g.e. 56.

²⁴⁹ Üzülmez, Koca, a.g.e. 735.

²⁵⁰ Azerbaycan Ceza Kanunu m.11/5 fıkrasının tarafımızca Türkçeleştirilmiş metni şöyledir: **“11.5. Azerbaycan Cumhuriyeti arazisinde suç işleyen yabancı devlet diplomatik temsilcileri ile dokunulmazlık hakkından yararlanan diğer şahısların ceza sorumluluğu ile ilgili sorunlar, uluslararası hukuk normlarına göre çözümlenir.”**

²⁵¹ Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 40.

²⁵² Ağacanova, a.g.e. 152.

²⁵³ Semenderov, a.g.e. 56.

²⁵⁴ Üzülmez, Koca, a.g.e. 737.

3. YENİ AZERBAIJAN CEZA KANUNUNDA SUÇUN GENEL YAPISI

3.1. Suç Kavramı ve Suçların Tasnifi

Birçok ideolojik görüşle ilişkili olsa da, suçun daha başarılı diyebileceğimiz tanımı Sovyet Ceza hukukunda yapılmıştı. 9 Temmuz 1920 tarihinde yürürlüğe girmiş “*Azerbaycan SSCB’in Ceza Hukukunun Esas Hükümleri*”nin 4.maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş metnine göre, “*suçhâkim sosyal ilişkiler sistemi için sosyal tehlikeli olan hareket veya hareketsizliktir.*” Suça verilen bu tanım 1922 tarihli Ceza Kanununda kısmen farklı bir şekilde varlığını devam ettirmişti. Lakin 1922 tarihli Kanunda suç verilen tanım siyasi bir içeriğe sahipti. Kanunun 6.maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş metninde suç, “*komünizme geçit devrinde işçi-köylü sınıfı tarafından belirlenen Sovyet yönetiminin esaslarını ve hukuk kurallarını tehlike altına alan herhangi bir sosyal tehlikeli hareket veya hareketsizlik suç sayılır*” olarak düzenlenmişti. Maddede suçun sosyal tabiatı açılarak, onun sosyal ilişki ve sosyal kurallar için tehlikeli olduğunu göstermek amaçlanmıştı. Dolayısıyla, ilk ceza kanununda suçun daha çok siyasi tabiatına vurgu yapılmaktaydı.²⁵⁵

Bununla birlikte, 1958 tarihli “*SSCB İttifakı ve Müttefik Cumhuriyetlerin Ceza Yasasının Esasları*”nda suçun sınıfsal tutuma dayalı değer biçilmekteydi. Fiilin sosyal tehlikeliliği, SSCB’nin sosyal yapısına, siyasi ve ekonomik sistemine, sosyalist mülkiyetine, bireye, vatandaşların siyasi, iş, mal ve diğer hak ve hürriyetlerine, sosyalist hukuk kurallarına yapılmış kastla ilişkilendiriliyordu.²⁵⁶ Bu tanım Azerbaycan Cumhuriyetinin 1960 tarihli Ceza Kanununun 7.maddesinde de benzer şekilde varlığını korumuştur.²⁵⁷ Burada da 1958 tarihli yasa da olduğu gibi, fiilin sosyal tehlikeliliği kast ettiği nesnelere göre belirlenmişti.

Hem 1958 tarihli “Esaslar”da hem de “Esasları” rehber olarak hazırlanan 1960 tarihli Ceza Kanununda suçun verilen tanımıda “*sosyal tehlikelilik*” ve “*hukuka aykırılık*” suçun bir

²⁵⁵ Semenderov, a.g.e. 80.

²⁵⁶ Semenderov, a.g.e. 82.

²⁵⁷ Aliyev, N.K. (2011). “Azerbaycan Respublikasının 1927 ve 60-cı İller Cinayet Mecellelerinde Heyat ve Sağlamlıq Eleyhine İştirakçılıqla Töredilen Cinayetlere Göre Mesuliyetin Tenzimlenmesi Meseleleri”. *Bakü Devlet Üniversitesi Haberleri, Sosyal ve Siyasi Bilimler Dergisi*,4, 53.

unsuru olarak yer almıştır. Yürürlükte olan yeni Ceza Kanununda suç tanımı 1960 tarihli Kanuna göre daha da geliştirilmiştir. Yeni Ceza Kanununun “Suç Anlayışı” başlıklı 14. maddesinde yer alan suç tanımı, sosyal-hukuki bir olgu olarak ele alınan suçun, özelliklerini içermektedir. Yeni Ceza Kanunu m.14/1 fıkrasında²⁵⁸ suç dediğimiz zaman, “kanunla yasaklanmış, sosyal tehlikeli, kusurlu ve cezalandırılması gereken fiil” anlaşılmaktadır.²⁵⁹ Bu fıkra göre, kanunda suç olarak düzenlenen her bir fiil, hukuka aykırılık, sosyal tehlikelilik, kusurluluk ve cezalandırılabilirlik özelliklerini haiz olmalıdır. Ayrıca 1960 tarihli eski Ceza Kanununda suçun manevi unsuruna yer verilmemiş olmasına rağmen, yürürlükte olan yeni Ceza Kanununun 14. maddesinin tanımında kusur ve sosyal tehlikelilik suçun bağımsız sübjektif ve objektif özellikleri olarak düzenlenmiştir.

Eski ceza kanundan farklı olarak, Ceza Kanunu m.14/1 fıkrada kanunla korunan sosyal ilişkilerin dairesi, haklı olarak, suç anlayışı başlığından çıkarılarak Ceza Kanununun vazifelerini belirleyen 2. maddede düzenlenmiştir.²⁶⁰ Ceza kanununun 2. maddesiyle ilk defa kişiliğin, hak ve hürriyetlerin korunması ön plana çıkarılmıştır. Çevrenin korunması, barışın ve insanlığın tehlikesizliğini temin eden ilişkilerin ceza kanunu ile koruma altına alınması ilk kez bu kanunda düzenlenmiştir. Böylece, ceza hukukunda suçun özellikleri²⁶¹ sosyal tehlikeli, hukuka aykırı, kusurlu, cezayı hak eden ve cezalandırılabilir olmak üzere dördü bir ayrıma tabi tutulmuştur.²⁶²

Sosyal tehlikelilik Azerbaycan Ceza Hukukuna göre suçun maddi özelliği olup, fiilin (*hareket veya hareketsizliğin*) kanunla korunan sosyal ilişkilere zarar verebilme

²⁵⁸ Azerbaycan Cumhuriyeti Ceza Kanununun “Suç Anlayışı” başlıklı 14. Maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş metni şöyledir: “14.1. İşbu Mecellede ceza tehdidi ile yasaklanan sosyal tehlikeli fiilin (*hareket veya hareketsizliğin*) kusurlu olarak işlenmesi suç sayılır. 14.2. Ceza Kanununda yer alan her hangi bir fiilin (*hareket veya hareketsizliğin*) unsurları biçimsel olarak gerçekleşse bile, önemsiz olduğu için sosyal tehlikeli sayılmayan, yani kişiliğe, topluma yahut devlete zarar verme tehlikesi yaratmayan fiil (*hareket veya hareketsizlik*) suç sayılmaz”.

²⁵⁹ Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 47.

²⁶⁰ Azerbaycan Cumhuriyeti Ceza Kanununun “Azerbaycan Cumhuriyetinin Ceza Kanununun Vazifeleri” başlıklı 2. maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş metni şöyledir: “2.1. Azerbaycan Cumhuriyeti Ceza Kanununun görevi, barışı ve beşeriyetin/dünyanın tehlikesizliğini temin etmek, insan ve vatandaş hak ve hürriyetlerini, mülkiyeti, iktisadi faaliyeti, sosyal kuralları ve sosyal tehlikesizliği, çevreyi, Azerbaycan Cumhuriyetinin Anayasal kuruluşuna yönelik suç işleme kastlarından korumak, aynı zamanda suçların işlenmesini önlemekten ibarettir. 2.2. Bu görevlerin uygulanabilmesi için Azerbaycan Cumhuriyeti Ceza Kanunu cezai sorumluluğun esaslarını ve prensiplerini, şahsiyet, toplum ve devlet için tehlikeli olduğuna göre suç sayılan fiillerin alanını ve bu suçların işlenmesine göre uygulanacak cezanın türlerini, sınırı ve hacmini, aynı zamanda diğer cezai-hukuki karakterli tedbirleri düzenlemektedir (belirlemektedir)”.

²⁶¹ Ağacanova, a.g.e. 104.

²⁶² Semenderov, a.g.e. 83.

kabiliyetini, ifade etmektedir. Diğer bir ifadeyle, sosyal tehlikelilik suçun sosyal mahiyetini ifade eder, her hangi bir fiilin neden suç olarak görüldüğü sorusuna cevap verir.

Gerçekleşen neticenin içeriğine bağlı olarak kanunda suçlar ağır, az ağır ve hafif zarar olmak üzere farklı türlere ayrılmıştır (Ceza Kanununun 126, 127,128.maddeleri) . Yeni Ceza Kanunu sosyal tehlikeliliği keyfiyet ve kemiyet olarak da ayırmaktadır. Ceza Kanununun cezanın belirlenmesinin genel özelliklerini düzenleyen 58.maddesinin üçüncü fıkrasına²⁶³göre mahkeme cezayı belirlerken “*suçun içeriğini ve sosyal tehlikelilik derecesini dikkate alır.*” Burada suçun fiilin tehlikeliliği keyfiyet, tehlikelilik derecesi ise suçun kemiyet ölçütü olarak kabul edilir.Suçun sosyal tehlikeliliğine yönelik diğer bir husus ise, sosyal tehlikeli suçun objektif bir varlığa sahip olmasıdır. Diğer bir ifadeyle, fiil objektif olarak kanun koyucunun değerlendirmesinden bağımsız olarak, kişiliğe, topluma ve devlete zarar verdiği veya zarar tehlikesi yarattığı için suç olarak düzenlenir.

Suçun bir diğer özelliği ise ***hukuka aykırılıktır.*** Hukuka aykırılık suçun objektif, temel ve zorunlu özelliğidir. Bu özellik kaynağını suç kavramını düzenleyen hükümden almıştır. Ceza Kanununun 14.maddesinin birinci fıkrasında yer alan “*iş bu Kanun ile yasaklanan fiil*” ibaresi, suçun söz konusu özelliğini ifade eder. Burada, hukuka aykırılığın, fiil ile ceza kanunu arasındaki çatışma ilişkisinden ibaret olduğunu anlamaktayız. Diğer bir ifadeyle, hukuka aykırılık, aslında bir anlamda kanuna aykırılıktır. Dolayısıyla, “*suç hukuka aykırı bir fiildir,*”olarak ifade edildiği zaman anlaşılması gereken, suçun bir ceza normunun ihlalinden ibaret olmasıdır. Suçun hukuka aykırılık

---

²⁶³Ceza Kanununun “*Cezanın belirlenmesinin Genel Esasları*” başlıklı 58. maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş metni şöyledir “58.1. Suç işlemek de kusurlu olarak bilinen kişiye, bu Kanunun Genel Hükümler bölümündeki düzenlemeler dikkate alınmak suretiyle Özel Hükümler bölümünün ilgili maddelerinde dikkate alınmış sınırlarda adaletli ceza tayin edilir. İşlenmiş suça göre öngörülen cezalardan daha ciddi ceza türünün tayin edilebilmesi sadece az ciddi ceza, cezanın amaçlarını temin edemediği durumlarda söz konusu olur. 58.2. İşlenmiş suça göre bu Kanunun Özel Hükümler bölümünün ilgili maddelerinde dikkat alınmış ceza yerine daha ciddi ceza verilmesi sadece bu Kanunun 66 ve 67’inci maddelerine uygun olarak, suçların mecmusu ve hükümlerin mecmusu söz konusu olduğu durumlarda tayin edilebilir. İşlenmiş suça göre bu Kanunun Özel Hükümler bölümünün ilgili maddelerinde öngörülmuş cezadan daha hafif cezanın tayin edilmesi durumu bu Kanunun 62’inci maddesi ile belirlenir.58.3. Ceza tayin edilirken suçun özellikleri ve sosyal tehlikelilik derecesi, failin kişiliği, aynı zamanda cezayı hafifleten ve ağırlaştırıcı haller, ayrıca tayin edilmiş cezanın kişinin ıslah olunmasına ve onun aile üzerindeki etkisi dikkate alınır.”

özelliğinin somutlaşmış ifadesi ise Ceza Kanununda yer alan “*kanunsuz suç olmaz*” olarak ifade edilen suç ve cezaların kanuniliği ilkesidir.²⁶⁴

Suçun bir diğer özelliği ***kusurluluktur***. Burada ki kusurluluktan kasıt, suçun kusurlu bir fiil olmasıdır. Kusursuz suç olmaz, kusur yoksa suçta yoktur. Azerbaycan ceza kanuna göre kusurun kast ve taksir olmak üzere iki türü vardır. Ancak, buradaki kusur kavramı suçun subjektif unsurunu kapsayan, kusurla aynı anlama gelmemektedir. Burada söz konusu olan kusur kavramı ise, fiile suç olma özelliği kazandıran kusurluluktur.²⁶⁵ Diğer bir ifadeyle buradaki kusur kavramından, suçun manevi unsurları olarak kabul edilen kast, taksir, amaç ve saik anlaşılmamalıdır. Azerbaycan Ceza Hukuk doktrinine göre suç kusurlu fiildir. Kusur, kişinin işlediği sosyal tehlikeli fiile kast ve taksir biçiminde olan zihinsel tutumudur. Fiil sosyal tehlikeli olabilir, lakin kusur yoksa fiil suç sayılmaz.

Cezalandırılı bilirlilik de suçun başka bir özelliğidir. Hukuka aykırılık, suçların kanuniliği ilkesinin somut ifadesiyken, cezalandırılı bilirlilik de cezaların kanuniliği ilkesinin somut ifadesidir. Diğer bir ifadeyle, bir fiilin suç olarak kabul edilebilmesi için ceza kanunda tanımlanmış olması ve cezasının öngörülmüş olması gerekir. Suçun başka bir özelliği de ***ahlaka aykırı bir fiil olmasıdır***. Fiilin suç olduğunu belirleyen ceza hukuk normu hâkim manevi tasavvur ve düşüncelere uygun olmalıdır. Diğer bir ifadeyle, suç olarak görülen fiil, geniş kitleler tarafından manevi bakımdan kabul edilmez olmalıdır.²⁶⁶ Bu konuyu özetleyecek olursak, suçun unsurlarından birinin bulunmaması, bu fiilin suç oluşturmadığı anlamına gelmektedir. Buna suçun sosyal tehlikelilik özelliği de dâhildir.

3.2. Yeni Ceza Kanununda Suçların Tasnifi

Yeni Ceza Kanununda suçların tasnifi, Rusya Federasyonunun 1997 tarihli Ceza Kanununda yer alan tasnif örnek alınarak hazırlanmıştır.²⁶⁷ Suçların tasnifi yeni Ceza 15.maddesinde düzenlenmiştir. Eski kanundan farklı olarak yeni kanunda suçların tasnifi, suçun sosyal tehlikelilik içeriği ve derecesi dikkate alınarak düzenlenmiştir.²⁶⁸ Ayrıca, yeni

---

²⁶⁴ Ağacanova, a.g.e.105.

²⁶⁵ Ağacanova, a.g.e. 113.

²⁶⁶ Semenderov, a.g.e. 91.

²⁶⁷ Semenderov, a.g.e. 96.

²⁶⁸ Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 50.

Kanunda suçların tasnifi zamanı suçun, sosyal tehlikelilik derecesine göre ayırım yapılarak, suçun kast veya taksirle işlenmesi, suç karşılığında verilecek cezanın türü ve sınırı bir ölçü olarak dikkate alınır. Buna göre yeni Ceza Kanununun 15.maddesinde²⁶⁹ suçlar, içeriğine ve sosyal tehlikelilik derecesine göre *büyük sosyal tehlike doğurmayan, az ağır, ağır ve özel ağır suçlar* olarak dörde ayrılmaktadır.

Büyük sosyal tehlike doğurmayan suçlar kanunda hakkında iki yıldan fazla olmayan hapis cezası ve yahut daha hafif olan başka cezalar öngören kast ve taksirle işlenen suçlardır.²⁷⁰ **Az ağır suçlar** kanunda hakkında yedi yıldan fazla olmayan hapis cezası öngören kasten veya taksirle işlenmiş suçlardır. **Ağır suçlar** kanunda hakkında on iki yıldan fazla olmayan hapis cezası öngören kasten veya taksirle işlenmiş suçlardır. **Özel ağır suçlar** ise kasten işlenmesine göre hakkında on iki yıldan fazla hapis cezası ya da daha ağır cezalar öngören suçlardır.²⁷¹

Azerbaycan Cumhuriyetinin Milli Meclisi 2 Temmuz 2001 tarihinde Ceza Kanununun bazı maddelerinde değişiklik ve ilaveler yapmıştır. Bu değişiklik ve ilavelere maruz kalan maddelerden biri de suçların tasnifini belirleyen Ceza Kanununun 15 maddesidir. Bu değişikliklerle Ceza Kanunu m.15/3 fıkrasında düzenlenen “*az ağır*” suç kavramı kısmen değiştirilmiştir. Bu değişikliğe göre, kasten veya taksirle işlenen ve hakkında *yedi yıldan* fazla olmayan hapis cezası öngören fiiller ağır suçlar kabul edilmiştir. Ayrıca bu değişikliklerle Ceza Kanunu m.15/4 fıkrasında düzenleme yapılmıştır. Bu değişikliklerle ağır suçların alanı kısmen genişlendirilmiş ve bu suçlar karşılığında verilecek cezalar daha da ağırlaştırılmıştır. Yapılan değişiklikten önce Ceza Kanunu m.15/4 fıkrada kasten veya taksirle işlenen fiile göre hakkında on yıla kadar hapis cezası öngören fiiller ağır suçlar kategorisine dâhil edildiği halde, yapılan değişiklikten sonra, kasten veya taksirle işlenen ve hakkında on iki yıldan fazla olmayan hapis cezası öngören fiiller ağır suçlar kategorisine dâhil edilmiştir.

---

²⁶⁹ Ceza Kanununun 15.maddesine esasen yapılan suçların tasnifinin hem teorik hem de pratik önemi çok büyüktür. Ancak buna rağmen, ağır suçlar kategorisine taksirle işlenen suçların dâhil edilmesi eleştirel mülâhazalar doğurmaktadır. Taksirle işlenen suçların doğurduğu neticelerin ağırlığına bağlı olmaksızın bu suçların ağır suçlar kategorisine dâhil edilmesi adaletsizlik duygusu doğurmaktadır.

²⁷⁰ Semenderov ve diğerleri, a.g.e.50.

²⁷¹ Samedova, Ş. T. (2007). *Cinayetlerin Kategoriyaları, Ders Vesaiti*. Bakü: Adiloğu Yayınları, 63.

Görüldüğü üzere, 2 Temmuz 2001 tarihinde yapılan değişiklikle Ceza Kanununun 15.maddesinde az ağır suçların alanı ağır suçların hesabına, ağır suçların alanı ise özel ağır suçların hesabına genişlendirilmiş ve her iki kategori suçlara göre ceza ağırlaştırılmıştır. Ancak, kanaatimizce bu yapılan değişikliklerin yararlı ve başarılı olduğu söylenemez. Öncelikle ağır suçların belirli bir kısmının yapay olarak az ağır suçlar kategorisine dâhil edilmesi, özel ağır suçlar hesabına ise ağır suçlar alanının genişlendirilmesi ülkedeki suçlulukla mücadele yapısının manzarasını doğru belirleme imkânı vermeyecektir. İkinci husus ise, ağır suçlar hesabına az ağır suçların alanının genişlendirilmesiyle birlikte ağır suçların istatistik göstergelerini doğru bir şekilde yansıtmak mümkün olmayacak ve bu suçların işlenmesi durumunda yapay bir azalma meyli görülecektir.

3.3. Suç Tipi ve Ceza Sorumluluğu

Suç sosyal hayatta, ayrı-ayrı kişiler tarafından işlenen sosyal tehlikeli, hukuka aykırı, kusurlu ve cezalandırılması gereken ahlaka zıt fiildir. Suç sosyal-hukuki hadisedir. Suç failin kişiliğinin özellikleri ve sosyal çevrenin zıt karşılıklı ilişkilerinden doğar. Budan dolayı, suç, sosyal tabiata sahiptir. Suç somut, müstakil olaydır, belirli mekânda, zamanda belli bir kişi tarafından işlenir.²⁷²Aynı zamanda bu fiillerin kanunda tanımı yapıldığından hukuki hadise olarak mevcut olurlar.

Azerbaycan Cumhuriyetinin yürürlükte olan Ceza Kanununun “suç tipi”²⁷³ kavramının yer aldığı “*Ceza Sorumluluğunun Esasları*” başlıklı 3. maddesinin Türkçeleştirilmiş metnine göre, “*Yalnız işbu Mecelle ile düzenlenmiş suç tipine ait bütün unsurları taşıyan fiilin (hareket veya hareketsizliğin) işlenmesi Ceza sorumluluğunu doğurur.*”²⁷⁴Görüldüğü üzere, suç tipi kavramı maddede tanımlanmamıştır. Kavramın

²⁷² Semenderov, a.g.e. 116.

²⁷³ Suç tipi kavramı, Latince “*corpus delicti*” şeklinde ifade edilmektedir, “*suçun maddesi/vücudu*” anlamına da gelen kavram, XVI. Yüzyılda usul kavramı olarak kullanılmıştır. Azerbaycan Ceza Kanununda ise suç tipi kavramı, suçun kanunda yer alan unsurları bütününe ifade etmek üzere, “cinayet terkibi” kavramı olara kullanılmaktadır. (Ağacanova, a.g.e. 120). Semenderova göre ise suç tipi, sosyal tehlikeli fiili karakterize eden, ceza kanunda yer alan objektif ve sübjektif unsurların mecmusudur (Semenderov, a.g.e. 117). Ayrıca şu hususu belirtmekte fayda var, Suç tipi bakımından Türk ve Azerbaycan ceza hukukları arasında, Suç Genel Teorisi açısından önemli bir fark bulunmadığı kanaatindeyiz. Şöyle ki, suç tipi kavramı, Türk ceza hukukunda benimsenen “*Suçun unsurları*” teorisi ile üst üste düşmektedir.

²⁷⁴ Semenderov, a.g.e. 111.

tanımı ise, Ceza kanununun 3.maddesi ile suç tipi kavramının geçtiği maddelerin yorumundan anlaşılmaktadır.²⁷⁵ Kanununun 3.maddesinin şerhinde suç tipi, sosyal tehlikeli fiili suç olarak tanımlayan ceza kanununda gösterilen objektif ve sübjektif unsurların mecmusu olarak ifade edilmiştir.²⁷⁶ Diğer bir ifadeyle, *suç tipi, sosyal tehlikeli fiili karakterize eden, ceza kanununda yer alan objektif ve sübjektif unsurların mecmusudur.*²⁷⁷

Doktrinde suç tipi unsurları ile birlikte, suç tipi bileşenleri ifadesi de sık-sık kullanılmaktadır. Suç tipinin bileşeni tipin yapısal parçası olup, kanunla suç sayılan fiilin çeşitli yanlarına (objeye, objektif unsura, sujeye, sübjektif unsura) uygun olan grubun unsurlarıdır.²⁷⁸ Suç tipinin unsurları aynı zamanda suç tipinin bileşenlerini ifade etmektedir. Somut suçun unsurları ile suç tipinin unsurları aynı kavramlar değildir.²⁷⁹ Diğer bir ifadeyle, suçun unsurları, işlenmiş olan somut suçun unsurlarından oluşmaktadır. Somut suçlarda, suç fiilinin pratik gerekçeyle zihinsel olarak unsurlara ayrılması söz konusudur. Suç tipi ise, fiili suç olarak karakterize eden kanundaki unsurların bütündür.

Başka bir görüşe göre ise, suç tipi, *suçun objesi, objektif unsuru, suçun subjesi ve sübjektif unsurlardan* ibarettir. Yine bu görüşe göre, suçun objesi, ceza hukuk normları ile suç oluşturan kastlardan korunan sosyal ilişkilerdir. Bu görüşe göre, objektif unsur, *sosyal tehlikeli fiil, sosyal tehlikeli netice, nedensellik bağı, fiilin işlendiği zaman, mekân ve diğer objektif unsurlardan* ibarettir. Suçun subjesine ise *kusurluluk ve yaş sınırı* dâhildir. Bu görüşe göre, sübjektif unsura *kast, taksir, motif, maksat ve hatayı* dâhildir.²⁸⁰ Ayrıca, hali hazırdaki ceza hukuk doktrininden farklı olarak bu görüşe göre, ceza sorumluluğunun yegâne esasını suç tipi değil suçun kendisi teşkil etmektedir. Buna göre suç üç unsurdan ibarettir. Bunlar: suç tipi, hukuka aykırılık, kast ve taksirdir.²⁸¹ Şerh ettiğimiz açıklamalardan görüldüğü üzere, suç tipi ceza sorumluluğunun önemli koşullarından biridir. İşlenen fiilde suç tipinin unsurları mevcut oldukça, ceza sorumluluğu söz konusu olacaktır.

---

²⁷⁵ Ağacanova, a.g.e.122.

²⁷⁶ Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 22.

²⁷⁷ Semendrov, a.g.e. 118.

²⁷⁸ Semenderov, a.g.e. 117.

²⁷⁹ Ağacanova, a.g.e. 122.

²⁸⁰ Mammadov, N. (2001). "Suç Kavramı". *Kanun Dergisi*, (9)10, 22.

²⁸¹ Mammadov, a.g.m., 26.

Suçu unsurlara ayırmak suretiyle analiz yapılması suç tipi ile suç arasındaki ilişkiyi doğru idrak etmeye imkân vermektedir. Buna göre de ceza hukuku suç tipi²⁸² unsurlarını dörde ayırmaktadır: *a) suçun objesini karakterize eden unsurlar; b) suçun objektif yönünü karakterize eden unsurlar; c) suçun süjesini karakterize eden unsurlar; d) suçun sübjektif yönünü karakterize eden unsurlar.*²⁸³Suçun objesini karakterize eden unsurlar ile suçun objektif yönünü karakterize eden unsurlar suçun objektif unsurları, suçun süjesini karakterize eden unsurlar ile suçun sübjektif yönünü karakterize eden unsurlar ise sübjektif unsurlar olarak kabul edilmiştir. Suç tipi bu unsurların genelleştirilmiş anlamıdır ve bu unsurların toplamı, somut suç tipini oluşturmaktadır.

Azerbaycan ceza hukukunda *suçun objesi (suçun konusu)* sosyal tehlikeli fiilin zarar verdiği ya da zarar verebileceği, kanununla korunan sosyal ilişkilere zarar veren ya da zarar verme tehlikesi doğuran sosyal tehlikeli fiilin (hareket veya hareketsizliğin) zahiri tarafıdır. *Suçun objektif yönü (maddi unsur)*, kanunla korunan sosyal ilişkilere zarar veren ya da zarar verme tehlikesi doğuran sosyal tehlikeli fiilin (hareket veya hareketsizliğin) zahiri tarafıdır. *Suçun sübjektif unsuru (manevi unsur)* sosyal tehlikeli fiile veya bu fiilin neticesine kast veya taksir biçiminde olan zihinsel tutumdur. *Suçun süjesi (fail)* sosyal tehlikeli fiili işleyen, kanunla belirlenen yaş sınırına ulaşmış, kusur yeteneğine sahip gerçek kişidir.

3.4. Suçun Objektif (Maddi) Unsurları

Yukarıda da belirttiğimiz gibi Azerbaycan Ceza Hukukunda suçun maddi unsurları sosyal tehlikeli fiil, sosyal tehlikeli netice, fiille netice arasındaki nedensellik bağı, fiilin işlenme şekli, fiilin işlendiği zaman ve mekân, fiilin işlenmesinde kullanılan araç, alet ve diğer vasıtalarından ibarettir.

---

²⁸² Suç tipi sosyal tehlikeli fiil hakkındaki hukuki anlayıştır. Ancak bu suç tipinin sosyal tehlikelilik özelliğine sahip olduğu anlamına gelmemelidir. Tehlikeli olan suç tipi değil, suçun kendisidir. Lakin suç tipi, suçu karakterize ettiği anda, aynı zamanda sosyal tehlikeliliği de karakterize etmelidir. Sosyal tehlikelilik suç tipinin değil, suçun özelliğidir. Suç tipi bu özelliği sadece yansıtmaktadır, ancak bu özelliğe sahip değildir. (Semenderov, a.g.e., 122).

²⁸³ Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 22-23.

3.4.1. Sosyal Tehlikeli Fiil

Azerbaycan Ceza Kanununda ve doktrinde fiil, sosyal tehlikeli hareket veya hareketsizlik olarak ifade edilmektedir. Ceza Kanununun 14.maddesinde²⁸⁴ “*işbu Kanun ile ceza tehdidi altında yasaklanan sosyal tehlikeli fiilin (hareket veya hareketsizliğin) kusurlu olarak işlenmesi suç sayılmaktadır*” şeklinde ifade edilmek suretiyle fiilin tanımı yapılmıştır. Görüldüğü üzere, Azerbaycan Ceza Hukukuna göre fiil “*dış dünyada tezahür eden, mevcut sosyal ilişkilere zarar veren, sosyal tehlikeli, hukuka aykırı, şuurla çevrili, iradeye dayalı, aktif (hareket) veya pasif (hareketsizlik) biçimlerdeki davranışlardır.*”²⁸⁵

Doğal olarak her suç fiili objektif olarak sosyal tehlikelidir. Fiilin sosyal tehlikeliliği, sosyal ve manevi ilişkilere vurduğu zararlarla açıklanır. Fiilin sosyal tehlikelilik derecesi, vurulan zararın ağırlığı ve fiilin kastettiği nesnenin içeriği ile belirlenir. Fiilin cezalandırılabilir olabilmesi için ise, toplum için tehlike arz etmesi gerekir. Ancak, fiilin cezalandırılabilir olması bu fiilin her zaman sosyal tehlikeli olduğu anlamına gelmez.

Ayrıca burada fiilin sosyal tehlikeliliği ile suçun tehlikeliliği aynı anlama gelmemektedir. Fiilin sosyal tehlikeliliği ceza hukukunda sosyal tehlikeliliğin başladığı an olarak kabul edilir. Suçun sosyal tehlikeliliği ise, suçun bütün objektif ve sübjektif unsurlarının özelliğidir. Yani suçun bütün objektif ve sübjektif unsurlarının varlığı suçun sosyal tehlikeliliğini karakterize etmektedir.

Fiil her zaman dış dünyada tezahür eden bir insan davranışıdır. Bundan dolayı, salt düşünce hiçbir zaman ceza hukukunun konusunu teşkil etmez ve bundan dolayı da

---

²⁸⁴ Yürürlükte olan Yeni Ceza Kanununun 14.maddesinde “*fiil*” kelimesinde sonra “*hareket veya hareketsizlik*” ifadelerinin kullanılması ile suç kavramının tanımında kısmen de olsa hata yapıldığını görmekteyiz. Çünkü “*fiil*” kavramı bazı durumlarda suç sayılan hareketi (hareketsizliği), bazı durumlarda ise hareketle (hareketsizlikle) birlikte, hem de tehlikeli neticeni öngörmektedir. Böylece, yürürlükte olan Ceza Kanununun 14/1 maddesinde “*fiil*” ifadesinden sonra “*hareket veya hareketsizlik*” ifadelerinin kullanılması netice unsurunu “*fiil*” kavramının sınırlarından bir nevi kenara atmakta ve “*fiil*”in içeriğini yapay bir şekilde sınırlandırmaktadır. (Semenderov, a.g.e. 151). Ayrıca burada fiil ile hareket arasındaki ilişkiye ve farka da işaret etmek kanunun daha iyi anlaşılması için faydalı olacaktır. Fiil, ancak insana izafe edilen bir davranış olmakla birlikte, hareket ile insan arasında zorunlu bir bağ yoktur. Çünkü insan dışı varlıklara da hareket izafe edilebilir. Örneğin, suyun akması, rüzgârın etkisiyle yaprağın sallanması, yer çekimi nedeniyle yukarıdan bırakılan cismin yere düşmesi gibi durumlarda hareket mevcuttur. Keza, mekanik bir aracın hareketi, bu bağlamda tezekkür edebilir. Hayvanlara da hareket izafe edilebileceği, izahtan varestedir (Özgenç, a.g.e.166).

²⁸⁵ Semenderov, a.g.e.157.

sorumluluk söz konusu olamaz.²⁸⁶ Kişinin niyeti, düşüncesi ne kadar tehlikeli olursa olsun, eğer bu onun fiili ile ifade olunmamışsa, bundan dolayı sorumluluk söz konusu olmayacaktır. Diğer bir ifadeyle, ceza sorumluluğu failin topluma zıt ve aykırı özelliklerine değil, sosyal tehlikeli fiille esaslanır.²⁸⁷

Azerbaycan Ceza Hukukuna göre fiilin iki görünüm biçimi vardır; hareket veya hareketsizlik. Hareket insan davranışının aktif görünüm biçimidir.²⁸⁸ Ceza hukuku anlamındaki hareket ise, bir hareketten veya birden fazla hareketten ibaret olan davranışlardır.²⁸⁹ Hareketsizlik²⁹⁰ ise, hareket etmesi gereken kişinin kendi üzerine düşen sorumlulukları yapmaktan kaçınması şeklinde görülen pasif iradi faaliyet olarak tanımlanmaktadır.²⁹¹

3.4.2. Sosyal Tehlikeli Netice (Netice)

Azerbaycan Ceza Kanununda sosyal tehlikeli neticeyi düzenleyen bağımsız bir madde yer almamaktadır. Doktrinde netice, *işlenen fiilin kanunla korunan objelerde yarattığı tehlikeli değişiklik* olarak ifade edilmiştir.²⁹² Görüldüğü üzere, doktrin, suçun neticesi ile suçun objesi arasındaki bağa vurgu yapmıştır.²⁹³

Yeni Ceza Kanunu eski Kanundan farklı olarak, kanundaki birçok su tipine sosyal tehlikeli neticeyi dâhil ederek ceza sorumluluğunun daha adaletli çözmeyi amaçlamıştır. Yeni Ceza Kanunu, 1960 tarihli eski Ceza Kanunundan farklı olarak, suç tiplerine birden çok anlam veren neticelerin dâhil edilmesinden kaçınmıştır. Suç tiplerine dâhil edilen ekser neticeler biçimsel kriterler vasıtasıyla açıklanmaya çalışılmıştır. Örneğin, Yeni Ceza

²⁸⁶ Özgenç, a.g.e. 166.

²⁸⁷ Semenderov, a.g.e. 158.

²⁸⁸ Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 47.

²⁸⁹ Semenderov, a.g.e. 160.

²⁹⁰ Türk Ceza Hukukundan hareketsizlik, "*ihmali davranış*" şeklinde ifade olunmaktadır. Aralarında sadece ifade farkı vardır. Ancak içerik bakımından her iki ifade kişilerin kanun veya sözleşmeden, meslek veya diğer sorumluluklarından ileri gelen yükümlülüklerini yerine getirmeyerek pasiflik göstermesidir.

²⁹¹ Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 47.

²⁹² Semenderov, a.g.e. 165.

²⁹³ Yeni Türk Ceza Kanununda ise netice, hareketin dış dünyada meydana getirdiği değişiklik olarak tarif edilmekte ancak gerçekleştirilen fiilin dış dünyada meydana getirdiği her değişiklik değil sadece suçun kanuni tarifinde unsur olarak yer alan değişiklik neticeyi ifade etmektedir. (Üzülmez, Koca, a.g.e. 120).

Kanununun 177, 190, 200, 206, 208, 213, 256 ve diğere başka maddelerinde öngörölen ve farklı anlamlara sahip olan, aynı adlı neticeyi ifade eden “çok miktarda”, “büyük miktarda” gibi unsurlar yukarıda saydığımız maddelere eklenmiştir. Dolayısıyla, Azerbaycan Ceza Hukukuna göre neticesiz suç yoktur. Lakin neticeyi öngörmeyen suç tipleri vardır.

3.4.3. Suçun Konusu

Suçun maddi unsurlarından bir diğere, suçun konusudur. Azerbaycan ceza hukukunda suçun konusu, eşya veya şahsın fiziki, maddi yapısıdır.²⁹⁴ Ancak, suçun konusu ile suçla korunan hukuki değere birbirine karıştırılmamalıdır. Örneğinin, kasten öldürme suçunda ihlal edilen hukuki değere, kişinin yaşam hakkıdır, suçun konusu ise, belli bir şahsın hayatıdır. Suçun işlenmesiyle birlikte korunan hukuki değere ihlal edilmektedir.²⁹⁵

Azerbaycan Ceza Hukuk doktrininde suçun konusu, *sosyal tehlikeli fiilin tesir göstermek suretiyle kast ettiği sosyal ilişkilerin bileşeni* olarak tanımlanmaktadır.²⁹⁶ Ayrıca, Azerbaycan Ceza Hukukuna göre suçun konusu farklı maddi şeylerden de ibaret olabilir. Örneğinin, malvarlığına karşı işlenen suçlarda, sahte para veya kıymetli evrak hazırlama veya satma, kaçakçılık ve b. bu türden fiillerde suçun konusu mal varlığıdır.²⁹⁷ Suçun işlenmesiyle birlikte sosyal ilişkiler her zaman zarara uğrayabildiği hâlde, suçun konusu her zaman zarara uğramaya bilir. Öğrenin hırsızlık suçunda çalınan mal üretim kurallarına uygun olarak istifade edilebilir. Kanuna aykırı olarak avlanan balık satılarak, tüketim sağlanır.²⁹⁸ Bazı durumlarda nesneyle birlikte suçun konusu da zarara uğrayabilmektedir. Örneğinin, malvarlığının yakılarak yok edilmesi durumunda insanlar ve hayvanlar zehirlenerek ölebilir.

---

²⁹⁴ Özgenç, a.g.e. 203-204.

²⁹⁵ Özgenç, a.g.e. 204.

²⁹⁶ Semenderov, a.g.e., 146.

²⁹⁷ Semenderov, a.g.e. 147.

²⁹⁸ Semenderov, a.g.e. 148.

3.4.4. Nedensellik Bağı

Yürürlükte olan Ceza Kanununda nedensellik bağı düzenlenmemiştir. Doktrinde şart teorisi ve uygun sebep teorisi üzerinde durulmuştur. Şart teorisi hareketle netice arasındaki nedensellik bağının tamamen doğal bir olgu olduğunu kabul etmektedir. Bu teoriye göre, bir netice birçok şartın bir araya gelmesiyle gerçekleşirse, bu şartlardan her biri neticenin oluşması bakımından zorunludur.²⁹⁹ Teori, bir neticenin oluşumu için etkili olan tüm davranışları eşit değerde gördüğü için eşitlik teorisi olarak da bilinmektedir.

Uygun sebep teorisi ise nedensellik bağı, şart teorisinde olduğu gibi doğal bir olgu olarak değil, hukuki bir fenomen olarak kabul etmektedir.³⁰⁰ Bu teoriye göre, bir neticenin meydana gelmesine sebebiyet veren hareketlerden yalnızca neticeyi meydana getirmeye elverişli olan hareket veya hareketler nedensellik değeri taşır.³⁰¹

3.4.5. Suçun Sujesi

Azerbaycan Ceza Hukukunda hâkim olan görüşe göre, suçun sujesi kusurluluk ve yaş sınırından ibarettir. Kusurluluk ise kendi içinde kusur yeteneğinin olması ve olmaması durumu olarak ikiye ayrılmaktadır. Her ne kadar Kanunda alkol ve uyuşturucu maddenin etkisi altında suçun işlenmesi durumu kusurluğun içinde yer almasa da biz bu çalışmada alkol ve uyuşturucu maddenin etkisi altında suç işlenmesini bir kusurluluk hali olarak inceleyeceğiz. Özel faillik durumunu da suçun sujesi bölümünde irdelenecektir.

3.5. Azerbaycan Ceza Hukukuna Göre Kusurluluk

Ceza sorumluluğunun şartlarından biri kusur yeteneğinin varlığıdır. Akıl hastalığına maruz kalmış ve bunun neticesinde kendi hareketlerini ölçüp biçme ve idare etme yeteneğine sahip olmayan kişi, ceza hukuku anlamında kasten veya taksirle hareket etmiş

---

²⁹⁹Üzülmez, Koca, a.g.e.124.

³⁰⁰Üzülmez, Koca, a.g.e. 128.

³⁰¹ Ceferov, a.g.e. 24.

olmayacaktır.³⁰² Diğer bir ifadeyle, bir suçun faili olabilmek için kişinin kusur yeteneğinin varlığı aranmaktadır.

Azerbaycan Ceza Kanununa göre kusur yeteneği, kişinin kendi fiilinin karakterini idrak etmesi ve işlenen sosyal tehlikeli fiile göre sorumluluk alma kabiliyetinin mevcut olmasıdır.³⁰³ Ancak, Kanunda kusur yeteneğinin varlığı değil, sadece kusur yeteneğinin olmaması durumu düzenlenmiştir. Doktrinde kusur yeteneği iki kriterle karakterize olunur. Bunlar; *tıbbi (biyolojik)* ve *hukuki (psikolojik)* kriterlerdir.

Kusur yeteneğinin olmaması durumu Kanunun 21 maddesinin birinci fıkrasının tarafımızca Türkçeleştirilmiş metninde şöyle ifade edilmiştir: “*sosyal tehlikeli fiili (hareket veya hareketsizlik) işlediği zaman, kronik psikolojik hastalık, psikolojik faaliyetin geçici olarak bozulması, zekâ geriliği ve sair diğer psikolojik hastalıklar neticesinde kusur yeteneğini kaybetmiş ve bunun sonucunda kendi fiilinin (hareket veya hareketsizliğinin) somut karakterini ve sosyal tehlikeliliğini idrak etmeyen veya idare edemeyen kişi bakımından ceza sorumluluğu söz konusu olmaz.*” Kanunun 21.maddesinin birinci fıkrasından da görüldüğü üzere tıbbi kriter dörde ayrılmaktadır. Bunlar; 1) *kronik psikolojik hastalık*; 2) *psikolojik faaliyetin geçici olarak bozulması*; 3) *zekâ geriliği (oliqofreniya)*; 4) *diğer sair psikolojik hastalık durumları*. *Kronik psikolojik hastalık*; daimi veya uzun süre aralıksız olarak devam eden, tedavisi mümkün olmayan ya da tedavisi zor olan psikolojik hastalıktır. Örneğin: şizofreni, epilepsi. *Psikolojik faaliyetin geçici olarak bozulması*; belirli süre devam eden ve kişinin iyileşmesiyle sonuçlanan ağır ruhsal sarsıntı biçimindeki psikolojik hastalıktır; *Zekâ geriliği (oliqofreniya)*; doğuştan veya çocukluk dönemindeki zihinsel zayıflık durumudur. *Diğer sair psikolojik hastalık durumu*; bazı bulaşıcı hastalıklar neticesinde geçici olarak yaşanan psikolojik bozukluk durumlarıdır. Ancak bu hastalıklarından birinin kişide var olması veya sonradan bu hastalıklardan herhangi birine maruz kalması kusur yeteneğinin yokluğu için yeterli değildir. Yani tıbbi kriterle birlikte hukuki kriterin varlığı da aranmaktadır.

Hukuki kriter suç işleyen ve psikolojik olarak hasta olan kişinin gerçekleştirdiği fiilin suç oluşturup oluşturmadığını idrak edememesi veya kendi hareketlerini idare etme

---

³⁰² Semenderov, a.g.e. 260.

³⁰³ Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 60.

iktidarında olmaması durumudur.Ceza Kanununun 21.maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş ikinci fıkrasında ise **“kusur yeteneğini kaybetmiş kişinin sosyal tehlikeli fiili (hareket veya hareketsizlik) işlemesi halinde Mahkeme bu kişi hakkında işbu Kanunun ile öngörülen tıbbi içerikli zorunlu tedbirleri tatbik eder”** şeklinde bir hüküm bulunmaktadır. Bu fıkra göre, mahkeme kusur yeteneği olmayan bir kişinin suç işlemesi halinde bu kişi hakkında tıbbi içerikli zorunlu tedbirleri uygulama yoluna gidecektir. Üçüncü fıkrada ise kusur yeteneği var olan kişinin suç işledikten sonra kusur yeteneğini kaybetmesi durumunu düzenlenmiştir. Bu fıkranın Türkçeleştirilmiş metnine göre, **“kusur yeteneği varken suçu işlemiş, ancak mahkeme tarafından çıkarılacak hükme kadar psikolojik hasatlığa yakalanmış ve bunun neticesinde kendi fiilinin (hareket veya hareketsizliğinin) somut karakterini ve sosyal tehlikeliliğini idrak etme veya bu fiili idare etme imkânından mahrum olmuş kişi hakkında mahkeme tarafından işbu Kanunun ile öngörülen tıbbi içerikli mecburi tedbirler uygulanabilir”**.Bu fıkra ile, suçu işledikten sonra mahkeme tarafından bir hüküm çıkarılıncaya kadar psikolojik hastalığa yakalanarak kusur yeteneğini kaybeden kişi hakkında tedbir uygulanmasını mahkemenin mülahasasına bırakılmıştır.³⁰⁴

Bazen hastalıkla ilgisi olmayan geçici psikolojik bozukluk durumunda, kişi işlediği fiilin özelliklerini idrak edemiyor yahut da yeteri kadar idrak etme imkânı olmuyor (örneğin; tam sarhoşluk durumu) ya da kişinin kendi hareketlerini idare etmesi ya mümkün olmuyor ya da çok zor bir şekilde kendini kontrol edebiliyor. Bu gibi durumlarda kusurluluk mevcut olur mu? Ayrıca, hastalığı ile ilgili psikolojik bozuklukların mevcut olduğu durumlarda, eğer kişi kendini kısmen idare edebiliyorsa, bu durumda olan birinin kusur yeteneğine sahip olmadığından bahis edilebilir mi? Mahkeme uygulamaları ve tecrübeye esasen her iki durumda da kişinin kusur yeteneğine sahip olduğu kabul edilmektedir.³⁰⁵

Kanunda kusur yeteneğinin hiç olmaması veya sonradan tamamıyla ortadan kalkması durumuyla birlikte ayrıca **“kusur yeteneğinin azlığı veya kusur yeteneğinin sınırlılığı”** haline de yer verilmiştir. Yukarıda da belirttiğimiz üzere Kanunda doğrudan *kusur*

³⁰⁴Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 62.

³⁰⁵ Semenderov, a.g.e. 262.

yeteneğinin azlığı” terimi kullanılmasa da bunun yerine “*kusur yeteneğinin varlığını istisna etmeyen psikolojik bozukluğu olan kişi*” ifadesi kullanılmaktadır. Bu husus Kanunun “*kusur yeteneğinin varlığını istisna etmeyen psikolojik bozukluğu olan kişinin ceza sorumluluğu*” başlıklı 22. maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş birinci fıkrasında şöyle ifade edilmektedir: “***kusur yeteneğine sahip olan, lakin suçu işlediği zaman psikolojik bozukluk geçirmesi sonucunda kendi fiilinin (hareket veya hareketsizliğinin) somut karakterini ve sosyal tehlikeliliğini tam idrak edemeyen veya bu fiili yönetme kabiliyeti olmayan kişi ceza sorumluluğuna celp edilir***”.

Kanunun ifadesinden de görüldüğü üzere, kusur yeteneğine sahip olan bir kişi, suçu işlediği zaman geçirdiği psikolojik bozukluk neticesinde kendi fiilinin somut karakterini ve sosyal tehlikeliliğini tam idrak ve idare edemiyorsa ve ayrıca ceza sorumluluğunu kaldıran başka bir sebep de yoksa her halükarda ceza sorumluluğu doğar.

Ceza Kanununun 22.maddesinin ikinci fıkrasında ise, kişinin kusur yeteneğini ortadan kaldırmayan psikolojik bozukluk durumunun, mahkeme tarafından cezanın belirlenmesi zamana dikkate alınacağı düzenlenmiştir. Ancak bu durumda kişiye tıbbi içerikli zorunlu tedbirler uygulanabilir.

3.5.1. Sarhoş Halde İşlenen Suçlara Göre Ceza Sorumluluğu

Sarhoş halde işlenmiş suçlara göre ceza sorumluluğu Ceza Kanununun 23.maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş metninde şöyle ifade edilmektedir, “***sebebi dikkate alınmaksızın (alkollü içkilerin kabulü, uyuşturucu veya diğer uyarıcı güçlü tesiri olan maddelerden istifade neticesinde) sarhoş halde suç işlemiş kişi ceza sorumluluğundan muaf tutulmaz***”. Maddenin metninden de anlaşılacağı üzere Kanun alkol veya uyuşturucu maddelerin etkisi altında suç işlemiş kişileri ceza sorumluluğundan muaf tutmamaktadır.³⁰⁶

Doktrin ve Kanunda sarhoşluk durumu kendi içinde ikiye ayrılmıştır. Bunlar, *fizyoloji* ve *patoloji* sarhoşluk durumlarıdır. Kanunun 23. maddesi sarhoş halde

---

³⁰⁶ Semenderov, a.g.e. 266.

suçişlenmesini fizyoloji (adi) sarhoşluk durumu olarak değerlendirir. Fizyoloji sarhoşluk durumu da kendi içinde üçe ayrılmaktadır: *hafif, orta ve ağır*.

Hafif sarhoşluk durumu tedricen gerçekleşen bir sarhoşluk durumudur. Bu durumda kişi alkolün kendisini mest ettiğini, normal psikolojik durumunun ve hareketlerinin değiştiğini anlamaktadır. Orta dereceli sarhoşluk durumunda ise kişi kendi vücut kontrolünü kaybetmekte ve çevresindeki insanlara karşı gergin ve sinirli bir tutum sergilemektedir. Ancak her iki sarhoşluk durumunda kişi gerçekleşen olayları hatırlayabilmektedir. Ağır sarhoşluk durumunda ise, kişinin şuurunu tedricen alkolün etkisiyle uyuşarak koma haline düşmektedir. Kanuna göre sarhoşluğun saydığımız bu üç aşaması kusurluluk kriterini taşımadığından, kişinin sarhoş halde suç işlemesi durumunda kusur yeteneğinin varlığı kabul edilerek ceza sorumluluğu söz konusu olmaktadır.³⁰⁷ Doktrinde, sadece fiziki sarhoşluk durumunda suç işleyen kişinin kusur yeteneğinin olmadığı kabul edilmektedir. Doktrine göre, bu durumda, fiziki sarhoşluğun hiçbir aşamasında kusurluluğun tıbbi (biyolojik) kriteri tam olarak gözlemlenmemektedir.

Doktrine göre fiziki sarhoşluğunun dereceleri olan hafif ve orta sarhoşluk durumunda, kişi gerçekleştirdiği fiilin neticelerini idrak ve idare etme kabiliyetine sahip olmaktadır. Diğer bir ifadeyle, bu sarhoşluk derecelerinde failin kusur yeteneğine sahip olduğu kabul edilerek ceza verilmesi gerektiği savunulmaktadır.

Ağır sarhoşluk durumuyla ilgili doktrin ve uygulamada farklı görüşler mevcuttur. Doktrinde hâkim olan görüşlerden birine göre ağır sarhoşluk durumunda kişi yaptığı hareketlerin önemini idrak edememekte ya da kendi hareketlerini yönlendirme kabiliyetini tamamıyla kaybedebilmektedir. Bu durumda kişinin işlediği fiile göre ceza verilmemesi gerektiği görüşü hâkimdir.³⁰⁸

Kanaatimizce, ağır sarhoşluk durumunda suç işleyen kişilerin ceza sorumluluğunun çözümü konusunda bu kişilerin kendilerini ağır sarhoşluk durumuna getiren aşamada suç oluşturan fiili gerçekleştirme ihtimalini idrak edip edememeleri dikkate alınarak ceza sorumluluğunun belirlenmesi bakımından daha isabetli bir karar verilebileceği

³⁰⁷Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 64.

³⁰⁸Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 65.

düşünmekteyiz. Yine kanaatimize esasen, alkol ve uyuşturucu maddenin etkisi altında suç işlenmesi bir kusurluluk halidir. Bundan dolayı, alkol ve uyuşturucu maddenin etkisi altında suç işlenmesini bir kusurluluk hali olarak değerlendirmek daha isabetli olur. Ayrıca, bu sarhoşluk halinin Türk Ceza Hukukunda olduğu gibi *isteyerek ve istemeyerek sarhoşluk* durumlarına göre değerlendirilmesi daha isabetli olur.

3.5.2. Suçun Özel Sujesi

Bazı suçlar bakımından kişinin gerçek kişi olması, kusur yeteneğine sahip olması ve kanunla belirlenen yaş sınırına ulaşması suçun faili olabilmek için yeterli değildir.³⁰⁹ Diğer bir ifadeyle, bazı fiiller ancak özel yükümlülük altında bulunan ve belli faillik vasfını taşıyan kişiler tarafından işlenebilir.³¹⁰ Azerbaycan Ceza Hukukunda suçun faili olabilmek için zaruri olan unsurlarla birlikte, ek unsurlarla karakterize olunan failin işlediği fiil özel suje³¹¹ olarak ifade edilmektedir. Özel suje, gerçek hayatta özel yetkilerle donatılmış veya diğer memuriyetten kaynaklanan konumu, askeri yetkileri ve diğer farklı unsurları karakterize bir sıra özelliklere sahip olan kişidir. Örneğin Ceza Kanununun 269. maddesinde düzenlenen suçun faili ancak gemi kaptanı olabilir. Burada faile atfedilen özellik bu kişinin görevi ile ilişkilidir. İşlenen fiilde özel suje kriteri mevcut değilse, suçun faili olabilmek için aranan diğer özellikler olsa bile, bu spesifik özellik mevcut olmadığından özel sujelik oluşmayacaktır.³¹²

Azerbaycan Cumhuriyetinin Ceza Kanununun % 50 fazla suç tiplerinde özgü suç için aranan spesifik özellikler mevcuttur. Ceza Kanununun iki faslı sırf özgü suçlara ayrılmıştır. Bu fasılların başlıkları “*Yolsuzluk ve rüşvet suçları veya devlet hizmeti aleyhine olan diğer suçlar*” ve “*Askeri hizmet aleyhine olan suçlar*” olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Kanununun

³⁰⁹ Semenderov, a.g.e. 125.

³¹⁰ Özgenç, a.g.e. 192.

³¹¹ Türk Ceza Hukuku doktrininde “*özgü suç*” kavramı “*gerçek özgü suç*” ve “*görünüşte özgü suç*” diye ikiye ayrılmıştır. Örneğin, görevi kötüye kullanma suçunun faili, ancak kamu görevlisi olan kişiler olabilir (m.257). bu türden olan suçlar Türk ceza hukukunda *gerçek özgü suç* olarak adlandırılmaktadır. *Görünüşte özgü suç*, basit hali herkes tarafından işlenebiliyorken, nitelikli hali, ancak belli özel faillik vasfı taşıyan kişiler tarafından işlenebilen suçtur. Örneğin, resmi evrakta sahtekârlık suçu herkes tarafından işlenebilirken, bu suçun kamu görevlisi tarafından işlenmesi halinde, suçun failine daha ağır ceza verilir. (Özgenç, a.g.e. 193).

³¹² Semenderov, a.g.e. 271-272.

özgü suçları bu şekilde düzenlemesinin sebebi ise devlet faaliyeti ve askeri hizmetin yürütülmesi kuralları aleyhine işlenen suçların yalnızca belirli yetkilerle donatılmış kişiler tarafından işlenebilir olmasıdır.

Özel sujeye ait özellikler bazen doğrudan maddede gösterilmese de, maddenin şerhine bakılarak özel sujeye has özellikler tespit edilebilir. Örneğin, Ceza Kanununun hastaya gerekli tıbbi yardımın sağlanamamasına göre sorumluluğu öngören 142 maddesinin metninde sadece sağlık görevlisi diye bir ifade kullanılmıştır. Maddenin şerhine bakıldığı zaman, bu sağlık görevlisinin hekim, hemşire veya diğer sağlık görevlileri olabileceği vurgulanmaktadır.³¹³

3.5.3. Azerbaycan Ceza Hukukunda Ceza Sorumluluğunun Oluşması İçin Zaruri Olan Yaş Sınırı

Azerbaycan Ceza Hukukuna göre suçun faili, kanunla belirlenmiş yaş sınırına ulaşan gerçek kişidir. Kanunda öngörülen yaş sınırı, ceza sorumluluğunun zaruri şartlarından biridir. Kanunla belirlenen yaş sınıra ulaşamayan kişiler, kendi hareketlerini ölçüp biçme ve kontrol etme iktidarında olmadıkları için suçun faili olamazlar.³¹⁴

9 Temmuz 1920 tarihinde yürürlüğe giren “*Azerbaycan SSCB Cinayet Hukukunun Esas Hükümleri*” suçun faili olabilmek için yaş sınırını on dört olarak belirlenmişti. 1922 tarihli Kanunda ise yalnızca bazı suçlara bakımından ceza sorumluluğu için zaruri olan yaş sınırını on dörttü. 1927 tarihli Ceza Kanununda ceza sorumluluğu için zaruri olan yaş sınırı meselesi 1922 tarihli Kanunla benzerlik teşkil etmekteydi. 1959 tarihli “*SSCB İttifakı ve Müttefik Cumhuriyetlerinin Ceza Yasalarının Esaslarında*” suçun faili olabilmek için belirlenen genel yaş sınırı on altı, bazı suçlar bakımından ise on dört olarak belirlenmişti. “Esasların” belirlediği yaş sınırı daha sonra yürürlüğe gire 1960 tarihli Ceza Kanununa neredeyse olduğu gibi dâhil edilmiştir.

Yeni Ceza Kanununda suçun faili olabilmek için aranan yaş sınırı “*ceza sorumluluğuna celp etmeyi sağlayan yaş sınırı*” başlıklı Kanunun 20. maddesinde

³¹³ Semenderov, a.g.e.273.

³¹⁴ Semenderov, a.g.e. 58-59.

düzenlenmiştir. Ceza Kanunu 20.maddenin birinci fıkrasının tarafımızca Türkçeleştirilmiş metni şöyledir: **“suçu işlerken on altı yaşını doldurmuş kişi ceza sorumluluğuna celp edilebilir.”** Görüldüğü üzere bu fıkroda suçun faili olabilmek için genel yaş sınırı belirlenmiştir. Ancak, aynı maddenin ikinci fıkrasında, bazı fiillerin daha küçük yaştaki kişiler tarafından idrak edilebileceği dikkate alınarak, bu fiilleri işleyen kişilerin ceza sorumluluğu için on dört yaş zaruri yaş sınırı olarak belirlenmiştir. Bu suçlar, ikinci fıkranın tarafımızca Türkçeleştirilmiş metninde şöyle ifade edilmektedir, **“On dört yaşını doldurmuş olan kişi sadece kasten adam öldürmeye, kasten sağlığa az ağır veya ağır zarar vurma, kişiyi hürriyetinden yoksun bırakma, cinsel istismar, cinsel içerikli diğer hareketler, hırsızlık, soygunculuk, yağma, tehdit ile talep etmeye, yağmalama kastı olmaksızın kanuna aykırı olarak otomobil veya başka araçları ele geçirmeye, ağırlaştırıcı hallerde mülkiyeti kasten yok etmeye veya zarar vermeye, teröre, insanları esir almaya ağırlaştırıcı hallerde serserilik, ateşli silah, dövüş teçhizatını, patlayıcı maddeleri ve düzenekleri yağmalama veya tehdit ile talep etmeye, uyuşturucu vasıtaları veya diğer uyarıcı maddeleri yağmalamaya veya tehdit ile talep etmeye, ulaşım vasıtalarına veya yolları kullanılmaz durma sokmaya göre ceza sorumluluğuna celp edilirler”.**

Görüldüğü üzere, yürürlükte olan Ceza Kanunu, on dört yaşını tamamlamış olan yaş küçükleri için ceza sorumluluğu doğuracak suçların dairesini somutlaştırmıştır. Dolayısıyla, ikinci fıkraya dâhil olmayan herhangi bir suça göre on dört yaşını tamamlamış ancak on altı yaşını doldurmamış kişiler ceza sorumluluğu söz konusu olamaz.³¹⁵ Ayrıca, on dört yaşını doldurmuş ancak henüz on altı yaşını tamamlamayan yaş küçükleri Ceza Kanun 20.madde ikinci fıkrada gösterilmeyen suçlara iştirak etmeleri halinde, sadece bu suçların işlenmesi esnasında on dört yaşa göre sorumluluk doğuran 20.maddenin ikinci fıkrasında gösterilen fiilleri işlemeleri durumunda yalnızca bu fiillere göre sorumlu tutulacaklardır. Kanun, bu yaş grubuna ait olan çocukların işledikleri bu sayılı suçlara göre ceza sorumluluğunu belirlerken, suçların ağırlığını değil, bu suçların toplum içerikli olmaları ve bu yaş grubundaki çocukların işledikleri bu fiillerin sosyal tehlikeliliğini idrak etmek kabiliyetine sahip olmalarını dikkate almaktadır.

---

³¹⁵ Semenderov, a.g.e. 249-251.

3.6. Suçun Sübjektif (Manevi) Unsurları

Suçun bir diğer unsuru olan manevi unsur, kişi ile fiil arasındaki manevi bağı ifade etmektedir. Suçun tipinin gerçekleşmesi yalnızca objektif unsurların varlığından ibaret olmamakta, bir davranışın tipik haksızlık olarak nitelendirilebilmesi için manevi unsurların varlığı da aranmaktadır.³¹⁶ Azerbaycan Ceza hukukunda suçun manevi unsuru “*kusur*” başlığı altında kast ve taksiri, amaç, motif ve hatayı kapsamaktadır. Burada kusurdan anlaşılması gereken kast ve taksirdir. Diğer bir ifadeyle, Azerbaycan Ceza Kanunu ve doktrininde kast ve taksir kusur başlığı altında incelenmektedir. Ancak, “*hata*”nın da bir manevi unsur olduğu görüşü savunulmaktadır. Biz bu çalışmada diğer dört unsurla birlikte hatayı da suçun manevi unsuru olarak inceleyeceğiz.

Ceza Kanununun 24.maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş metninde *kusur* şöyle ifade edilmiştir. “***Fiili (hareket veya hareketsizliği) yalnızca kasten veya taksirle işlemiş kişi suç işlemekte kusurlu bulunur.***” Böylece kusur, kanunda öngörülen ve mahkemelerin devlet adından kınadığı, sosyal tehlikeli fiile ve bu fiilin neticesine yönelik kast veya taksir biçimindeki zihinsel tutumdur.³¹⁷ Azerbaycan Ceza Kanuna göre, kişinin işlediği suça göre kusurlu bulunabilmesi için, bu suçun kişinin iradesinin ürünü olması şartı aranmaktadır. Bundan dolayı zorunluluk halinde veya hukuka aykırı ve fakat bağlayıcı emrin yerine getirilmesi fiillerinde kusurun irade unsuru mevcut olmadığı için ceza sorumluluğu doğmamaktadır.

3.6.1. Azerbaycan Ceza Hukukunda Kast Ve Onun Türleri

İnsan davranışının iradi olarak gerçekleştirilmesi sorumluluğun temel şartıdır. İnsanın iradi olarak gerçekleştirmediği fiil hukuka aykırı olsa bile, bu fiilden dolayı sorumlu tutulamaz.³¹⁸ Azerbaycan Ceza Hukukuna göre kast, kusurun en geniş yayılmış

---

³¹⁶ Üzülmez, Koca, a.g.e. 139.

³¹⁷ Semenderov, a.g.e.197.

³¹⁸ Özgenç, a.g.e.232.

biçimidir. Yürürlükte olan Ceza Kanununda öngörülen suçların takriben % 90'ı kasten işlenen suçları teşkil etmektedir.³¹⁹

Yeni Ceza Kanununda kast ilk kez “doğrudan” veya “dolaylı (olası)” olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Ceza Kanununun “suçun kasten işlenmesi” başlıklı 25.maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş birinci fıkrasına³²⁰ göre, “doğrudan veya olası kastla işlenmiş fiil (hareket veya hareketsizlik) kasten işlenmiş suç sayılır.” Kanunun 25.maddesinin üçüncü fıkrasında ise, dolaylı kastın tanımı yapılarak her iki kast türünün zihinsel ve iradi unsurlarına vurgu yapılmıştır. Kanunun 25.maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş ikinci fıkrasında³²¹ doğrudan kastın tanımı yapılmıştır.³²² Buna göre, “kişi kendi fiilinin (hareket veya hareketsizliğinin) sosyal tehlikeli olduğunu idrak etmiş, bu fiilin sosyal tehlikeli neticelerini önceden öngörmüş ve bunları arzu etmişse, bu durumda suç doğrudan kastla işlenmiş olacaktır.” Bu fıkra doğrudan kastın üç unsuruna vurgu yapılmıştır: 1) fiilin sosyal tehlikeli olduğunun idrak edilmesi; b) fiilin sosyal tehlikeli neticelerinin önceden öngörülmesi; c) fiilin sosyal tehlikeli neticelerinin gerçekleşmesinin arzu edilmesi.

Fiilin sosyal tehlikeliliğinin idrak olunması ve sosyal tehlikeli neticelerinin önceden öngörülmesi doğrudan kastın zihinsel unsurunu, fiilin sosyal tehlikeli neticelerinin gerçekleşmesinin arzu olunması ise doğrudan kastın irade unsurunu karakterize etmektedir.³²³ Kastta aranan önceden öngörme hem doğrudan hem de dolaylı kastla işlenen suçlar için geçerlidir.³²⁴

Bazı durumlarda ceza kanunu mağdurun demografik özelliği ya da kişiliği ile ilişkili unsuru da dikkate almaktadır. Örneğin, yaş küçüklerini suç işlemeye sevk etme fiilinde ceza sorumluluğunun söz konusu olabilmesi için failin suç işlemeye sevk ettiği kişinin yaş küçüğü olduğunu kesin olarak bilmesi gerekmektedir.

³¹⁹ Semenderov, a.g.e.203.

³²⁰ Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 67.

³²¹ 5237 sayılı yeni Türk Ceza Kanununda kastın tanımı yapılmıştır. Buna göre “kast, suçun kanuni tanımındaki unsurların bilerek ve istenerek gerçekleştirilmesidir (m.21/1)”. Bu maddeye esasen kastta bilme ve isteme olmak üzere, birlikte bulunması gereken iki unsur aranmaktadır.

³²² Hudiye, N.N. (2008). “Sade Gesden Öldürme Cinayetlerinin, Vehşice Gesden Öldürme Cinayetleri Arasındaki Fark Meseleleri”. *Bakü Üniversitesi Haberleri, Sosyal ve Siyasi İlimler Dergisi*, 1(5), 6.

³²³ Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 67.

³²⁴ Musayev, Z. (2011). *Tegsirin Tarazisi*. Bakü: Nergiz Yayınevi, 30-31.

Kasten işlenen suçlarda cezayı ağırlaştırıcı hallere olan tavır bazen farklı şekillerde kendini gösterebilmektedir. Örneğin, kasten öldürmenin ağırlaştırıcı hali de ancak kasten işlenebilirken, malvarlığına karşı işlenen suçlarda malı kasten yok etme veya zarar verme de ağırlaştırıcı hal taksir şeklinde de olabilir. Örneğin, malın kasten yok edilmesi veya zarar verilmesi zamanı insan ölümü veya yaralanması söz konusu olabilir. Bu durumda malın yok edilmesi veya zarar verilmesi kasten, ölüm veya yaralanma bakımından ise, taksir söz konusu olur.³²⁵

Kasten işlenen suçlarda bazen mağdurun yaşı hususunda da yanılı söz konusu olabilir.³²⁶ Örneğin, cinsel istismar suçunda failin istismar ettiği kişinin çocuk olduğunu bilmemesi durumunda cinsel istismar fiilleri bakımından kast, mağdurun yaşı konusundaki yanılı ise taksir olarak değerlendirilir.

3.6.2. Dolaylı (olası) Kast

Dolaylı kast Ceza Kanununun 25 maddesinin 3. fıkrasında düzenlenmiştir.³²⁷ Bu fıkranın tarafımızca Türkçeleştirilmiş metninde dolaylı kast şöyle tarif edilmiştir, *“kişi kendi hareketinin (hareketsizliğinin) sosyal tehlikeli olduğunu idrak etmiş, hareketin sosyal tehlikeli neticelerini önceden öngörmüş, lakin bunların gerçekleşmesini arzu etmemiş ve bu neticenin gerçekleşmesine şuurlu bir şekilde imkân vermişse, bu durumda gerçekleşen fiil dolaylı kastla işlenmiş suç olarak kabul edilir.”* Bu fıkrada dolaylı kastla işlenen suçların *zihinsel (akli)* ve *iradi* unsurlarına vurgu yapılmıştır. Dolaylı kastta kişi, kendi hareket veya hareketsizliğinin sosyal tehlikeli olduğunu bilmekte ve bu hareket veya hareketsizliğin doğuracağı sosyal tehlikeli neticeleri önceden öngörmektedir. Ayrıca, neticeyi arzu etmese bile bu neticenin gerçekleşmesine şuurlu surette imkân vermektedir. Diğer bir ifadeyle, dolaylı kastta kişi kendi hareketinin sosyal tehlikeli neticeleri doğuracağını önceden öngörmekte, lakin ortaya çıkan neticede herhangi bir amaç gütmemektedir. Ancak, buna rağmen fiili işlemektedir. Eğer kişi gerçekleştirdiği fiilin sosyal tehlikeli neticeleri doğurabileceği imkânını önceden öngöremiyorsa, diğer bir

³²⁵Semenderov, a.g.e. 208.

³²⁶Hudiyev, a.g.e. 6.

³²⁷Semenderov, a.g.e. 209.

ifadeyle, bu imkân gerçek değilse ya da gerçekleştirdiği fiilin kaçınılamayacak derecede sosyal tehlikeler doğuracağını önceden öngöremiyorsa bu durumda dolaylı kast mevcut olmayacaktır.

Bazı durumlarda dolaylı kastla işlenen suçun sosyal tehlikeliliğiyle doğrudan kastla işlenen suçun sosyal tehlikeliliği arasında bir ayrım olmaz. Bundan dolayı da Ceza Kanununun Özel Hükümler kısmında suç tiplerinin oluşturulması ve cezanın bireyselleştirilmesi kastın bu iki türüne bağlı değildir ve durum dolaylı kastla işlenen suçlara göre ceza sorumluluğu hafifletilmemektedir.³²⁸ Ayrıca, dolaylı kastla işlenen suçlarda kişinin hareket ve hareketsizliği veya niyeti somut neticenin gerçekleşmesini hedeflememektedir. Bunlara ek olarak, Azerbaycan Ceza Hukuk doktrininde doğrudan ve dolaylı kastın yanı sıra, *önceden düşünülmüş kast*, *aniden gerçekleşen kast*, *etkiyle ilişkili olan kast*, *alternatif kast*, *belirli (kesinleştirilmiş) kast* ve *belirsiz (kesin olmayan) kast* türleri mevcuttur.

Önceden düşünülmüş kasta suç oluşturan niyetin var olması ile gerçekleşmesi arasında geniş zaman aralığı vardır. Bu zaman zarfı içerisinde failde suç işleme niyeti artmaktadır. Ayrıca bu zaman zarfında fail suç işlemek için gerekli planları hazırlamakta ve ortaya çıkabilecek problemleri gidermek için çözüm aramaktadır. *Aniden yaranan kasta*, kişide oluşan suç işleme niyeti, kişiyi ya derhal suç işlemeye sevk etmekte ya da kastın doğmasından hemen sonra fiilin gerçekleştirilmesine yönelik hareketlere sevk etmektedir. Aniden gerçekleşen kastla işlenen suçlarda fail belirli anlamda ortaya çıkan kargaşanın “*kurbanı*” olmaktadır. Bundan dolayı kastın bu türü ile işlenen suçlar *önceden düşünülmüş kasta* nazaran daha az tehlikeli olmaktadır.³²⁹ *Belirli (kesinleştirilmiş) kasta* kişi, fiilin doğuracağı zararlı neticelerin kemiyet ve keyfiyet göstergesi hakkında kesin bir tasavvura sahip olmaktadır. Diğer bir ifadeyle, fail tarafından netice tüm kesinliği ile önceden idrak edilmektedir. Örneğin, A, B’yle olan aralarındaki husumetten dolayı B’yi öldürmeye istemiştir. Yaz akşamlarının birinde A, B’nin yaşadığı eve yaklaşarak elindeki av tüfeğiyle B’yi nişan almış ve ateş etmiştir. Ancak, isabetli nişan alamamasından dolayı B ölmemiş, hafif tıbbi müdahaleyle giderilebilecek şekilde yaralanmıştır. Bunun üzerine A

---

³²⁸ Semenderov, a.g.e. 210.

³²⁹ Semenderov, a.g.e. 211.

bakımında kasten adam öldürmeye teşebbüse göre ceza sorumluluğu doğmuştur. *Belirsiz (kesin olmayan) kastla* işlenen fiillerde fail, fiilin doğurabileceği neticeleri genel olarak görmekte, ancak, somut olarak hangi neticenin gerçekleşebileceğini önceden belirleyememektedir. Örneğin, kavga eden kişi karşı tarafa sopayla darbeler indirirken, kişinin sağlığına hafif, az ağır, ağır derecede zarar verebileceğini öngörmekte, ancak somut olarak hangi neticenin gerçekleşeceğini öngörememektedir. Bu durumda ceza sorumluluğunun belirlenmesi açısından somut olarak gerçekleşen netice dikkate alınmalıdır.³³⁰

3.6.3. Taksir ve Türleri

Ceza hukukunda kasten işlenen suçlarla kıyasta taksirle işlenen suçlar daha az tehlikeli suçlar olarak kabul edilir. Ancak, taksirle işlenen suçların artması ve bu suçların topluma verdiği zararın kasten işlenen suçlarla mukayesede daha ağır sonuçlar doğurduğu gözlemlenmektedir.

Yeni Ceza Kanununun tasarısı hazırlanırken taksirle işlenen suçların önlenmesi amacıyla taksirle işlenen suçların dairesinin genişlendirilmesi ve bu suçlara göre uygulanacak yaptırımların sertleştirilmesinin gerekliliğine yönelik tartışmalar yapılmıştır. Nihayet yeni Ceza Kanununda taksirle işlenen suçların alanı genişlendirilmiş ve bu suçlara göre uygulanacak yaptırımlar daha da hafifletilmiştir. Bu makul bir seçimdir, çünkü geçen yarım asrın tecrübesine esasen taksirle işlenen suçlara göre uygulanacak cezalar, yaptırımın orta sınırından fazla olmamıştır.³³¹

Taksir Azerbaycan Ceza Kanununun “*suçun taksirle işlenmesi*” başlıklı 26.maddesinde düzenlenmiştir. Kanun 26.maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş birinci fıkrasına göre: “*Cinayetkarcasına kendine güvenme veya cinayetkarcasına itinasızlık neticesinde işlenmiş fiil (hareket veya hareketsizlik) taksirle işlenmiş suç sayılır.*” Görüldüğü üzere, yürürlükte olan kanunda taksirin *kendine güvenme* ve

---

³³⁰Semenderov, a.g.e. 212.

³³¹ Semenderov, a.g.e. 214.

itinasızlık unsurlarına vurgu yapılmıştır.³³² İkinci fıkranın tarafımızca Türkçeleştirilmiş metninde *cinayetkarcasına kendine güvenme* şöyle ifade edilmektedir: “*kişi kendi fiilinin (hareket veya hareketsizliğinin) sosyal tehlikeli neticeler doğurabileceği imkânını önceden öngörmüş, ancak yeteri kadar esas olmadan bu fiili önleyebileceğini düşünmüşse, bu fiil (hareket veya hareketsizlik) cinayetkarcasına kendine güvenme neticesinde işlenmiş suç olarak kabul edilir.*” Ancak, kanaatimizce kanunda *kendine güvenmeye* verilen anlam eksiktir. Cinayetkarcasına kendine güvenmede, kişi, işlediği hareket veya hareketsizlikte ihtimal olunan neticeyi önleyebileceğini tahmin etmesine rağmen netice gerçekleşmektedir. Kanununun 26.maddesinin ikinci fıkrasında “*bu fiil...*” ifadesinden sonra “*hareket veya hareketsizlik*” ifadesi kullanıldığı için gerçekleşen (lakin arzu olunmayan) “*netice*”, “*fiil*” ifadesi ile örtüşmemektedir.³³³

Kanuna göre, cinayetkarcasına kendine güvenme aşağıdaki unsurlardan ibarettir:

- Kişinin kendi hareket veya hareketsizliğinin sosyal tehlikeli neticeler doğurabileceği imkânını önceden öngörmesi;
- Yeteri kadar esas olmadan gerçekleşebilecek neticeyi önleyebileceğini düşünmesi.

İlk unsur, cinayetkarcasına kendine güvenmenin zihinsel (akli) unsuru, ikinci unsur ise kendine güvenmenin iradi unsurudur.³³⁴ *Kendine güvenme* durumunda kişi kendi fiilinin sosyal tehlike doğurabileceği imkânını öngörür. Bu durumda gerçekleştirilen hareket veya hareketsizlik somut olarak suç içerikli hareket değildir. Diğer bir ifadeyle, bu türden bir fiil, ne suça hazırlık ne de teşebbüs doğurabilecek nitelikte bir fiil değildir. Ancak kendine güvenmede gerçekleştirilen hareket veya hareketsizlik suç oluşturmaya da topluma zıt bir hareket olarak başka fiillerle birleşerek sosyal tehlikeli neticenin doğmasına sebebiyet verebilir. Dolayısıyla, bu türden bir fiil sosyal tehlikeli neticeyi doğurma imkânı yaratmakta ve kişi hareket veya hareketsizliğin suç oluşturan neticeyi doğurabileceği imkânını öngörmekte ve bu neticenin gerçekleşmesini önleyebileceğini düşünmektedir.³³⁵ Fail sahip olduğu objektif ve sübjektif özelliklerle sosyal tehlikeli neticeyi önleyebileceğini düşünmektedir. Örneğin, fail ormanda yaktığı ocağı zaten başlayan yağmurun

³³²Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 69.

³³³ Semenderov, a.g.e. 215.

³³⁴ Semenderov ve diğerleri, a.g.e.70.

³³⁵ Semenderov, a.g.e. 216.

güçleneceğini ümit ederek söndürmemekte ve neticede büyük çaplı orman yangınına sebep olmaktadır.³³⁶

Ceza kanununun 26.maddesinin üçüncü fıkrasının tarafımızca Türkçeleştirilmiş metnine göre **cinayetkarcasına itinasızlık**³³⁷şöyledir, “*kişi kendi fiilinin (hareket veya hareketsizliğinin) sosyal tehlikeli neticeler doğurma ihtimalini gereken dikkat ve özeni göstererek önceden öngörmesi gerektiği halde ve görebileceği halde görememişse, bu fiil (hareket veya hareketsizlik) cinayetkarcasına itinasızlık neticesinde işlenmiş suç sayılmaktadır.*” Burada itinasızlığın üç unsuruna vurgu yapılmaktadır. Bunlar: kişinin kendi hareket veya hareketsizliğinin sosyal tehlikeli netice doğurma ihtimalini idrak edememesi; bu neticeleri görme kişinin görevi sayılması; kişinin suç teşkil eden neticeleri görme ve önleme imkânı olması olarak ifade edilir.

3.6.3.1. Bilinçli taksir ve olası kast ayrımı

Cinayetkarcasına kendine güvenme (bilinçli taksir) ile olası kast arasında akli (zihinsel) ve iradi unsurlar bakımından benzerlikler var. Bundan dolayı da bu iki kavram arasında mukayese yapmak, bu kavramların daha iyi anlaşılması açısından zaruridir.³³⁸Yürürlükte olan Ceza Kanununun 25.maddesinin ikinci fıkrasında *olası kasta* verilen tanımda olası kastın akli (zihinsel) unsuru olarak kişinin sosyal tehlikeli neticeyi önceden öngörmesi aranmıştır. Ancak, *olası kasta* kişi gerçekleştirdiği hareket veya hareketsizliğin sosyal tehlikeli netice doğurabileceği ihtimal etmektedir.³³⁹ Bu durumda, olası kastın akli (zihinsel) unsuru ile cinayetkarcasına kendine güvenmenin (bilinçli taksir) akli (zihinsel) unsuru arasında bir benzerliğin olduğu tasavvuru hâsıl olmaktadır. Diğer bir ifadeyle, hem olası kasta hem de cinayetkarcasına kendine güvenmede (bilinçli taksir)

³³⁶Semenderov, a.g.e. 71.

³³⁷ Azerbaycan ceza kanununun 26/3 maddesinde yer alan “*Cinayetkarcasına itinasızlık*” kavramı Türk Ceza Kanununun 22.maddesinin 2. fıkrasında yer alan “*bilinçsiz taksir*” kavramıyla az da olsa uyuşmaktadır. Buna göre bilinçsiz taksir “*Taksir, dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırılık dolayısıyla, bir davranışın suçun kanunî tanımında belirtilen neticesi öngörülmeden gerçekleştirilmesidir*”. Her iki kavramın ortak noktaları dikkat ve özen yükümlülüğünün ihlal edilmesidir. Ancak Azerbaycan Ceza Kanununun da önceden öngörmesi ve görebileceği hususuna yer verilerek her hâlükârda bir “*öngörme*” aramaktadır.

³³⁸ Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 70.

³³⁹ Semenderov, a.g.e. 216.

neticenin gerçekleşme ihtimali bilinmektedir. Ancak, olası kastta bu türden ihtimale dayalı netice, sosyal tehlikeli hareket veya hareketsizliğe ilişkin olduğu halde, **cinayetkarcasına kendine güvenme (bilinçli taksir)** de gerçekleşmesi ihtimal olunan netice sosyal tehlikeli fiile ilişkin değildir.³⁴⁰ Ayrıca olası kastta gerçekleşmesi ihtimal olunan netice gerçek bir ihtimale dayandığı halde, cinayetkarcasına kendine güvenmede (bilinçli taksir) gerçekleşmesi ihtimal olunan netice soyut bir ihtimale dayanmaktadır. Ayrıca ne olası kastla ne de cinayetkarcasına kendine güvenmede (bilinçli taksir) işlenen suçlarda sosyal tehlikeli netice arzu olunmamaktadır. Ancak, bu olası kastla, cinayetkarcasına kendine güvenmenin (bilinçli taksir) iradi unsurlarının “*aynı*” olması gibi yanlış bir tasavvur doğurmaktadır. Ayrıca, olası kastla işlenen fiillerde fail sosyal tehlikeli neticeyi arzu etmese bile, bu neticenin gerçekleşmesine izin vermekte ya da bu neticenin gerçekleşmesine umursamaz bir tavır sergilemektedir. Bundan dolayı da neticenin gerçekleşme ihtimali yükselmektedir. Dolayısıyla, olası kastta kişi, bilinçli taksirde olduğu gibi fiilin gerçekleşmesini arzu etmemekte ancak bunun gerçekleşmesini kabullenmektedir.³⁴¹

3.6.3.2. Kusurun karma biçimi (kast- taksir kombinasyonu ya da netice sebebiyle ağırlaşmış suç)

Kişi suç oluşturan fiili işlerken, kastettiği neticeden daha ağır veya başka bir netice gerçekleşmiş olabilir. Diğer bir ifadeyle, kişi, kastettiği neticenin dışında gerçekleşen bu daha ağır veya başka netice açısından kasten hareket etmemiştir.³⁴² Türk Ceza Hukukunda bu durum neticesi sebebiyle ağırlaşmış suç olarak ifade edilir.

Azerbaycan Ceza Hukukunda *kusurun karma biçimi* olarak ifade edilen neticesi sebebiyle ağırlaşmış suçlar ya da kast-taksir kombinasyonu doğrudan kanunda yer almamaktadır. Azerbaycan Ceza Hukuk doktrininde bu müessese *kusurun karma biçimi* olarak incelenmektedir. Kusurun karma biçimine göre, belli bir gruba ait olan ve suç oluşturan fiillerde kast ve taksir arasındaki karşılıklı ilişkiden doğan bağ, kusurun herhangi

³⁴⁰ Semenderov, a.g.e. 217.

³⁴¹ Semenderov, a.g.e.218.

³⁴² Özgenç, a.g.e., 289.

bir biçimine sığmamaktadır. Diğer bir ifadeyle, kasten işlenen bir fiil aynı zamanda taksirle sonuçlanan bir netice doğurabilmektedir. Uygulamada kusurun karma biçimiyle işlenen suçlar iki gruba ayrılarak değerlendirilmektedir. Birinci gruba dâhil edilen suçlar sosyal tehlikeli neticeyi doğuran özel kuralların ihlal edilmesiyle işlenen fiillerdir. Bu kuralların ihlali, neticeden bağımsız olarak ele alındığında suç oluşturmamaktadır. Ancak buna rağmen, bu fiillere göre sorumluluğun çözümünde neticenin gerçekleşme biçimi olan taksiri bulmak yeterli değildir, ayrıca bu kuralların ihlalinin gerçekleşme biçiminin de tespit edilmesi gerekir. Dolayısıyla, bu kuralların ihlali kast ya taksirle ihlal edilip edilmemesine göre çözümlenmelidir. Aksi halde bu durum objektif cezalandırmaya sebebiyet verebilir. İkinci gruba ise, birbirinden ağırlıklarına göre ayrılan iki ve daha fazla sosyal tehlikeli neticeyle ilişkili olan fiiller dâhildir. Taksirin karma biçimi ile işlenen suçların bu türü kendine has spesifik özelliklere sahiptir. Burada gerçekleşen her iki netice bir fiile bağlıdır ve neticeler arasında belirli zaman aralıkları mevcuttur. Ancak bu zaman aralıkları bu neticelerin fiille olan bağımlılığını koparmamakta diğer bir ifadeyle neticelerden birinin gerçekleşmesi diğerinin gerçekleşmesi için gerçek bir imkân doğurmaktadır. Örneğin, ölüme sebebiyet veren kasten yaralama fiilinde, kasten yaralama fiili kasten, ölümden ibaret olan ikinci neticeyse taksirle gerçekleşebilir.³⁴³

Yukarıda şerh ettiklerimize esasen kusurun karma biçimiyle ilişkili aşağıdaki hususlar dikkate alınmalıdır. Eğer kasten ihlal edilen tehlikesizlik kuralları taksirli neticenin doğmasına sebebiyet veriyorsa ve Kanunda ceza sorumluluğu için yalnızca bu taksirli neticenin gerçekleşmesi aranmaktaysa, bu türden fiiller tamamıyla taksirle işlenmiş fiil olarak kabul edilir. Ayrıca, kasten işlenen bir fiilden dolayı taksirli bir netice doğmuşsa ve fiilin kendisiyle kıyasta gerçekleşen netice daha ağır bir suç oluşturuyorsa, bu fiil tamamıyla kasten işlenmiş fiil olarak kabul edilir.³⁴⁴

---

³⁴³ Semenderov, a.g.e. 222.

³⁴⁴ Semenderov, a.g.e. 223.

3.6.4. Amaç ve Saik

Azerbaycan Ceza Hukukunda amaç ve saik suçun sübjektif unsurlarıdır.³⁴⁵ Amaç ve saik kastı şekillendiren, hazırlayan ve icraya sevk eden unsurlardır.³⁴⁶ Amaç ve saik, kasttan önce gelen, kastı hazırlayan bir düşüncedir.³⁴⁷ Amaç ve saik suç işleninceye kadar doğmaktadır. Ayrıca amaç ve saik suçun manevi unsuruna kast veya taksir vasıtası olarak değil, bağımsız bir unsur olarak dâhil olmaktadır.

Kişinin gerçekleştirdiği tüm iradi fiiller gibi, suç fiili de belirli bir saikle ilişkili olmakta ve bu saik hedeflenen amaca doğru kişiyi yönlendirmektedir. Diğer bir ifadeyle, saik ve amaç arasında içten gelen bir bağ vardır. Saikin yaranması ve aktifleşmesi aynı zamanda amacı şekillendirmektedir. Saik kişiyi amacı elde etmek için yönlendirmektedir.³⁴⁸

Daha geniş bir ifadeyle, saik maddi tabiata sahiptir. Saikin doğmasına sebep, insanın çeşitli maddi ve manevi servete olan ihtiyacıdır. Bu ihtiyaç kişiye ıstırap vererek gerginlik doğurmakta, şuurunda merak uyandırmaktadır. Suç işlemeye sevk eden bu dâhili uyanma normal, pozitif bir ihtiyaç değil, normal olmayan, tahrip olmuş ihtiyaca esaslanmaktadır. Gerçekleşen bu uyanma sadece şuurla çevrili değil, aynı zamanda idrak olunabilen bir uyanmadır. Diğer bir ifadeyle, kişi bu uyanmanın tesiri altında gerçekleşecek fiilin objektif dünyadaki bağlarını ve neticelerini önceden idrak ederek sübjektif değerini vermektedir. Böylece saik, sosyal tehlikeli fiili işlemeye iten iç etken, dürtüdür. Faili suçu işlemeye sevk eden ve somut fiilde maddileşen idrak olunmuş meraktır.

Kasten işlenen tüm suçlar belirli saik zemininde işlenmektedir. Bu fiiller tamah, kıskançlık, intikam, kısas vb. saiklere esasen gerçekleşmektedir. Taksirle işlenen suçlarda ise saik, kasten işlenen suçlarla göre farklılık arz etmektedir. Taksirle işlenen suçlarda fail neticeyi arzu etmemekte, hatta bu neticeyi önleyebileceğini düşünmektedir ya da neticenin

---

³⁴⁵ Türk Ceza Hukukunda ise amaç ve saik, “kasttan önce gelen kastı hazırlayan bir düşünce” olarak tarif edilmektedir. Yine Türk Ceza Hukukuna göre amaç ve saik, bazı suçlar bakımından, suçun temel şekline ilişkin bir unsur teşkil edebileceği gibi, bazı suçlar bakımından da suçun kanuni tarifinde suçun nitelikli şekline ilişkin bir unsur olarak yer alabilmektedir (Özgenç, a.g.e. 293).

³⁴⁶ Semenderov, a.g.e. 225.

³⁴⁷ Özgenç, a.g.e. 293.

³⁴⁸ Semenderov, a.g.e. 226.

gerçekleşebileceğini öngörememektedir. Bundan dolayı da taksirli suçlarda saik neticede değil de, neticeyi doğuran harekette mevcut olmaktadır.³⁴⁹

Saik suçun bir unsuru olarak da kanunda öngörülebilir. Örneğin, Ceza Kanununun 120.2.5³⁵⁰ maddesinde “*tamah*” bir unsur olarak kanuna dâhil edilmiştir. Ancak, kanunun metninde isnat edilen maddede “*saik*” yerine “*maksat*” ve “*niyet*” ifadeleri yer almıştır. Saikten farklı olarak *amaç*, işlenecek suçun dış dünyada doğuracağı arzu edilen değişiklik hakkında kişinin tasavvurudur. Amaç, ihtiyaçla, merakla, maddi servetle sıkı bir ilişki içindedir. Yürürlükte olan Ceza Kanununun Özel Hükümler bölümünün takriben % 10 yakın maddelerinde amaç suçun unsurlarına dâhil edilmiştir. Örneğin, amaç ve saik Ceza Kanununun m.172, 174, 175, 191, 198, 214, 215, 286, 287 maddelerinde unsur olarak düzenlenmiştir. Azerbaycan Ceza Kanununun maddelerinin çoğunda amaç gösterilmemektedir. Ancak psikolojik olarak kasten işlenen bütün suçların belirli bir maksatla işlendiği de inkâr edilmez.³⁵¹

3.6.5. Hata ve Ceza Sorumluluğuna Etkisi

Azerbaycan Ceza Kanununda hata düzenlenmemiştir.³⁵² Azerbaycan ceza hukukunda hata kişinin fiiline ve fiilin neticesine olan tutumun spesifik biçimi olduğundan, suçun manevi unsuru olarak incelenir. Buna göre, *hata, kişinin işlediği fiilin hukuki ve gerçek özellikleri hakkında yanlış olan tasavvurudur*. Azerbaycan Ceza Hukuk doktrininde hata, *hukuki ve gerçek hata* olmak üzere ikiye ayrılmıştır.

3.6.5.1. Hukuki hata

Hukuki hata kişinin işlediği fiilin hukuki özellikleri ve hukuki neticeleri hakkında doğru olmayan tasavvurudur. Hukuki hatada kişi, Kanununda düzenlenmeyen bir fiili,

---

³⁴⁹Semenderov, a.g.e. 228.

³⁵⁰Azerbaycan Ceza Kanununun “*kasten adam öldürme*” başlıklı 120.maddesinin beşinci bendinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş metni şöyledir, “*tamah maksadıyla veya siparişle ya da mağdurun organ ve dokuları kullanmak amacıyla adam öldürme*”.

³⁵¹Semenderov, a.g.e. 230.

³⁵²Ayrıca, Rusya Federasyonunun yürürlükte olan Ceza Kanununda “*Hata*” bahsi yer almamaktadır.

kanunda düzenlenen bir fiil varsayarak işlemektedir. Bu durumda işlenen fiil, ceza hukuku bağlamında suç oluşturan bir fiil olmadığı için ceza sorumluluğu da söz konusu olmayacaktır.³⁵³Hukuki hatanın bir diğer türünde ise, kişi fiilin suç oluşturduğunu bilmeyerek bu fiili gerçekleştirmektedir. Bu durumda kişinin ceza sorumluluğu ortadan kalkmayacaktır. Diğer bir ifadeyle, fiilin kanunla öngörülen suç oluşturan bir fiil olduğunun bilinmemesi, bu fiilin suç oluşturmayan bir fiil olduğu anlamına gelmemektedir.³⁵⁴

Bazı durumlarda ise, kişi fiilin suç oluşturduğunu bilmiyorsa hem de bilmesi de beklenmiyorsa, bu durumda fiil ceza kanununda öngörülmuş olsa bile ceza sorumluluğu ortadan kalkacaktır. Örneğin, kişi amirinin verdiği emrin hukuka uygun olduğunu varsayarak bu fiili yerine getirmektedir. Bu durumda emri yerine getiren kişi, bu emrin hukuka aykırı bir emir olduğunu bilemeyecek durumda ise, bu kişi hakkında ceza sorumluluğu söz konusu olmayacaktır. Bu durum “*gerçek olmayan tehlikeli fiile karşı savunma*” da söz konusu olabilir. “*Gerçek olmayan tehlikeli fiile karşı savunma*” durumunda kişi gerçekte tehlikeli bir fiille karşı kaşıya olduğunu düşünmekte ve meşru savunma haline geçerek sözde saldıran kişiye zarar vermektedir. Bu durumda mevcut koşullar kişiye “*gerçek olmayan soysal tehlikeli kastı*” idrak etme imkânı vermemişse, bu kişinin fiili meşru savunma durumunda gerçekleştirilen fiile denk tutularak ceza sorumluluğu ortadan kaldırır. Bazen de işlenen fiille sadece bir ceza hukuk normu bozulduğu halde, kişi iki veya daha fazla ceza hukuk normunu bozduğu düşüncesine kapılmış olabilir. Bu durumda kişi, işlediği fiilin sosyal tehlikeliliği, fiilin içeriği, gerçekleşecek neticenin hacmi ve bu neticenin özellikleri konusunda yanılmamaktadır. Ancak, işlediği fiil tek bir ceza normunu bozmuş olduğu hâlde, kişi yanılarak iki veya daha fazla ceza hukuk normunu bozduğunu düşünmektedir. Bu hata kişinin ceza sorumluluğunu ağırlaştırmamaktadır.³⁵⁵Bazen de tam aksine, kişi iki veya daha fazla ceza hukuk normunu kapsayan veya iki veya daha fazla suç oluşturan fiili gerçekleştirdiği halde, yanılarak yalnızca bir normu kapsayan suç oluşturan fiili işlediğini sanmaktadır. Bu durumda, kişinin somut olarak işlediği iki veya daha fazla suça göre ceza sorumluluğu

---

³⁵³Semenderov, a.g.e. 232.

³⁵⁴Semenderov, a.g.e. 232.

³⁵⁵ Semenderov, a.g.e. 232.

doğacaktır. Ancak, kişinin bu hatası ceza sorumluluğunu hafifletecektir. Ayrıca, hukuki hata durumunda, Kanun kişinin işlediği suça göre, bu kişinin düşündüğünden daha ağır ya da aksine daha hafif ceza öngörmüşse, bu durumda kişinin yanılığısı ceza sorumluluğuna etki etmeyerek kanunun belirlediği ceza uygulanacaktır.³⁵⁶

Bazı durumlarda da kişi, işlediği fiille belirli bir hukuk normunu bozmak isterken, yanılarak başka bir hukuk normunu bozabilmektedir. Bu hata işlenen fiilde kişinin kusurunu ortadan kaldırmamakta sadece kusurun içeriğini kısmen değiştirmektedir. Diğer bir ifadeyle, ihlal edilmesi amaçlanan normla somut olarak ihlal edilen norm arasında bir uygunsuzluk mevcut olmaktadır. Bu hatanın uygulamada iki türüne tesadüf edilir. İlkinde kişi, işlediği fiille hedeflediği norma göre daha ağır bir normu ihlal etmiş olabilir. Diğerinde ise, kişi işlediği fiille daha hafif bir normu ihlal ettiği hâlde, daha ağır bir ceza normunu ihlal ettiğini düşünmektedir. Eğer somut olarak ihlal edilen ceza hukuk normu, kişinin ihlal etmek istediği ceza hukuk normuna göre daha ağır ceza öngörüyorsa, bu durumda ağır ceza öngören norm ihlal edilmiş olsa bile, kişi kendi şuru ile çevrili olan norma göre kusurlu bulunacaktır. Örneğin, kişi kıskançlık duygusuyla kadını öldürürken, kadının hamile olduğunu bilmiyorsa, ceza sorumluluğu hamile bir kadını öldürmeye göre değil, kasten adam öldürme suçuna göre doğacaktır.³⁵⁷

3.6.5.2. Somut (gerçek) hata

Somut hata, sosyal tehlikeli fiilin suç tipine dâhil olan objektif unsurları hakkında kişide olan yanlış tasavvurdur. Bu hata, suçun objesi, suçun konusu, hareket veya hareketsizlik, netice, nedensellik bağı, ceza sorumluluğunu hafifleten ve ağırlaştırır haller hakkında olabilmektedir.³⁵⁸

3.6.5.2.1. Kasta yönelik hata (şahısta hata)

Hatanın bu türünün özelliği, sadece kast çerçevesinde gelişmesidir. Hatanın bu türünde kusurun biçimi değişmemektedir. Örneğin, A, kardeşi C'in ceza sorumluluğuna

---

³⁵⁶Semenderov, a.g.e. 232.

³⁵⁷ Semenderov, a.g.e. 233.

³⁵⁸ Semenderov, a.g.e. 233.

alınmasının müsebbibi olarak polis memuru B'yi görmektedir ve bundan dolayı da intikam almayı planlamaktadır. Bunun üzerine A gece karanlıkta, yaşadığı binanın yanındaki caddeden geçen kişinin B olduğunu zannederek caddeden geçen kişiye saldırarak dövmeğe başlamıştır. Ancak daha sonra A'nın B'i değil, başka bir kişiyi döverek hafif tıbbi müdahale ile giderilebilecek şekilde yaraladığı anlaşılmıştır. Bu örnekte A'nın objede (şahısta hata) hatası söz konusudur. Bu durumda A kamu görevlisini kasten yaralamaya kast ettiği halde, yanılarak sıradan bir vatandaşın sağlığına zarar vermektedir. Ancak, bu durumda A kamu görevlisine karşı zor kullanma suçuna teşebbüsüne göre sorumlu tutulacaktır.³⁵⁹

3.6.5.2.2. Suçun konusunda hata

Suçun konusunda hata, kişinin işlediği suçun konusu hakkında olan yanlış tasavvurdur. Suçun konusunda hata çoğu zaman ceza sorumluluğuna etki etmemektedir. Örneğin, A'nın M'in koyunu yerine yanılarak S'in koyununu çalması ya da marketten bir poşet un yerine yanılarak bir poşet şeker çalmasının ceza sorumluluğu açısından pek fazla ehemmiyeti yoktur. Ancak, bazı durumlarda suçun konusu hakkındaki hatanın da ceza sorumluluğunu etkisi olduğu görülebilmektedir. Örneğin, kişi elde ettiği veya çaldığı maddenin uyuşturucu madde ya da güçlü tesiri olan madde sanmış ve çalınmışsa veya zehirli madde olduğu zannıyla bu maddeleri çalmış veya elde etmiş, ancak daha sonra bu maddelerin uyuşturucu, ya da güçlü etkisi olan zehirleyici madde olmadığı anlaşılması, ceza sorumluluğu bu suçlara teşebbüse göre söz konusu olacaktır.³⁶⁰ Hayata karşı işlenen suçlarda mağdurun kimliği konusundaki yanılğı da ceza sorumluluğunu etki etmemektedir. Örneğin, fail A'yı öldürmeği istemiş ancak yanılarak B'yi öldürmüştür. Bu hata ceza sorumluluğuna etkilememektedir.

Uygulama da bazen konusu mevcut olmayan suçlara tesadüf edilmektedir. Bu durumda kişinin fiili teşebbüs aşamasından kalmış suç olarak değerlendirilir. Örneğin, fail mağdurun cebinde para olduğunu zannederek hareket etmekte ancak gerçekte mağdurun

---

³⁵⁹Semenderov, a.g.e. 234-235.

³⁶⁰Semenderov, a.g.e. 236-237.

cebinde para yoktur ya da fail başkasına ait olan ineği çalmak amacıyla ağılın kapısı açmakta ancak ineğin orada olmadığını görmektedir. Bu durumlarda suçun konusunda hata söz konusudur ve ceza sorumluluğu bakımından teşebbüs aşamasında kalmış suç söz konusu olacaktır.³⁶¹

3.6.5.2.3. İşlenen fiilin içeriği konusunda hata

Doktrinde fiilin içeriği ile ilgili hatanın iki türüne tesadüf edilmektedir. İlk de kişi, işlediği sosyal tehlikeli olmayan hareketin sosyal tehlikeli olduğunu zannetmektedir. Diğer durumda ise kişi, işlediği fiilin sosyal tehlikeli bir fiil olduğunu bilmemektedir. Örneğin, gece nöbetinde olan hemşire yanlışlıkla A'ye yapması gereken iğneyi B'ye yapmış ve neticede B'e ölmüştür.³⁶² Bu durumda Hemşire gereken dikkat ve özeni göstermediğinden dolayı taksirli sorumluluk söz konusudur ve taksirle adam öldürme suçuna göre sorumlu tutulacaktır. Bu örnekten de anlaşılacağı üzere, kastın yokluğu her zaman sorumluluktan kurtulmak anlamına gelmemektedir. Ceza hukuku hatanın sebebinin bir tarafa atamaz. Bundan dolayı da gerçekleşen fiilde failin kusuruna bakılmalıdır.³⁶³

3.6.5.2.4. Mağdurun kişiliğinde olan hata

Mağdurun kişiliğinde hata suç tipine yapıcı, belirgin ve ceza sorumluluğunu artıran bir unsur olarak dâhil olabilmektedir. Eğer mağdurun belirli bir özelliği suçun bir nitelikli hâli olarak öngörülmüşse ve kişi bu unsur hakkında bir yanlışlık içindeyse, bu hata suç tipini değiştirebilmekte veya ceza sorumluluğunu ortadan kaldırebilmektedir. Örneğin, fail birlikte suç işlediği kişinin yaş küçüğü olduğunu bilmiyorsa ve bu hatası da kaçınılmaz bir hataysa, bu kişi hakkında ayrıca yaş küçüklerini suç işlemeye sevk etme suçuna göre ceza sorumluluğu doğmayacaktır.³⁶⁴

---

³⁶¹Semenderov, a.g.e. 237.

³⁶² Semenderov, a.g.e., 238.

³⁶³Semenderov, a.g.e., 240.

³⁶⁴Semenderov, a.g.e.243

3.6.5.2.5. Suçun neticesi hakkında hata

Suçun neticesi hakkında kişinin tasavvurunda yaranan manzara ile sonradan gerçekleşen netice arasında ciddi fark varsa ve bu fark kişinin yanlış tasavvuru ile ilişkiliyse, bu hata bazı durumlarda ceza sorumluluğuna etki edebilir. Örneğin, fail, mağduru kasten yaralayarak sadece onun sağlığına zarar verdiğini zannetmiş, ancak bu yaralama sonucunda mağdur ölmüşse bu durumda, netice failin kastının içeriğine dâhil olmadığından kasten adam öldürme suçu oluşmayacaktır.

Bazı durumlarda da netice hakkında ki hata, neticenin keyfiyet ve kemiyet yönüyle ilişkili olabilmektedir. Örneğin, neticenin kemiyet yönü hakkındaki hata, kanunla belirlenen “orta” ve “tipoloji” çerçevesine dâhilse, bu hata ne kusurun biçimine, ne de suçun niteliğine etki etmemektedir. Örneğin, hırsızlık suçunda failin niyeti daha fazla miktarda malı çalmak ise, ancak onun iradesi dışında gerçekleşen nedenlerden dolayı bunu gerçekleştirememişse, somut olarak çalınan malın miktarına bağlı olmaksızın, ceza sorumluluğu failin niyetlendiği daha fazla malı çalmaya göre değerlendirilmelidir.³⁶⁵

3.6.5.2.6. Nedensellik bağında hata

Kişi, bazen işlediği fiille ortaya çıkan sosyal tehlikeli netice arasındaki nedensellik bağını doğru bir şekilde algılayamamaktadır. Özellikle kasten işlenen suçlar bakımından sosyal tehlikeli fiille netice arasındaki nedensellik bağı kastla ilişki olmalı ve bunlar kastın içeriğine dâhil edilmelidir. Örneğin, N kullandığı arabayla çayın sahiline yakın olan yoldan geçerken S’ye çarpmıştır. N, S’nin öldüğünü zannederek, ceza sorumluluğundan kurtulmak için S’yi çayın yakınlarında bulunan köprüden aşağı atmıştır. Otopsi zamanı S’nin araba kazasından değil, suda boğularak öldüğü belli olmuştur. Bu örnekte fail, gerçekleştirdiği fiille ölümden ibaret netice arasındaki nedensellik bağı hakkında hataya düşmüştür. N, S’yi suya atarken gerekli dikkat ve özeni göstererek onun yaşadığını görmesi gerekirken,

---

³⁶⁵ Semenderov, a.g.e.243.

gereken dikkat ve özeni göstermemiş ve S boğularak ölmüştür. Burada Azerbaycan Ceza Hukukuna göre, trafik kurallarının ihlali ve taksirle adam öldürme suçları oluşmaktadır.³⁶⁶

3.7.Suçun İşlenme Aşamaları

Yürürlükte olan Ceza Kanununda ilk defa suçun işlenme aşamaları, tamamlanmamış ve tamamlanmış suçlar olarak ikiye ayrılmıştır. Ceza Kanununun “*tamamlanmış ve tamamlanmamış*” suçlar başlıklı 27.maddesinde suçun işlenmesinin üç aşaması gösterilmektedir. Bunlar: *hazırlık hareketleri, teşebbüs ve tamamlanmış suçtur.*

Suçun işlenme aşamaları, suç oluşturan faaliyetin kasten hazırlanarak gerçekleştirilmesi hedeflenen aşamalardır. Dolayısıyla, sadece kasten işlenen suçlarda suçun işlenme aşamaları mevcut olabilir. Taksirle işlenen suçlar bakımında suçun işlenme aşamaları söz konusu değildir.³⁶⁷

Maddenin ikinci fıkrasının tarafımızca Türkçeleştirilmiş metni şöyledir, “*suça hazırlık ve suça teşebbüs tamamlanmamış suç olarak kabul edilir.*” Bu fıkra hazırlık ve teşebbüs aşamasında kalmış suçları tamamlanmamış suç olarak kabul etmektedir.

Üçüncü fıkranın tarafımızca Türkçeleştirilmiş metni ise şöyle ifade edilmektedir, “*tamamlanmamış suçlara göre ceza sorumluluğu işbu Kanunun 28 ve 29 maddelerine istinat olunmak suretiyle işbu Kanunun tamamlanmış suçlara göre sorumluluğu öngören ilgili maddelerine uygun olarak belirlenir.*” Bu fıkraya göre, hazırlık hareketlerine göre ceza sorumluluğunun çözümünde Kanunun 28 maddesi ve Özel hükümler bölümünün ilgili maddesi, teşebbüse göre ceza sorumluluğunun belirlenmesinde Kanunun 29 maddesi ile Özel Hükümler bölümünün ilgili maddesine isnat edilir.³⁶⁸ Ayrıca yürürlükte olan Ceza Kanununda ilk defa Kanunun 63 maddesinde tamamlanmamış suçlara göre cezanın belirlenmesi kuralları düzenlenmiştir.

---

³⁶⁶Semenderov, a.g.e. 243-244.

³⁶⁷ Semenderov, a.g.e. 325.

³⁶⁸ Semenderov, a.g.e. 73.

3.7.1. Hazırlık Hareketleri

Hazırlık hareketleri yeni Ceza Kanununun “suça hazırlık” başlıklı 28. maddesinde düzenlenmiştir. Kanunun tarafımızca Türkçeleştirilmiş 28 maddesine göre: “**28.1. Suç işlemek için vasıta veya alet arama, elde etme veya hazırlama yahut da suç işlemek için başkalarıyla bağlantıya geçme, anlaşma veya suç işlemek için kasten farklı imkânlar sağlama zamanı, suç, kişinin iradesine bağlı olmaksızın tamamlanamamışsa, bu filler hazırlık hareketleri olarak değerlendirilir. 28.2. Sadece ağır ve özel ağır suçların işlenmesine yönelmiş hazırlık hareketleri, cezai sorumluluğa sebebiyet vermektedir.**” Hazırlık hareketleri ceza kanunu ile korunan sosyal ilişkileri doğrudan tehlike altına almamakla birlikte, sonradan işlenecek suç için gerekli koşulları yaratmaktadır. Hazırlık hareketleri kişinin kanunen tavsif edilmeyen ve gerçekleştirilmesiyle birlikte suç teşkil edebilecek niyetinin gerçekleştirilmesinin ilk aşamasıdır. Dolayısıyla, hazırlık hareketleri suçun işlenmesi için elverişli ortamı yaratmaya yönelmiş kasten yapılan farklı içerikli hareketleri kendinde birleştirmektedir.³⁶⁹ Diğer bir ifadeyle, hazırlık hareketleri suçun işlenmesinin bağımsız bir aşaması olarak sonradan işlenecek suçun gerçekleştirilebilmesi için somut şartları yaratmaktadır. Hazırlık hareketleri ceza kanunu ile koruma altına alınan objelere doğrudan zarar vermese bile, işlenmesi amaçlanan suçun gerçekleştirilebilmesi için gerekli koşulları sağladığından dolayı sosyal tehlikelidir.

Kanunun 28. maddesinin birinci fıkrasında hazırlık hareketlerinin objektif unsurlarına vurgu yapılmıştır. Hazırlık hareketleri, objektif yönden aşağıdaki hareketlerle ifade olunur: suçu işlemek için vasıta veya alet arama; suçu işlemek için vasıta veya alet elde etme; suçu işlemek için vasıta veya alet hazırlama; suçu işlemek için üçüncü kişilerle iletişime geçme; suçu işlemek için anlaşma yapma; suçu işlemek için farklı imkânlar sağlama.³⁷⁰

Önce yürürlükte olan eski Kanunla mukayese de yürürlükte olan Ceza Kanunu hazırlık hareketlerinin dairesinin daha da genişlendirmiştir. Yeni Ceza Kanunu eski Kanundan farklı olarak hazırlık hareketlerine “suç işlemek için başkalarıyla iletişime

³⁶⁹ Veliyev, S. (2001). *Cinayete Hazırlığa ve Cinayete Teşebbüse Göre Mesuliyet Meseleleri*. Bakü: İlim Neşriyatı, 48.

³⁷⁰ Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 73.

geçme” ve “*suç işlemek için başkalarıyla anlaşma*” gibi yeni objektif unsurların dâhil etmiştir.³⁷¹ *Suç işlemek için alet ve vasıta arama* herhangi bir yolla bu alet ve vasıtaların somut olarak elde edilmesidir. Bu alet ve vasıtalar hukuki ve hukuka aykırı yollar veya yasal olmayan diğer yollarla elde edilebilir. *Suç işleme vasıtaları* ise suçun işlenmesini kolaylaştıran eşyalardır. Örneğin, malvarlığının ele geçirilmesi için sahte belge hazırlanması. *Suç işlemek için üçüncü kişilerle iletişime geçme* gelecekte gerçekleştirilmesi planlaştırılan suçun icra etmek veya suçun işlenmesine yardım edebilecek kişileri suça ikna etmek veya suça sevk etmektir. *Suç işlemek için üçüncü kişilerle anlaşma* somut suçu iştirak halinde işlemek için en azı iki kişiden ibaret olan bir grup oluşturmayı kastetmektedir. *Suç işlemek için diğer farklı imkânları sağlama* ise işlenmesi planlaştırılan suçun, gelecekte reel olmasına yardım edecek zaruri koşulların sağlanmasıdır. Örneğin, suçun işlenmesiyle ilişkili planın hazırlanması, sinyal kontrol sisteminin devre dışı bırakılması, koruma ve güvenlik amaçlı özel eğitilmiş köpeklerin zehirlenerek öldürülmesi, suçun işleneceği bölgede dikkati dağıtmak için heyecan doğurabilecek hareketler yapılması vb. ifade olunabilir.³⁷²

Suçun işlenmesi için üçüncü kişilerle anlaşma, iletişime geçme veya suçu işlemek için diğer farklı imkânları sağlama ile ilgili olan hareketler iştirak halinde işlenen suçlarda yardımcı statüsü olarak da değerlendirilebilmektedir. Bu durumda işlenen fiile göre sorumluluk, hazırlık hareketlerine göre değil, bir iştirak türü olan yardım etme olarak değerlendirilecektir.³⁷³ Bu istisna haller, hazırlık hareketlerinin objektif unsurunu değil, iştirak halinde işlenen suçun objektif unsurunu oluşturmaktadır.³⁷⁴

Suçun hazırlık hareketleri sübjektif unsur bakımından yalnızca doğrudan kastla gerçekleştirilebilir.³⁷⁵ Suçun hazırlık hareketlerinin sosyal tehlikelilik derecesinin belirlenmesinde sübjektif unsur olan doğrudan kast esas rol oynadığından kişinin fiili yalnızca kusurun bu biçimine göre cezalandırılabilir. Ancak, uygulamada ve doktrinde hazırlık hareketlerine göre, ceza sorumluluğunun belirlenmesi hususunda somut bir çözüm

---

³⁷¹ Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 73.

³⁷² Semenderov, a.g.e. 331.

³⁷³ Semenderov, a.g.e. 331.

³⁷⁴ Veliyev, a.g.e., 76.

³⁷⁵ Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 75.

biçiminin olmadığını görmekteyiz. Bu da aşağıda değindiğimiz sebeplerle ilişkilidir. Birincisi, hazırlık hareketleri çoğu zaman gizli kalmakta, bu hareketler hakkında bilgi elde etmek neredeyse mümkün olmamaktadır. İkinci olarak bazı durumlarda gerçekleştirilen hazırlık hareketleri zahiren suç teşkil eden fiilin işlenmesi amacına yönelik harekete benzese bile bu somut olarak bilinmemektedir. Örneğin, kişi satın aldığı baltayı kasten öldürme suçunu işlemek amacıyla almış olabileceği gibi, ağaç kesmek amacıyla da almış olabilir. Bu durumda kişi suç oluşturan niyetini beyan etmediği sürece veya bu niyeti açıkça belli olmadığı sürece, balta satın alması hazırlık hareketi olarak değerlendirilemez.³⁷⁶

Yürürlükte olan Ceza Kanunu suça hazırlığa göre ceza sorumluluğunu hafifletmektedir. Ceza Kanununun “tamamlanmayan suçlara göre cezanın belirlenmesi” başlıklı 63.maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş ikinci fıkrasına göre, “**suça hazırlığa göre cezanın süresi ve hacmi işbu Kanunun Özel Hükümler bölümünün ilgili maddesinde tamamlanmış suça göre belirlenmiş daha ciddi ceza türünün üst sınırının yarısından fazla olamaz.**”Bu fıkra hazırlık hareketlerine göre uygulanacak cezanın maksimum süresini diğer bir ifadeyle en üst sınırını ve son hacmini belirlemektedir. Bundan dolayı hazırlık hareketlerine göre cezanın süresi veya hacmi Ceza Kanununun Özel Hükümler bölümünün ilgili maddesinde tamamlanmış suça göre belirlenmiş daha ciddi ceza türünün üst sınırının yarısından fazla olamaz.³⁷⁷

3.7.2. Teşebbüs Aşmasında Kalmış Suç

Hazırlık hareketleri, kişide suç işleme kastının varlığını ve bu kastın gerçekleşmesi için doğrudan faaliyete geçtiğini göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, hazırlık hareketleri, kişinin kendi niyetini gerçekleştirmek istediğini göstermektedir. Suç işlemek için hazırlık hareketlerine devam eden kişi kendi faaliyetlerini sadece bu hazırlık hareketleriyle sınırlamamakta, ayrıca hedeflediği suçu tamamlamaya çalışmaktadır. Dolayısıyla, kişinin gerçekleştirmek istediği fiili tamamlamaya engel olan bir durum mevcut değilse, fail fiilini

---

³⁷⁶Semenderov, a.g.e. 332-333.

³⁷⁷ Semenderov, a.g.e.189.

tamamlamak isteyecektir. Eğer fiil, failin kendi iradesi dışında gerçekleşen nedenlerden dolayı tamamlanamamışsa, suç teşebbüs aşamasında kalmış olacaktır.³⁷⁸ Doktrinde, teşebbüs, suç oluşturan faaliyetin kasten gerçekleştirilmesi ile ilişkili belirli bir aşama olarak ifade edilmiştir.³⁷⁹

Eski Ceza Kanununun 15.maddesinin 2 kısmında teşebbüse verilen anlamla yürürlükte olan Kanunun 29.maddesi arasında çok fazla fark olduğunu söyleyebiliriz. Eski Kanunda suçun bu aşamasının adında değişiklik yapılarak, “*su-i kast*” ifadesinden vazgeçilmiş ve bu ifade yerine “*suça teşebbüs*” ifadesi kullanılmıştır.³⁸⁰ Kanaatimizce “*su-i kast*” ifadesinin yerine “*suça teşebbüs*” ifadesinin kullanılması daha isabetlidir. Ayrıca, “*suça teşebbüs*” kavramı suçun işlenmesine yönelen, lakin çeşitli sebeplerden dolayı tamamlanamayan faaliyeti daha açık ifade etmektedir.³⁸¹

Ayrıca, eski Ceza Kanunundan farklı olarak, yeni Ceza Kanununun 29.maddesinde “*kusurlu olan kişi*” yerine, sadece “*kişi*” ifadesi kullanılmıştır. Tüm bunlara ek olarak eski Kanunda “*su-i kastın*” ancak hareketle işlenebileceği belirtildiği halde, yeni Kanunda teşebbüsün hem hareketle hem de hareketsizlikle işlenebileceği ifade edilmiştir. Ancak, kanaatimizce yeni Ceza Kanunda “*kusurlu olan kişi*” ifadesine yerine sadece “*kişi*” ifadesinin kullanılması daha isabetli olacaktır. Çünkü kişinin fiilinden dolayı kusurlu addedilmesi ancak mahkeme tarafından belirlenebilir. Ayrıca, uygulamada, teşebbüsün sadece hareketle değil, hareketsizlikle işlenebileceği görülebilmektedir.³⁸²

Yürürlükte olan Ceza Kanununun “*suça teşebbüs*” başlıklı 29.maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş metni şöyledir, “*doğrudan suçu işlemeye yöneltilmiş kasten gerçekleştirilen fiil (hareket veya hareketsizlik), kişinin iradesi dışında gerçekleşen nedenlerden dolayı tamamlanamamışsa, suça teşebbüs söz konusu olacaktır.*” Madde metninde teşebbüsün üç unsuruna vurgu yapılmaktadır. Bunlardan ilkinde göre, *hareket doğrudan suçu işlemeye yönelik değildir*. Buna göre Kanun, teşebbüs hareketleriyle suçun

---

³⁷⁸Semenderov, a.g.e. 333.

³⁷⁹ Veliyev, a.g.e. 101.

³⁸⁰ “Su-i Kast” ifadesi 1920’li yıllarda Rusça da kullanılan “pokuşenie” kelimesinin doğrudan Azerbaycan diline yapılan başarısız çevrisi ile ilişkili olmuştur. (Semenderov, a.g.e. 333.)

³⁸¹Semenderov, a.g.e. 333.

³⁸² Semenderov, a.g.e. 334.

gerçekleştirilmeye başlandığını ve ceza kanunu ile sosyal ilişkilere zarar verildiğini göstermektedir. Suça teşebbüsün ikinci objektif özelliği *hareketin tamamlanmamasıdır*. Teşebbüs aşamasında kalmış suçta, suçun objektif unsuru kendini tamamlayamamaktadır. Bu özellik teşebbüsü tamamlanmış suçtan ayırmaktadır. Genel olarak, teşebbüs aşamasında kalmış suçta kanunla korunun sosyal tehlikeli netice gerçekleşmemektedir. Ancak, bu teşebbüs aşamasında kalmış suçlarda netice olmadığı anlamına gelmemektedir. Doktrinde bu husus şöyle ifade edilmektedir “*suça teşebbüs neticesiz suçtur.*” Suça teşebbüs neticesiz suçtur ifadesinde kasıt kişinin sırf arzu ettiği neticenin gerçekleşmemesidir. Suça teşebbüsün üçüncü objektif özelliği, *kastın, kişinin iradesi dışında gerçekleşen sebeplerden dolayı tamamlanmasıdır*. Buna göre, kastın kesilmesi, tamamlanamaması, kişinin kendi iradesiyle suçu tamamlamaktan vazgeçmesi değildir. Kastın tamamlanmaması, kastın tamamlanmasına imkân vermeyen nedenlerden dolayı suçun tamamlanamaması ve teşebbüs aşamasında kalmasıdır. Diğer bir ifadeyle kast, kişinin iradesi dışında gerçekleşen nedenlerden dolayı tamamlanamamaktadır.³⁸³

Bazen teşebbüs aşamasında kaşmış suçlarda suç tamamlanamasa da bu aşamaya kadar gerçekleştirilen hareketler belirli neticeler doğurabilmektedir. Örneğin, cinsel istismar suçunda fiil tamamlanamasa da o ana kadar gerçekleştirilen hareketler başka bir suç oluşturabilir.³⁸⁴ Suça teşebbüs³⁸⁵ ancak doğrudan kastla işlenebilir. Suça hazırlık gibi suça teşebbüste amaca yönelik suç teşkil eden faaliyettir³⁸⁶.

Bunların yanı sıra, doktrin de “*yararsız teşebbüs*” diye bir kavram yer almaktadır. Yararsız teşebbüs kişinin hatasından kaynaklanmaktadır. Yararsız teşebbüste kişi çoğu zaman zarar vermek istediği suçun konusu hakkında hataya düşmekte ya da suçu işlemek için istifade edeceği alet ve vasıtalar suçun tamamlamak için elverişsiz olmaktadır. Örneğin, kişinin, gerçekte ölmüş olan bir kişinin uyumuş olduğunu varsayarak, onu

---

³⁸³ Veliyev, a.g.e. 107.

³⁸⁴ Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 78.

³⁸⁵ Suça teşebbüsün yalnızca doğrudan kastla mümkün olması mahkeme içtihatlarında da gösterilmiştir. Azerbaycan Cumhuriyeti Yüksek Mahkemesi Genel Kurulunun “*kasten öldürme davalarıyla ilgili mahkeme uygulaması hakkında*” 12 Aralık 2012 tarihli kararına göre, kasten öldürmeye teşebbüs yalnızca doğrudan kastla mümkündür. Kişi gerçekleştirdiği hareketin ölümden ibaret olan neticeyi doğuracağını önceden öngörmekte ve bu neticeyi arzu etmektedir. Ancak kendi iradesi dışında gerçekleşen nedenlerden dolayı bu netice gerçekleşmemektedir.

³⁸⁶ Semenderov, a.g.e. 335.

öldürmeye çalışması durumu. Bu Türk Ceza Hukukunda “işlenmez suç” ya da “konusu olmayan suç” olarak ifade edilmiştir. Doktrin ve uygulamaya göre yararsız teşebbüs “yararlı” teşebbüste olan tüm özelliklere sahip olduğu için ceza sorumluluğu doğurmaktadır. Yararsız teşebbüs zamanı kişi ceza hukuk normu ile korunan objeye zarar vermeyi amaçladığı için, bu hareketlere göre kusurlu olarak görülmekte ve fiil sosyal tehlikeli olarak kabul edilmektedir.³⁸⁷

Tüm bunlara ek olarak, Kanun teşebbüs aşamasında kalmış suçlara göre cezayı hafifletmektedir. Ceza Kanununun 63.maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş üçüncü fıkrasına göre, “suça teşebbüs göre cezanın süresi veya hacmi işbu Kanunun Özel Hükümler bölümünün ilgili maddesinde tamamlanmış suça göre belirlenmiş daha ağır ceza türünün üst sınırının dörtte üçünden fazla olamaz.”

3.7.3. Tamamlanmış Suç

Tamamlanmış suçla teşebbüs aşamasında kalmış suç arasında ki tek fark tamamlanmış suçta neticenin gerçekleşmesidir. Teşebbüs aşamasında kalmış suçta sosyal tehlikeli netice gerçekleşmemektedir. Azerbaycan Ceza Kanununun “tamamlanmış ve tamamlanmamış suç” başlıklı 27.maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş birinci fıkrasında tamamlanmış suç şöyle ifade edilmektedir, “kişi tarafından işlenmiş fiilde (hareket veya hareketsizlikte) işbu Kanun ile öngörölmüş suçun tüm unsurlarının mevcut olması halinde, suç tamamlanmış olarak kabul edilecektir.” Görüldüğü üzere Kanun, suçun tamamlanmış olarak kabul edilebilmesi için objektif ve sübjektif unsurlarının gerçekleşmesini aramaktadır.³⁸⁸

Bununla birlikte doktrin ve uygulamada suçun tamamlanma anı ile ilgili üç farklı görüş mevcuttur. Bunlardan ilkinde göre, suçun tamamlanması sübjektif unsurla ilişkilendirir. İkinci görüş göre ise, suçun tamamlanması için objektif unsurların tam icrası gerekir. Üçüncü görüşe göre ise, suçun tamamlanması için, objektif ve sübjektif unsurların gerçekleşmesi gerekmektedir. Kanaatimize suçun tamamlanma anı olarak üçüncü görüşte

³⁸⁷ Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 79.

³⁸⁸ Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 71-72.

aranan objektif ve sübjektif unsurların gerçekleşmesi kriteri isabetlidir. Çünkü fiilin tamamlanması veya tamamlanmaması önce kanunla belirlenir. Dolayısıyla kişinin fiilinde Kanunla öngörülen objektif ve sübjektif unsurlarının mevcut olması halinde suç tamamlanmış olacaktır.³⁸⁹ Suçun tamamlanma anı ise kanunla belirlenmiş suç tipinin yapısına göre belirlenir. Suçun kanuni tanımında sosyal tehlikeli neticenin gerçekleşmesi aranıyorsa, neticenin gerçekleşmesiyle birlikte suç tamamlanmış olur. Örneğin, kasten öldürme amacıyla gerçekleştirilen hareketler zamanı mağdurun hemen ya da bir müddet sonra ölmesi arasında bir fark gözetilmeksizin fail bakımında kasten öldürme suçuna göre ceza sorumluluğu doğacaktır.³⁹⁰ Diğer bir ifadeyle, suçun tamamlanmış suç olarak kabul edilebilmesi için, suç teşkil eden neticenin failin fiilinden hemen sonra ya da belirli bir süre geçtikten sonra gerçekleşmesinin bir önemi yoktur. Eğer gerçekleşmiş netice failin kastı ile çevriliyse ve failin fiiliyle gerçekleşen netice arasında nedensellik bağının varlığı tespit edilebiliyorsa, suç tamamlanmış olacaktır.³⁹¹ Bazı suçlar bakımından, kanuni tanımında öngörülen hareket ya da hareketsizlik gerçekleştiği anda suç tamamlanmış olur. Örneğin, hakaret suçunda bir kimsenin şeref, onur ve saygınlığını rencide edebilecek hakaretlerin gerçekleştiği anda suç tamamlanmış olur.³⁹²

3.7.4. Suça Hazırlık Hareketlerine ve Teşebbüs Aşamasında Kalmış Suçlara Gore Ceza Sorumluluğu

Ceza Kanununda tamamlanmamış suçlara göre ceza sorumluluğunun esasları, ceza sorumluluğunun genel esasları ile tamamıyla örtüşmektedir. Bilindiği üzere suçun tüm unsurlarının mevcut olduğu bir fiilin işlenmesi halinde ceza sorumluluğu söz konusu olur. Azerbaycan Ceza Hukuku sadece tamamlanmış suçlarda değil, teşebbüs aşamasında kalmış suçlarda suç tipinin mevcut olduğunu kabul edilmektedir. Çünkü hazırlık hareketleri ve teşebbüs aşamasında kalmış suç, suç tipinin unsurlarını doğurmakta ve bu suçun tavsifinde dikkate alınmaktadır.

---

³⁸⁹Semenderov, a.g.e. 339.

³⁹⁰ Semenderov, a.g.e. 340.

³⁹¹Semenderov, a.g.e. 341.

³⁹²Semenderov, a.g.e. 341.

Hazırlık hareketleri ve teşebbüs aşamasında kalmış suça hukuki bir değer biçileceği zaman, Ceza Kanununun Özel Hükümler bölümünün ilgili maddesi ile Ceza Kanununun 28 ve 29.maddeleri dikkate alınır. Diğer bir ifadeyle, Ceza Kanununun 28 ve 29 maddeleri tamamlanmamış suçlara göre ceza sorumluluğunun hukuki dayanağı mahiyetindedir. Dolayısıyla, hazırlık hareketlerine göre cezanın belirlenmesi zamanı Kanununun Özel Hükümler bölümünün ilgili maddesiyle birlikte ayrıca Kanununun 28.maddesinin birinci fıkrasına,³⁹³teşebbüs aşamasında kalmış suçlara göre ise Özel Hükümler bölümünün ilgili maddesi ile birlikte Kanununun 29. maddesine isnat edilir.³⁹⁴

Hazırlık hareketlerine ve teşebbüs aşamasında kalmış suçlara göre cezanın belirlenmesi zamanı Ceza Kanununun Özel Hükümler bölümünün ilgili maddesinde öngörülen yaptırım türünün sınırları dikkate alınır. Mahkeme cezayı belirlerken cezanın belirlenmesinin genel özelliklerine ve ayrıca hazırlık hareketlerine ve teşebbüs aşamasında kalmış suçlara göre cezanın belirlenmesi hakkında Ceza Kanununun “*tamamlanmamış suçlara göre cezanın belirlenmesi*” başlıklı 63.maddesini dikkate alır.³⁹⁵ Diğer bir ifadeyle, Ceza Kanununun 63. maddesi hazırlık hareketlerine ve teşebbüs aşamasında kalmış suçlara göre belirlenecek cezanın sınırlarını somutlaştırmaktadır. Kanununun 63.maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş birinci fıkrasına göre, “*tamamlanmamış suça göre ceza belirlenirken, suçun tamamlanmamasına sebep olan hususlar dikkate alınır.*” Ceza Kanununun 63.maddenin tarafımızca Türkçeleştirilmiş ikinci fıkrası şöyledir, “*suça hazırlık hareketlerine göre cezanın süresi veya hacmi işbu Kanununun Özel Hükümler Bölümünün ilgili maddesinde tamamlanmış suça göre belirlenmiş daha ağır ceza türünün üst sınırının yarısından fazla olamaz.*” Bu fıkra hazırlık hareketlerine göre belirlenecek cezanın süresi ve hacmi Ceza Kanununun Özel Hükümler bölümünün ilgili

---

³⁹³Ceza Kanununun “*Suç Hazırlık*” başlıklı 28/1 maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş metni şöyledir: “*Suç işlemek için vasıta veya alet arama, elde etme veya hazırlama yahut da suç işlemek için başkalarıyla bağlantıya geçme, anlaşma veya suç işlemek için kasten farklı imkânlar sağlama zamanı, suç, kişinin iradesine bağlı olmaksızın tamamlanamamışsa, bu fiiller suç hazırlık hareketleri olarak değerlendirilir.*”

³⁹⁴ Ceza Kanununun “*Suç Teşebbüs*” başlıklı 29. maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş metni şöyledir: “*doğrudan suçu işlemeye yöneltilmiş kasten gerçekleştirilen fiil (hareket veya hareketsizlik), kişinin iradesi dışında gerçekleşen sebeplerden dolayı tamamlanamamışsa, suça teşebbüs söz konusu olacaktır*”.

³⁹⁵ Tamamlanmamış suçlara göre cezanın belirlenmesi hakkındaki düzenleme eski Kanunda mevcut değildi. Bu yeni Ceza Kanunu ile birlikte gelen yeniliklerden birdir. (Semenderov, a.g.e. 342.)

maddesinde tamamlanmış suçlara göre belirlenmiş daha ağır ceza türünün üst sınırının yarısından fazla olamayacağı belirtilmiştir.³⁹⁶

Kanunun 63.maddesinin üçüncü fıkrasında teşebbüs aşamasında kalmış suça göre cezanın üst sınırı belirlenmiştir. Fıkroda bu husus şöyle ifade edilmektedir: “*teşebbüs aşamasında kalmış suça göre cezanın süresi veya hacmi işbu Kanunun Özel Hükümler bölümünün ilgili maddesinde tamamlanmış suça göre belirlenmiş daha ağır ceza türünün üst sınırının dörtte üçünde fazla olamaz.*” Görüldüğü üzere kanunun şerh olunan bu fıkrasında teşebbüs aşamasında kalmış suçlara göre ceza, hazırlık hareketlerine göre öngörülen cezadan nispeten daha ağırdır.³⁹⁷

Kanun 63.maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş dördüncü fıkrası şöyledir, “*hazırlık hareketlerine veya teşebbüs aşamasında kalan suçlara göre müebbet hapis cezası türünde ceza tayin edilmez.*” Bu fıkroya göre, hazırlık hareketlerine ve teşebbüs aşamasında kalmış suçlara göre Ceza Kanununun Özel Hükümler bölümünün ilgili maddesinde tamamlanmış suçlara göre müebbet hapis cezası türünde ceza öngörülmüşse, Kanunun 63.maddesinin dördüncü fıkrasına esasen müebbet hapis cezası ile birlikte, alternatif ceza olarak süreli hapis cezası Ceza Kanununun 63/2 ve 63/3 maddelerinde belirlenmiş kurallar çerçevesinde uygulanabilir.³⁹⁸

Hazırlık hareketlerine ve teşebbüs aşamasında kalmış suçlara göre cezanın belirlenmesi zamanı suçun tamamlanmamasına sebep olan hususlarda dikkate alınmalıdır. Bu hususların dikkate alınması, failin suçu gönüllü olarak tamamlamaktan vazgeçmesi ile kendi iradesi dışında gerçekleşen sebeplerden dolayı tamamlayamaması arasında ayırım yapma imkânı vermektedir. Ayrıca, Kanunun 63.maddesinin hazırlık hareketlerine ve teşebbüs aşamasında kalmış suçlara göre cezanın belirlenmesi hakkındaki hükmü, yalnızca cezanın üst sınırına aittir. Diğer bir ifadeyle mahkeme somut olayı, failin kişiliğini, hazırlık hareketlerini ve teşebbüs aşamasında kalmış fiilin içeriğini ve tehlikelilik derecesini, fiilin tamamlanamamasının nedenlerini, teşebbüs aşamasında kalmış fiilin vurduğu zararı dikkate alarak, hazırlık hareketlerine göre Kanununun Özel Hükümler bölümünün ilgili

---

³⁹⁶ Semenderov ve diğerleri, a.g.e., 189.

³⁹⁷ Veliyev, a.g.e., 184.

³⁹⁸ Semenderov, a.g.e. 342.

maddesinde tamamlanmış suça göre belirlenen ağır cezanın alt sınırında veya alt sınıra yakın bir sınırdaki, teşebbüs aşamasında kalmış suça göre ise, tamamlanmış suça göre belirlenen ağır cezanın orta sınırına yakın, hatta daha da hafif bir ceza belirleyebilir.³⁹⁹

3.7.5. Gönüllü Vazgeçme

Ceza hukukunda “teşvik edici” bir norm olarak bilinen gönüllü vazgeçme, failin kendi iradesiyle suçu tamamlamaktan vazgeçmesidir. Gönüllü vazgeçme Azerbaycan Ceza Kanununun “suçu işlemekten gönüllü vazgeçme” başlıklı 30.maddesinde düzenlenmiştir. Ceza Kanununun tarafımızca Türkçeleştirilmiş 30.maddesinin birinci fıkrası şöyledir, “**Suçtu tamamlama imkânına sahip olduğunu idrak eden kişi tarafından hazırlık hareketlerini veya doğrudan suç işlemeye yönelik fiilini (hareket veya hareketsizliğin) durdurması, gönüllü vazgeçme olarak kabul edilir**”. Görüldüğü üzere gönüllü vazgeçme yalnızca tamamlanmamış suçlarda söz konusu olabilir.⁴⁰⁰ Doktrinde, hazırlık hareketleri aşamasında gönüllü vazgeçmenin var olabileceği savunulmaktadır. Hazırlık hareketlerinde gönüllü vazgeçme hem faal hareketle (örneğin, suçun işlemek için elde edilen alet ve vasıtaların yok edilmesi veya alınan eşyanın sahibine geri verilmesi) hem de pasif hareket biçiminde gerçekleşebilir. Teşebbüs aşamasında da gönüllü vazgeçme mümkün olmaktadır.

Gönül vazgeçmenin oluşabilmesi için iki unsurun bir arada gerçekleşmesi gerekir. Bunlar: *gönüllü vazgeçme ve kesin (daimi) gönüllü vazgeçme* halidir. Bunu Kanununun 30. maddesinin birinci fıkrası ve 30.maddenin ikinci fıkrasının metninden görebilmekteyiz. Kanununun 30.maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş ikinci fıkrasına göre, “**Suçtu tamamlamaktan kesin bir şekilde vazgeçen kişi cezai sorumluluktan muaf tutulur**”. Burada ki *kesin vazgeçme* ifadesinden kasıt, kişinin başlamış olduğu suçu tamamlamaktan tamamıyla ve daimi olarak vazgeçmesidir. Ayrıca bu fıkrafta failin suçu işlemekten kesin olarak vazgeçmesi durumunda ceza sorumluluğunun söz konusu olamayacağı belirtilmiştir.⁴⁰¹

---

³⁹⁹ Semenderov, a.g.e. 343.

⁴⁰⁰ Semenderov, a.g.e. 343-344.

⁴⁰¹ Semenderov, a.g.e. 345.

Ceza Kanununun 30.maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş üçüncü fıkrası şöyledir,“*Suçu tamamlamaktan gönüllü olarak vazgeçen kişi yalnızca o ana kadar yapılan hareketlerin ayrıca bir suç oluşturması halinde sadece o ana kadar gerçekleştirilen ve suç oluşturan hareketlerden sorumlu tutulur.*” Bu fıkra da gönüllü vazgeçme anına kadar icra edilen hareketlerin bağımsız bir suç oluşturması halinde, failin sadece bu hareketlerden dolayı sorumlu tutulacağı düzenlenmiştir.⁴⁰²Yukarıda da belirttiğimiz gibi vazgeçmenin gönüllü olması, diğer bir ifadeyle kişinin kendi iradesiyle suçu tamamlamaktan vazgeçmesi gerekmektedir. Dolayısıyla, gönüllü vazgeçmenin söz konusu olabilmesi için kişinin herhangi bir engel olmaksızın, pişmanlık duyarak suçu tamamlamaktan vazgeçmesi gerekir.⁴⁰³

İştirak halinde işlenmiş suçlarda gönüllü vazgeçme Kanununun 30. maddesinin dördüncü ve beşinci fıkrasında düzenlenmiştir. Kanunun 30.maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş dördüncü fıkrasına göre iştirak halinde işlenmiş suçlarda gönüllü vazgeçme şöyledir,“*suçun teşkilatçısı (suçu organize eden) ve suça tahrik eden ilgili devlet kurumlarına zamanında bilgi vermek suretiyle veya diğer tedbirleri icra etmek suretiyle, icracı tarafından suçun tamamlanmasını önlemeleri halinde, ceza sorumluluğuna celp edilmeyeceklerdir. Yardım eden ise, doğrudan failin icrasına yönelik icra hareketleri başlanıncaya kadar icracıya önceden vaat ettiği yardımdan vazgeçmesi veya gösterdiği yardımın neticelerini ortadan kaldırması durumunda, ceza sorumluluğuna celp edilemeyecektir.*”Bu fıkra ya göre, suçun teşkilatçısı, tahrikçisi ve yardım edenin, hareketlerinin sağladığı katkıyla suçun işlenmesi için reel koşullar oluşmuşsa ve suçun tamamlanabilmesi için gerekli olan bu koşullar suç tamamlanmadan bu kişiler tarafından ortadan kaldırılmışsa ve suçu icra eden kişi bu koşullardan istifade edemiyorsa, bu hareketler gönüllü vazgeçme olarak değerlendirilir.⁴⁰⁴

Kanunun 30.maddesinin beşinci fıkrasında dördüncü fıkra ya isnat edilerek teşkilatçı ve tahrikçinin, icracı tarafından suçu gerçekleştirmeye yönelen hareketlerini önleyememe durumuna vurgu yapılmıştır. Bu fikranın tarafımızca Türkçeleştirilmiş metni şöyledir,

---

⁴⁰²Semenderov, a.g.e. 345.

⁴⁰³ Özgenç, a.g.e. 510.

⁴⁰⁴ Semenderov, a.g.e. 346.

*“teşkilatçı veya tahrikçinin işbu Kanunun 30/4 fıkrası ile öngörülen hareketleriyle, icracı tarafından suçun işlenmesini önleyememeleri halinde, mahkeme cezanın belirlenmesi zamanı bu kişilerin hareketlerini cezayı hafifleten bir hal olarak kabul etmektedir”.*Bu fıkra göre, teşkilatçı ve tahrikçinin suçun tamamlanamaması için elverişli olan koşulları ortadan kaldırmalarına rağmen, icracı tarafından suçun tamamlanması halinde, gönüllü vazgeçme şartları oluşmayacaktır. Ancak, bu durumda bu kişilerin gönüllü vazgeçmeye yönelik olan hareketleri cezayı hafifleten bir hal olarak dikkate alınacaktır.⁴⁰⁵Ayrıca, dördüncü fıkarda, yardım edenin icracıya vaat ettiği yardımdan vazgeçmesi veya yaptığı yardımın neticelerini ortadan kaldırması halinde bu faaliyetlerin gönüllü vazgeçme olarak değerlendirileceği ve yardım edenin ceza sorumluluğundan muaf tutulacağı belirtilmiştir. Ancak, bu durumda gönüllü vazgeçmenin söz konusu olabilmesi için, yardım edenin icracıya fiilin icra hareketleri başlamadan önce yardım etmeyeceğini kesin bir şekilde bildirmesi gerekir. Bunlara ek olarak, yardım eden alet veya vasıta vermek suretiyle icracıya yardım etmiş, ancak daha sonra bu yardımdan vazgeçme kararı almışsa, bu durumda gönüllü vazgeçmenin söz konusu olabilmesi için sadece vazgeçme yeterli değil ayrıca verdiği alet ve vasıtaları da geri alması gerekir. Ancak, icracının bu yardımdan mahrum bırakılmasına rağmen suçu tamamlaması halinde, bu durum, yardım edenin gönüllü vazgeçmeye göre ceza sorumluluğundan muaf tutulmasına mani olmaz.⁴⁰⁶

3.8. Azerbaycan Ceza Hukukunda İştirak

Suç ya da suçlar kural olarak bir kişi tarafından işlenebileceği gibi, birden fazla kişinin iştirakiyle de işlenebilir.⁴⁰⁷ Bu durumda iştirak halinde işlenen suç ya da suçlar söz konusu olacaktır. İştirak iki veya daha fazla kişinin belirli bir suçun işlenmesindeki ortak faaliyetidir. Suçun iştirak halinde işlenmesi zamanı suçun sosyal tehlikeliliği artmaktadır.

---

⁴⁰⁵Semenderov, a.g.e. 348.

⁴⁰⁶ Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 82.

⁴⁰⁷ Özgenç, a.g.e. 52.

Diğer bir ifadeyle, iştirak halinde işlenen suçlar tek başına işlenen suçlara göre daha tehlikelidir.⁴⁰⁸

Yeni Ceza Kanununun 31. maddesinde iştirakin genel bir tanımı yapıldıktan sonra, Kanununun 32, 33, ve 64 maddelerinde iştirakin özellikleri ve iştirak halinde işlenen suçlara göre ceza sorumluluğu düzenlenmiştir. Kanununun 31. maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş iştiraki tanımlayan birinci fıkrası şöyledir, “**iki veya daha çok kişinin kasten suç işlemek için kasten birlikte iştiraki, iştirak olarak kabul edilir.**” Bu fıkra iştirakin oluşması için üç unsurun varlığını aramaktadır. Bunlar, suçun işlenmesinde iki veya daha çok kişinin iştiraki, suça iştirak edenlerin birlikte faaliyeti ve kasten işlenen suça kasten birlikte faaliyet gösterilmesinden ibarettir.⁴⁰⁹

Azerbaycan Ceza Kanununa göre iştirak en az iki veya daha çok kişinin faaliyetiyle oluşur. Ayrıca, Kanuna göre iştirak halinde işlenen suçlara göre suçun faili olabilmek suça iştirak eden kişinin kanunla belirlenen yaş sınırına ulaşması ve aynı zamanda kusur yeteneğine sahip olması gerekir. Dolayısıyla iştirak halinde işlenen suçlara göre, suçun faili olabilmek için kusur yeteneği ve kanunla belirlenen yaş sınırına ulaşmış en az iki kişinin iştiraki aranmaktadır.⁴¹⁰ Suça iştirakin diğer objektif özelliği iki veya daha çok kişinin suçun işlenmesinde olan birlikte faaliyetidir. Birlikte faaliyetten kasıt, suç iştirak edenlerin her birinin hareketinin diğerin hareketi için şart olması ve birbirlerini tamamlaması, fiilin ya da sosyal tehlikeli neticenin suça iştirak edenlerin hepsi için genel olması ve ayrıca suça iştirak eden her birinin fiili ile sosyal tehlikeli netice arasında nedensellik bağının olmasıdır. Birlikte faaliyet zamanı suça iştirak edenlerin faaliyeti birleşmekte, her fail somut fiili işlemek için kendi üzerine düşeni icra ederek suçun gerçekleşmesine az ya da çok derece yardım etmiş olmaktadır. İştirak halinde işlenen suçlarda, netice, suça iştirake edenlerin birlikte faaliyetten doğmaktadır. Bundan dolayı, suça iştirak eden tüm kişilerin sorumluluğu gerçekleşen neticeye göre belirlenir.⁴¹¹

---

⁴⁰⁸ Aliyev, N.K. (2010). “Cinayet Mecellesinin Umumi Hissesinin Müddeaları Esasında İştirakçılığı Tavsifi Meseleleri”. *Bakü Devlet Üniversitesi Haberleri, Sosyal ve Siyasi İlimler Dergisi*, 1, 25.

⁴⁰⁹ Aliyev, a.g.m., 24.

⁴¹⁰ Aliyev, a.g.m., 26.

⁴¹¹ Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 83.

İştirak halinde işlenen suçlar kasten işlenmektedir.⁴¹² Kanun 31. maddesinin metninde “*kast*, “*suç*”ve“*birlikte*” unsuru ile birlikte yer almıştır. Bu iştirakin yalnızca kasten işlenen suçlarda mümkün olduğunu göstermektedir.⁴¹³ Dolayısıyla, madde metninde gösterilen “*kasten birlikte iştirak etme*” iştirakin sübjektif unsurudur.⁴¹⁴

Suçta iştirak için birlikte faaliyet hakkında anlaşma, şifahi ya da yazılı şekilde olabilir. Bazı durumlarda susmak bile iştiraki kabul ettiği anlamına gelebilmektedir. Örneğin, kişi, kasten öldürme suçu için hazırlık hareketlerinin yapıldığını bilmesine rağmen, suçun gerçekleşmesine yardım amacıyla hiçbir şey söylemeden silahı faile veriyorsa, fail de kendince bunu suçun işlenmesine yardım olarak değerlendiriyorsa, bu durumda iştirak oluşur.⁴¹⁵

Suçta iştirak edenlerin faaliyetinin birlikteliği bu kişilerin kusurunun bireysel olduğunu inkâr etmemektedir. Bu durumda netice genel olmaktadır. Genel olan bu netice ise, suçta iştirak eden her failin iştirakinin farklı içerik ve derecedeki fallığı ile maddileşmektedir. Bundan dolayı suçta iştirak eden kişilerin her birinin neticenin gerçekleşmesine yönelik olan rolü ve kastının içeriği dikkate alınarak her failin kusuru ayrıca belirlenmektedir.⁴¹⁶ Ayrıca, iştirak sosyal tehlikeli netice gerçekleşinceye kadar mümkündür. Diğer bir ifadeyle, hazırlık hareketleri ve icra hareketlerinde iştirak olabilir.⁴¹⁷

3.8.1. İştirak Türleri

Yürürlükte olan Ceza Kanununun “*iştirak türleri*” başlıklı 32.maddesinin birinci fıkrasında iştirak türleri belirlenmiştir. Ceza Kanununun m.32/2 fıkrasının tarafımızca Türkçeleştirilmiş metni şöyledir, “*suçu icra eden ile birlikte, suçu organize eden, tahrikçi ve yardım eden suçta iştirak edenler olarak sayılmaktadır.*” Bu fıkraya göre suçta iştirakin

---

⁴¹² Aliyev, N.K. (2008). “Cinayetde İştirakcılığın Bezi Subyektiv Alametleri Haggında”. *Bakü Devlet Üniversitesi Haberleri, Sosyal ve Siyasi Bilimler Dergisi*, 4, 120.

⁴¹³ Semenderov ve diğerleri, a.g.e., 84.

⁴¹⁴ Aliyev, a.g.e. 118.

⁴¹⁵ Semenderov, a.g.e. 350.

⁴¹⁶ Semenderov, a.g.e., 357.

⁴¹⁷ Aliyev, a.g.m., 123.

dört türü vardır. Bunlar: *suçu icra eden, suçu organize edenler, tahrikçiler ve suça yardım edenlerden* ibarettir.⁴¹⁸

3.8.1.1.Suçu icra eden

Ceza Kanununun 32.maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş ikinci fıkrasında suçun icra edeninin tanımı yapılmıştır. Buna göre suçun icra eden, *“suçu doğrudan işlemiş veya diğer kişilerle birlikte bu suçun işlenmesine doğrudan iştirak etmiş kişi (birlikte icra), aynı zamanda işbu Kanununun ile öngörülmüş hallerde, ceza sorumluluğu söz konusu olmayan kişilerden(kusur yeteneği olmayan kişiler) istifade etmek suretiyle suçun işlemiş kişi suçun icra edendir.”* Kanununun bu fıkrasından da anlaşılacağı üzere, suçun icra eden kişi suçun doğrudan işleyen faildir.⁴¹⁹ Dolayısıyla, suçun icra eden, suçun doğrudan işleyen ya da diğer kişilerle birlikte suçun işlenmesine doğrudan iştirak eden, ya da kusur yeteneği olmayan kişileri kullanmak suretiyle suçun icra eden kişidir.⁴²⁰

Uygulamada icra faaliyeti, suçun objektif unsurunun kısmen veya tam icra edilmesi ya da objektif unsurun doğrudan icra edilmesine yardım edilmesi olarak ifade edilir. Ayrıca, suçun objektif unsurunun iki veya daha çok kişi tarafından işlenmesi halinde ceza sorumluluğu birlikte icraya göre doğacaktır. Ceza Kanununun 33.maddesinin ikinci fıkrasına göre, suçun icra edenlerin ceza sorumluluğu 32. maddeye isnat edilmeden, doğrudan Özel Hükümler bölümünün ilgili bölümüne göre değerlendirilir.⁴²¹ Dolayısıyla, suçun icra eden ya da edenler, Kanununun Özel Hükümler Bölümünün ilgili maddesinde gösterilen fiili tam ya da kısmen icra eden kişilerdir.

3.8.1.2.Suçun organize edenler (teşkilatçılar)

Azerbaycan Cumhuriyetinin 1922 ve 1927 tarihli Ceza Kanunlarında bir iştirak türü olarak bu kavrama yer verilmemişti. Bundan dolayı, bu kanunların yürürlükte olduğu

---

⁴¹⁸Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 84.

⁴¹⁹Semenderov, a.g.e. 366.

⁴²⁰ Aliyev, a.g.m., 120.

⁴²¹ Semenderov, a.g.e. 368.

dönemlerde suçu organizeye yönelik hareketler, icracılık faaliyeti olarak değerlendirilmişti. Suçu organize edenler ilk kez 1958 yılında kabul edilen “SSCB İttifakı ve Müttefik Cumhuriyetlerin Ceza Yasalarının Esasları”nda bağımsız bir iştirak türü olarak düzenlenmişti.

Yeni Azerbaycan Ceza Kanununun 32.maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş üçüncü fıkrasının göre suçu organize şöyle ifade edilmişti:“**suçun işlenmesini organize etmiş veya müteşekkil grup ve cinayetkar⁴²² birlik (cinayetkar teşkilat) kurmuş veya bu gruplara liderlik (rehberlik) etmiş kişi, suçu organize eden kişi olarak kabul edilmektedir.**” Bu fıkra da suça organizeye yönelik hareketler: a) suçun işlenmesinin organize edilmesi; b) suçu işlenmesine öncülük edilmesi(teşkilatçı); c) müteşekkil cinayetkar grup kurma; d) cinayetkar birlik kurma olarak ifade edilmiştir. Dolayısıyla, bir kimseyi suçu organize eden olarak kabul edebilmemiz için bu fıkradan gösterilen hareketlerden birinin gerçekleşmesi aranmaktadır.⁴²³

Suçun organize etme:(teşkilatçı) fiilin işlenebilmesi için, suça iştirak edecek kişilerin bulunması, bu kişilere gerekli talimatların verilmesi, kast objesinin belirlenmesi, suçun nasıl işleneceği yönündeki planın hazırlanması, suça iştirak edenler arasındaki rollerin belirlenmesi vs. bu gibi hareketler suçu organize etmeye ait edilmektedir.⁴²⁴**Suçun işlenmesine öncülük etme:** doğrudan suçun işlenmesi aşamasında suça iştirak edenlerin faaliyetlerine rehberlik etme, suçun işlenmesine öncülük etme, suçun işlenmesi aşamasında ortaya çıkan sorunların çözümüne yönelik talimatlar verme ve bu gibi diğer hareketlerle ifade olunmaktadır. Ancak suçun işlenmesine öncülük etme, suçu organize eden kişinin (teşkilatçı), suçun işlenme aşamasına her zaman doğrudan katılması olarak anlaşılmalıdır. Teşkilatçı, suçun işlenmesindeki rehberlik fonksiyonunu başka farklı yerlerden de yürütebilir. Örneğin, teşkilatçı, suça iştirak eden diğer kişilerle veya teflon vasıtasıyla suçun işlenmesine öncülük edebilir.⁴²⁵

---

⁴²²“Cinayetkar” kelimesinin Türk hukuk terminolojisindeki karşılığı “suçu meslek edinme”, farklı kullanım alanlarına göre “suçu meslek edinen kişi” olarak da ifade edilir.

⁴²³Semenderov, a.g.e. 368-369.

⁴²⁴Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 86.

⁴²⁵Semenderov, a.g.e. 369.

Suçun işlenmesini organize etme bazen suçun işlenmesi aşamasında ya da suçun işlenmesine yardım etme şeklinde de ifade olunabilir. Bu gibi durumlarda suçun işlenmesine öncülük etme fonksiyonu uygulanırken, teşkilatçının faaliyeti suçu icra edenin faaliyetiyle kavuşabilmektedir. Ancak bu konuda farklı görüşler mevcuttur. Bu görüşlerden birine göre, teşkilatçının faaliyeti icracılık faaliyetiyle tamamıyla yutulur ve erimekte ve kişi sadece suçu icra eden olarak sorumluluk taşımaktadır. Ancak, bu görüşün aksini savunanlara göre, teşkilatçı suça iştirak edenler içerisinde en tehlikeli figürdür. Bundan dolayı, teşkilatçılık faaliyetinin içeriği ve genişliği icracılık faaliyetiyle çevrelenemez.⁴²⁶

Müteşekkil cinayetkar grup kurma (suçu meslek edinmiş müteşekkil grup) bir ya da daha fazla suç işlemek için önceden anlaşmış iki veya daha çok kişiden ibaret sabit bir gurubun teşkil edilmesidir. **Cinayetkar birlik kurma** (suçu meslek edinmiş birlik) ise, ağır ve özel ağır suçları işlemek için müteşekkil gurubun teşkil edilmesine ya da müteşekkil gurupları temsil eden üyelerden ibaret suçu meslek edinmiş (*cinayetkar*) gurubun sabit birliğini teşkil edilmesine yönelik bir faaliyettir.⁴²⁷

3.8.1.3. Suçun tahrikçileri⁴²⁸ (Dolaylı fail)

Azerbaycan Ceza Kanununun 32.maddesinin dördüncü fıkrasında suça tahrikin tanımı yapılmıştır. Bu fıkranın tarafımızca Türkçeleştirilmiş metni şöyledir: **“ikna etme veya kandırma, anlaşma, tehdit veya diğer usullerle bir kimseyi suç işlemeye sevk eden kişi tahrikçi olarak kabul edilir.”** Bu fıkraya göre suça tahrik etme, kişide suç işleme kararı doğuran faaliyettir. Tahrikçilik, ikna etme veya kandırma, anlaşma veya tehdit etme veya başka diğer usulleri kullanmak suretiyle kişide suçu işleme kararlılığı doğuran faaliyettir.

⁴²⁶ Semenderov, a.g.e. 70.

⁴²⁷ Semenderov, a.g.e. 369.

⁴²⁸“**Suçun tahrikçisi**” 5237 Sayılı Türk Ceza Kanununun 37.maddesinin ikinci fıkrasında ifade edilen **“dolaylı faillik**”le benzerlik teşkil etmektedir. Her iki kavramda da, suç teşkil eden haksızlık bazen bir diğer kişinin vasıta kullanılması suretiyle gerçekleştirilir. Bu kavramlar arasındaki bir diğer benzerlik ise, her ikisinde de arka plandaki şahsın fiil üzerinde hâkimiyet kurabilmesini sağlayan husus, fiili icra eden üzerinde cebir veya tehdit tatbik etmektir.

Tahrikçi (tahrik eden kişi) kendi faaliyeti ile diğer kişide suç işleme kararlılığı doğuran kişidir.⁴²⁹

Bir iştirak hali olan tahrikçilik zamanı kişiyi suç işlemeye sevk eden somut hareketlerin varlığı aranmaktadır. Yürürlükte olan Ceza Kanuna göre tahrikçiliğin oluşması için aşağıdaki koşulların gerçekleşmesi aranmaktadır: a) kişide suç işleme kararlılığı doğurmaya yönelik hareketlerin yapılması; b) bu hareketler neticesinde suç işleme kararlılığının oluşması; c) tahrik olunan kişinin suç işleme kararlılığını tam veya kısmen gerçekleştirmesi (en azından hazırlık hareketlerini gerçekleştirmesi aranmaktadır).⁴³⁰

Tahrikçilik faaliyeti şifahi veya yazılı biçimde, mektup ve saire hareketlerle gerçekleştirilebilir. Tahrikçilik hareketleri yalnızca doğrudan kastla gerçekleştirilebilir. Ayrıca tahrikçilik kendinde var olan objektif ve subjektif özelliklerden dolayı teşkilatçılık ve icracılıktan ayrılmaktadır. Çünkü tahrikçi diğer iki iştirak statüsünden farklı olarak suçun işlenmesine doğrudan iştirak etmiyor. Ayrıca, tahrikçilik hareketleri icra hareketleri başlayan kadar mümkün olmaktadır.⁴³¹

3.8.1.4. Yardım etme

Azerbaycan Cumhuriyetinin 1922 tarihli Ceza Kanun 16 maddesinde, suçun işlenmesine tavsiyeleriyle, görüşleriyle ve ortaya çıkan zorlukları ortadan kaldırmak suretiyle ya da faili veya suçun izini gizleterek yardım eden kişi, suçu yardım eden olarak kabul edilmişti. Bu madde genel özellikleri itibarıyla 1927 tarihli ikinci Ceza Kanununun 18. maddesinde mahiyeti itibarıyla olduğu gibi kalmıştır. Görüldüğü üzere eski ceza kanunlarında bir iştirak statüsü olan yardım etmenin alanı suni surette şişirilerek genişletilmiştir. Yine bu kanunlara esasen önceden herhangi bir vaat olmadan faili veya suçun izlerini gizleme bir yardım etme olarak görülüyordu.⁴³²

---

⁴²⁹ Semenderov, a.g.e. 371-372.

⁴³⁰ Aliyev, a.g.m., 21.

⁴³¹ Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 87.

⁴³² Semenderov, a.g.e. 373.

Yürürlükte olan yeni Ceza Kanun 32.maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş beşinci fıkrasında yardım etme şöyle tanımlanmıştır: **“suçun işlenmesine tavsiyeleri, görüşleri ve bilgileriyle ya da suçun işlenmesi için alet ve vasıta veren veya zorlukları ortadan kaldırarak yardım eden kişi ve ayrıca suçu işlemiş kişiyi, suç aletlerini ve vasıtalarını, suç izlerini ya da suç yoluyla elde edilmiş para vasıtalarını veya diğer malvarlığını gizlemeyi, bu para vasıtalarını veya diğer malvarlığını elde etmeyi, bunlara sahiplik veya bunlardan istifade etmeyi ya da bu konu hakkında önceden serencam vermeyi vaat etmiş kişi yardım eden olarak kabul edilmektedir.”** Görüldüğü üzere, kanun yardım etme bakımından olabilecek tüm unsurların somut listesini vermiştir. Dolayısıyla, yardım etme aşağıda sayılı olan unsurların varlığı ile söz konusu olabilir. Bunlara, tavsiye verme, yönlendirme, alet ve vasıta temin etme, zorlukları ortadan kaldırma, suçu işleyen kişiyi, suçun alet ve vasıtalarını, suçun izlerini, suç yoluyla elde edilmiş para vasıtalarını ve diğer malvarlığını gizletme vs. dâhildir. Ayrıca, doktrinde yardım etme kendi içinde ikiye ayrılmaktadır. *Fiziki (maddi) ve entelektüel (manevi) yardım.*⁴³³ *Fiziki (maddi) yardım,* suçun işlenmesine yapılan fiziki ya da maddi yardımdır. Bu yardım, suçun işlenmesi için alet ve vasıtaları temin etme, zorlukları ortadan kaldırma, suçun işlenmesini kolaylaştırabilecek daha elverişli koşulları temin etme hareketlerinden ibarettir.⁴³⁴ *Entelektüel (manevi) yardım* suçun işlenmesi ile ilgili tavsiyeler, görüşler, yönlendirmeler, faili, suçun alet ve vasıtalarını, suçun izlerini, suç yoluyla elde edilmiş para vasıtalarını veya diğer şeyleri gizletmeyi vs. diğer hareketleri kapsamaktadır.⁴³⁵

Kasten işlenen tüm suçlarda yardım etme mümkündür. Yardım etme suç tamamlanıncaya kadar veya suçun icra hareketlerine başlayıncaya kadar mümkün olabilir. Ayrıca, yardım etme somut belirli bir suçla ilişkili olmalıdır. Yardım etme yalnızca suçun faili olabilen kişilerin iştiraki ile işlenen fiillerde mümkündür. Dolayısıyla kusur yeteneğine sahip olmayan veya kanunla belirlenmiş yaş sınırına ulaşmayan kişilerin sosyal tehlikeli fiillere yardım etmesi yardım etme olarak değerlendirilemez.⁴³⁶

---

⁴³³Aliyev, a.g.m. 21.

⁴³⁴Aliyev, a.g.m., 125.

⁴³⁵Semenderov, a.g.e. 374-375.

⁴³⁶Semenderov, a.g.e. 376.

3.8.1.5. İştirak halinde işlenmiş suçlara göre ceza sorumluluğu ve cezanın belirlenmesi

İştirak halinde işlenmiş suçlara göre ceza sorumluluğu ilk kez yürürlükte olan Ceza Kanununda düzenlenmiştir. İştirak halinde işlenmiş suçlara göre cezanın belirlenmesi zamanı Ceza Kanununun 33, 58 ve 64 maddelerinin hükümleri dikkate alınır.⁴³⁷ Ceza Kanununun **“suça iştirak edenlerin ceza sorumluluğu”** başlıklı 33. maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş birinci fıkrasında iştirak halinde işlenen suçlara göre cezanın belirlenmesi zamanı dikkat edilmesi gereken ilkeler tespit edilmiştir. Kanunun bu fıkrasının metni şöyledir: **“suça iştirak edenlerin sorumluluğu, her failin suçun işlenmesindeki somut iştirakinin özellikleri ve derecesi ile ilişkili olarak belirlenir.”**⁴³⁸ Dolayısıyla iştirak halinde işlenmiş suçlara göre ceza sorumluluğunun belirlenmesi zamanı aşağıdaki hususlar dikkate alınmaktadır:

- İştirak halinde işlenen suçlara göre cezanın belirlenmesi zamanı, tıpkı tek bir kişi tarafından işlenen suçlarda olduğu gibi ayı usullerle eşit ceza sorumluluğu doğar;
- Suça iştirak eden her fail müstakil ceza sorumluluğu taşır;
- Suça iştirak edenlerin cezası bireyselleştirilir;

İştirak halinde işlenen suçlarda, suça iştirak eden kişilerinin her birinin fiilinde ceza sorumluluğu aynı esaslarla mevcut olur. Diğer bir ifadeyle, suça iştirak edenlerin ceza sorumluluğunun özellikleriyle, iştirak halinde işlenmeyen suça göre ceza sorumluluğunun özellikleri arasında prensip olarak bir fark yoktur.⁴³⁹

Ceza Kanununun 33.maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş ikinci fıkrası şöyledir: **“suçun birlikte icracıları, birlikte işledikleri suça göre, işbu Kanunun 32.maddesine isnat edilmeden, doğrudan işbu Kanunun Özel Hükümler bölümünde öngörölmüş ilgili maddeye uygun olarak ceza sorumluluğuna celp edilirler.”** Bu fıkraya göre, suçu icra eden ve birlikte icracıların fiili doğrudan Kanunun Özel Hükümler

---

⁴³⁷Semenderov, a.g.e. 377.

⁴³⁸Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 88.

⁴³⁹Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 91.

bölümünün ilgi maddesine göre değerlendirilir. Dolayısıyla, suça icra edenlerin fiilinin değerlendirilmesi zamanı Kanunun 32 maddesine isnat edilmiyor.⁴⁴⁰

İştirak halinde işlenen suçlarda, tahrikçi ve yardım edenin fiilinin tavsifinin nasıl yapılacağı Kanunun 33.maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş üçüncü fıkrasında düzenlenmiştir. Buna göre, **“suçun teşkilatçısı, tahrikçisi ve yardım edenin aynı anda birlikte icracı olarak iştirak ettiği haller istinasa olmakla, işlenen suça göre işbu Kanunun 32. maddesine isnat edilmek suretiyle bu Kanunun Özel Hükümler bölümünde öngörülmüş ilgili maddeye uygun olarak ceza sorumluluğuna alınacaklardır.”** Bu fıkradan da görüldüğü üzere iştirak halinde işlenen suçlarda tahrikçi ve yardım eden kişinin fiilinin tavsifi zamanı hem Kanunun Genel Hükümler bölümünün 33. maddesine hem de Özel Hükümler bölümünün ilgili maddesine isnat edilir.⁴⁴¹ Ayrıca, müteşekkil grup veya cinayetkar grup ifadeleri Kanunun Özel Hükümler bölümünün ilgili maddelerine cezayı ağırlaştıran bir unsur olarak dâhil edilmiştir. Suçun, bu gruplar tarafından işlenmesi halinde bu grupları teşkil eden kişilerin fiili doğrudan Özel Hükümler bölümünün ilgili normuyla, suçun müteşekkil gurup ya da cinayetkar gurup tarafından işlenmesi unsuruna göre tavsif edilecektir.⁴⁴²

Kanunun 33.maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş dördüncü fıkrasında ise özel sujelik durumuna değinilmiştir. Buna göre, **“işbu Kanunun Özel Hükümler bölümünün ilgili maddesine göre suçun özel sujesi olmayan ve bu maddeyle öngörülmüş suçun işlenmesinde iştirak eden kişi, işlenen bu suça göre bu suçun teşkilatçısı, tahrikçisi ve yardım edeni olarak ceza sorumluluğuna celp olunacaktır.”** Özel sujeli suçlarda, suçu icra eden yalnızca özel suje özelliklerine sahip olan kişi olabilir. Bu özelliğe sahip olmayan kişiler suçun icracısı değil, teşkilatçısı, tahrikçisi veya yardım edeni olabilirler. Özel sujelik özelliklerine sahip olmayan kişilerin, özel sujeli suçların objektif unsurunu oluşturan fiilleri icra etmeleri halinde bile, bu kişiler bu suçların icracısı olamazlar.⁴⁴³ Dolayısıyla bu fıkra göre, suçun özel sujesi olmayan ve bu maddeyle öngörülmüş suçun

---

⁴⁴⁰Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 89.

⁴⁴¹Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 385.

⁴⁴² Semenderov, a.g.e. 379.

⁴⁴³Semenderov, a.g.e. 90.

işlenmesine iştirak eden kişi suçun icracısı olamadığı için teşkilatçı, tahrikçi ve yardım eden olarak ceza sorumluluğu söz konusu olacaktır.⁴⁴⁴

Kanunun 33.maddesinin tarafımızca çevrilmiş beşinci fıkrasında ise, teşebbüs aşamasında kalmış suçlarda iştirak problemine vurgu yapılmıştır. Buna göre, **“suçu icra edenin, kendi iradesi dışında gerçekleşen sebeplerden dolayı suçu tamamlayamaması durumunda, diğer suça iştirak edenler hazırlık hareketleri ve teşebbüs aşamasında kalmış suça iştirake göre ceza sorumluluğuna celp edilirler. Kendi iradesi dışında gerçekleşen sebeplerden dolayı diğer kişileri suçun işlenmesine tahrik etmede başarılı olamayan kişi, suça hazırlık hareketlerine göre ceza sorumluluğuna celp edilecektir”**. Bu fıkraya göre, suçu icra eden kişi, kendi iradesi dışında gerçekleşen sebeplerden dolayı suçu tamamlayamamışsa, suça iştirak eden diğer kişiler hazırlık hareketlerine veya teşebbüs aşamasında kalmış suça iştirake göre ceza sorumluluğu altına alınacaklardır. Tahrikçi ise, kendi iradesi dışında gerçekleşen sebeplerden dolayı, diğer kişileri suçun işlenmesi için tahrik edememesi halinde, hazırlık hareketlerine göre ceza sorumluluğuna sevk edilecektir. Tamamlanmamış suçlarda iştirakin bu ilk halinde, hazırlık hareketleri ve teşebbüs aşamasında fiilin tam olarak gerçekleşmesi önlenmektedir.⁴⁴⁵ Buraya kadar gerçekleştirilen hareketler hazırlık hareketleri olarak görülebiliyorsa hem suçu icra eden kişi, hem de diğer kişiler hazırlık hareketlerine göre, eğer yapılan hareketler teşebbüs bakımından yeterliyse teşebbüs aşamasında kalmış suça göre ceza sorumluluğuna alınacaklardır.⁴⁴⁶

İştirak halinde işlenen suçlarda gönüllü vazgeçmede, suçu icra eden kişi, önceden suçu icra etmekten gönüllü olarak vazgeçerse ceza sorumluluğu olmayacak, diğer kişiler bakımından ise gönüllü vazgeçme anına kadar gerçekleştirilen hareketlerin ayrıca bir suç oluşturması halinde o suça göre sorumlu olacaklardır.⁴⁴⁷

Ceza Kanununun **“iştirak halinde işlenmiş suçlara göre cezanın belirlenmesi”** başlıklı 64.maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş birinci ve ikinci fıkralarında iştirak halinde

---

⁴⁴⁴ Semenderov, a.g.e., 382.

⁴⁴⁵ Aliyev, a.g.m., 24.

⁴⁴⁶ Aliyev, a.g.m., 25.

⁴⁴⁷ Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 91-92.

işlenmiş suçlara göre cezanın belirlenmesi zamanı dikkate alınması gereken hususlar düzenlenmiştir. Buna göre, *“iştirak halinde işlenmiş suça göre cezanın belirlenmesi zamanı, suçu iştirak eden kişilerden her birinin suçu işlenmesinde ki iştirak statüsü ve derecesi, suç oluşturan amacın elde edilmesine yönelik bu iştirakin ehemmiyeti, vurulmuş zararın hacmi ve içeriği dikkate alınır”*. (CK m.64/1)

“Cezayı hafifleten veya ağırlaştırıcı hallerin suça iştirak eden kişilerden yalnızca birine ait olması durumunda, cezanın belirlenmesi zamanı bu ağırlaştırıcı veya hafifletirici haller yalnızca bu kişi bakımından dikkate alınır”. (CK m.64/2) Görüldüğü üzere ikinci fıkrada cezanın belirlenmesi zamanı hafifletici veya ağırlaştırıcı hallerin suça iştirak edenlerden sadece birine ait olması durumunda, bu hususun sadece o kişiye şamil edilmek suretiyle dikkate alınacağı belirtilmiştir.⁴⁴⁸

3.9. Suçların Mecmusu (Suçların İçtimaı)

Ceza Kanununun çeşitli maddeleri ile (veya aynı maddenin farklı bölümleriyle) bağımsız suç tipi oluşturan fiillerin gerçekleştirilmesi veya bir hareket veya hareketsizlikle Kanunun iki veya daha çok maddesiyle öngörülen iki ve daha çok suçun işlenmesi suçların mecmusunu doğurur.⁴⁴⁹Eski Ceza Kanununda suçların mecmusu düzenlenmemiştir. Dolayısıyla, *suçlar mecmusu* ilk kez yeni Ceza Kanununun *“Suçların Mecmusu”* başlıklı 17. maddesinde düzenlenmiştir.

Doktrinde suçların mecmusu reel ve ideal mecmu olarak ikiye ayrılmaktadır. Kanunun ikinci fıkrasında ideal mecmu ifadesi açık bir şekilde ifade edilmesine rağmen, reel mecmua sadece kanun birinci fıkrasında işaret edilmiştir. Kanunun 17. maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş birinci fıkrasında suçların mecmusu şöyle tanımlanmıştır: *“işbu Kanunun çeşitli maddeleriyle öngörülen iki veya daha çok suçun işlenmesi durumunda, eğer bu suçları işlemiş kişi, işlediği bu suçlara göre mahkûm olunmamışsa veya kanunla belirlenmiş esaslara göre ceza sorumluluğu kaldırılmışsa veya bu suçlardan hiç birine göre ceza sorumluluğuna sevk etme süresi geçmemişse*

⁴⁴⁸Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 192.

⁴⁴⁹ Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 53.

(zamanaşımı) suçların mecmusu yaranmaktadır".Bu fıkra da doğrudan reel mecmu ifadesi geçmese de somut olarak suçların reel mecmusunun tanımının yapıldığını görmekteyiz. Ayrıca, Kanunun 17.maddesinin ikinci fıkrasına bakıldığı zaman birinci fıkranın suçların reel mecmusuna ifade etmesi hususu adeta somutluk kazanmaktadır. Çünkü ikinci fıkra da suçların ideal mecmusunun tanımının yapıldığını somut bir şekilde görebiliyoruz. Görüldüğü üzere, suçların reel mecmusu iki veya daha çok fiilin işlenmesiyle oluşmaktadır. (CK m.17/1)⁴⁵⁰

Kanunun 17.maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş ikinci fıkrasında ideal mecmu şöyle ifade edilmektedir: ***"tek bir hareketle (hareketsizlikle) işbu Kanunun iki veya daha çok maddesiyle öngörülen iki veya daha çok suçun işlenmesi suçların ideal mecmusunu oluşturmaktadır"***.Görüldüğü üzere, Kanunun 17.maddesinin ikinci fıkrasında da işaret edildiği üzere, suçların ideal mecmusu aynı anda yapılan tek bir hareketle iki veya daha çok suçun işlenmesi ile oluşmaktadır. Örneğin, kişinin hasmını öldürmek amacıyla geceleyin evini yakması. Bu durumda tek bir hareketle hem kasten öldürme hem de malvarlığına zarar verme veya yok etme suçu oluşacaktır.⁴⁵¹ Kanunun aynı maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş üçüncü fıkrasında suçların mecmusunu doğuran her suça göre ayrıca ceza belirleneceği belirtilmiştir. Bu husus şöyle ifade edilmiştir: ***"kişi İşbu Kanunun ilgili maddelerine uygun olarak suçların mecmusunu doğuran her bir suça göre ceza sorumluluğuna celp edilir"***. (CK m.17/3)

Suçların reel ve ideal mecmusu arasındaki ayırım ceza sorumluluğuna sevk etme süresinin belirlenmesi açısından önemlidir. Çünkü ideal mecmua dâhil olan suçlar tek bir hareketle işlendiğinden her iki fiile göre ceza sorumluluğuna sevk etme süresinin hesaplanması aynı anda başlamaktadır. Real mecmua dâhil olan suçlar ise farklı zamanlarda işlendiğinden ceza sorumluluğuna sevk etme süreleri de birbirinden farklı zamanlarda başlamaktadır.⁴⁵²

Ayrıca, reel ve ideal mecmu arasında bir ayırım yapılması ceza sorumluluğunun kaldırılması meselesinin çözümü içinde önemlidir. Örneğin, etkin pişmanlıktan dolayı

---

⁴⁵⁰ Semenderov, a.g.e. 405.

⁴⁵¹ Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 54.

⁴⁵² Semenderov, a.g.e. 406.

failin cezasının kaldırılabilmesi için, Kanun failin daha önce suç işlememesi şartını aramaktadır. Bundan dolayı, reel mecmu söz konusu olduğunda, farklı zamanlarda farklı suçların işlenmesinden dolayı ceza sorumluluğunun kaldırılması reel mecmu bakımından uygulanmaz. Ancak, ideal mecmu durumunda, kişi, ilk kez suç işlemiş olarak sayıldığından etkin pişmanlık hükümleri uygulanabilmektedir. Ayrıca, reel mecmua dâhil olan suçlar, fail tarafından farklı zamanlarda da işlenebilen suçlardır. Bu durumda kişinin suçu işledikten sonra yeniden suç işlemesi bu kişinin kişiliğinin tehlikeliliği konusunda bir fikir doğurmaktadır. Ancak, ideal mecmua dâhil olan suçlar bir hareketle işlendiğinden, failin kişiliği reel mecmuda olduğu kadar tehlikeli değildir.⁴⁵³ Dolayısıyla, suç çokluğunun bir türü olan suçların mecmusunun söz konusu olabilmesi için aşağıdaki hususlar aranmaktadır: mecmua dâhil olan suçların her biri bağımsız bir suç olarak tavsif edilecektir; (CK m.17/3) mecmua dâhil olan suçlara göre ceza sorumluluğuna sevk etme süresinin geçmemesi (zamanaşımı) ve işlenen suçlara göre kişinin muhakeme edilmemesi aranmaktadır.⁴⁵⁴ Sonuç olarak suçların mecmusu iki veya daha çok suçun işlenmesi gerçeğine dayandığından dolayı, diğer suçlara göre daha tehlikeli olmaktadır. Kanun bu hususu dikkate alarak suçlara mecmusuna göre cezanın belirlenebilmesi için “*suçların mecmusuna göre cezanın belirlenmesi*” başlıklı 66.maddesinde özel bir düzenleme yapmıştır.

Kanunun 66. maddesinde ise belirli bir sıranın izlendiğini görmek mümkündür. Bu maddenin tarafımızca Türkçeleştirilmiş birinci fıkrası şöyledir; “*suçların mecmusuna göre mahkeme her bir suça göre ayrı-ayrı ceza belirlerken, az ciddi cezayı daha ciddi ceza ile kapsamak suretiyle veya belirlenmiş cezaları tam veya kısmen toplamak suretiyle kesin cezayı belirler.*”(CK m.66/1) Bu fıkraya göre, mahkeme cezayı belirlerken genel esaslara uymak suretiyle önce mecmua dâhil olan her suça göre ayrı-ayrı ceza belirleyerek kesin cezayı belirler.⁴⁵⁵ Genel olarak suçların mecmusuna göre ceza belirlenmesi zamanı iki husus dikkate alınır.⁴⁵⁶ Bunlar: az ciddi cezanın daha ciddi cezayla çevrelenmesi ve

---

⁴⁵³Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 54.

⁴⁵⁴Semenderov, a.g.e. 404.

⁴⁵⁵Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 200-201.

⁴⁵⁶ Semenderov, a.g.e. 200.

belirlenmiş cezaların Kanunun daha ciddi ceza öngören ilgili maddesinin belirlediği sınırdan tam veya kısmen toplanmasıdır.

Ceza Kanununun 66.maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş ikinci fıkrasının metni şöyledir: **“eğer, suçların mecmusuna yalnızca büyük sosyal tehlike doğurmayan suçlar dâhilse, az ciddi ceza daha ciddi cezayla çevrelenmek suretiyle veya belirlenmiş cezaları tam veya kısmen toplama yoluyla somut ceza belirlenir. Bu durumda somut cezanın süresi veya hacmi işlenmiş suçlardan daha ağır için belirlenmiş cezanın üst sınırından fazla olamaz”**.Bu fıkraya göre, suçların mecmusuna sadece büyük sosyal tehlike doğurmayan suçlar dâhilse, az ciddi ceza daha ağır cezayla çevrelenmek suretiyle veya belirlenmiş cezaları tam veya kısmen toplama yoluyla somut ceza belirlenir. Ancak bu durumda somut cezanın süresi ve hacmi işlenmiş suçlardan daha ağır için belirlenmiş cezanın üst sınırından fazla olamaz.⁴⁵⁷

Ceza Kanununun 66.maddesinin üçüncü fıkrasında ise, suçların mecmusuna az ağır, ağır veya özel ağır suçlardan herhangi birinin dâhil olması halinde, belirlenmiş cezaları tam veya kısmen toplamak suretiyle kesin ceza belirleneceği açık bir şekilde ifade edilmiştir. Ayrıca bu durumda hapis cezası türünde kesin cezanın süresi on beş yıldan fazla olamayacaktır. Ceza Kanununun 66.maddesinin dördüncü fıkrasında ise, suçların mecmusuna göre belirlenen esas cezanın, bu Kanun Özel Hükümler bölümünün ilgili maddelerinde bu suçlara göre belirlenmiş ilave (ek) ceza türleri ile birleştirilerek somut cezanın belirlenebileceğine vurgu yapılmıştır.⁴⁵⁸

3.10. Residiv⁴⁵⁹ Suçlar (Tekerrür Halinde İşlenen Suçlar)

Azerbaycan ceza hukukunda tekerrür halinde işlenen suç, daha önce işlediği suçta göre mahkûm edilen kişinin (veya cezası tamamlanmamış ya da cezası tamamlanmış olsa

⁴⁵⁷Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 203.

⁴⁵⁸ Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 201.

⁴⁵⁹“**Residiv**” Latince menşeli bir kelimedir, **“dönen, tekrar olunan”** anlamını ifade etmektedir. Bu terim 1960 tarihli Ceza Kanununda kullanılmamıştır. Ancak, 1922 tarihli Ceza Kanununun 25.maddesinde ve 1924 tarihli “Esasların” 31.maddesinde **residivist** ve **residiv** terimleri kullanılmıştır. 1960 tarihli Ceza Kanununda sadece **“özel tehlikeli residivist”** mefhumunun kullanıldığı görülmektedir(Semenderov, a.g.e. 408). Ayrıca, Azerbaycan Ceza Hukukunda “residiv” olarak ifade edilen suçlar 5237 Sayılı Türk Ceza Kanununun 58. maddesinde ifade edilen tekerrür halinde işlenen suçlarla benzerlik teşkil etmektedir.

bile mahkûmiyet süresi tamamlanmamış veya mahkûmiyeti kaldırılmayan kişi) yeniden suç işlemesi olarak ifade edilir.⁴⁶⁰ Azerbaycan Ceza Hukukuna göre *mahkûmluk*, kişinin belirli bir suça göre muhakeme edilmesi, hükümlerle ceza tayin edilmesi ve bu cezanın icra edilmesini ifade etmektedir. Bundan dolayı, ceza süresi devam ettiği zaman veya tamamlandıktan sonra mahkûmiyeti devam eden kişi ***mahkûm olunun kişi*** olarak ifade edilmektedir. Dolayısıyla, daha önce kasten işlediği suça göre cezası devam eden kişinin bu süre içerisinde veya cezası tamamlandıktan sonra mahkûmiyetinin devam ettiği süresi içerisinde yeni bir suç işlemesi suçların tekerrürünü doğurmaktadır.⁴⁶¹ Genel olarak suçların tekerrürünün söz konusu olabilmesi için aşağıdaki unsurların varlığı aranmaktadır:

- Tekerrür, kişinin iki veya daha çok suç işlemesiyle oluşmaktadır;
- Tekerrürü doğuran suçlar farklı zaman dilimlerinde gerçekleşen fiillerdir;
- Tekerrür suçlarda daha önce kasten işlenen suça göre kişinin mahkûmiyet halinin var olması ve daha sonra yeniden kasten suç işlemesi aranmaktadır.

Yürürlükte olan yeni Ceza Kanunu tekerrür suçlar bakımından farklı bir özelleştirme yaparak bu suçları tekerrür, tehlikeli tekerrür ve özel tehlikeli tekerrür olmak üzere üçe ayırmıştır. Tekerrür bu türleri Kanunun “*Tekerrür halinde işlenen suçlar ve bu suçların türeleri*” başlıklı 18. maddesinin fıkralarında detaylı bir biçimde izah edilmiştir. Kanunun 18.maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş birinci fıkrasında tekerrür şöyle tanımlanmaktadır, “***kasten işlenen suça göre daha önce mahkûm olunmuş kişi tarafından yeniden kasten suç işlenmesi suçun tekerrürünü doğurmaktadır***”. Kanunun 18.maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş ikinci fıkrasının birinci ve ikinci kısmında tehlikeli tekerrürü oluşturacak haller düzenlenmiştir. Buna göre, “***kasten suç işlemeye göre daha önce iki kez hapis cezasına mahkûm olunmuş kişinin, yeniden kasten işlediği suça göre hapis cezasına mahkûm olunması tehlikeli tekerrürdür***”.⁴⁶² Tehlikeli tekerrürü tanımlayan ve tarafımızca Türkçeleştirilmiş 18.maddenin 18/2.2 kısmında ise, “***tehlikeli tekerrürün daha önce işlenen ağır suça göre hapis cezasına mahkûm olunmuş kişinin yeniden ağır suç işlemesiyle oluşacağı belirtilmiştir***”.

---

⁴⁶⁰ Semenderov, a.g.e. 408.

⁴⁶¹ Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 55.

⁴⁶² Semenderov, a.g.e. 56.

Özel tehlikeli tekerrür kavramı ise Kanunun 18.maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş ikinci fıkrasında düzenlenmiştir. Buna göre özel tehlikeli tekerrürün üç görünüm biçimi vardır. Özel tehlikeli tekerrürün ilk görünüm biçimi, ***kasten az ağır veya kasten ağır suçlara göre en az üç kez hapis cezasına mahkûm olunmuş kişinin yeniden kasten işlediği suça göre hapis cezasına mahkûm olunmasıdır.***(CK m.18.3.1) İkinci görünüm biçimi ise, ***kasten ağır suç işlemeye göre daha önce iki veya özel ağır suç işlemeye göre daha önce bir kez hapis cezasına mahkûm olunmuş kişinin yeniden kasten ağır suç işlemesidir.***(CK m.18.3.2) Özel tehlikeli tekerrürün üçüncü görünüm biçimi ise, ***kasten ağır veya özel ağır suç işlemeye göre daha önce hapis cezasına mahkûm olunmuş kişinin yeniden ağır suç işlemesidir.***(CK m.18.3.3)⁴⁶³

Kanunun 18.maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş dördüncü fıkrasının bir, iki ve üçüncü kısımlarında tekerrürü oluşturamayacak durumlar tespit edilmiştir. Bu fıkra göre: ***daha önce mahkûmiyeti kanunla belirlenmiş kurallar çerçevesinde kaldırılmış veya tamamlanmış kişilerin,*** (CK m.18/4.5) ***büyük sosyal tehlike doğurmayan suçlara göre mahkûm olunmuş kişilerin,*** (CK m.18/4.1) ***veya 18 yaşını doldurmamış kişilerin işledikleri fiiller, suçların tekerrürü doğurmayacaktır.***(CK m.18/4.2)⁴⁶⁴

Tekerrür suç yalnızca kasten işlenebilir. Kanun 18. maddesinin metninde tekerrürün sadece kasten işlenen suçlarda mümkün olacağı belirtilmiştir. Dolayısıyla, taksirle işlenen suçlarda tekerrür olmaz. Doktrinde tekerrür probleminin çözümüne yönelik olarak *sade ve karma, genel ve özel, az ağır ve ağır suçların tekerrürü* şeklinde bir ayırım yapılmaktadır. *Genel tekerrür* farklı türden olan suçların işlenmesiyle oluşan mahkûmiyetle ilgili olan *tekerrür* türüdür. Örneğin, kasten yaralamaya göre mahkûm edilen kişinin daha sonra hırsızlık suçunu işlemesi. *Özel tekerrür* ise aynı türden olan suçların işlenmesiyle oluşan mahkûmiyet olarak ifade olunabilir. Özel *tekerrür* çoğu zaman Kanunda ceza sorumluluğunun ağırlaştırıcı bir hal olarak yer alır.⁴⁶⁵

Yeni Ceza Kanunu tekerrürle işlenen suçlara göre cezanın belirlenmesi amacıyla bir takım özel usuller benimsemiştir. Bu usuller Kanunun ***“tekerrüre göre cezanın***

---

⁴⁶³Semenderov, a.g.e. 410.

⁴⁶⁴Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 55-57.

⁴⁶⁵Semenderov, a.g.e. 413.

belirlenmesi” başlıklı 65 maddesinde düzenlenmiştir. Dolayısıyla, tekerrüre göre cezanın belirlenmesi usulü Kanununun 65 maddesinin tarafımıza Türkçeleştirilmiş birinci ve ikinci fıkrasında şöyle ifade edilmiştir: *“tekerrüre, tehlikeli tekerrüre ve özel tehlikeli tekerrüregöre cezanın belirlenmesi zamanı, daha önce işlenmiş suçların sayısı, içeriği, ağırlığı ve neticeleri, daha önce tayin edilen cezanın ıslah tesirinin yeterli olmamasına sebep olan haller ve ayrıca yeni işlenen suçun içeriği, ağırlığı ve neticeleri dikkate alınır”*.(CK m.65/1)⁴⁶⁶*“tekerrür göre cezanın süresi, işlenen suça göre işbu Kanunun Özel Hükümler bölümünün ilgili maddesinde belirlenmiş daha ciddi ceza türünün son sınırının yarısından, tehlikeli tekerrüre göre üçte ikisinden, özel tehlikeli tekerrüre göre dörtte üçünden az olamaz”*.(CK m.65/2)

3.11. Fiilin Suç Olmasını Ortadan Kaldıran Haller

Hukuka uygunluk nedenleri fiilin sosyal tehlikeli olmasını ortadan kaldıran, zahiren suça benzeyen fiilleri hukuka uygun hale getiren nedenlerdir. Doktrinde hukuka uygunluk nedenleri, fiilin sosyal tehlikeliliğini ortadan kaldıran haller, fiilin suç ve ceza olmasını ortadan kaldıran haller ve fiilin hukuka aykırılığını ortadan kaldıran haller olarak tanımlanmıştır.⁴⁶⁷

Azerbaycan Cumhuriyetinin yürürlükte olan Ceza Kanunda hukuka uygunluk nedenleri *“fiilin suç olmasını ortadan kaldıran haller”* adı altına düzenlenmiştir. Bunlar: *meşru savunma* (CK m.36), *suç işlemiş kişinin yakalanması* (CK m.37), *zorunluluk hali* (CK m.38), *emrin veya serencamın yerine getirilmesidir* (CK m.40).

Ancak, *Mammadov’a* göre fiilin suç olmasını ortadan kaldıran hallerin iki türünün olduğunu savunmaktadır. Çünkü aslında fiilin suç olmasını ortadan kaldıran haller sistematik bir yapıya sahiptir. Buna göre, fiilin suç olmasını ortadan kaldıran haller, aynı zamanda hukuka aykırılığı ortadan kaldıran haller ve kusuru ortadan kaldıran veya

⁴⁶⁶ Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 193.

⁴⁶⁷ Semenderov, a.g.e. 279.

hafifleten hallerdir.⁴⁶⁸ *Mammadov* hukuka aykırılığı ortadan kaldıran halleri aynı zamanda beraat eden haller olarak tarif etmektedir.

Tüm bunlara ek olarak, *Mammadov*'a göre hukuka aykırılığı ortadan kaldıran haller *meşru savunma, suç failinin yakalanması sırasında ona zarar verilmesi ve zorunluluk halinden* ibarettir. Kusuru ortadan kaldıran haller ise kusur yeteneğinin olmaması durumu, hata ve meşru savunmada sınırının aşılmasından ibarettir. Ayrıca, *Mammadov*'a göre kusur yeteneğinin olmaması durumu da kendi içinde ikiye ayrılmaktadır. Bunlar, akıl hastalığı durumu ve yaş küçüklüğüdür.

3.11.1. Meşru Savunma

Meşru savunma, bir kimsenin, kendisini veya başkasını hedef alan bir saldırı veya tecavüz karşısında, savunma amacına yönelik olarak ve bu saldırıyı defedecek ölçüde kuvvet kullanılması olarak ifade edilir.⁴⁶⁹ Meşru savunma halinde saldırıyı defetmek amacına matuf olarak işlenen fiil, dış görünüşü itibarıyla bir suç oluşturmaktadır. Ancak bu fiil, gerçekleşmekte olan bir saldırıyı püskürtmek amacıyla işlenmektedir. Meşru savunma insanlar verilen sübjektif haktır. Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası'nın tarafımızca Türkçeleştirilmiş 26. maddesine göre, ***“her kesin kanunla yasaklanmayan usul ve yöntemlerle kendi haklarını ve hürriyetlerini müdafaa etme hakları vardır”***.⁴⁷⁰

Meşru savunma yürürlükte olan Ceza Kanununun ***“meşru savunma”*** başlıklı 36. maddesinde düzenlenmiştir. Bu maddenin tarafımızca Türkçeleştirilmiş metni şöyledir: ***“biri kimsenin meşru savunma zamanı, kendi hayatı veya üçüncü kişilerin hayatı, sağlığı ve diğer haklarını veya devletin ve toplumun menfaatlerine kast edene zarar vermek yoluyla sosyal tehlikeli kasttan korunurken işlediği fiil, meşru savunma sınırlarını aşmamışsa, suç sayılmayacaktır”***.

Buna göre, kişi kendi hayatı veya üçüncü kişilerin hayat ve vücut bütünlüğüne veya diğer şahsi refahlara karşı yönelmiş olan sosyal tehlikeli kastlardan korunurken savunma

---

⁴⁶⁸ *Mammadov*, a.g.e. 2.

⁴⁶⁹ Özgenç, a.g.e. 347.

⁴⁷⁰ Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 99.

aracı olarak meşru savunma hakkını kullanabilir. Diğer bir ifadeyle, meşru savunma hem devlet menfaatinin hem de sosyal menfaatin korunması için bir vasıta rolü oynamaktadır. Meşru savunma zamanı saldırıyı gerçekleştiren kişiye zarar vermek suretiyle sosyal tehlikeli kast önlenmektedir. Bu saldırıyı önlemek için savunma amaçlı hareketler meşru savunma sınırlarını aşmamışsa ceza sorumluluğu doğmayacaktır.⁴⁷¹ Dolayısıyla, kişinin kendini veya üçüncü kişileri savunma amacıyla meşru savunma şartlarına uygun olarak gerçekleştirdiği fiil, muaheze edilmesini, kınanmasını, ayıplanmasını gerektirmez.⁴⁷² aksine mevcut manevi normlar sosyal tehlikeli kastı önleyen savunma hareketlerine hak kazandırmakta, sosyal ve kişisel menfaatin bozulmasına karşı, adaletsizliğe karşı barışmazlığı, sosyal borcun idrak edilmesini temel ilke olarak görmektedir. Bundan dolayı meşru savunma durumunda gerçekleştirilen savunma hareketleri sosyal faydalı olduğundan, hukuk kurallarının güçlenmesine hizmet etmektedir. Meşru savunmada gerçekleştirilen savunma hareketleri hukuka aykırı olmadığından bu hareketlerde suç tipi mevcut olmamaktadır.⁴⁷³

Azerbaycan Cumhuriyetinin ilk ceza kanunu olan 1922 tarihli Ceza Kanununda meşru savunma kavramında ciddi çelişkiler mevcut idi. Kanunun 19.maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş metninde meşru savunma şu şekilde düzenlenmişti: ***“insanlığa, kendine ya da başka kişilere karşı yönelmiş hukuka aykırı kasta karşı meşru savunma durumunda işlenen cezayı gerektiren fiil hakkında meşru savunmada sınırı aşılmamışsa, ceza tatbik edilmez”.***

Tanım da “kast” kelimesinden önce “hukuka aykırı” ifadesi yerinde kullanılmış bir ifade değildir. Ayrıca, bu maddede meşru savunmaya yapılan tanımda ceza sorumluluğundan muaf tutacak hukuka uygunluk sebeplerinin açık bir şekilde ifade edilmediğini görüyoruz. Bunun yanı sıra, maddede tehlikeli kastı ortadan kaldıran savunma hareketi cezayı gerektiren bir fiil olarak ifade edilmişti. Bundan dolayı da meşru savunma halinde yapılan savunma hareketlerinde suç tipinin oluşup oluşmadığı hususundaki çelişkiler devam etmekteydi. Azerbaycan Cumhuriyetinin ikinci ceza kanunu

---

⁴⁷¹Semenderov, a.g.e. 280.

⁴⁷² Özgenç, a.g.e. 348.

⁴⁷³ Semenderov, a.g.e. 281.

olan 1927 tarihli Ceza Kanunda meşru savunma kanununun 13.maddesinde düzenlenmişti. Bu maddenin tarafımızca Türkçeleştirilmiş metnine göre meşru savunma **“kişinin kendine veya devlet hâkimiyeti aleyhine ya da üçüncü kişilerin şahsiyeti ve haklarına yönelik yapılan kasta karşı meşru savunma halinde gerçekleştirdiği sosyal tehlikeli fiiller zamanı, mahkeme tarafından meşru savunmanın sınırının aşılmadığının tasdik edilmesi halinde, bu fiilleri işleyen kişiler hakkında ıhsal içerikli sosyal savunma tedbirleri asla tatbik edilmez”**.

Meşru savunmaya yapılan bu tanımın 1922 tarihli Ceza Kanunda yapılmış olan tanıma göre daha net olduğu görülmektedir. Ancak bu tanımı da tamamen kusurdan hür bir tanım olarak kabul etmek doğru olmaz. Çünkü yapılan bu tanımla meşru savunmanın en önemli şartlarından bir olan **“savunma hareketlerinin, saldırıyı gerçekleştiren kişiye yönelik olması şartı”** madde de yer almamıştır.⁴⁷⁴

Yeni Ceza Kanun 36.maddesinin ikinci fıkrasında ise herkesin meşru savunma hakkına sahip olduğu belirtilmiştir. Bu fıkranın tarafımızca Türkçeleştirilmiş metni şöyledir: **“meslek veya diğer özel vasıflarına ve hizmet durumuna bağlı olmaksızın herkes meşru savunma hakkına sahiptir. Bu hak, devlet kurumlarına veya diğer kişilere yardım etmeleri için müracaat etmek, aynı zamanda sosyal tehlikeli kasttan kaçınmak imkânına bağlı olmaksızın tüm kişilere şamil edilir”**.

Kanun kasta maruz kalan herkese tehlikeden kaçma veya diğer kişilere ya da devlet kurumlarına yardım talep etmek için müracaat etme imkânının yanı sıra, meşru savunmadan istifade hakkı vermektedir. Bundan dolayı, saldırıya maruz kalan kişi bu tehlikeyi başka vasıtalarla bertaraf etme imkânı olduğu halde, meşru savunma hakkından istifade ederek saldırıyı gerçekleştiren kişiye zarar vermek suretiyle tehlikeyi ortadan kaldırmışsa, bu savunma hareketleri hukuka uygun hareketler olarak kabul edilir.⁴⁷⁵

Saldırıyı gerçekleştiren kişiye zarar vermek suretiyle sosyal tehlikeli saldırıyı önlemeye yöneltilen hareketler biçimsel olarak ceza kanunda öngörülen fiilin özellikleriyle uygun olsa bile, bu hareketlerin meşru savunma durumunda gerçekleştirilmesinden dolayı

---

⁴⁷⁴Semenderov, a.g.e. 282.

⁴⁷⁵ Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 100.

hukuka uygun bir fiil olarak ceza sorumluluğunu ortadan kaldırmaktadır. Bundan dolayı sadece bazı şartlar çerçevesinde gerçekleştirilen meşru savunma hareketleri ceza sorumluluğunu ortadan kaldırabilmektedir.

Öncelikle savunma hareketleri yalnızca meşru savunma durumunda gerçekleştirilebilir. Bundan dolayı gerçekleştirilen hareketlerin meşru savunma halinde işlenen fiil olarak kabul edilebilmesi ve ceza sorumluluğunu ortadan kaldırabilmesi için meşru savunmada iki önemli şartının gerçekleşmesi aranmaktadır. Bunlar: 1) kasti fiille (saldırıyla) ilişkili meşru savunmanın hukukilik şartları; b) savunma hareketleriyle ilişkili meşru savunmanın hukukilik şartlarıdır.

3.11.1.1. Kast fiili ile bağlı meşru savunmanın hukukilik şartları

Kastla bağlı meşru savunmanın ilk hukukilik şartı kastın *sosyal tehlikeli olmasıdır*. Yalnızca suç oluşturan kast, meşru savunma durumu doğurabilmektedir. Sosyal tehlikeli kast (saldırı) meşru savunmanın esasını teşkil etmektedir. Sosyal tehlikeli kast yoksa meşru savunma durumu söz konusu olamaz ve bundan dolayı da savunma hareketi gerçekleştirilemez.⁴⁷⁶

Hareketsizlikle ilişkili olan suçlara karşı, kural olarak meşru savunma hareketleri gerçekleştirilemez.⁴⁷⁷ Örneğin, bir insana vaki sövme fiili karşısında meşru savunmada bulunabileceğini söylemek güçtür.⁴⁷⁸ Taksirle işlenen suçların bir kısmı hareketsizlikle ilişkili olduğundan dolayı bu fiillere karşı meşru savunma genel olarak mümkün değildir.

Taksirle işlenen hareket ya da hareketsizlikle ilişkili olan fiilleri her zaman önceden müşahade etmek ve bu fiillerin tehlikelilik derecesini derhal sezmemek mümkün değildir. Örneğin, kavga zamanı vücuda vurulan zarara karşı veya taksirle adam öldürmeye karşı meşru savunma tartışma doğuran meselelerdendir.⁴⁷⁹

---

⁴⁷⁶Semenderov, a.g.e. 283.

⁴⁷⁷ Semenderov, a.g.e. 284.

⁴⁷⁸ Özgenç, a.g.e. 350.

⁴⁷⁹ Semenderov, a.g.e. 285.

Kavga eden tarafların hareketlerine manevi ve hukuki bir değer biçmek için, tehlikeli kastı (saldırı) önlemek amacıyla alakası olmayan hareketlerle, sosyal tehlikeli kastları önlemek amacıyla gerçekleştiren hareketleri ayırt edebilmek önemlidir. Kavga eden taraflardan hiç birinin karşı taraftan gelecek tehlikeli fiilden korunma gibi bir niyeti yoksa ve taraflar intikam hissiyle kavgaya devam ediyorlarsa bu durumda meşru savunma hakkı mevcut olmayacaktır. Ancak, kavganın devamında taraflardan biri silah kullanarak diğer tarafı ağır şekilde yaralamayı veya öldürmeyi düşünüyorsa bu durumda karşı tarafın daha tehlikeli fiile karşı savunma hakkı doğacaktır.

Meşru savunmaya kadar olan kavga hareketlerine göre sorumluluk genel esaslara göre doğacaktır. Yine meşru savunma bakımından, kavga eden taraflardan biri kavgayı bitirmesine rağmen, diğer taraf saldırı hareketlerine devam ediyorsa kavgayı bitiren kişinin bu saldırılara karşı meşru savunma hakkı doğmaktadır.⁴⁸⁰

Meşru savunmanın kastla bağlı olan ikinci şartı ***kastın mevcut olmasıdır***. Mevcut kasttan anlaşılması gereken ise, *başlamış*,⁴⁸¹ *devam eden veya tamamlanmamış* sosyal tehlikeli kasttır. Kastın başlaması ise sosyal tehlikeli fiilin icrasına başlanması ve artık kanunla korunun ilişkilere zarar veriliyor olmasıdır.

Kastın başlama anı gerçek tehlikenin ani olarak başlayacağına işaret eden hususların var olmasıdır. Örneğin, saldırıyı gerçekleştirecek kişinin silahını ateş etmek için hazırlaması. Ancak, sosyal tehlikeli kast tamamlanmışsa veya kişi saldırıyı devam ettirmekten vazgeçmişse ya da saldırı önlenmişse bu durumda meşru savunma durumu ortadan kalkacaktır.⁴⁸²

Bazı durumlarda da saldırıyı gerçekleştiren kişiyle bu saldırıya karşı savunma hareketlerini gerçekleştiren kişinin hareketleri devam eden bir kavgaya dönüşebilmektedir. Bu durumda saldırıyı gerçekleştiren kişinin kullandığı silah savunma hareketlerini gerçekleştiren kişinin eline geçebilir.

---

⁴⁸⁰ Semenderov, a.g.e. 290.

⁴⁸¹ Bu husus Türk Ceza Kanununda açıkça belirtilmiştir. Yani Yeni TCK'nın ifade biçimine göre, saldırının "gerçekleşen, gerçekleşmesi veya tekrarı muhakkak olan haksız bir saldırı" diye ifade edilmektedir.

⁴⁸² Semenderov, a.g.e. 291.

SSCB Temyiz Mahkemesi Genel Kurulunun 16 Ağustos 1984 tarihli kararına esasen bu durumda eğer silah veya zarar vermek için kullanılan diğer eşya saldırıyı gerçekleştiren kişinin elinden alınarak savunma hareketlerini gerçekleştiren kişinin eline geçmesine rağmen saldırıyı gerçekleştiren kişi saldırı oluşturan hareketlerine devam ediyorsa, bu durumda savunma hareketi saldırıyı gerçekleştiren kişinin elinden alınan silahla veya diğer farklı aletlerden istifade edilerek devam ettirilebilir.⁴⁸³

Meşru savunmanın kastla bağlı üçüncü hukukilik şartı kastın (saldırının) gerçek olmasıdır. Kastın gerçek olması onun objektif olarak var olması ve sosyal ilişkilere reel zarar vermesidir. Yani tahayyülde yaşayan, gerçekte var olmayan kast, sosyal ilişkilere zarar veremez. Kastın mevcut olması hakkında şuurda olan yanlış tasavvurun oluşması o andaki hal ve koşulların içeriğiyle, mağdurun hareketleriyle veya kastın başlaması ve bitmesi hususuyla ilişkili hatadan ileri gelebilmektedir.

Azerbaycan Ceza Hukuk doktrinde, tahayyülde oluşan bu türden saldırıya karşı olan savunmaya ***hayali savunma*** denilmektedir. *Hayali savunmada* yapılan ilk hata, kişinin mağdurun hareketinin içeriği konusunda olan yanlış tasavvurudur. Kişi bu durumda tehlikeli olmayan fiili yanılarak tehlikeli fiil olarak değerlendirmektedir. Örneğin, A gece işten dönerken, arkadan gelen ayak sesleri duymaktadır. Bundan tedirgin olan A daha hızlı yürümeye başlamış, ancak arkasından gelen kişinin de yürüyüşünü hızlandırdığını hissetmiştir. Bunun üzerine arkadan gelen kişinin ona saldıracağını düşünerek koşmaya başlamıştır. Bir müddet koşuktan sonra aniden durarak eline geçirdiği sopayla onu izleyen kişiye üst üste darbeler indirmiş ve neticede kişiyi az ağır derecede yaralamıştır. Ancak daha sonra mağdur P'nin A'nın komşusu olduğu ve karanlık olduğu için onu tanımadığı belli olmuş, P ise gece tek yürümekten korktuğu için önde yürüyen kişiden uzaklaşmamak için hızını artırmış, sonra A koşunca P'de onun ardınca koşmaya başlamıştır.

Hayali savunmada ikinci kabilden olan hatalar saldırıyı gerçekleştiren kişinin kimliği konusundaki yanlışlığı ile ilgili olmaktadır. Savunma hareketlerini gerçekleştiren kişi reel saldırıya maruz kalmakta ancak tesadüfen münakaşanın olduğu mekânda bulunan ve saldırıyla ilişkisi olmayan kişiyi, saldırıyı gerçekleştiren kişilerden biri olarak sanmaktadır.

---

⁴⁸³ Semenderov, a.g.e. 287.

Hayali savunma zamanı yapılan hataların bir diğeri ise, saldırının tamamlanma anıyla ilgilidir. Bu göre kişi saldırı tamamlandığı hâlde, yanılarak saldırının devam ettiğini varsayarak savunma hareketlerine devam etmektedir.

Hayali savunmanın ceza sorumluluğunu ortadan kaldırabilmesi için, mevcut şartlardan dolayı savunma hareketlerini gerçekleştiren kişinin reel saldırıya maruz kaldığını zannetmiş olması ve bu ihtimalin hata olduğunu anlamaması gerekir.⁴⁸⁴Bu durumda kişinin hatası kaçınılmaz ise gerçekleştirdiği hareketler meşru savunma durumunda gerçekleştiren hareketlerle eşit tutulmakta ve ceza sorumluluğu doğmamaktadır.⁴⁸⁵

3.11.1.2. Meşru savunmada gerçekleştirilen savunma hareketlerinin hukukilik şartları

Meşru savunmanın hukukilik şartlarından bir diğeri, *savunma hareketlerinin yalnızca meşru savunma durumu doğuran sosyal tehlikeli kastlara karşı gerçekleştirilebiliyor olmasıdır*. Yürürlükte olan Ceza Kanunu hangi haklara tecavüz neticesinde meşru savunma hareketlerinin gerçekleştirilebileceğini somutlaştırmıştır. CK m.36⁴⁸⁶ bu haklara, kişinin kendi şahsiyetinden kaynaklanan hakları, diğerk kişilerin şahsiyeti ve haklarını, devlet menfaatini ve sosyal menfaati ait etmektedir.⁴⁸⁷

Bu haklara karşı yönelen sosyal tehlikeli kastlar (*saldırı*) meşru savunma durumu doğurmakta ve savunma hakkı vermektedir. Meşru savunma durumu doğurmayan kastlara karşı meşru savunma hakkı doğmamaktadır. Örneğin, pamuk tarlasındaki işlerini bitiren öğrencilerden A ve B evlerine dönerken yol kenarında bulunan D'nin bahçesine girerek izin almadan meyve toplamışlar. Bunun üzerine bahçe sahibi D, A'yı av tüfeğiyle vurarak öldürmüştür. Bu olayda A ve B'nin izin almadan meyve toplaması fiilleri sosyal tehlikeli

⁴⁸⁴ Semenderov, a.g.e. 290.

⁴⁸⁵ Baxışov, a.g.m., 79.

⁴⁸⁶ Türkiye Cumhuriyeti Ceza Kanununun 25. maddesinde de Azerbaycan Ceza Kanununda olduğu gibi, tecavüzün üçüncü kişiye karşı olması durumunda da meşru savunma kabul edileceği düzenlenmiştir.

⁴⁸⁷ Baxışov, F.Q. (2005). "Zaruri Müdafiyeye İntitununun Tekminleştirilemesi Problemleri Haggında". *Bakü Devlet Üniversitesi Haberleri, Sosyal ve Siyasi Bilimler Dergisi*, 3 (3), 78.

kastı oluşturmadığı için meşru savunma söz konusu olmayacaktır. Bundan dolayı da D'e kasten adam öldürme suçuna göre ceza sorumluluğu doğacaktır.⁴⁸⁸

Kanun, kişiye sadece kendi şahsiyeti ve haklarını değil, diğer kişilerin şahsiyet ve haklarını suç oluşturan fiillere karşı koruma hakkı vermektedir. Diğer bir ifadeyle, Kanun kasta (saldırı) maruz kalan bu kişilerin yardım için müracaat etmesi ya da saldırıya maruz kalan kişiye yardım için rızasının alınmasını talep etmemektedir. Dolayısıyla, mağdurun sosyal tehlikeli kasta karşı kendini savunmak istememesi, üçüncü kişinin kendi teşebbüsü ile mağduru bu kasta karşı koruma hakkını ortadan kaldırmamaktadır.⁴⁸⁹ Meşru savunmanın diğer bir şartı, "*savunmanın saldırıyı yapan kişiye zarar vermek suretiyle gerçekleştirilmesidir.*"⁴⁹⁰

Savunma hareketi içeriğine göre fiziki veya mal varlığına zarar vermek suretiyle de gerçekleştirilebilmektedir. Fiziki zarar, saldırıyı yapan kişinin sağlığına farklı derecelerde zarar vermek veya hayattan mahrum etme şeklinde ifade olunabilir. Meşru savunma mal varlığına zarar vermek suretiyle de gerçekleştirilebilir. Meşru savunmada malvarlığına zarar verilmesinden kasıt, malın yok edilmesi veya tahrip edilmesidir.

Meşru savunma saldırı devam ettiği sürece geçerlidir. Saldırı tamamlanmış veya önlenmişse ya da fail saldırıyı devam ettirmekten vazgeçmişse bundan sonra meşru savunma durumu söz konusu olamayacağından dolayı, bundan sonra gerçekleştirilen hareketler savunma hareketi olarak değerlendirilmeyecek ve bu hareketlerden dolayı genel esaslara göre ceza sorumluluğu doğacaktır.⁴⁹¹

Bunların yanı sıra, savunma hareketlerinin kastın (saldırı) içeriğine ve tehlikelilik derecesine uygun olması gerekmektedir. Savunma hareketlerinin kastın (saldırı) içeriğine ve tehlikelilik derecesine uygun olması diğer şartlarla birlikte savunulan menfaatin önemi ve değeriyle de ilişkilidir.

Ceza Kanununun 36.maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş üçüncü fıkrasına göre, "***kastın (saldırı) içeriğine ve sosyal tehlikelilik derecesinde açık ve aşikâr bir şekilde***

---

⁴⁸⁸ Semenderov, a.g.e. 293.

⁴⁸⁹ Semenderov, a.g.e. 291.

⁴⁹⁰ Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 101.

⁴⁹¹ Semenderov, a.g.e. 294.

uygun olmayan kasten işlenen hareketlerin varlığı halinde, meşru savunmada sınır aşılmış olacaktır". Görüldüğü üzere, savunma hareketleriyle vurulan zararın ağırlığı, saldırının içeriğine ve tehlikelilik derecesine uygunsuzsa, savunma hareketleri hukuka uygun olarak kabul edilecektir.

Son olarak, meşru savunma halinde kişi, kendisini savunmak için kanuna aykırı olarak yanında bulundurduğu silahı saldırıyı önlemek için kullanmışsa, bu durumda da meşru savunma mevcut olacaktır. Dolayısıyla bu durumda, kişi meşru savunma halinde gerçekleştirdiği hareketlere göre sorumluluk taşımayacaktır. Ancak, ruhsatsız silah bulundurmaya göre sorumluluğu söz konusu olacaktır.⁴⁹²

3.11.2. Meşru savunmada sınırın aşılması

Meşru savunmada sınırın aşılması sosyal tehlikelidir ve bundan dolayı da ceza sorumluluğu doğmaktadır.⁴⁹³ Kanunda kastın (saldırı) içeriği ve tehlikelilik derecesi gösterilmediğinden dolayı doktrinde şöyle bir görüş mevcuttur, "*meşru savunma da sınırın aşılması değerlendirilen unsurlarla ilişkilidir ve bu meselenin çözümü yalnızca mahkemelerin yetkileri dâhilinde çözümlenmelidir*".

Ayrıca, Doktrinde meşru savunmada sınırın aşılması "*ifrat savunma*" olarak ifade edilmiştir. İfrat savunmanın ilk görünüm biçimi aşağıdaki şekildedir: "*savunma ve saldırıda kullanılan vasıtaların uygun olmaması; savunmanın, saldırıyla mukayesede daha yoğun bir şekilde gerçekleştirilmesi; savunma zamanı, saldırıya açık ve aşikâr bir biçimde uygun olmayan tedbirlerin seçilmesi*".

Savunma hareketlerinin açıktan açığa kastın içeriğine uygun (eşit denk olmaması durumu) olmamasından kasıt, uygunsuzluğun yalnızca nesnelere farklı olmasına göre değil, aynı zamanda suçun işlenme şekline ve kastın türüne göre de belirlenmesidir. Örneğin, yağma suçu içeriğine göre hırsızlık suçundan daha tehlikelidir.

---

⁴⁹² Semenderov, a.g.e. 284.

⁴⁹³ Baxışov, a.g.m., 77.

Meşru savunmada sınırın aşılmasına verilen tanıma göre, savunma ile saldırı arasında açıktan açığa uygunsuzluk olmalıdır. Saldırı ve savunma arasında zahiri görünüş itibarıyla da bir uygunsuzluk mevcut olmalıdır. Bu uygunsuzluğu savunma hareketlerini gerçekleştiren kişi tüm açıklığıyla görebilmelidir.⁴⁹⁴

Güçlü ruhi heyecan halinde işlenen suçlarda saldırıyı gerçekleştiren kişiye verilen zarar savunma amacı taşımamaktadır. Güçlü ruhi heyecan durumu saldırganın zor kullanması veya hakaret etmesi neticesinde oluşmaktadır. Güçlü ruhi heyecan halinde mazur görülebilecek bir durum söz konusudur. Bu durumda işlenen fiil mazur görülebilecek bir korku ve heyecandan kaynaklanmasından dolayı faile ceza verilemeyecektir.⁴⁹⁵

3.11.3. Zorunluluk Hali

Azerbaycan Ceza Kanununun tarafımızca Türkçeleştirilmiş 38. maddesinde zorunluluk hali şöyle ifade edilmiştir: *“zorunluluk hali durumunda, yani şahsın kendisinin veya başkalarının hayatını, sağlığını ve haklarını, devletin ve toplumun menfaatlerini korku altında bırakan tehlikeyi ortadan kaldırmak için bu kanunla koruma altına alınan hukuki menfaatlere zarar vermek yolu ile gerçekleştirilmiş davranışlar, eğer o durumda bu tehlikeyi başka türlü araçlar ile ortadan kaldırmak imkânsızsa ve bu zaman zorunluluk halinde sınır aşılmamışsa, işlenmiş fiil ceza sorumluluğuna sebep olmaz.”(ACK m.38/1)*“Gerçekleşmiş tehlikenin içeriğine ve derecesine ayrıca bu tehlikenin ortadan kaldırılması için mevcut olan şartlara açık ve aşikâr surette uygun olmayan zararın verilmesi ve verilmiş zararın önlenmiş zarara göre eşit veya ondan fazla olması durumu, zorunluluk halinde sınırın aşılması olarak kabul edilir. Zorunluluk halinde sınırın bu şekilde aşılması, yalnızca kasten zarar verme amacıyla yapıldığında ceza sorumluluğuna sebep olur”. (ACK m.38/2)

Görüldüğü üzere, zorunluluk halinin mevcut olabilmesi için, kişinin kendi hayatı veya diğer kişilerin hayatı, vücut bütünlüğü ve hakları veya devlet ve toplum menfaatlerini

---

⁴⁹⁴Semenderov, a.g.e. 295.

⁴⁹⁵Baxışov, a.g.m., 80.

koru altına alan bir tehlike mevcut olmalı⁴⁹⁶ ve bu tehlikeden korunurken ceza kanunu ile güvence altına alınan haklara zarar vermek suretiyle gerçekleştirilen hareket, tehlikenin ortadan kaldırılması için yegâne vasıta olmalı ve bu hareket beklenen tehlikenin içeriğine ve tehlikelilik derecesine uygun olmalıdır. Ayrıca beklenen tehlikenin ortadan kaldırılması için gerçekleştirilen hareketlerin ölçülü olması gerekir.⁴⁹⁷ Bu durumda gerçekleştirilen hareketler hukuka uygun olarak kabul edilecek ve kişiye ceza verilmeyecektir.⁴⁹⁸

Doktrin göre, zorunluluk halinde gerçekleştirilen hareketler sosyal tehlikeli değildir. Ancak bu görüşün aleyhinde olan başka görüşlerde mevcuttur. Bu görüşün aksini savunan görüşlere göre, zorunluluk halinde kanunla korunan iki tür hak karşı karşıya gelmektedir.⁴⁹⁹ Bu durumda bir değerler mukayesesi yapılması gerekir. Yapılan mukayese neticesinde tercih edilen değer şayet feda edilen değere nazaran daha üstün bir değer ise veya en azından eşit düzeyde ise, failin daha ehemmiyetli olan değere yönelerek ikinci değer korunmasına yönelik olan tutumu bir zorunluluk hali olarak değerlendirilebilir. Örneğin aynı anda iki hastaya yardım etmek üzere çağrılan doktorun önceliği daha ağır durumda olan hastaya vermesi durumunda, ikinci hastaya yardım etmek için gecikmesinden ibaret olan hareketsizliği zorunluluk hali olarak değerlendirilir.⁵⁰⁰

Zorunluluk halinde tehlikeyi ortadan kaldırmaya yönelik olarak herkese hareket etme hakkı verilmektedir. Bazı özel süje vasfına sahip kişiler bakımından ise hareket etme, görevlerinin gereği olarak zorunludur. Örneğin gemi kaptanının fırtına zamanı geminin batma tehlikesine karşı gemideki malların çoğunu suya atarak gemideki yolcuları boğulma tehlikesinden kurtarması görevinin gereğidir.⁵⁰¹

---

⁴⁹⁶ Afandiyev, Ü. (2016). *Türk ve Azerbaycan Ceza Hukukunda Zorunluluk Hali*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 89.

⁴⁹⁷ Semenderov, a.g.e. 298.

⁴⁹⁸ Yeni Türk Ceza Kanununun 25.maddesinin ikinci fıkrasında zorunluluk hali klasik suç teorisinin aksine kusurluluğu etkileyen bir mazeret sebebi olarak düzenlenmiştir. Bir olayda mazeret sebebinin varlığı halinde; işlenen fiil, haksızlık teşkil etme niteliğini korumaktadır. Ancak buna karşılık, söz konusu haksızlığı gerçekleştiren kişi, zaruret halinin varlığı dolayısıyla, kusurlu addedilmemektedir. Kişinin gerçekleştirdiği fiil nitelik itibarıyla bir haksızlık teşkil etmesine rağmen; bu fiile ilişkin olarak irade kabiliyetinin ortadan kalkması veya genel olarak etkilemesi dolayısıyla; faili muaheze etmemekteyiz (Özgenç, a.g.e. 402).

⁴⁹⁹ Semenderov, a.g.e. 298.

⁵⁰⁰ Afandiyev, a.g.e. 90.

⁵⁰¹ Semenderov, a.g.e. 299.

Azerbaycan Ceza Hukukuna göre, zorunluluk halinin söz konusu olabilmesi için *tehlikeye ve harekete* ait edilen hukukilik şartlarının gerçekleşmesi gerekir. Bu şartlardan ilki *zorunluluk hali doğuran tehlikenin varlığıdır*. Zorunluluk hali doğuran tehlike farklılık teşkil edebilir. Örneğin bu tehlike doğaüstü olaylardan kaynaklanabilir. Sert ve dondurucu kara yakalanarak eve dönüş yollarını bulamayan izcilerin buldukları kulübenin kapısını kırarak içeri girmeleri durumunda mala zarar verme ve konut dokunulmazlığının ihlali suçu oluşmayacaktır. Zorunluluk halini doğuran tehlikenin kaynağı elektronik veya teknolojik vasıtaların bozulması veya düzgün tamir edilmemesi durumunda da oluşabilir. Örneğin, deneme uçuşu zamanı uçağın arızalı olması durumunda iniş yapmayacağını bilen pilotun paraşütle atlayarak hayatını kurtarması bir zorunluluk halidir. Zorunluluk halinin oluşabilmesi için *korku yaratan bir tehlike mevcut olmalıdır*. Sosyal ilişkileri doğrudan korku altına alan ya da başlayan, devam eden ancak tamamlanmayan tehlike *mevcut olan* tehlikedir. *Zorunluluk hali doğuran tehlike gerçek olmalı ve reel olarak mevcut olmalıdır*. Eğer zorunluluk hali olarak sanılan tehlike kişinin tasavvurunda uydurulan bir tehlike ise, diğer bir ifadeyle, gerçekte böyle bir tehlike mevcut değilse, bu durumda hayali tehlikeyi ortadan kaldırmak için sosyal ilişkilere verilen zarar zorunluluk halinde verilen zarar olarak değerlendirilmeyecektir.⁵⁰²

Zorunluluk halini doğuran tehlikeyi ortadan kaldırmak için *üçüncü kişilere* zarar verilebilir. Örneğin, sel felaketinin vereceği büyük bir zararı önlemek amacıyla, su yolunu değiştirerek bir başkasının daha az değeri olan malının zarar görmesine sebebiyet veren kişi, daha büyük olan zararı önlemek için başkasının daha az değerdeki malına zarar vermesi halinde zorunluluk hali mevcut olacaktır.⁵⁰³ Zorunluluk halinde *tehlikeyi ortadan kaldırmak için yapılacak hareketin vereceği zarar tehlikenin sebebiyet vereceği zarardan az olmalıdır*. Tehlikeyi ortadan kaldırmak için gerçekleştirilen hareketin vuracağı zararlar, tehlikenin doğuracağı zarar eşit olduğunda zorunluluk hali oluşmayacaktır. Bu durumda gerçekleştirilen hareket eğer bir suç oluşturuyorsa genel esaslara göre ceza sorumluluğu doğacaktır.⁵⁰⁴

---

⁵⁰² Afandiyev, a.g.e. 90.

⁵⁰³ Afandiyev, a.g.e. 91.

⁵⁰⁴ Afandiyev, a.g.e. 91.

3.11.4. Failin Yakalanması Sırasında Ona Zarar Verilmesi

Bir hukuka uygunluk sebebi olarak failin yakalanması zamanı kolluk görevlileri, zor ve silah kullanma yetkisine sahiptirler. Kanunla suç oluşturan bir failin işlenmesi, fiili gerçekleştiren kişi için ceza sorumluluğu doğurur. Ceza sorumluluğunun reel olması, failin kolluk kuvvetlerine gelerek teslim olması şeklinde gerçekleşir. Ancak, failin bizzat kendi iradesiyle kolluğa teslim olması çok rastlanan bir durum değildir. Çoğu zaman kişi zorla getirilmektedir. Failin, kolluğun usulüne uygun olarak yaptığı teslim olma çağrısına uymayarak kaçması veya saklanması durumunda, ilgili kolluk kuvvetlerine zorla getirilir.⁵⁰⁵Yürürlükte olan Ceza Kanununun⁵⁰⁶“*suç işleyen kişinin yakalanması zamanı ona zarar verilmesi*” başlıklı 37. maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş metninde failin hukuki esasları düzenlenmiştir.

Bu maddeye göre “**37.1. Suç işlemiş kişiyi yetkili makamlara teslim veya onun yeni suç işlemesini önlemek amacıyla tutma sırasında ona zarar verilmesi zamanı gerçekleştirilen hareketler, bu yönde bütün imkânlardan yeterli netice hâsıl olmamış ve zorunlu tedbirin sınırı aşılmamışsa suç sayılmaz. 37.2. Suç işlemiş kişinin tutulması sırasında kullanılmış usul ve araçların işlenmiş hukuka aykırı failin ve suç failinin sosyal tehlikelilik derecesine, ayrıca tutmanın oluş şartlarına açıkça uygun olmaması ve zorunlu olmadığı hâlde açıkça gereğinden fazla zarar verilmesi, tutma için zorunlu olan tedbirlerin sınırının aşılması sayılır. Sınırın bu şekilde aşılması sadece kasten zarar verilmesi durumunda ceza sorumluluğu doğurmaktadır**”.

Suç işleyen kişinin yakalanması zamanı, kolluk kuvvetlerinin zor ve silah kullanma yetkisi vardır. Ayrıca, suç işleyen kişiyi yakalama, herkese verilen bir haktır. Suç işleyen kişinin yakalanması insanlar için manevi bir borçtur. Kolluk kuvvetleri için ise bu

⁵⁰⁵Afandiyev, a.g.e. 99.

⁵⁰⁶ Failin Yakalanması Türk Ceza Hukukunda bir hukuka uygunluk sebebi olarak görevin ifa edilmesi başlığa altında incelenmektedir. 4.7.1934 tarihli ve 2559 sayılı “*Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu*”nun 2.6.2007 tarihli ve 5681 sayılı Kanunla değiştirilen “*Zor ve silah kullanma*” başlıklı 16.maddesine göre , “(1) Polis, görevini yaparken direnişle karşılaşması halinde, bu direnişi kırmak amacıyla ve kıracak ölçüde zor kullanmaya yetkilidir. (2) zor kullanma yetkisi kapsamında, direnmenin mahiyetine ve derecesine göre ve direnenleri etkisiz hale getirecek şekilde kademeli olarak artan nispette bedeni kuvvet, maddi güç ve kanuni şartları gerçekleştiğinde silah kullanılabilir.

görevlerinin bir gereğidir.⁵⁰⁷Suç işleyen kişinin yakalanması sırasındaki koşullara göre bu kişiye zor tatbik edilebilir. Bu zor kullanma bazen *fiziki bir zarar* şeklinde bazen de *malvarlığın karşı verilen bir zarar* olarak tezahür edebilir.⁵⁰⁸ Bu durumda gerçekleştirilen zor kullanma hareketlerinin suç oluşturmasını ortadan kaldıran iki hukukilik şartının gerçekleşmesi aranmaktadır. Bunlardan ilki “*yakalanan kişinin hareketlerine ait edilen şartlar,*” diğeri ise “*yakalama tedbirlerini gerçekleştiren kişinin hareketlerine ait edilen şartlar*”.

A. Yakalanan kişinin hareketlerine ait edilen şartlar

a) *Yakalanan kişinin suç oluşturan fiil işlemesi şartı:* yakalanan kişi suç oluşturan bir fiil işlemelidir. İdari suç işlemiş kişiler ve kusur yeteneğine sahip olmayan kişiler veya suçun faili olabilmek için kanunla belirlenmiş yaş sınırına ulaşmayan yaş küçükleri hakkında yakalama hareketleri gerçekleştirilemez.⁵⁰⁹Yakalama hakkı, tamamlanmış suçlar, hazırlık hareketleri ve teşebbüs aşamasında kalmış suçlara yönelik olarak gerçekleştirilebilir. Yakalama tedbiri için, failin suçun bu saydığımız aşamalardan herhangi birini tamamlayan hareketi gerçekleştirmesi ve ceza sorumluluğundan kaçmak amacıyla saklanmaya çalışması gerekir.⁵¹⁰

b) *Yakalama hareketlerini gerçekleştiren kişinin hareketlerine ait olan şartlar:* yakalama hareketleri yalnızca suçu işleyen kişiye karşı gerçekleştirilebilir. Suçun faili olmayan kişiye karşı yakalama hareketlerinin gerçekleştirilmesi halinde, bu hareketler sosyal tehlikeli olmakta ve bu fiillere karşı kişiye meşru müdafaa hakkı doğmaktadır.⁵¹¹ Yakalama hareketi suç işlendiği anda ya da suç işlendikten sonra gerçekleştirilebilir.

⁵⁰⁷ Afandiyev, a.g.e. 99.

⁵⁰⁸ Fiziki zarar farklı derecelerde vücuda verilen zarar olarak ifade edilebilir. Ancak bu zarar ölümle sonuçlanan neticeyi kastetmemektedir. Malvarlığına karşı verilen zarar ise failin kıyafetlerinin yırtılması, failin kullandığı hayvanın öldürülmesi, istifade ettiği araç vasıtalarının bozulması veya yok edilmesi olarak ifade edilmektedir.(Semenderov, a.g.e. .309). 4.7.1934 tarihli ve 2559 sayılı “*Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu*”nun 2.6.2007 tarihli ve 5681 sayılı Kanunla değiştirilen “*Zor ve silah kullanma*” başlıklı 16.maddesinin ikinci fıkrasında *bedeni kuvvet ve maddi güç şeklinde iki ifade yer almaktadır. Bedeni kuvvet; polisin direnen kişilere karşı veya eşya üzerinde doğrudan doğruya kullandığı güç bedeni gücü; Maddi güç ise polisin direnen kişilere karşı veya eşya üzerinde bedeni kuvvetin dışında kullandığı kelepçe, cop, basınçlı su, göz yaşartıcı gazlar ve tozlar, fiziki engeller, polis köpekleri ve atları ile sair hizmet araçlarını, ifade eder.*

⁵⁰⁹ Semenderov, a.g.e. 306.

⁵¹⁰ Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 107-108.

⁵¹¹ Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 106.

Yakalama hareketlerini gerçekleştiren kişinin suçun kim tarafından işlendiğini bizzat görmesi yakalama hareketleri bakımından her zaman mecburi değildir. Mağdur veya diğer kişiler tarafından suçun failinin görülmesi durumunda yakalama hareketleri gerçekleştirilebilir.⁵¹²Ceza Kanununun 37.maddesinin birinci fıkrasından da anlaşılacağı üzere, yakalama esnasında gerçekleştirilen hareketler, yakalama şartları ve usulüne uygun olmalıdır. Diğer bir ifadeyle, faile uygulanan zor kullanma hareketleriyle fail tarafından gerçekleştirilmiş suçun içeriği, tehlikelilik derecesi ve yakalama hareketleri zamanı, zor kullanmada açık ve aşikâr bir şekilde ölçsüzlük olmamalı, sınırın aşılması gözetilmelidir. Faile karşı kullanılan zor kullanma hareketleriyle verilen zarar, suçun verdiği zarardan az, eşit ya da suçtan nispeten daha fazla ola bilir.⁵¹³Yakalama hareketlerini gerçekleştiren kişinin faili yakalamak için diğer kişilerin yardıma gelmesini görmesine rağmen faili vurarak öldürmesi durumunda, yakalama hareketleri hukuka uygun olarak kabul edilmeyecektir. Yakalama zamanı amaç, yalnızca faili yetkili devlet organlarına teslim etmek olmalıdır. Diğer bir ifadeyle, kısas veya diğer amaçlarla yapılan yakalama hareketleri kanunun amacına uygun yakalamayla ilgisi olmadığı için, bu hareketler ceza sorumluluğu doğuracaktır.⁵¹⁴Ceza Kanununun 37. maddesinin ikinci fıkrasına göre, eğer yakalama esnasında faile karşı tatbik edilen vasıta ve usuller, verilen zarar, işlenen suçun ve failin kişiliğinin tehlikelilik derecesine ve yakalama şartlarına açık ve aşikâr surette uygun değilse, kişinin yakalanması için zorunlu olan tedbirlerde sınır aşılmış olur. Kanunun maddesinden de anlaşılacağı üzere, yakalama hareketleri faile karşı minimum zarar vermek suretiyle gerçekleştirilebilir. Ayrıca, failin yakalanması aşamasında farklı içeriklerde zarar ve zor kullanılabilir. Bu durumda gerçekleştirilen zarar ve zorun derecesi, işlenen suçun ve failin tehlikelilik derecesine göre değişebilir.⁵¹⁵

---

⁵¹² Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 107.

⁵¹³ Semenderov, a.g.e. 310.

⁵¹⁴ Semenderov, a.g.e. 311.

⁵¹⁵ Semenderov, a.g.e. 310.

3.11.5. Yetkili Merciiin Emrini İfa

Fiilin suç olmasını ortadan kaldıran bir hal olarak yetkili merciiin emrini ifa, ilk kez yeni Ceza Kanununda düzenlenmiştir. Eski tarihli kanunların yürürlükte olduğu sırada yetkili merciiin emrini ifa zamanı hukuken korunan değerlere zarar verilmesi ceza kanunda yazılı olmayan hukuka uygunluk nedenleri arasında görülmüştür.⁵¹⁶Yürürlükte olan yeni Ceza Kanunu yetkili merciiin emrini ifayı hukuka uygunluk nedenleri arasında görmüş ve emrin hukuka aykırı olduğunu bildiği hâlde emri ifa eden herkesin cezalandırılacağını hükme bağlamıştır.⁵¹⁷Yetkili merciiin emrini ifa yeni Ceza Kanununun “*emrin veya serencamın yerine getirilmesi*” başlıklı 40.maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre “**40.1. Usulüne uygun olarak verilmiş ve icrası zorunlu olan bir emir veya talimatları uygularken bu kanun ile korunan değerlere zarar verilmesi suç sayılmaz. Böyle bir zarardan dolayı hukuka aykırı emir veya talimatı veren kişi cezai sorumludur. 40.2. Bilerek hukuka aykırı emir veya talimatı yerine getirmekle kasten suç işlemiş kişi genel esaslara uygun olarak cezai sorumluluk taşımaktadır. 40.3. Hukuka aykırı emir veya talimatın icra edilmemesi ceza sorumluluğuna sebep olmaz**”.⁵¹⁸

Yetkili merciiin emri, icra edilmek üzere üst tarafından asta verilen görevdir. Üst emri şifahi veya yazılı olarak verebilmektedir.⁵¹⁹ Emir veya serencam üstün iradesinin ifadesidir. Kanuna aykırı olarak verilen yetkili merciiin emrini ifanın sosyal tehlikeliliği icra edilen hareketle mukayesede daha tehlikelidir. Maddenin birinci fıkrasından da görüldüğü üzere, kanunla belirlenmiş kurallar çerçevesinde verilmiş ve icrası ast için zorunlu olan yetkili merciiin emrini ifa kanunla korunan menfaatlere zarar vermişse bu zarar verme suç sayılmayacaktır. Ancak, bu zarara göre kanuna aykırı emri veren yetkili mercie ceza verilecektir. Çünkü kanuna aykırı olarak verilen emir veya talimatın sosyal tehlikeliliği icra edilen hareketle mukayesede daha tehlikelidir. Bundan dolayı da kanuna aykırı emir veya talimatın icrasından doğan neticelere göre sorumluluk emri veren üste aittir. Yetkili merciiin emrini ifanın hukuka aykırılığı iki şekilde kendini göstermektedir: 1)

⁵¹⁶Afandiyev, a.g.e. 100.

⁵¹⁷Afandiyev, a.g.e. 100.

⁵¹⁸Afandiyev, a.g.e. 100.

⁵¹⁹ Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 111.

verilen emir veya serencamın üstün yetkilerine ait olmaması; 2) emir ve serencamın mevcut biçime uygun olmaması.⁵²⁰

Kanuna aykırı emir veya serencam icra olunmamalıdır. Aksi takdirde kanunla korunan menfaatlere zarar verilmişse ceza sorumluluğu doğacaktır. Bu durumda emri veren kişiyle birlikte, emrin hukuka aykırı olduğunu önceden bilerek onu icra eden kişiye de ceza verilecektir. Kanuna aykırı emir, üst tarafından tamah veya diğer şahsi çıkar amacıyla kendi yetkilerinin dışına çıkarak kasten hareket etmesidir. Bu durumda üst sadece emrin icrası neticesinden doğan zarara göre değil aynı zamanda görevi kötüye kullanma suçuna göre de sorumlu olacaktır. Yetkili merciin emrini ifanın ikinci hukuka uygunluk şartı ise emri veya talimatı icra eden kişinin bu emir veya talimatın hukuka aykırı olmasını bilmemesidir. Astın emir veya talimatı hukuka aykırı olduğunu önceden bilmesine rağmen icra etmesi halinde ceza sorumluluğu söz konusu olacaktır. Ayrıca bu durumda iştirak müessesesi devreye girecektir. Üst dolaylı fail, ast ise icra eden kişi olarak sorumlu tutulacaktır. Bu durumda mevcut koşullara göre, astın üstün emri altından olmasından dolayı onun emirlerini uygulamak zorunda kalması cezayı hafifleten bir hal olarak dikkate alınabilir.⁵²¹ Emir veya talimatın sosyal tehlikeli olduğunu bilmeyen astın bilmeyerek kanunla korunan menfaatlere zarar vermesi durumunda, sadece taksirle işlenen suça göre sorumluluğu doğabilir. Ast emir veya talimatın sosyal tehlikeliliğini idrak etmesine rağmen, bu emir veya talimatı icra etmekten kaçınma imkânı olmamışsa, icra edilen hareket kanunla korunan menfaatlere zarar verse bile ast bakımından ceza sorumluluğu olmayacaktır. Ancak, astın emir veya talimatın hukuka aykırı olduğunu bilemesine rağmen bu emri icra etmesi durumunda kasten işlenmiş suça göre sorumluluğu doğacaktır.⁵²² Astın hukuka aykırı emir veya talimatı icra etmekten kaçınması halinde ise ast bakımından ceza sorumluluğu söz konusu olmayacaktır.⁵²³

---

⁵²⁰ Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 112.

⁵²¹ Semenderov ve diğerleri, a.g.e., 112.

⁵²² Semenderov, a.g.e. 320.

⁵²³ Semenderov, a.g.e. 321.

4. AZERBAJYCAN CEZA KANUNUNDA CEZANIN, CEZA SORUMLULUĞUNUN VE CEZADAN MUAF TUTMANIN GENEL ÖZELLİKLERİ

4.1. Kanununda Ceza Kavramı, Cezanın Amacı ve Türleri

Cezanın anlamı daha doğrusu ceza kavramı ve mahiyeti konusunda yüzyıllardır süregelen tartışmalar hala devam etmekte ve cezanın anlamına, mahiyetine ilişkin çeşitli kavramlar, teoriler geliştirilmektedir. Hatta bugün bile “ceza” kelimesiyle ilgili kesin bir fikir mevcut değildir. Daha bundan birkaç asır öncesine kadar ceza kelimesi tazminat anlamında kullanılıyordu. Daha önceleri ise “ceza” kavramı “kısas” kavramıyla eşanlamlıydı. Klasik hukukta ceza ise ıstırap, pozitivistlere göre *önleyici (preventive)* ve *baskıcı (repressive) savunma*, dinde ise *Tanrı cezası* olarak algılanıyordu.⁵²⁴

Cezanın ne zamandan beri mevcut olduğunu söylemek oldukça güçtür. Dolayısıyla, cezanın uygulanmasına ne zaman başlanıldığı hakkında net bir tarih vermek neredeyse imkânsızdır. Herhalde, cezanın varlığı Barbar toplumunun son gelişim dönemi talion kuralları ile sıkı bir ilişki içinde olmuştur.⁵²⁵ Talion kuralları topluluk, kabile ve diğer tayfa ilişkilerini daha somut bir şekilde tanzim ettiğinden dolayı, insanlara karşı yapılan sınırsız soykırımları önlemiş, çağdaş bir topluma geçit için neredeyse bir köprü rolünü oynamıştır. Ve böylece beşeriyetin eski çağlarının ufuklarında ceza kavramı oluşmaya başlamıştır.⁵²⁶

Cezanın anlamıyla ilgili daha genel bir tanım yapacak olursak, cezanın oldukça geniş, çelişkili ve çok karışık anlamlara sahip olan sosyal ve hukuki bir hadise olarak tanımlayabiliriz. Ancak, suçlulukla mücadele için beşeriyetin günümüze kadar cezadan daha “değerli,” “etkili” başka bir vasıta keşif edemediği de aşikârdır.⁵²⁷ Cezanın amaçlarına ilişkin öğretinin tarihi ise köken olarak dini metinlere kadar gider. Cezanın amacının belirlenmesine yönelik ilk girişimlerin kaynağı olarak bakılması gereken

⁵²⁴ Rahimov, İ. (2014). *Suç ve Ceza Felsefesi* (Çev. T. Veli) Eko Avrasya Yayınları No: 2014/3. (Eserin Orjinal Hali 2013’de yayımlandı), 115

⁵²⁵ Rahimov, İ. (2016). *Cezanın Ahlagiliyi Haggında*. Bakü: Şark-Garb Neşriyatı, 65.

⁵²⁶ Semenderov, F. (2009). *Cinayet Hüğügunda Ceza Problemi, Tarih ve Müasirlik*. Bakü: Bakü Üniversitesi Neşriyatı, 123.

⁵²⁷ Rahimov, İ. (2014) *Suç ve Ceza* (Çev. T.Veli) Türkiye Barolar Birliği Yayınları No: 261. (Eserin Orjinal Hali 2012’de yayımlandı), 69.

kaynaklar dini metinlerdir. Önceleri cezanın amacında kutsal kitaplardan yola çıkılarak, kefarete (öç alma) gayesi taşıyan bir ceza anlayışı hâkimdi. Diğer bir ifadeyle, cezanın Tanrı'nın yaratmış olduğu insana tesir için ezelden beri belirlemiş bir araç vasfına haiz olduğu sonucu çıkarılabilir. Cezanın amacına ilişkin ilk teolojik kuram Eski Ahit'in şu emirlerine dayandığı iddia ediliyor:⁵²⁸ ceza, kötülüğün bir karşılığı; “göze göz, dişe diş” olarak tabir edilen Talion kurallarıyla korkutmadır (caydırmadır) (Tesniye 19: 21).

Cezanın Azerbaycan Ceza Hukuku tarihindeki yerine değinecek olursak, Azerbaycan Cumhuriyetinin ilk ceza kanunlarında cezanın anlamını belirleyen herhangi bir normun olmadığını görmekteyiz. Ancak, daha sonraki dönemde yani 1960 tarihli Ceza Kanununun 20.maddesinde ilk kez cezanın amaçlarını belirleyen bir normun düzenlediğini görüyoruz. Ancak, Cezanın amacını belirleyen 20.maddeye bakıldığı zaman cezanın anlamını belirleyen önemli bir hususa yer verilmediği görülmektedir. Eski Ceza Kanununun 20. maddesinde cezanın sadece işlenmiş suç göre ceza (tembih) olduğu belirtilmişti. Buradan şu mana hâsıl olmaktadır, “*ceza gerçekleşen suça göre mahkûm hakkında uygulanan bir tembihtir.*” Ancak, cezanın işlenen suça tembih olması tam olarak cezanın anlamının açılması için yeterli değildir. Bundan dolayı da cezanın diğer unsurlarının araştırılması zaruri bir hal olmuştu. Yeni Ceza Kanununun da cezanın anlam ve amacı “**Ceza Hakkında**” başlıklı III. Bölümün “**Cezanın anlamı, amacı ve türleri**” adlı 9. faslın ilk maddesi olan 41. maddede düzenlenmiştir. Cezanın amacı Kanununun bu maddesinin birinci ve ikinci fıkralarının tarafımızca Türkçeleştirilmiş metninde şöyle ifade edilmektedir:

“Ceza, mahkeme kararı ile belirlenen ceza hukuku içerikli tedbirdir. Ceza suç işlediği sabit görülen şahsa uygulanır ve şahıs hakkında bu ceza kanunu ile belirlenen hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması veya ortadan kaldırılmasından oluşmaktadır. (ACK. 41/1). Ceza sosyal adaletin sağlanması, mahkûmun ıslah edilmesi ve hem mahkûmlar hem de başka şahıslar tarafından yeni suç işlenmesini önlemek amacıyla uygulanır”. (ACK. 41/2)

Yeni Ceza Kanununun 41. maddesinin birinci fıkrasının metnin de görüldüğü üzere, eski ceza kanundan farklı olarak yeni Kanunda cezanın tanımının yapıldığını görmekteyiz.

---

⁵²⁸Rahimov, a.g.e. 69.

Ayrıca, cezanın anlamı ve amacını belirleyen bu normun içeriğinden de anlaşılacağı üzere, yeni Ceza Kanunu eski ceza kanunun yaptığı tanımla sınırlı kalmayarak bir takım yeni unsurlar eklemek suretiyle cezanın içeriğini açmayı amaçlamıştır.⁵²⁹

İkinci fıkrada ise cezanın aynı zamanda sosyal adaletin onarımı amacıyla uygulanabileceği vurgulanarak, hâlihazırda içinde yaşadığımız çağın realitesi ile uzlaşmayan eski fenomenlerden uzaklaşmak istenmiştir. Örneğin, cezanın işlenmiş suçta göre bir sitem (kefaret) olması hakkındaki görüş yeni Ceza Kanunda yer almamaktadır.⁵³⁰ Ayrıca, birince fıkranın metninden de görüldüğü üzere, ceza suç işlediği sabit görülen kişiye uygulanır. Diğer bir ifadeyle, ceza kişinin işlediği suçta göre şahsi sorumluluğu ve uygulanan cezanın esasını oluşturmaktadır. Kişinin işlediği fiil kanunla suç sayılan kasten veya taksirle gerçekleştirilen fiildir.⁵³¹

Kanunun maddesinin metninden ve yukarı da anlattıklarımızdan yola çıkarak, cezayı şöyle tanımlayabiliriz, *ceza suç işlediği kanunla sabit görülen kişi hakkında ceza kanunıyla belirlenen bir takım sınırlamalardan veya kişinin hak ve özgürlüklerinin sınırlandırılmasından oluşan ve mahkeme kararı ile belirlenen ceza hukuk içerikli tedbirdir.*⁵³²Bundan dolayıdır ki, suç işlemiş kişilere uygulanan diğer tesir tedbirleri ceza olarak kabul edilmemektedir. Diğer bir ifadeyle, ceza, ACK'nın diğer maddelerinde düzenlenmiş olan güvenlik tedbiri içerikli tedbirlerden ayırmaktadır.(ACK m.88) Dolayısıyla, kanununda düzenlenmeyen ve işlenmiş suçta göre mahkeme kararı ile belirlenmeyen her hangi bir devlet mecburiyet tedbiri ceza olarak kabul edilemez.

Ceza, suçun hukuki sonucu olmakla Ceza Kanunu ile öngörülen hallerde ve sınırlarda suçu işleyen kişiye karşı uygulanır. Dolayısıyla, ceza, kişinin aile fertlerinin veya yakınlarının hak ve özgürlüklerinin sınırlandırılmasına neden olamaz. Görüldüğü üzere, yürürlükte olan Ceza Kanunun bu maddesi ile kanunilik ve ceza sorumluluğunun bireyselliği ilkesinin benimsediğini ve buna riayet edildiği görmek mümkündür.⁵³³Yukarıda da belirttiğimiz üzere cezanın amacı yeni Ceza Kanununun

---

⁵²⁹Semenderov, a.g.e. 431.

⁵³⁰Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 113.

⁵³¹Gadimova, a.g.e. 147.

⁵³²Semenderov, a.g.e. 433.

⁵³³Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 113.

41.maddesinin ikinci fıkrasında düzenlenmiştir. Bu fıkrada somut olarak cezanın üç amacı belirtilerek cezanın amaçlarına yeniden değinilmiştir. Kanunun cezanın amaçlarını belirlerken karma teoriyi esas aldığı görülmektedir.⁵³⁴ Buna göre cezanın amaçları:

- Sosyal adaletin temini;
- Mahkûmu ıslah etmek: Kanunlara dürüstçe uyma ruhunda birlikte yaşama ve ahlak kurallarına saygı gösterme gayesiyle hareket etme;
- Suçluluğun karşısını almak: Mahkûmca ve suça meyilli diğer kişilerce işlenecek suçları önlemek.

Görüldüğü üzere, Ceza Kanunu m.41/2 fıkrada bir sıra görevler tespit edilerek bu görevlerin hem yasa koyucu hem de yasayı uygulayana yönelik olduğuna işaret edilmiştir. Dolayısıyla, Kanun ayrı-ayrı suçları düzenlerken Ceza Kanunu 41. maddede tespit edilmiş olan cezanın amaçlarını dikkate alarak, cezanın yalnızca suç işlemiş kişiye yönelik olarak ve ancak mahkeme kararı ile uygulanabileceği kuralının ihlal edilemeyeceğine vurgu yapılmıştır.⁵³⁵

Yeni Kanunla cezanın amacı bakımından getirilen esas ve en önemli olarak görülen yenilik *sosyal adaletin temini* ilkesidir. Son yıllarda sosyal adaletin teminine yönelik olarak ileri sürülen birçok şerh ve görüşlere göre, sosyal adaletin temini Kanunun 8.maddesinde yer alan “*adaletlilik ilkesinin* belirleyici talepleri ile birlikte suçun işlenmesiyle doğan maddi ve manevi zarar ve sosyal çıkarların yeniden oluşturulması olarak ifade edilmiştir. Sosyal adaletin teminini, bir taraftan mağdur bakımından adaletin sağlanması ve aynı zamanda suç işleyen kişiye yönelik adaletli ceza uygulanması olarak izah eden bir takım görüşler vardır. Azerbaycan Ceza Hukukunda maddi zarar tazminatla, ıslah işi türünde cezanın icrası maaştan kesintiler yapılmak suretiyle ortadan kaldırılır. Fiziki zarar bakımından ise, bu zarar türünü tamamen ortadan kaldırmak mümkün olmadığından hapis cezasının çekilmesi, mağdurun tedavisi, öldürülen kişinin defin ve cenaze masraflarının karşılanması ile kısmen karşılanmış olduğu kabul edilir. Görüldüğü üzere, adaletlilik ilkesi cezayı sadece suçun ağırlığına göre değil, cezayı suçu işleyen

---

⁵³⁴ Semenderov, a.g.e. 420.

⁵³⁵ Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 113.

kişinin tehlikelilik derecesine, cezayı hafifleten veya ağırlaştırılan hallere uygun olması gerekliliğini temin eder.⁵³⁶

Kanunun 8.maddesinde yer alan sosyal adaletin tanımı Kanunun “*cezanın belirlenmesi*” başlıklı 58. maddesinde⁵³⁷ belirlenen genel esaslarla örtüşmemektedir. Sosyal adalet, adalet ilkesinden daha geniş ve dolgun bir anlama sahiptir. Sosyal adalet, bireylerin toplum hayatındaki rolü ile onların sosyal konumları, hak ve görevleri, başarıları ve toplumca tanınmaları arasındaki uygunluğu yansıtır.⁵³⁸

Suçun işlenmesi neticesinde faile verilen ceza dört süjenin suçlu, mağdur, toplum ve devletin menfaatine dokunmaktadır. Ancak, bunların her birinin sosyal adalet anlayışı bağımız özellik ve anlama sahiptir. Azerbaycan Ceza hukukunda mahkûmluk, işlediği suçta göre cezaya mahkûm edilen kişinin hukuki durumudur. Mahkûmluk, fail için belirlenen ceza hükmünün mahkeme tarafından onaylanması ile başlamakta ve cezanın devamı ettiği süreyi kapsayarak ceza tamamlandıktan sonra kanunla belirlenen süreye kadar devam etmektedir. Mahkûmluk kişi için bir sıra arzu olunmayan neticeler doğurmaktadır. Ancak burada mahkûmun menfaati işlediği suç karşılığında şahsına ve işlediği suçta uygun ceza verilmesinde ve mümkün olduğu kadar cezanın asgari düzeyde kalmasındadır.⁵³⁹

Sosyal adaletin temini mağdur bakımından daha farklı bir anlam taşımakta ve bir nevi mahkûmun menfaatine zıt bir durumu yansıtmaktadır. Mağdur daha ziyade mahkûma uygulanan devlet mecburiyet tedbirinin daha sert olmasını ve en azından suçun işlenmesi neticesinde kendisi verilen zararlarla mahkûma verilen cezanın denk olmasını arzu etmektedir. Diğer bir ifadeyle, mağdur açısından sosyal adalet suçun sonucu dikkate alınmak suretiyle faile en uygun (ağır) cezanın belirlenmesidir. Dolayısıyla, mağdur

---

⁵³⁶Semenderov, a.g.e. 422.

⁵³⁷Ceza Kanununun 58.maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş metni şöyledir: “58.1. Suç işleyen şahıs hakkında, bu yasanın Genel bölüm düzenlemeleri dikkate alınmakla, Özel bölüm ilgili maddelerde öngörülmiş aralıklarda adaletli ceza belirlenir. İşlenen suçta göre daha ağır ceza sadece daha hafif ceza ile amaca ulaşmanın imkânsız olduğu hallerde belirlenir. 58.2. İşlenen suçta göre bu yasanın Özel bölümünün ilgili maddelerinde düzenlenmiş cezadan daha ağır ceza yalnız bu yasanın 66 ve 67. maddelerine uygun olarak içtima halinde karar verilebilir. İşlenen suçta göre Özel Bölüm ilgili maddede öngörülen cezadan daha hafif cezaya karar verilmesi bu yasanın 62. maddesine uygun yapılır. 58.3. Ceza belirlenirken işlenen suçun karakteri ve toplumsal tehlikelilik derecesi, suçlunun kişiliği, aynı zamanda cezayı hafifleten ve ağırlaştırılan haller, verilecek cezanın şahsın ıslah ve ailesinin yaşam düzeyine etkisi dikkate alınır.”

⁵³⁸ Veliyev, S. (2004). *Cinayet Hugugunda Ceza ve Ceza Teyin Etme*. Bakü: İlim Neşriyatı, 60.

⁵³⁹ Azerbaycan Temyiz Mahkemeleri Arşivi, 1999-2002.

açısından sosyal adaletin temini uğradığı maddi zararın giderilmesi ve ayrıca manevi zararı karşılayacak tedbirlere karar verilmesi suretiyle sağlanabilir. Manevi zararın belirlenmesi zamanı suçluluk derecesi, mağdurun gördüğü fiziki ve ruhsal sarsıntı ve diğer hususlar dikkate alınmalıdır.⁵⁴⁰ Sosyal adaletin temininde toplumun durumu, mahkûm ve mağdurun durumundan farklı olarak tamamen bağımsız noktadan ele alınarak değerlendirilmektedir. Toplum bu iki sùjeden farklı olarak her iki tarafa nispeten yakın durarak suçlunun işlediği suçun ağırlığına uygun adaletli ceza alması ve mağdurun tüm azaplarının karşılanmasını hedeflemektedir. Suçun işlenmesi neticesinde devletin menfaati ise zarar karşılık ceza, ıslah işleri, malvarlığının müsadere vb. ceza ve diğer ceza hukuku içerikli tedbirler ile kısmen temin edilmiş olur. Ancak, devlet aynı zamanda sosyal adaleti sağlamaya görevli kurumdur ve bundan dolayı da mahkûm için en uygun cezanın belirlenmesini amaçlar. Ancak, devletim toplumun onayını alması gerekir, eğer toplum bu durumu onaylarsa devlet bu görevi başarmış sayılır. Dolayısıyla sosyal adaletin temini olarak cezanın amacı işlenen suçun birey, toplum ve devlete vurduğu zararın azami olarak karşılanma olanağını temin eder. Ayrıca, devlet, suçlu tarafından vurulan zararın ödenilmesini para cezası, malvarlığının müsadere olunması, ıslah işleri, kamu çalışmaları ve diğer ceza hukuku içerikli tedbirleri uygulamakla sağlar.⁵⁴¹ Vatandaşlar ise cezanın amacı ve sosyal adaletin teminini olarak, devletin suçluyu cezalandırmaya gücü olması, cezanın, suçun ağırlığına, suçlunun şahsının tehlikeliliğine, cezayı hafifleten ve ağırlaştırılan hallere uygunluğuna, iki kat cezalandırmanın yasaklanmasına, cezanın uygulanması zamanı insan onurunun alçaltılmasının önlemesine, azap ve işkencenin hiçbir şekilde kabul edilmezliği olarak görürler.⁵⁴²

Mahkûmu ıslah etmek: cezanın bir diğer amacı olan mahkûmu ıslah etmek, mahkûm tarafından yeni suçlar işlenmesini önleyerek cezanın özel önleyici amacını temin etmekten ibarettir. Mahkûmun ıslah edilmesi, kişiyi yeni suçlar işlemekten, sosyal-psikoloji meyillerden, yasadışı faaliyetlerden uzaklaştırmaya yönelik faaliyetlerdir. Mahkûmun

---

⁵⁴⁰ Veliyev, a.g.e., 62.

⁵⁴¹ Veliyev, a.g.e. 64.

⁵⁴² Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 116.

topluma zıt olan alışkanlıklardan uzaklaştırılması bu kişinin yeniden “*sosyalleştirilmesinin (içtimaileştirilmesinin)*” birinci aşaması olarak görülmektedir.⁵⁴³

Yeni Ceza Kanunuyla *yeniden eğitime*, mahkûmu ıslah etme amacının kapsamından çıkarmıştır. Yeniden cezalandırma korkusu, mahkûmda yeniden güvenlik tedbirlerine maruz kalma korkusuyla yeni bir suçun işlenmesini çekindirme amacı gütmektedir. Ancak bu korkunun tesiri uzun süreli değildir. Çünkü insan zamanla en ağır şartlara, sert kurallara ve sınırlamalara bağıklık kazanabilmektedir. Bundan dolayı mahkûmun eğitilmesine özel önem verilerek, özellikle hapis cezasının çekilmesi süresinde ıslah, etkileme tedbirleri, siyasi, genel, mesleki yöndeki eğitimlerin uygulanması cezanın ıslah amacını gerçekleştirme araçlarını oluşturmaktadır. Ayrıca ceza, toplumu, mahkûmların yeni saldırılarına karşı korumakla kalmıyor bunun yanı sıra mahkûmlara belirli davranış kurallarını kabul etmeye yönelik faaliyetlerde bulunmayı sevk ediyor. Islah tedbirlerinin uygulanması neticesinde mahkûmların hukuk ve adalet mefhumlarına yönelik düşünceleri, manevi dünyası, etik ve ahlaki normlar hakkında bilgiler derinleşir. Bundan dolayı, cezanın ıslah amacı yasada yerini korumaktadır.⁵⁴⁴

4.2. Azerbaycan Ceza Kanununda Ceza Sistemi ve Ceza Türleri

Cezanın sistemi birbiriyle karşılıklı ilişki içinde olan, belirli fonksiyonlara sahip, ağırlığına göre kanunla belirlenmiş kurallara esasen sıralanmış ceza türlerinin listesidir.⁵⁴⁵ Ancak, cezanın sistemi her zaman belirli olan ve değişmeyen bir kategori değildir. Azerbaycan Cumhuriyetinin 1927 ve 1960 tarihli ceza kanunlarında cezanın sistemini belirleyen maddelerin yıllar içindeki değişimini mukayese ederek bundan emin olabiliriz. Şöyle ki, 1927 tarihli Ceza Kanununun 22.maddesinde düzenlenen “*ülkeden kovma*,” “*işçileri düşman ilan etme*,” “*siyasi ve mülkiyet haklarından mahrum etme*” vs. bu gibi ceza türleri o dönemin mevcut siyasi ve sosyal koşulları ile ilişkilidir. Ancak, 1960 tarihli Ceza Kanunu yürürlüğe girinceye kadar geçen otuz yıllık sürede ülkede siyasi ve sosyal koşullar değiştiğinden bu suçlar 1960 tarihli Ceza Kanununun sistemine dâhil

---

⁵⁴³ Semenderov, a.g.e. 424.

⁵⁴⁴ Semenderov, a.g.e., 425.

⁵⁴⁵ Semenderov, a.g.e., 433.

edilmemiştir. Ayrıca, 1960 tarihli Ceza Kanunu ile belirlenen bazı ceza türlerinin fonksiyonel kabiliyetini kaybetmesi cezanın sisteminde duraklamalara sebep olmuştur. Şöyle ki, cezanın sisteminde hapis cezasından sonra gelen sürgün ve göç ettirme gibi ceza türlerinin uzun süre uygulamada tatbik edilmemesi ve daha sonra bu suçların Ceza Kanundan tamamıyla çıkarılması, cezanın sisteminde orantısızlık yaratmış, sistemin fonksiyonel faaliyetinde belirli tereddütlerin doğmasına sebep olmuştur. Dolayısıyla yeni Ceza Kanunu yürürlüğe girinceye kadar *sürgün, göç ettirme, görevden atma ve istisnai durumlarda uygulanan ölüm cezası* gibi cezalardan tamamıyla vazgeçilmiştir.⁵⁴⁶

Yeni Ceza Kanununun yürürlüğü girmesiyle birlikte cezanın sistemine önemli ilave ve değişiklikler yapılarak, modern dönemin yeni taleplerine uygun olmayan ve mevcut gerçekliklerle uzlaşmayan bazı ceza türleri kanundan çıkarılarak yeni ceza türleri belirlenmiştir. Yeni Ceza Kanununun "**cezanın türleri**" başlıklı 42.maddesinde adından da anlaşılacağı üzere yeni ceza türlerinin sayılı listesi verilmiştir. Yeni ceza türleri aşağıdakilerdir: ***Ulaşım araçlarını kullanmaktan men, ıslah işleri, askeri hizmette sınırlama, Azerbaycan Cumhuriyeti sınırları dışına zorunlu çıkarma ve süreli hapis cezası***. Genel olarak ise, Kanununun 42. maddesinde düzenlenen ceza türleri aşağıdakilerdir:

1. Para cezası;
2. Ulaşım araçlarını kullanmanın yasaklanması;
3. Belirli görev veya faaliyetten men;
4. Kamuya yararlı işte çalışma;
5. Özel veya askeri unvan, fahri ad ve devlet ödülünün kaldırılması;
6. Islah işleri;
7. Askeri hizmette sınırlama;
8. Müsadere;
9. Azerbaycan Cumhuriyeti sınırları dışına zorunlu çıkarma;
10. Hürriyeti sınırlama;

---

⁵⁴⁶ Semenderov, a.g.e., 432.

11. Askeri intizam birliğinde tutma;
12. Süreli hapis;
13. Ömür boyu hapis.

Kanunun 42. maddesinde öngörülen bu ceza türlerinin listesi kesindir, diğer bir ifadeyle, 42. madde ile belirlenen ceza türlerinin dairesinin genişlendirilmesi ve sınırlandırılması söz konusu olamaz. Mahkeme sadece olaya uygulanacak özel maddede öngörülen cezaya hükmedebilir. Bu kuralın istisnasını sadece Kanun ile düzenlenmiş hafifletici haller (m.62, 79, 81, 82) oluşturuyor. Yine istisnai olarak Kanunun 42. maddesi ile sıralanan cezaların belli kategori şahıslara uygulanması mümkün değildir.⁵⁴⁷(ACK m.47,48,50,52,53,57)Cezanın sistemi bakımından getirilen en önemli olan yeniliklerden biri de cezanın sisteminin hümanizm ilkesiyle olan bağlılığıdır. Yeni Kanunda cezanın sisteme dâhil olan cezaların türleri ve sınırları bakımından daha özgürlükçü bir tavır sergilenmiştir. Örneğin, yukarı da değindiğimiz gibi ölüm cezasıyla birlikte diğer birçok cismani cezalar yeni Kanunun sisteminde yer almamaktadır. Ayrıca ceza sistemine dâhil olan cezalardan sadece üçü mahkûmu toplumdan tecrit etmektedir: bunlar: *askeri intizam birliğinde tutma, ömür boyu hapis ve süreli hapis* cezalarıdır.⁵⁴⁸

Cezanın sistemi için önemli olan üçüncü husus, cezanın sisteminde *kanunilik ilçesinin* özetilmesidir. Bu husus cezanın sistemine dâhil olan ceza türlerinin tatbikinin yalnızca kanunla tanzim edileceği anlamına gelmektedir.⁵⁴⁹Yeni Ceza Kanununun ilk düzenlemesinde *ek ceza olarak yer alan emlak müsadere (mal varlığı)* Azerbaycan Cumhuriyetinin 7 Mart 2012 tarihli kararı ile Kanundan çıkarılmış ve *özel müsadere* türünde güvelik tedbiri cezanın sistemine dâhil edilmiştir. Ayrıca, yeni Ceza Kanunu, cezaların sırasında önemli değişiklikler yaparak önceki kanundan farklı olarak daha hafif cezalardan daha ağır ceza türlerine geçmek suretiyle cezanın sistemini bu şekilde biçimlendirmiştir. Yaş küçükleri bakımından ceza türünün belirlenmesi zamanı Kanunun 42. maddesiyle birlikte “*yaş küçüklerine tayin edilen ceza türleri*” başlıklı 85.maddesinin hükmüne de isnat edilmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır.

---

⁵⁴⁷ Gadimova, a.g.e. 253.

⁵⁴⁸ Semenderov ve diğerleri, a.g.e.118.

⁵⁴⁹ Gadimova, a.g.e. 252.

Ceza Kanununun 43.maddesinde ise, Kanununun 42. maddesinde sayılmış olan ceza türlerinin bağımsızlık derecelerine göre esas, ilave (ek),⁵⁵⁰ esas ve ilave (ek) ceza türleri olarak üçe ayrıldığı belirtilmiştir. Ceza Kanununun “*esas ve ilave (ek) cezalar*” başlıklı 43.maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş birinci fıkrasının göre “*esas cezalar mahkemenin hükmü ile bağımsız olarak uygulanabilen ve diğer cezalara bağlı olmayan cezalardır: bu cezalar; kamuya yararlı işte çalışma, ıslah işleri, askeri hizmette sınırlama, askeri intizam birliğinde tutma, süreli ve ömür boyu hapis cezalarıdır.*” İlave (ek) cezalar, bağımsız olarak uygulanamayan, sadece esas cezalarla birlikte uygulanabilen cezalardır.⁵⁵¹ Kanununun 43.maddenin üçüncü fıkrasında sayılan ilave ceza türleri şunlardır: *özel veya askeri unvan, fahri ad ve devlet ödülünün kaldırılması, ulaşım araçlarını kullanmaktan men, Azerbaycan Cumhuriyeti sınırları dışına zorunlu çıkarma.* Kanununun 43.maddesinin ikinci fıkrasında yer alan esas ve ilave cezalara, *para cezası, belirli görev veya faaliyetten men cezaları* aittir. Bu ceza türleri Ceza Kanununun Özel Hükümler bölümünde öngörülen maddelerin yaptırımlarında esas ceza olarak de yer alabilmektedirler. *Belirli görev veya faaliyetten men* ek ceza olarak hapis cezası veya aynı zamanda ıslah işi türünde cezayla birlikte uygulanabilir. Ayrıca, *belirli görev veya faaliyetten men* ek ceza olarak uygulanan maddenin yaptırım kısmında yer alıp olmadığı dikkate alınmaksızın mahkeme bu ceza türünün uygulanmasını zaruri sayması halinde bu cezayı tayin edilebilecektir. Para cezası sadece ilgili maddenin yaptırım kısmında ek ceza olarak öngörüldüğü durumlarda uygulanabilir. Ayrıca, Kanun mahkemeye ek cezayı uygulamayı bir görev olarak vermişse, bu durumda mahkeme müstesna durumlarda Ceza Kanununun “*suça göre belirlenen cezadan daha hafif cezanın belirlenmesi*” başlıklı 62.maddesinin⁵⁵² belirlediği kurallar çerçevesinde ek cezaya hükmetmeye bilir.

---

⁵⁵⁰ Ceferov, A.E. (2006). “Azerbaycanda Elave Cezaların Cinayet Ganunvericisindeki İnkişaf Tarihi Haggında”. *Bakü Devlet Üniversitesi Haberleri, Sosyal ve Siyasi İlimler Dergisi*, 4, 58.

⁵⁵¹ Ceferov, a.g.e. 59.

⁵⁵² Ceza Kanununun 62.maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş metni şöyledir, “62.1. Suçun amacı ve işleniş şekli (matif), failin suçun işlenmesinde ki rolü, suçun işlendiği zamanki ve bundan sonraki davranışları ile bağlı müstesna haller, ayrıca suçun sosyal tehlikeliliğini önemli derecede azaltan diğer hallerin mevcudiyeti halinde, aynı zamanda iştirak halinde işlenmiş suça iştirak eden bu suçun aydınlığa kavuşmasına faal yardım ettiğinde, bu Kanununun Özel Hükümler bölümünün ilgili maddesinde belirlenmiş alt sınırdan da daha az ceza tayin edilebilir veya tayin edilmesi mecburi olan ilave (ek) cezanı tayin etmeyebilir. 62.2. Cezayı hafifleten hem ayrı-ayrı haller, hem de bu tür hallerin mecmusu müstesna hal olabilir”.

Doktrinde ise cezalar süreyle ilişkilerine göre süreli ve süresiz ceza türleri olarak ikiye ayrılmaktadır. Süreli ceza türleri, *süreli hapis, askeri intizam birliğinde tutma, askeri hizmette sınırlama, kamuya yararlı işte çalışma, ıslah işleri, ulaşım araçlarını kullanmaktan men, belirli görev veya faaliyetten men, Azerbaycan Cumhuriyeti sınırları dışına zorunlu çıkarma* cezalarıdır. Sisteme dâhil olan diğer ceza türleri ise süreli ceza türlerine ait değildir.⁵⁵³

4.3. Azerbaycan Ceza Kanunda Cezanın Belirlenmesinin Genel Özellikleri

Ceza, ceza sorumluluğunun reel olmasının esas biçimlerinden biridir.⁵⁵⁴ Cezanın belirlenmesinin genel özellikleri Azerbaycan Cumhuriyetinin yeni Ceza Kanununun 58.maddesinde formüle edilmiştir. Kanunun 58.maddesinin birinci fıkrasının tarafımızca Türkçeleştirilmiş metni şöyledir:

“58.1. Suçu işlemekte kusurlu olarak bilinen şahıs hakkında, bu yasanın Genel Hükümleri dikkate alınmakla, Özel Hükümlerin ilgili maddelerinde öngörölmüş aralıklarda adaletli ceza belirlenir. İşlenen suça göre daha ağır ceza sadece daha hafif ceza ile amaca ulaşmanın imkânsız olduğu hallerde belirlenir. 58.2. İşlenen suça göre bu yasanın Özel bölümünün ilgili maddelerinde düzenlenmiş cezadan daha ağır ceza yalnız bu yasanın 66 ve 67. maddelerine uygun olarak içtima halinde karar verilebilir. İşlenen suça göre Özel Hükümler Bölümünün ilgili maddelerinde öngörölen cezadan daha hafif cezaya karar verilmesi bu yasanın 62. maddesine uygun olarak yapılır. 58.3. Ceza belirlenirken işlenen suçun karakteri ve toplumsal tehlikelilik derecesi, suçlunun kişiliği, aynı zamanda cezayı hafifleten ve ağırlaştırıcı haller, verilecek cezanın şahsın ıslah ve ailesinin yaşam düzeyine etkisi dikkate alınır”.

Birinci fıkrada suçu işlemekte kusurlu olarak görölen kişiye, Kanunun Genel Hükümleri dikkate alınarak Özel Hükümlerin ilgili maddelerinde öngörölen sınırlarda adaletli ceza tayin edileceği belirtilmiştir. Yine bu fıkrada cezanın adaletli olmasına vurgu

⁵⁵³ Semenderov, a.g.e., 436.

⁵⁵⁴Babayeva, S. (2012), *Cezanın Belirlenmesi Zamanı Dikkate Alınan Hafifletici ve Ağırlaştırıcı Haller ve Bunların Uygulanması Problemleri*, Doktora Tezi, Azerbaycan Milli İlimler Akademisi, Felsefe, Sosyoloji ve Hukuk Enstitüsü, Bakü, 3.

yapılarak, cezanın belirlenmesine ait olan tüm hüküm ve hususların dikkate alınması gerekliliğine işaret edilmiştir. Dolayısıyla, cezanın öncelikle Ceza Kanununun Özel Hükümler bölümünün ilgili maddelerinde gösterilen sınırlarda belirlenmesi gerektiği vurgulanmıştır.⁵⁵⁵

İşlenmiş suça göre kanunun ceza sorumluluğunu öngören maddesiyle belirlenen cezanın türü ve sınırı cezanın belirlenmesi zamanı mahkemelerin faaliyeti için koyulan bir sınırdır. Bu kriterin talebine göre, mahkeme Ceza Kanununun Özel Hükümler Bölümünün ilgili maddesiyle belirlenen sınırdan ceza tayin edebilecektir. Burada bahsi geçen cezanın sınırından kasıt, ceza kanunun ilgili maddesinin yaptırım kısmında yer alan alt ve üst sınırdır.

Ayrıca, cezanın belirlenmesi zamanı Kanununun Özel Hükümler Bölümünün ilgili maddelerinde cezanın alt sınırının gösterilmemesi durumunda, bu ceza türü için Ceza Kanununun Özel Hükümler Bölümünün normlarının belirlediği sınır esas alınır. Cezanın üst sınırı daima Kanununun Özel Hükümler bölümünün ilgili maddelerinin yaptırım kısmında, alt sınırı ise sadece Kanununun Genel Hükümler Bölümünde belirlenmiş sınırdan farklı olduğu durumlarda gösterilir. Ayrıca, yaptırım türlerinin alternatif ve nispi belirli şekilde olması cezanın daha adaetli bir şekilde belirlenmesini sağlamaktadır.

Ceza Kanununun alternatif yaptırım öngören maddelerinin uygulanması zamanı mahkeme yaptırım kısmında gösterilen esas cezalardan birini seçtiği zaman sadece seçtiği bu ceza türünde belirlenen sınırdan ceza tayin edebilir.⁵⁵⁶ Ayrıca, Kanunun ilgili maddesinin yaptırım kısmında hapis cezasıyla birlikte daha hafif bir ceza türüne de alternatif olarak yer verilmişse ve hapis cezasıyla ilgili olmayan bu daha hafif cezayı uygulamak suretiyle cezanın izlediği amaca ulaşmak mümkünse, mahkeme devlet mecburiyet tedbirlerinde tasarruf prensibinin taleplerine uygun olarak fail hakkında hapis cezasıyla ilgili olmayan bu hafif alternatif cezayı uygulayabilecektir.⁵⁵⁷

Bunların yanı sıra, Kanununun 58.maddesinin birinci fıkrasında, cezanın yaptırım kısmında gösterilen ağır ceza türünün, yalnızca daha hafif ceza türünün cezanın amaçlarını

---

⁵⁵⁵ Veliyev, a.g.e. 132.

⁵⁵⁶ Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 159.

⁵⁵⁷ Veliyev, a.g.e. 165.

temin edemeyeceği durumlarda uygulanabileceğini belirtilmiştir. Yukarıda da belirtildiği üzere yaptırımında öngörülen daha hafif ceza türünün seçilmesinde mahkemelere verilen geniş yetki ve cezanın üst sınırı uygulamaya yönelik kanunla getirilen sınırlamalar Ceza Kanununun hümanizm ilkesine olan bağlılığının bir ifadesidir.⁵⁵⁸ Mahkeme sadece iki durumda Kanunda öngörülen maddenin yaptırımını dikkate almaksızın ceza belirleyebilir. Bunlardan ilki, işlenen suçta göre belirlenen cezadan daha hafif bir cezanın belirlenebileceği durumlarda, (CK m.62)⁵⁵⁹ ikinci olarak ise suçlar ve hükümlerin mecmusuna göre cezanın belirlenmesi durumlarında. (CK m.66⁵⁶⁰ ve 67⁵⁶¹) Ayrıca,

---

⁵⁵⁸ Muradov, E.İ. (2007). “Cezanı Yüngüllestiren Hallerin Mesuliyetin Diferensiasiyasında İştiraki”. **Bakü Devlet Üniversitesi, Sosyal ve Siyasi İlimler Dergisi**, 2, 71.

⁵⁵⁹ Ceza Kanununun “Suça Göre Belirlenmiş Ceza Yerine Daha Hafif Ceza Tayin Edilmesi” başlıklı 62.maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş metni şöyledir, “62.1. Suçun amacı ve işleniş şekli (moviti), failin suçun işlenmesinde ki rolü, suçun işlendiği zamanki ve bundan sonraki davranışları ile bağlı müstesna haller, ayrıca suçun sosyal tehlikeliliğini önemli derecede azaltan diğer hallerin mevcudiyeti halinde, aynı zamanda iştirak halinde işlenmiş suçta iştirak eden kişin bu suçun aydınlığa kavuşmasına faal yardım ettiğinde, bu Kanunun Özel Hükümler bölümünün ilgili maddesinde belirlenmiş alt sınırdan da daha az ceza tayin edilebilir veya tayin edilmesi mecburi olan ilave (ek) cezanı tayin edilmeyebilir. 62.2. Cezayı hafifleten hem ayrı-ayrı haller, hem de bu tür hallerin mecmusu müstesna hal olabilir”.

⁵⁶⁰ Ceza Kanununun “suçların mecmusuna göre cezanın belirlenmesi” başlıklı 66.maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş metni şöyledir, “66.1. Suçların mecmusuna göre, mahkeme her bir suçta göre ayrı-ayrı ceza tayin ederek, az ciddi cezayı daha ciddi ceza ile kapsamak yolu ile veya belirlenmiş cezaları tam veya kısmen toplamak suretiyle kesin cezayı belirlenmektedir.66.2. Suçların mecmusuna sadece büyük sosyal tehlike yaratmayan suçlar dâhilse, az ciddi cezanı daha ciddi ceza ile kapsamak suretiyle veya belirlenmiş cezaları tam veya kısmen toplamak suretiyle kesin cezayı belirler. Bu durumda kesin cezanın üst sınırı veya hacmi işlenmiş suçlardan daha ağırı için belirlenmiş cezanın üst sınırından fazla olamaz.66.3. Suçların mecmusuna az ağır, ağır veya özel ağır suçlardan herhangi bir dâhilse, belirlenmiş cezaları tam veya kısmen toplamak suretiyle kesin ceza belirlenir. Bu durumda hapis cezası türünde kesin cezanın süresi on beş yıldan fazla olamaz. Ayrıca Suçların mecmusuna dâhil olan suçlardan birine göre müebbet hapis cezası türünde ceza veya yirmi yıl süreyle hapis cezası tayin edildiği zaman az ciddi ceza daha ciddi ceza ile çevrelenmek suretiyle somut ceza belirlenmektedir. 66.4. Suçların mecmusuna göre belirlenen esas cezaya, bu Kanun Özel Hükümler bölümünün ilgili maddelerinde bu suçlara göre belirlenmiş ilave (ek) ceza türleri birleştirilebilir. Tam veya kısmen toplamak suretiyle belirlenmiş kesin ilave (ek) cezanın süresi veya hacmi bu ceza için bu Kanunun Genel Hükümler bölümünde belirlenmiş üst sınırdan fazla olamaz.66.5. Suça göre hüküm kurulduktan sonra, mahkûmun ilk suçta göre hüküm çıkarılmadan önce işlemiş olduğu başka suç ortaya çıkarsa, bu kişiye aynı kurallara göre ceza verilir. Bu durumda ilk hükme esasen çekilen kesin ceza süresi hesaplanır”.

⁵⁶¹ Ceza Kanununun “hükümlerin mecmusuna göre cezanın belirlenmesi” 67.maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş metni şöyledir, “67.1. Hükümlerin mecmusuna göre ceza belirlenirken, mahkeme yeni hükme göre belirlenmiş cezaya önceki hükme göre tayin edilmiş cezanın çekilmemiş kısmını tam veya kısmen birleştirir. 67.2. Hükümlerin mecmusuna göre belirlenmiş ve hapis cezası ile bağlı olamayan kesin cezanın süresi veya hacmi, bu Kanunun Genel Hükümler kısmında bu ceza türü için belirlenmiş üst sınırdan fazla olamaz. 67.3. Hükümlerin mecmusuna göre belirlenmiş hapis cezası türünde kesin cezanın süresi yirmi yıldan fazla olamaz. 67.4. Hükümlerin mecmusuna göre kesin ceza hem yeni işlenmiş suçta göre belirlenmiş cezadan, hem de mahkemenin önceki hükmü ile belirlenmiş cezanın çekilmemiş kısmından fazla olmalıdır. 67.5. Hükümlerin mecmusuna göre ceza belirlenirken ilave (ek) cezaların birleştirilmesi bu Kanunun 66.4’üncü maddesinde öngörülen kurallar çerçevesinde uygulanır. 67.6. Müebbet hapis cezası türünde

Kanunun 58.maddesinin birinci fıkrasında dikkat edilmesi gereken bir diğer husus, cezanın belirlenmesi zamanı Ceza Kanununun Genel Hükümler Bölümünün dikkate alınmasının gerekliliğidir.⁵⁶² Bundan kasıt, cezanın belirlenmesi zamanı Ceza Kanununun “*ceza kanunu ve ceza sorumluluğu ilkeleri*” başlıklı üçüncü maddesine göre ceza sorumluluğunun somut ve hukuki esasları, kişinin fiilinde suçun unsurlarının oluşup oluşmadığı ve hangi fiile göre cezanın belirleneceğinin açığa kavuşturulmasıdır.

Daha sonra ise, fiilin hangi mekânda (CK m.11 ve12) ve hangi zamanda (CK m.10) gerçekleştiği, fiilin az ehemmiyetli olmasından dolayı sosyal tehlikeli olmayan fiiller kategorisine mensup olup olmaması, (CK m.14/2, suç kavramı ve suçların tasnifi) suçun hangi kategoriye ait olması, (CK m.15, suçların tasnifi) suçun tekerrür halinde işlenmesi, suçların içtiması, (CK. 16 ve 17) suçun tamamlanıp tamamlanmaması, (CK m.27-29) gönüllü vazgeçme, (CK m.30) suçun tek başına veya iştirak halinde işlenmesi, (CK m.31-35) fiilin sosyal tehlikeliliğini ortadan kaldıran hallerin olup olmaması (CK m.36-39) dikkate alınır.

Ayrıca, Mahkeme, Kanunun tamamlanmış suçlar, residiv (tekerrür) suçlar ve iştirak halinde işlenmiş suçlarla ilgili hükümleriyle birlikte, bu suçlara göre cezanın belirlenmesi hakkında Kanunun 63 ve 65. maddelerinin hükümlerini de dikkate almaktadır.⁵⁶³ Cezanın belirlenmesi zamanı failin yaş küçüğü olması halinde, mahkeme yaş küçüklerinin ceza sorumlulukları konusunda Kanunun 84-92 maddelerinin hükümlerini dikkate alır.

Ayrıca, mahkeme yaş küçüklerinin işledikleri suçlara göre hapis cezası türünde ceza belirlediği zaman, uygulanan cezanın yaptırım kısmında belirlenen hapis cezasının süresi on yıldan fazla olsa bile, failin yaş küçüğü olmasından dolayı belirlenen hapis cezasının süresi on yıldan fazla olamayacaktır.⁵⁶⁴

Mahkemenin cezanın belirlenmesi zamanı dikkate aldığı hususlardan bir diğeri ise suçun karakteridir. Suçun karakteri belirli grup ya da belirli türe ait suçların tasnifi kriteri

---

cezaya çarptırılmış kişi yeni bir suç işlediği zaman, yeni tayin edilen ceza müebbet hapis cezası ile kapsamına dâhil olur”.

⁵⁶² Muradov, a.g.e., 72.

⁵⁶³ Semenderov, a.g.e. 463-464.

⁵⁶⁴ Veliyev, a.g.e. 175-176.

olarak rol almaktadır. Şöyle ki, somut fiilin sosyal tehlikeliliğinin karakteri, bu fiilin hangi guruba yani büyük sosyal tehlike doğurmayan, az ağır, ağır veya özel ağır suçlar grubuna mensup olması, Kanunun Özel Hükümler bölümünün hangi faslına dâhil olmasına bağlı olarak değer biçilir. Örneğin, vücut bütünlüğünün aleyhine yönelik işlenen suçlar, ekonomik alanda işlenen suçlara göre daha tehlikelidir.⁵⁶⁵ Böylece mahkemeler cezanın belirlenmesi zamanı, fiilin tehlikelilik derecesine göre hangi suç gurubuna ait olduğunu, Kanunun Özel Hükümler Bölümünün hangi faslında yer aldığını ve devletin bu tür suçlara göre ceza hukuku anlamındaki ceza siyasetini dikkate alır.⁵⁶⁶ Cezanın belirlenmesi zamanı dikkat edilmesi gereken bir diğer unsur failin kişiliğidir.

Genel olarak cezanın belirlenmesi zamanı failin sosyal ve psikolojik özellikleri dikkate alınır. Failin genel ahlak ve genel yaşam kurallarına zıt hayat tarzı bu kişinin sosyal tehlikeli olmasını gösteren hususlardan biridir. Ayrıca, yeni Ceza Kanuna göre cezanın belirlenmesi zamanı mahkûmun ailesinin hayat koşulları da dikkate alınır. Bu cezanın belirlenmesinin genel esaslarına getirilen yeni bir haldir. Bu durum mahkûm için belirlenecek cezayı koşullara göre olumlu veya olumsuz yönde etkileyebilir. Örneğin, eğer fail ailede çalışma kabiliyetine sahip olan tek kişiye ve bu kişinin himayesinde yaşlı veya hasta ebeveynleri varsa ya da okula devam eden küçük çocukları varsa bu durumda faile verilecek cezanın hafifletilmesi yoluna gidilebilir. Ancak, bunun aksine fail sahip olduğu kötü özelliklerden dolayı muntazam olarak ailesine zarar veriyorsa, bu durum belirlenecek cezanın ağırlaştırılmasına sebebiyet verebilir.⁵⁶⁷ Ceza Kanununun 59⁵⁶⁸ ve 60⁵⁶⁹ maddelerinde

---

⁵⁶⁵ Veliyev, a.g.e., 138.

⁵⁶⁶ Muradov, a.g.e., 73.

⁵⁶⁷ Semenderov, a.g.e., 470.

⁵⁶⁸ Ceza Kanununun “*cezayı hafifleten haller başlıklı*” 59. maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş metni şöyledir: “59.1. Cezayı hafifleten haller aşağıda yazılı olanlardır. 59.1.1. olayların tesadüfî akışı zemininde ilk defa büyük sosyal tehlike doğurmayan veya az ağır suçların işlenmesi; 59.1.2. Suçun buluş yaşını doldurmamış kişi tarafından işlenmesi; 59.1.3. Suçun hamile bir kadın tarafından işlenmesi; 59.1.4. Suçu işlemiş kişinin sorumluluğunda küçük çocuğun olması; 59.1.5. Suçun ağır hayat şartları neticesinde veya merhamet gösterme niyeti ile işlenmesi; 59.1.6. Suçun fiziki veya psikolojik baskı altında yahut maddi, hizmeti veya diğer sebeplerden dolayı içine düştüğü bir zorunlu bir durum neticesinde işlenmesi; 59.1.7. Suçun meşru müdafaa, sosyal tehlikeli fiili işlemiş kişinin yakalanması, zorunluluk hali, esaslı risk, emrin veya serencamın kanunlar belirlenmiş şartlarını bozarak işlenmesi; 59.1.8. Suçun mağdur tarafından hukuka aykırı veya ahlaksız hareketlerin etkisi altında veya bu hareketler neticesinde aniden ortaya çıkan güçlü ruhi heyecan durumunda işlenmesi; 59.1.9. Gönüllü olarak suçunu itiraf etme, suçun aydınlığa kavuşması, suçta iştirak edenlerin ifşa edilmesine, suç neticesinde ele geçirilmiş mülkün aranmasına ve toplanmasına faal şekilde yardım etme; 59.1.10. Suçun işlenmesinden sonra suçun mağduruna doğrudan tıbbi veya diğer türlü yardım edilmesi, suç neticesinde ortaya çıkmış maddi ve manevi zararın gönüllü olarak ödeme veya zararın

gösterilen cezayı hafifleten⁵⁷⁰ ve ağırlaştırıcı haller doğrudan veya dolaylı olarak failin kişiliğini karakterize etmesine rağmen, cezanın belirlenmesi zamanı bağımsız olarak dikkate alınır.⁵⁷¹ Dolayısıyla Cezanın belirlenmesi zamanı suçun karakteri ve sosyal tehlikelilik derecesi, failin kişiliği, cezayı hafifleten ve ağırlaştırıcı haller ve ayrıca belirlenmiş cezanın failin ıslah olunmasına ve aile durumuna etkisi dikkate alınır. Diğer bir ifadeyle, belirlenen ceza aşağıdaki talepleri karşılamalıdır: ceza adaletli olmalıdır; ceza Kanununun Özel Hükümler Bölümünün ilgili maddesinin yaptırım kısmında belirlenen sınırdan olmalıdır; cezanın belirlenmesi zamanı Genel Hükümler Bölümünün hükümleri dikkate alınmalıdır; cezanın belirlenmesi zamanı failin kişiliği dikkate alınmalıdır; ceza belirlenirken hafifletici ve ağırlaştırıcı haller dikkate alınmalıdır; cezanın belirlenmesi zamanı cezanın failin ıslah olunmasına ve aile durumuna etkisi dikkate alınmalıdır.⁵⁷²

---

*ortadan kaldırılması, mağdurla anlaşmak için çaba gösterilmesi, mağdura yönelik vurulmuş zararın hafifletilmesine yönelik olarak diğer hareketlerin yapılması.*59.2. Ceza belirlenmesi zamanı bu Kanunun 5.1.1-59.1.10 maddelerinde gösterilmeyen diğer hallerde suçun hafifleten durumlar olarak dikkate alınabilir.59.3. İşbu Kanununun Özel Hükümler bölümünün ilgili maddesinde suç tipi olarak dikkate alınmış cezayı hafifleten hal, ceza belirlenirken tekrardan dikkate alınmaz”.

⁵⁶⁹ Ceza Kanununun “ceza ağırlaştırıcı haller” başlıklı 60. Maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş metni şöyledir: “61.1. Cezayı ağırlaştırıcı haller aşağıdakilerdir: 61.1.1. Suçların tekrar işlenmesi, suçların residivi; 61.1.2. Suçun ağır neticelere sebep olması; 61.1.3. Suçun önceden birlik olmuş bir grup kişi tarafından, müteşekkil grup veya örgütsel birlik (teşkilat) tarafından işlenmesi; 61.1.4. Suçun işlenmesinde aktif iştirak etme; 61.1.5. Psikolojik bozuklukların etkisi altında olan veya sarhoş durumda olan kişilerin, aynı zamanda cezai sorumluluk altına alınması mümkün olmayan yaş küçüklerini suç işlemeye sevk etme; 61.1.6. Suçun milli, ırki veya dini düşmanlık, dini fanatizm, diğer kişilerin hukuka uygun hareketlerine göre kısas olmak amacıyla, tamah amacı veya diğer kötü niyetlerle, ayrıca baka bir suçun gizlemek veya bu suçun işlenmesini kolaylaştırmak amacıyla işlenmesi; 61.1.7. Suçun aşikâr surette hamile olduğu bilenen kadına, aynı zamanda yaş küçükleri, yaşlı veya yardıma muhtaç durumda olan veya suçun faile muhtaç olan kişiye karşı işlenmesi; 61.1.8. Suçun kendi sorumluluğu veya sosyal borcunu yerine getiren kişiye veya onun yakın akrabalarına karşı işlenmesi; 61.1.9. Suçun mağdura karşı özel bir acımasızlıkla, aynı zamanda azap veya işkence vermek suretiyle işlenmesi; 61.1.10. Suçun ateşli silahtan, patlayıcı silahlardan veya diğer genel tehlikeli usullerden ve teknolojik vasıtalarından istifade ederek işlenmesi; 61.1.11. Suçun olağanüstü durumda, doğal veya diğer sosyal felaket şartlarında, aynı zamanda topyekûn kalkışma durumlarında işlenmesi; 61.1.12. Suçun devlet görevlisinin özel giyimlerinden veya belgelerinden istifade etmek suretiyle işlenmesi; 61.1.13. Suçun görev yükümlüğüne veya anlaşmaya esasen faile gösterilen itimadın kötüye kullanılması suretiyle işlenmesi; 61.2. Cezayı belirlerken bu Kanununun 61.1.1 – 61.1.13 maddelerinde gösterilmemiş haller cezayı ağırlaştırıcı hal olarak dikkate alınmaz. 61.3. İşbu Kanununun Özel Hükümler bölümünün ilgili maddesinde suç tipinin unsuru olarak öngörülen cezayı ağırlaştırıcı hal, cezanın belirlenmesi zamanı tekrar dikkate alınmaz”.

⁵⁷⁰ Muradov, a.g.e. 74.

⁵⁷¹ Babayeva, a.g.e., 4.

⁵⁷² Semenderov, a.g.e. 476-477-478.

4.4. Genel Hatlarıyla Ceza Sorumluluğunun Kaldırılması

Azerbaycan Ceza Kanununda ceza sorumluluğunun kaldırılması, kişinin işlediği suçta göre devlet adından muhakeme edilmemesi, hakkında suçlayıcı bir hüküm çıkarılmaması ve cezanın uygulanmasından vazgeçilmesidir.

Yürürlükte olan Ceza Kanununun 11'nci faslında ceza sorumluluğunun kaldırılması türleri düzenlenmiştir. Bunlar: a) etkin pişmanlığa göre ceza sorumluluğunun kaldırılması, (CK m.72) b) mağdurla barışmak suretiyle ceza sorumluluğunun kaldırılması, (CK m.73) c) koşulların değişmesine göre ceza sorumluluğunun kaldırılması, (CK m.74) d) zamanaşımıyla ilgili olarak ceza sorumluluğunun kaldırılması (CK m.74). Burada a ve b bentlerindeki ceza sorumluluğunu kaldıran kurumlar ilk kez yeni Ceza Kanunda düzenlenmiştir. Dolayısıyla, eski ceza kanunlarında bular düzenlenmemiştir.⁵⁷³Ceza sorumluluğu *af* müessesesi ile de kaldırılabilir. Ancak, af konusuna tezin beşince bölümünde ayrıca yer verilecektir. Ayrıca, yaş küçüklerinin ceza sorumluluğunun kaldırılması, ceza sorumluluğundan muaf tutmanın özel biri türü olduğundan bu konu da tezin dördüncü bölümünde ayrıntılı olarak izah edilecektir.

4.4.1. Etkin Pişmanlık

Etkin pişmanlık Azerbaycan Ceza Kanununun “*etkin pişmanlıkla ilgili olan ceza sorumluluğunun kaldırılması*” başlıklı 72. maddesinde düzenlenmiştir. Bu maddenin tarafımızca Türkçeleştirilmiş metnine göre, “*ilk kez büyük sosyal tehlike doğurmayan suç işlemiş kişi, gönüllü olarak gelerek suçunu itiraf etmesi, suçun açıklığa kavuşturulmasına faal yardım etmesi, suçun işlenmesi neticesinde doğmuş zararı karşılayarak ödemesi veya diğer yollarla vurulmuş zararı ortadan kaldırması halinde ceza sorumluluğundan azat edilir. (m.72/1) Farklı bir suç işlemiş kişi, işbu Kanunun 72/1 maddesinde yer alan şartların mevcut olması halinde ve yalnızca işbu Kanunun Özel Hükümler bölümünün ilgili maddelerinde doğrudan belirlenmiş hallerde ceza sorumluluğundan muaf tutulur*”. (m.72/2)

---

⁵⁷³ Semenderov, a.g.e. 517,519.

Buna maddeye göre, ektin pişmanlığın ceza sorumluluğunu ortadan kaldırabilmesi için, failin sadece işlediği fiilden dolayı pişman olması yeterli olmamakta ayrıca suçun negatif neticelerinin giderilmesi için faal yardım etmesi gerekmektedir.⁵⁷⁴

Bundan dolayı, failin maddede öngörülen koşulları tamamlaması gerekir. Bu koşullar aşağıdakilerdir: *gönüllü olarak suçunu kabul etmesi; suçun açıklığa kovuşturulmasına faal yardım etmesi; suçun işlenmesi neticesinde doğmuş zararı ödemesi veya diğer türlü bu zararı gidermesidir.*

Ayrıca işlenen suçun büyük sosyal tehlike doğurmayan suç olması, failin ilk kez işlenmesi ve gönüllü olarak kendini soruşturma makamlarına takdim etmesi gerekir.⁵⁷⁵Büyük sosyal tehlike doğurmayan fiil kavramı ise Ceza Kanun 15.maddesinin ikinci⁵⁷⁶ fıkrasında düzenlenmiştir. Daha önce büyük sosyal tehlike doğuran fiili işleyen ve ceza sorumluluğu kaldırılan ya da bu suça göre mahkûm edilerek cezasını tamamlanan ve mahkûmluğu kaldırılan veya tamamlanan kişide ilk kez suç işlemiş kişi olarak kabul edilir.

Kanunun 72.maddesinin ikinci fıkrasında ise farklı bir suç işlemiş kişinin Kanunun 72.maddesinin birinci fıkrasında yer alan koşulların mevcut olması halinde Ceza Kanunun Özel Hükümler Bölümünün ilgili maddelerinde doğrudan belirlenmiş hallerde ceza sorumluluğu kaldırılabilceği belirtilmiştir.⁵⁷⁷ Farklı bir tür suçtan kasıt ise, Kanun da yer alan az ağır, ağır ve özel ağır suçlardır. Ancak, 72.maddenin ikinci fıkrasında kast edilen bu diğer farklı suçları işleyen kişinin ceza sorumluluğunun kaldırılabilmesi için bu suçları ilk defa işlemiş olması gerekir.⁵⁷⁸

---

⁵⁷⁴Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 222.

⁵⁷⁵Semenderov, a.g.e. 521.

⁵⁷⁶ Ceza Kanununun “suçların tasnifi başlıklı” 15/2 fıkrasının tarafımızca Türkçeleştirilmiş metni şöyledir, “Kasten ve taksirle işlenmesine göre işbu Kanuna esasen hapis cezası ile ilgili olmayan ceza öngörmüş fiiller, yahut da kasten veya taksirle işlenmesine göre işbu Kanun ile öngörülen hapis cezasının üst sınırı iki yıldan fazla olmayan fiiller büyük sosyal tehlike doğurmayan suçlardır.

⁵⁷⁷ Semenderov, a.g.e. 522.

⁵⁷⁸Semenderov, a.g.e. 522-523.

4.4.2. Mağdurla Barışmak Suretiyle Ceza Sorumluluğunun Kaldırılması (Uzlaşma)

Mağdurla barışmak suretiyle ceza sorumluluğunun kaldırılması Kanunun 73. maddesinde düzenlenmiştir. Ceza Kanununun ilgili maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş metni şöyledir: *“ilk kez büyük sosyal-içtimai tehlike doğurmayan suç işlemiş kişinin mağdurla barışması ve ona verdiği zararı ödemesi veya vermiş olduğu zararı ortadan kaldırması bu kişinin ceza sorumluluğu kaldırılabilir.”* Ancak, bu barışmanın, maddede de görüldüğü üzere belirli şartların gerçekleşmesi halinde söz konusu olabileceği unutulmamalıdır. Bu şartlar: *suçun ilk kez işlenmesi; suçun büyük sosyal tehlike doğurmayan suçlar kategorisine ait olması; failin mağdurla barışması; mağdura verilmiş zararın karşılanması; vurulmuş zararın giderilmesi.*⁵⁷⁹

Suçun ilk kez işlenmesi ise, kişinin daha önce suç işlememesi ve ceza sorumluluğuna alınmamasıdır. Ancak, yukarıda da belirttiğimiz üzere daha önce ceza sorumluluğu kaldırılmış veya işlediği suça göre mahkûm edilerek cezasını tamamlamış ve mahkûmluğu kaldırılmış veya tamamlanmış kişi, ilk kez suç işlemiş kişi olarak kabul edilir. Ayrıca, bu maddeye göre, failin ceza sorumluluğunun kaldırılabilmesine ve davanın sonlandırılmasına mağdurun itirazının olmaması gerekir.⁵⁸⁰

4.4.3. Koşulların Değişmesine Bağlı Olarak Ceza Sorumluluğunun Kaldırılması

Koşulların değişmesine bağlı olarak ceza sorumluluğunun kaldırılması Kanunun 74.maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş maddesine göre şöyledir: *“koşulların değişmesi neticesinde işlenmiş fiil veya bu fiili işlemiş kişinin sosyal tehlikeli olmadığı belirlenmesi halinde, ilk kez büyük sosyal tehlike doğurmayan veya az ağır suç işlemiş kişi ceza sorumluluğundan azat edilebilir”.*

Madde, koşulların değişmesine bağlı olarak ceza sorumluluğunun kaldırılabilmesi için bazı şartların gerçekleşmesi aranmaktadır. Bu şartlar, suçun ilk kez işlenmesi, işlenen suçun büyük sosyal tehlike doğurmayan ya da az ağır suçlar kategorisine ait olması ve

⁵⁷⁹Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 227.

⁵⁸⁰Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 228.

koşulların değişmesiyle kişinin tehlikeliliği ya da suçun sosyal tehlikeliliğinin ortadan kalkmasından ibarettir.⁵⁸¹

Koşulların değişmesi, suçun işlenme anına kadar mevcut olan durumla mukayesede kişinin hayatında yaranan ciddi değişikliklerdir. Bu durumda koşulların değişmesi sadece bireysel karakter taşıdığından sadece o kişi ile bağlı olmaktadır. Koşulların değişmesi daha çok suçu işleyen kişinin ikamet yerini değiştirmesinde, üniversite kazanmasında, askerliğe gitmesi şeklinde tezahür etmektedir. Örneğin, Liseyi bitiren A, üniversite sınavına girmeden iki gün önce ikamet ettiği yerdeki B ile kavga etmiş ve kavga esnasında B’i hafif tıbbi müdahale ile giderilebilecek derece de yaralamıştır. Bunun üzerine A hakkında soruşturma başlatılmış. Soruşturma sonuçlanıncaya kadar A savcılık makamına üniversiteyi kazandığını gösteren belgeyi ibraz etmiştir. Bunun üzerine savcılık makamı A’nın üniversiteyi kazanmasının kişiliğinin tehlikeliliğini ortadan kaldıran bir durum olarak değerlendirerek A’yı ceza sorumluluğundan muaf tutmuştur.⁵⁸²

4.4.4. Sürenin Geçmesi ile İlgili Olarak Ceza Sorumluluğunun Kaldırılması (Zamanaşımı)

Zamanaşımına göre ceza sorumluluğunun kaldırılması, Kanunda gösterilen sürenin geçmesiyle kişinin işlediği suça göre ceza sorumluluğunun ortadan kalkmasıdır. Ceza sorumluluğuna sevk etme süreleri kişinin ceza sorumluluğunun kaldırılması esasını teşkil eden ve suçun işlendiği günden itibaren sayılan günlerdir.

Ceza sorumluluğuna sevk etme süresi suçun işlendiği günün sonundan ve diğer günün ilk anından başlamaktadır. Bu süre, suçun somut olarak tamamlandığı andan, devam eden suçlarda failin kendi iradesi ile ya da kendi iradesi dışında gerçekleşen sebeplerden dolayı suçu durdurduğu andan itibaren başlar.⁵⁸³ Bu süreler Kanunun 75. maddesinde

---

⁵⁸¹Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 228.

⁵⁸² Semenderov, a.g.e. 527, 529.

⁵⁸³ Semenderov ve diğerleri, a.g.e.230.

somut ve açık bir şekilde verilmiştir. Kanunun 75.maddesinde dört tür ceza sorumluluğuna sevk etme süreleri düzenlenmiştir. Bunlar aşağıdakilerdir:⁵⁸⁴

- Büyük sosyal-içtimai tehlike doğurmayan suçun işlendiği günden iki yıl geçtiğinde;
- Az ağır suçun işlendiği günden yedi yıl geçtiğinde;
- Ağır suçun işlendiği günden on iki yıl geçtiğinde;
- Özel ağır suçun işlendiği günden on beş yıl geçtiğinde.

Suçun işlendiği günden itibaren yukarıdaki, sürelerin geçmesi halinde, kişinin ceza sorumluluğu ortadan kalkar. Ayrıca, bu süreler, suçun işlendiği günden mahkûmiyet hükmünün kurulduğu güne kadar hesaplanır. Kişinin yeni bir suç işlemesi halinde her bir suça göre süre bağımsız olarak hesaplanır. Failin, soruşturma makamlarından veya mahkemeden gizlenmesi halinde süre durur. Bu durumda süre akımı, bu kişinin yakalandığı veya gönüllü olarak gelerek suçunu itiraf ettiği andan itibaren yeniden işlemeye başlar.⁵⁸⁵ Ancak, Kanunun Özel Hükümler bölümünün ilgili maddelerinde düzenlenmiş olan sulh ve insanlık aleyhine işlenen suçlar, terör, terörün finanse edilmesi ve savaş suçlarına bu madde hükümleri uygulanmaz.

Sulh ve insanlık aleyhine işlenen suçlar ve aynı zamanda savaş suçlarının işlenmesi halinde, bu suçlara göre ceza sorumluluğu için zaruri olan sürelerin geçmesinin dikkate alınmaması Uluslararası antlaşmaların bir gereğidir. “*Askeri suçlara ve beşeriyet aleyhine karşı işlenen suçlara göre ceza sorumluluğuna sevk etme sürelerinin uygulanmaması hakkında*” BM Baş Meclisinin 26 Kasım 1968 tarihli sözleşmesine Azerbaycan Cumhuriyeti 31 Mayıs 1996 tarihinde katılmıştır. Bu Sözleşmeye göre, ceza sorumluluğuna sevk etme sürelerinin geçmesi askeri suçlar ve beşeriyet aleyhine karşı işlenen suçlara şamil olunmamaktadır.⁵⁸⁶

---

⁵⁸⁴Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 229.

⁵⁸⁵Semenderov, a.g.e. 528.

⁵⁸⁶Semenderov, a.g.e. 530.

4.5. Ceza Sorumluluğunun Kaldırılmasının Diğer Halleri

Azerbaycan Ceza Kanunda fail hakkında itham hükmünün çıkarılması, cezanın belirlenmesi ve bu belirlenen cezanın mahkûm tarafından çekilmesi ceza hukuk sisteminin Kanuna uygun olarak gerçekleştirilmesinin yekûnudur. Ancak, Kanun bazı durumlarda mahkeme tarafından belirlenen cezayı tam ya da kısmen kaldırarak ceza sorumluluğunun bu şekilde gerçekleştirilebileceğini mümkün görmektedir.

Cezanın bu şekilde kaldırılması cezanın çekilmeyen kısmının lüzumsuz olması ya da icrasının mümkün olmamasıyla alakalıdır. Dolayısıyla ceza sorumluluğunun kaldırılması, mahkeme tarafından suçun faili olarak kusurlu bulunan ve mahkûm edilen kişiye karşı ceza uygulanmamasını ya da mahkûm tarafından çekilen cezanın geri kalan kısmının kaldırılmasına karar verilmesidir.⁵⁸⁷Ceza sorumluluğunun kaldırılmasını Kanun *şartlı ve şartsız* olarak ikiye ayırmaktadır.

Ayrıca, Kanunda *şartsız olarak cezanın sorumluluğunun kaldırılmasının* iki türü düzenlenmiştir. Bunlar: *askeri intizam birliğinde tutma türünde ceza çekmekte olan asker kişilerin askeri hizmete yararlı olamayacak derecede hastalıklara duçar olması neticesinde sorumluluğunun kaldırılması* (ACK m.78.3) ve *mahkûmiyet hükmünün icrası süresinin geçmesiyle ceza sorumluluğunun kaldırılması*.(ACK m.80) Cezanın şartlı olarak kaldırılmasının türleri ise aşağıdakilerdir: a) *cezanın şartlı olarak zamanından önce kaldırılması*,(ACK m.76) b) *hastalığa göre ceza sorumluluğunun kaldırılması*, (ACK m.78) c) *hamile kadınlar ve küçük çocukları olan kişiler tarafından işlenen suçlara göre cezasının ertelenmesi*.(ACK m.79)⁵⁸⁸ Kanaatimizce bu sıraya şartlı mahkûm etme müessesesi de (ACK m.70-71) dâhil edilmelidir. Şartlı mahkûm etme yeteri kadar esas olmadan cezanın belirlenmesi faslına dâhil edilmiştir.

Ceza sorumluluğunun kaldırılmasının tüm türleri için genel olarak aynı ya da benzer birkaç husus vardır. Bunlara aşağıdakilerdir: ceza sorumluluğunun kaldırılması, yalnızca fail hakkında mahkeme hükmü ile belirlenen cezayı kaldırır; ceza sorumluluğunun kaldırılması ceza muhakemesinin bir aşaması olan mahkûmiyet hükmünün çıkarılması ile

⁵⁸⁷ Semenderov, a.g.e. 534.

⁵⁸⁸ Semenderov ve diğ./erleri, a.g.e.247.

bağlıdır; Ceza sorumluluğunun kaldırılması cezayı öngören kararın verilmesi anı ile cezanın tamamlanmasına kadar olan zaman diliminde mümkündür; ceza sorumluluğunun kaldırılması, af ve affetme istisna olmakla birlikte yalnızca mahkeme tarafından verilir. Mahkûmiyet hükmünün icrası süresinin geçmesi ile ceza sorumluluğunun kaldırılması ve ağır psikolojik hastalığa yakalanmış mahkûmların ceza sorumluluğunun kaldırılması halleri istisna olmakla birlikte, diğer hallerde ceza sorumluluğunun kaldırılmasına mahkeme yetkilidir.

4.5.1. Mahkûmiyet Hükümünde Öngörülen Cezanın İcrası Süresinin Geçmesi İle Bağlı Olarak Cezanın Kaldırılması

İşlenen suça göre mahkeme tarafından kurulan hüküm çeşitli sebeplerden dolayı icra edilemeyebilir. Örneğin, mahkûmiyet hükmü çıkarıldıktan sonra mahkûmun hastalanması, savaş zamanında işgal bölgesinde kalması vs. gibi sebepler örnek olarak gösterilebilir. Mahkûmiyet hükmünün icrasının süresinin geçmesi neticesinde ceza sorumluluğunun kaldırılması Kanunun 80.maddesinde düzenlenmiştir.⁵⁸⁹Kişi hakkında mahkûmiyet hükmü çıkarıldıktan sonra Kanunda gösterilen süre geçinceye kadar hüküm icra edilememişse, bu sürenin geçmesi neticesinde kişi hakkında belirlenen cezanın icrası kaldırılır. Süre, mahkûmiyet hükmünün yürürlüğü girdiği günden Kanunda gösterilen süre geçinceye kadar devam eder. Dolayısıyla, bu süreler mahkûmiyet hükmünün mahkeme tarafından kabul edildiği günden itibaren aşağıda saydığımız sürelerde icra edilmemişse mahkûm olunmuş kişi cezadan muaf tutulur. Bu süreler:

---

⁵⁸⁹Azerbaycan Ceza Kanununun 80.maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş metni şöyledir: “80.1. Mahkemenin itham hükmü mahkeme tarafından kabul edildiği günden itibaren aşağıdaki sürelerde icra edilmemişse mahkûm olunmuş kişi cezadan muaf tutulur. 80.1.1.büyük içtimai-sosyal tehlike doğurmayan suça göre mahkûm edilen suça göre iki yıl geçtiğinde; 80.1.2. az ağır suça işlemeye göre mahkûm edildiği günden yedi yıl geçtiğinde; 80.1.3. ağır suça işlemeye göre mahkûm edildiği günden on iki yıl geçtiğinde; 80.1.4. özel ağır suç işlemeye göre mahkûm edildiği günden on beş yıl geçtiğinden; 80.2. Mahkûm edilmiş kişi cezasını çekmekten kaçındığında, icra süresi durmaktadır. Bu durumda icra süresinin devam etmesi bu kişinin yakalandığı veya gönüllü olarak kusurunu kabul ettiği andan itibaren başlar. 80.3. Müebbet hapis cezasına mahkûm edilmiş kişi hakkında icra süresinin uygulanması meselesini mahkeme halletmektedir. Mahkeme icra süresini uygulamayı mümkün görmüyorsa, bu ceza türü belirli bir süreliğine özgürlükten yoksun bırakma cezası ile ikame edilebilir. 80.4. İşbu Kanununun Özel Hükümler bölümünün ilgili maddelerinde dikkate alınmış sulh ve insanlık aleyhine, terör, terörün finansmanı ve savaş suçları işlemiş kişilere bu madde hükümleri uygulanmaz”.

- Büyük içtimai-sosyal tehlike doğurmuyan suçlara göre mahkûm edilen suça göre iki yıl geçtiğinde;
- Az ağır suça işlemeye göre mahkûm edildiği günden yedi yıl geçtiğinde;
- Ağır suça işlemeye göre mahkûm edildiği günden on iki yıl geçtiğinde;
- Özel ağır suç işlemeye göre mahkûm edildiği günden on beş yıl geçtiğinde.

Mahkûm edilmiş kişi cezasını çekmekten kaçındığında, bu icra süreleri durmaktadır. Bu durumda icra süresinin devam etmesi bu kişinin yakalandığı veya gönüllü olarak kusurunu kabul ettiği andan itibaren başlar.⁵⁹⁰ Müebbet hapis cezasına mahkûm edilmiş kişi hakkında icra süresinin uygulanması mahkememin yetkilerine esasen çözümlenmektedir.

Mahkeme icra süresini uygulamayı mümkün görmüyorsa, bu ceza türü hapis cezasının sınırlanması cezası ile ikame edilebilir. Kanunda bazı suçlar bakımından istisnai olarak bu sürelerin icra süresi geçse dahi cezanın uygulanmasına engel teşkil etmez. Bu suçlar Kanunun Özel Hükümler bölümünün ilgili maddelerinde dikkate alınmış sulh ve insanlık aleyhine işlenen suçlar, terör, terörün finansmanı ve savaş suçlarıdır. Dolayısıyla bu suçları işlemiş kişilere bu madde hükümleri uygulanmayacaktır.⁵⁹¹

4.5.2. Şartlı Mahkûm Etme (Koşullu Salıverme)

Koşullu salıverme Azerbaycan Cumhuriyeti Ceza Kanununun 70.maddesine düzenlenmiştir. Ceza Kanununun 70.maddesine⁵⁹² göre mahkeme ıslah işleri, askeri hizmette

⁵⁹⁰Semenderov, a.g.e. 534.

⁵⁹¹Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 536.

⁵⁹² Azerbaycan Ceza Kanununun "koşullu salıverme" başlık 70.maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş metni şöyledir: "70.1. Islah işleri, askeri hizmete göre sınırlama, disiplin amaçlı askeri bölmede tutma veya süreli hapis cezası türünde ceza tayin eden mahkeme, mahkûmun cezasını çekmeden ıslah olunabileceği kanaatindeyse, bu cezanın koşullu olarak tatbik edilmesi hakkında karar çıkara bilir. 70.2. Mahkeme koşullu salıverme cezasını tayin ederken işlenmiş suçun karakterini (özelliklerini), sosyal tehlikelilik derecesini, mahkûmun kişiliğini, ayrıca cezayı hafifleten ve ağırlaştırıcı halleri dikkate alır. 70.3. Koşullu salıverme cezası tayin edilirken mahkeme tarafından deneme süresi belirlenir. Bu süre içinde mahkûm kendi davranışları ile ıslah olunduğunu ispatlamalıdır. Deneme süresi altı aydan beş yıla kadar belirlenir. 70.4. Koşullu salıverme durumunda ilave (ek) cezalar tayin edilebilir. 70.5. Mahkeme koşullu salıverme cezasını tayin ederken mahkûma belirli sorumluluk yükleyebilir. Bunlara; kendi hareketleri üzerinde kontrol sahibi olan kurumlara bilgi vermeden daimi yaşadığı yeri, eğitim gördüğü alanı, iş yerini değiştirmemek, belirli yerlere gitmemek, alkolden, uyuşturucudan veya zührevi hastalıklardan muayene olunmak, ailesine maddi yardım etmek aittir. Mahkeme, mahkûma yönelik ıslah olunmasına yardımcı olabilecek nitelikte diğer

sınırlama, askeri intizam birliğinde tutma veya süreli hapis cezası türündeki cezayı belirlerken, mahkûmun cezasını çekmeden de ıslah olunabileceği kanaatindeyse, bu cezanın şartlı olarak tatbik edilmesi hakkında karar verilebilir. Görüldüğü üzere, şartlı mahkûm edilen kişiye Kanunun 70.maddesinin birinci fıkrasında sayılan ceza türlerinden biri tayin edilir.⁵⁹³

Mahkeme koşullu salıverme cezasını tayin ederken işlenmiş suçun karakterini (özelliklerini), sosyal tehlikelilik derecesini, mahkûmun kişiliğini, ayrıca cezayı hafifleten ve ağırlaştıran halleri dikkate alır. Ayrıca, koşullu salıverme cezasının belirlenmesi zamanı mahkeme tarafından deneme süresi belirlenir. Bu süre içinde mahkûm kendi davranışları ile ıslah olunduğunu ispatlamalıdır. Deneme süresi altı aydan beş yıla kadar belirlenebilir. Ancak, koşullu salıverme kararının verilmesi ilave ek cezanın verilmesine engel değildir. Dolayısıyla, koşullu salıverme durumunda ilave (ek) cezalar tayin edilebilir.

Ayrıca, Mahkeme koşullu salıverme cezasını belirlerken mahkûma belirli sorumluluklar yükleyebilmektedir. Bunlar, mahkûmun kendi hareketleri üzerinde kontrol sahibi olan kurumlara bilgi vermeden daimi yaşadığı yeri, eğitim gördüğü alanı, iş yerini değiştirmemek, belirli yerlere gitmemek, alkolden, uyuşturucudan veya zührevi hastalıklardan muayene olunmak, ailesine maddi yardım etmekten ibarettir. Ayrıca, mahkeme, mahkûmun ıslah olunmasına yardımcı olabilecek nitelikte diğer sorumluluklarda belirleyebilir. Koşullu salıverilen kişiler üzerindeki denetimi ise devlet kurumları, asker kişileri üzerinde kontrolü ise askeri bölmelerin ve müesseselerin yöneticileri yapar. Koşullu salıverilen kişi hakkında belirlenen deneme süresi içinde verilen rapora esasen mahkeme, mahkûma verilmiş görevleri tamamıyla veya kısmen iptal edebilir yahut da ona yeni sorumluluklar yükleyebilir.⁵⁹⁴Kanunun 71.maddesinde⁵⁹⁵ ise

---

görevlerde yükleyebilir. 70.6. Koşullu salıvermiş kişi üzerinde kontrolü ilgili devlet kurumları, asker kişileri üzerinde kontrolü ise askeri bölmelerin ve müesseselerin yöneticileri yapmaktadır. 70.7. Deneme süresi içinde koşullu salıverilmiş kişi üzerindeki kontrolü sağlayan devlet kurumunun raporuna esasen mahkeme mahkûmun verilmiş yükümlülükleri tamamıyla veya kısmen iptal edebilir yahut da ona yeni sorumluluklar yükleyebilir”.

⁵⁹³ Semenderov, a.g.e. 538.

⁵⁹⁴ Semenderov, a.g.e. 539.

⁵⁹⁵ Azerbaycan Ceza Kanununun “koşullu salıvermenin iptal edilmesi veya deneme süresinin uzatılması” başlıklı 71. maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş metni şöyledir: “71.1. Deneme süresinin en az yarısı

koşullu salıvermenin iptal edilmesi veya denetim süresinin uzatılması düzenlenmiştir. Kanunun 71.maddesinin birinci fıkrasına göre, mahkûm için belirlenen denetim süresinin en az yarısı geçtikten sonra, mahkûmun kendi davranışlarıyla ıslah olduğunu ispatlaması halinde, mahkeme mahkûm üzerinde denetim tedbirini uygulayan devlet kurumunun sunduğu rapora esasen koşullu salıvermenin iptal edilmesi ve mahkûmlüğün kaldırılmasına karar verebilir.⁵⁹⁶Ceza Kanununun 71.maddesinin ikinci fıkrasında ise, hakkında koşullu salıverilme kararı verilmiş kişinin mahkeme tarafından kendisine yüklenmiş görevleri yapmaktan kaçınması veya sosyal-içtimai kuralları bozması halinde ve ayrıca bu kişi hakkında idari para cezası uygulanması durumunda mahkemenin deneme süresini bir yıldan fazla olmayacak şekilde uzatabileceği düzenlenmiştir. Ceza Kanununun m.71/4 fıkrasında ise, hakkında koşullu salıverme kararı verilmiş kişinin denetim süresi içinde taksirle veya kasten büyük sosyal tehlike doğurmayan suç işlemesi halinde koşullu salıvermenin iptali veya devamına mahkemenin karar verebileceği düzenlenmiştir.⁵⁹⁷ Ayrıca, kişinin deneme süresi içerisinde mahkeme tarafından kendine yüklü görevleri mütemadi veya kasıtlı olarak uygulamaktan kaçınması halinde, mahkeme koşullu salıvermenin iptal edilmesi ve hükümlerle tayin olunmuş cezanın icra edilmesi hakkında karar verebilir.⁵⁹⁸

---

geçtikten sonra koşullu salıverilmiş kişi kendi hareketleri ile ıslah olduğunu ispat ederse, mahkeme mahkûmun üzerinde kontrolü sağlayan devlet kurumunun raporu esasen koşullu salıvermenin iptal edilmesi ve mahkûmlüğün kaldırılması hakkında karar verebilir. 71.2. Koşullu salıverilmiş kişinin mahkeme tarafından kendisine yüklenmiş görevleri yapmaktan kaçınması veya sosyal-içtimai kuralları ihlal etmesine göre hakkında idari para cezası tatbik edilmesi halinde, mahkeme bu Kanununun 71.1'inci maddesinde gösterilen devlet kurumunun raporu esasında deneme süresini bir yıldan fazla olmayacak şekilde uzatabilir. 71.3. Koşullu salıverilmiş kişi deneme süresi içerisinde mahkeme tarafından kendine yüklü görevleri mütemadi veya kasıtlı olarak uygulamaktan kaçınması halinde, işbu Kanununun 71/1'inci maddesinde gösterilen devlet kurumunun raporu esasında mahkeme koşullu salıvermenin iptal edilmesi ve hükümlerle tayin olunmuş cezanın icra edilmesi hakkında karar verebilir. 71.4. Koşullu salıverilmiş kişi deneme süresinde taksirle bir suç işlemesi veya kasten büyük sosyal tehlike doğurmayan suç işlemesi halinde, koşullu salıvermenin iptal edilmesi veya devamına mahkeme karar verir. 71.5. Koşullu salıverilmiş kişi deneme süresinde kasten az ağır, ağır veya özel ağır suç işlemesi halinde, mahkeme koşullu salıvermeyi iptal eder ve bu kişiye işbu Kanununun 67'inci maddesinde belirlenmiş kurallara göre ceza tayin eder. Bu Kanun 71.4'üncü maddesinde gösterilen durumlarda da ceza bu kurallar esasında belirlenir”.

⁵⁹⁶Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 218.

⁵⁹⁷Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 219.

⁵⁹⁸Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 218.

4.5.3. Cezanın Şartlı (Koşullu) Olarak Zamanından Önce Kaldırılması

Cezanın şartlı olarak zamanından önce kaldırılması, cezasını çekmekte olan kişinin ıslah olunması için cezayı tam olarak çekmesine lüzum olmadığını anlaşılması ve cezanın kanunla belirlenen kısmının çekilmesi halinde uygulanabilir. Yürürlükte olan Ceza Kanunu koşullu olarak cezanın zamanından önce kaldırıldığı ceza türlerinin dairesini nispeten genişletmiştir. Böylece, ilk kez yeni Ceza Kanunuyla askeri faaliyetin sınırlandırılması ceza türü de bu müessese de uygulanabilir hale gelmiştir.⁵⁹⁹Ceza Kanununun “*cezanın şartlı olarak zamanından önce kaldırılması*” başlıklı 76.maddesine göre,⁶⁰⁰ mahkeme ıslah işleri, askeri intizam birliğinde tutma, askeri hizmette sınırlama veya süreli hapis cezası türünde cezasını çekmekte olan kişinin ıslah olunması için cezayı tam çekmesini lüzum olmadığı kanaatine gelirse, bu kişinin cezasının koşullu olarak zamanından önce kaldırılabilceğini düzenlemiştir. Cezanın koşullu olarak zamanından önce kaldırılması müessesesi uygulanırken, mahkeme mahkûm üzerinde denetim

⁵⁹⁹ Semenderov, a.g.e. 542.

⁶⁰⁰ Azerbaycan Ceza Kanununun “*cezanın şartlı olarak zamanından önce kaldırılması*” başlıklı 76.maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş metni şöyledir: “76.1. Mahkeme ıslah işleri, disiplin amaçlı askeri bölmede tutma, askeri hizmete göre sınırlama veya süreli hapis cezası türünde cezasını çekmekte olan kişinin ıslah olunması için cezayı tam çekmesine lüzum olmadığı kanaatine gelirse, bu kişi cezadan koşullu olarak muaf tutulabilir. Bu durumda kişinin tamamıyla veya kısmen ek cezası da kaldırılabilir. 76.2. Cezadan koşullu olarak zamanından önce muaf tutma uygulanırken, mahkeme mahkuma, bu Kanunun 70.5’inci maddesinde öngörülen ve cezanın çekilmemiş süresi zarfında mahkum tarafından icra edilmesi gereken sorumluluklar yükleyebilir.76.3. Cezadan koşullu olarak zamanından önce muaf tutma, mahkum:76.3.1. büyük sosyal-içtimai tehlike doğurmayan veya az ağır suçta işlenmeye göre tayin edilmiş ceza süresinin en az yarısını; 76.3.3. ağır veya özel ağır suç işlemeye göre belirlenmiş ceza süresinin en az dörtte üçünü, ayrıca önceleri cezadan koşullu olarak zamanından önce muaf tutulmuş kişi, eğer koşullu olarak zamanından önce muaf tutma cezası bu Kanunun 76.6’ıncı maddesine düzenlenmiş esaslara göre iptal edilmişse, yahut da önceleri hapis cezası türünde ceza çekmiş kişi suçların residivine göre yeniden hapis cezası türünde cezaya mahkum edilmişse, belirlenmiş ceza süresinin en az dörtte üçünü tam çektikten sonra uygulanabilir.76.4. Hapis cezasının mahkum tarafından tam çekilmiş süresi altı ayda az olamaz. 76.5. Cezadan koşullu olarak zamanından önce muaf tutulmuş kişiler üzerindeki kontrolü ilgili devlet kurumları, askeri görevliler üzerindeki kontrolü ise askeri bölmelerin ve müesseselerin yönetici sınıfı yapmaktadır. 76.6. Cezanın çekilmemiş hissesi zarfında mahkûm; 76.6.1. Cezadan koşullu olarak zamanından önce muaf tutma tatbik olunurken mahkeme tarafından ona yüklenmiş görevleri uygulamaktan mütemadi yahut da kasıtlı olarak yayınması halinde veya sosyal-içtimai kuralları bozduğuna göre hakkından para cezası uygulanması halinde, bu Kanunun 76.5’inci maddesinde gösterilen kurumların raporu göre mahkeme koşullu olarak zamanından önce muaf tutmanın iptal edilmesine ve cezanın çekilmemiş kısmının icra olunması hakkında karar verebilir.76.6.2. taksirle suç işlenmesi halinde, cezadan koşullu olarak zamanından önce muaf tutmanın iptal edilmesi veya devam edilmesi hakkında ki durum mahkeme tarafından çözüme kovuşturulur.76.6. kasten suç işlenmesi durumunda, mahkeme kişiye bu Kanunun 67’inci maddesinde düzenlenmiş kurallar göre ceza verir. Taksirle suç işlenmesi ve mahkeme tarafından cezadan koşullu olarak zamanından önce muaf tutmanın iptal edilmesi durumunda da ceza bu kurallar esasında belirlenir”.

uygulayacaktır. Bu denetim sivil kişiler için ilgili devlet kurumları, askeri görevliler için ise askeri bölmelerin ve müesseslerin yönetici sınıfı tarafından yapılır.⁶⁰¹

Cezanın Kanununun 75.maddesinin birinci fıkrasında dört tür ceza sorumluluğuna sevk etme süresi belirlenmiştir. Bu süreler aşağıdakilerdir:

- Büyük sosyal-içtimai tehlike doğurmayan veya az ağır suç işlenmeye göre belirlenmiş cezanın en az yarısı;
- Ağır veya özel ağır suç işlemeye göre belirlenmiş cezanın en az dörtte üçü;
- Hapis cezasında ise mahkûm tarafından tam çekilmesi gereken süre altı aydan az olmayacaktır.

Cezası zamanından önce kaldırılmış kişiler üzerindeki kontrolü ilgili devlet kurumları, askeri görevliler üzerindeki kontrolü ise askeri bölmelerin ve müesseslerin yönetici sınıfı yapar.

Cezanın zamanından önce kaldırılması cezası uygulanırken mahkûmun kendisine mahkeme tarafından verilmiş görevleri uygulamaktan mütemadi olarak yahut da kasıtlı olarak kaçınması veya sosyal-içtimai kuralları bozmasına göre para ceza uygulanması halinde mahkeme cezanın koşullu olarak zamanından önce kaldırılması cezasının iptaline ve cezanın icra edilmemiş kısmının yeniden icrası hakkında karar verebilir.

Cezası zamanından önce kaldırılan mahkûmun taksirle suç işlenmesi durumunda ise cezadan koşullu olarak zamanından önce muaf tutmanın iptaline veya devam edilmesine mahkeme karar verir.⁶⁰² Mahkeme bazı durumlardan cezanın çekilmemiş kısmını daha hafif ceza türüyle ikame ederek mahkûmun ıslah olunması aşamasını hızlandırmak ve normal sosyal faydalı hayata dönmesini yardım etmeyi amaçlamaktadır. Bu müessese Kanununun *“cezanın çekilmemiş kısmının daha hafif ceza türüyle ikame edilmesi”* başlıklı 77.maddesinde düzenlenmiştir.⁶⁰³

---

⁶⁰¹Semenderov, a.g.e. 232.

⁶⁰²Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 234, 235.

⁶⁰³Cezanın çekilmemiş kısmının daha hafif bir ceza türüyle ikame edilmesi Azərbaycan Ceza Kanununun tarafımızca Türkçeleştirilmiş 77. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre *“77.1. Büyük sosyal tehlike doğurmayan veya az ağır suç işlemeye göre belirli süreliğine özürlükten yoksun bırakma türünde cezasını çeken kişinin cezası çektiği süre içerisindeki davranışları dikkate alınarak, mahkeme cezanın çekilmemiş kısmını daha hafif ceza türü ile ikame edebilir. Bu durumda kişi tamamıyla veya kısmen ilave (ek) cezadan*

Kanunun 77.maddesinin birinci fıkrasında, büyük sosyal tehlike doğurmayan veya az ağır suç işlemeye göre süreli hapis cezası türünde cezasını çeken kişinin cezayı çektiği sürede davranış ve hareketleri dikkate alınmak suretiyle, mahkeme tarafından cezanın çekilmemiş kısmının daha hafif ceza türüyle ikame edilebileceğine vurgu yapılmıştır. Ayrıca bu durumda kişi tamamıyla veya kısmen ilave (ek) cezadan da muaf tutulabilir. Maddenin ikinci fıkrasında ise, cezanın çekilmemiş kısmının daha hafif ceza türü ile ikame edilmesi için ceza süresinin en az üçte bir hissesi çekilmesi şartı aranmıştır.⁶⁰⁴

4.5.4. Hastalığı Göre Ceza Sorumluluğunun Kaldırılması

Hastalığı göre ceza sorumluluğunun kaldırılması, Ceza Kanununun 78.maddesinde⁶⁰⁵ düzenlenmiştir. Kanununun 78.maddesinde, failin, suçu işledikten sonra psikolojik bir hastalığa yakalanması ve bu hastalığın tesiri altında kendi fiilinin somut yapısını ve sosyal tehlikelilik derecesini idrak ve idare etme ve ya yönlendirme imkânından mahrum olması halinde verilmiş hükme esasen tayin edilmiş ceza veya cezanın geri kalan kısmının kaldırılacağı belirtilmiştir. Ayrıca bu kişi hakkında mahkeme tarafından tıbbi içerikli zorunlu tedbirler uygulanabileceği vurgulanmıştır.⁶⁰⁶

Askeri intizam birliğinde tutma türünde cezasını çekmekte olan asker kişilerin, askeri hizmete yararsız olduğunu gösteren herhangi bir hastalığa maruz kalması durumunda bu

---

muaf tutulabilir. 77.2. Cezanın çekilmemiş kısmını daha hafif ceza türü ile ikame edilmesi, ceza süresinin en az üçte biri çekildikten sonra uygulanabilir. 77.3. Cezanın çekilmemiş kısmının ikame edilmesi zamanı mahkeme bu Kanununun 42'inci maddesine düzenlenmiş olan daha hafif ceza türünü, her ceza türü için bu Kanun ile belirlenmiş sınırdan seçer bilmektedir".

⁶⁰⁴ Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 240-241.

⁶⁰⁵ Azerbaycan Ceza Kanununun "hastalığa göre ceza sorumluluğunun kaldırılması" başlıklı 78. Maddesinin tarafımıza Türkçeleştirilmiş metni şöyledir: "78.1. Suçu işledikten sonra psikolojik hastalığa yakalanmış ve bunun neticesinde kendi fiilinin (hareket veya hareketsizliğinin) somut içeriğini ve sosyal tehlikeliliğini idrak veya idare etme imkânından mahrum olmuş kişi cezadan veya cezanın geri kalan kısmını çekmekten muaf olunur. Bu durumda ki kişi hakkında mahkeme tarafından bu Kanununun ile düzenlenmiş olan tıbbi karakterli zorunlu tedbirler uygulanabilir. 78.2. Suçu işledikten sonra cezanın çekilmesine engel teşkil eden hastalığa yakalanmış kişi mahkemenin kararı ile cezasını çekmekten muaf tutulur. 78.3. Disiplin amaçlı askeri bölmede tutma türünde ceza çekmekte olan asker kişilerin, askeri hizmet için yararsız hale gelmelerine sebep olan hastalıklara yakalanmaları durumunda, cezanın geri kalan kısmını tamamlamaktan muaf tutulurlar. Bu durumda mahkeme bu kişilerin cezasının çekilmemiş kısmını daha hafif ceza ile ikame edebilir. 78.4. İşbu Kanununun 78.1 ve 78.2'inci maddelerinde gösterilen kişiler iyileştikleri halde, bu Kanununun 75 ve 80'inci maddelerinde belirlenmiş süreler geçmemişse, yeniden ceza sorumlulukları onanır".

⁶⁰⁶ Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 243.

kişilerin de cezasının geri kalan kısmı kaldırılır. Ayrıca, mahkeme bu kişiler hakkında cezanın geri kalan kısmını daha hafif ceza türüyle ikame edebilir. Tüm bunlara ek olarak, asker kişiler istisna olmakla birlikte, suçu işledikten sonra hastalığı yakalanmış diğer kişilerin bir müddet sonra tekrardan sağlıklarına kavuşmaları halinde, Kanununun 75 ve 80 maddelerinde gösterilen dava ve ceza zaman aşımı sürelerinin de geçmemesi halinde ceza sorumluluğunun devamına karar verilebileceği bu maddede düzenlenmiştir.⁶⁰⁷

4.5.5. Hamile Kadınlar Ve Küçük Çocuğu Olan Kişiler Tarafından Cezanın Çekilmesinin Ertelenmesi

Hamile kadınların veya sekiz yaşında çocuğu olan kadınların veya sekiz yaşını doldurmamış çocuğu tek başına büyüten erkeklerin işledikleri suçlara göre cezanın ertelenmesi Ceza Kanununun 79.maddesinde düzenlenmiştir. Hamile kadınların veya sekiz yaşında çocuğu olan kadınların veya sekiz yaşını doldurmamış çocuğu tek başına büyüten erkeklerin işledikleri suçlara göre belirlenen cezanın amaca uygun olmadığı hakkında bir kanaat oluşması durumunda, mahkeme şartlı mahkûm etmenin bir türü olarak cezanın icrasının ertelenmesi hakkında karar verebilir.⁶⁰⁸

Cezası ertelenen kadın veya erkeğin çocuğunun vefat etmesi ya da çocuğun sekiz yaşını doldurması durumunda mahkeme cezanın icrasının ertelendiği süre içerisinde bu kişilerin çocuğun terbiye edilmesine yönelik faaliyetlerini dikkate alarak cezalarını kaldırabilir veya cezanın çekilmemiş kısmını daha hafif bir ceza ile ikame edebilir.⁶⁰⁹

---

⁶⁰⁷Semenderov, a.g.e. 549.

⁶⁰⁸Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 244-245.

⁶⁰⁹ Semenderov, a.g.e. 55.

5. AZERBAIJAN CEZA KANUNUNDA YAŞ KÜÇÜKLERİNİN CEZA SORUMLULUĞUNUN GENEL ESASLARI

5.1. Genel Hatlarıyla Yaş Küçükleri Hakkında Ceza Sorumluluğu

Yürürlükte olan Ceza Kanununun “yaş küçüklerinin ceza sorumluluğu” başlıklı 84.maddesi⁶¹⁰ on dört yaşını doldurmuş ve on sekiz yaşını tamamlamış kişileri yaş küçükleri grubuna ait ederken, bu kişilerin yeteri kadar zihinsel yetkinliğini tamamlayamaması ve hayat tecrübesinin az olması durumunu dikkate almıştır. Bundan dolayı, yeni Ceza Kanununda yaş küçüklerinin işledikleri suçlara göre cezanın belirlenmesi zamanı bu kişilerin algılama ve irade yetenekleri dikkate alınır.⁶¹¹ Kanunun 84.maddesinde ilk defa ceza sorumluluğunun faili olarak yaş küçükleri kavramına yer verilmiştir. Ayrıca yeni Ceza Kanunuyla on dört yaştan sorumluluk doğuran suçların dairesi de sınırlandırılmıştır. Yaşın hesaplanması zamanı kişinin doğduğu gün değil, aynı günün son saatinin son dakikasının tamamlandığı an, diğer bir ifadeyle aynı gün gece saat on ikiden itibaren hesaplanmaktadır.⁶¹²

5.2. Yaş Küçüklerine Uygulanan Ceza Türleri ve Cezanın Belirlenmesi

Azerbaycan Ceza Kanununun “yaş küçüklerine tayin edilen ceza türleri” başlıklı 85. maddesi⁶¹³ suç işleyen yaş küçükleri hakkında uygulanan ceza türlerine sınırlamalar

⁶¹⁰ Azerbaycan Ceza Kanununun “yaş küçüklerinin ceza sorumluluğu” başlıklı 84.maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş metni şöyledir: “suçu işlerken on dört yaşını tamamlamış fakat on sekiz yaşını tamamlamayan kişiler yaş küçükleri olarak sayılmaktadır. Yaş küçüklerinin suç işlemesi halinde bu kişiler için ceza tayin edilebilir veya terbiyevi içerikli zorunlu tedbirler uygulanabilir”.

⁶¹¹ Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 257.

⁶¹² Semenderov, a.g.e. 569.

⁶¹³ Ceza Kanununun 85.maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş metni şöyledir: “85.1. yaş küçüğü kişiler hakkında aşağıdaki ceza türleri belirlenmektedir: 85.1.1. cerime (para cezası); 85.1.2. sosyal- içtimai işler; 85.1.3. ıslah işleri; 85.1.4. belirli bir süreliğine özgürlüğünden yoksun bırakma. 85.2. Cerime (para cezası) sadece bağımsız iş hakkı veya bu cezanın icrasına yönelik malvarlığı olan yaş küçüğü mahkûma tayin edilir. Cerime altı yüz manata kadar miktarda tayin edilmektedir. 85.3. İçtimai işler seksek saatten üç yüz yirmi saate kadar süreliğine tayin olunur ve yaş küçüğü mahkûmun yapabildiği, eğitiminde ve esas işinin haricinde boş vakitlerinde yaptığı işlerden ibarettir. Bu ceza türünün icra süresi on beş yaşına kadar olan kişiler için günde iki saatten, on beş yaşından on altı yaşına kadar olan kişiler için ise üç saatten fazla olamaz. 85.4. Yaş küçükleri mahkûmlara ıslah işleri iki aydan bir yıla kadar süreliğine belirlenir. Bu durumda mahkûmun

getirmiştir. Suç işleyen diğer kişilerden farklı olarak yaş küçükleri hakkında yalnızca dört tür ceza uygulanabilir. Yaş küçüklerine uygulanabilen cezalardan bir cerimedir (para cezası). Cerime cezası, yalnızca bağımsız iş hakkına sahip olan veya cerime cezasının icrasına yöneltilebilecek malvarlığı olan yaş küçükleri hakkında uygulanabilir. Ayrıca yaş küçüklerine tayin edilen bu cerime cezasını miktarı altı yüz manata (takriben iki bin Türk Lirası) kadar belirlenebilir.⁶¹⁴

Yaş küçükleri hakkında uygulanabilen bir diğer ceza içtimai (kamuya yararlı işler) işlerdir. İçtimai işler seksen saatten üç yüz yirmi saate kadar uygulanabilir. Bu ceza türü mahkûmların eğitim ve esas işlerinden ayrı daha müsait olduğu zamanlarda uygulanmaktadır. On beş yaşını doldurmamış yaş küçükleri bu cezanın icrasına her gün iki saat, on beş yaşını doldurmuş ve on altı yaşını tamamlamış yaş küçükleri için günlük üç saate kadar belirlenebilir.⁶¹⁵ Diğer kişilerden farklı olarak yaş küçükleri hakkında belirlenen ıslah işlerinin süresi bir yıldan fazla olamaz.

Ayrıca, iki aydan bir yıla kadar süreyle tayin edilen ıslah işleri yalnızca daimi iş yeri olan yaş küçükleri hakkında uygulanabilir. Tüm bunlara ek olarak, ıslah işleri on beş yaşını doldurmuş veya on beş yaşını geçmiş yaş küçükleri hakkında uygulanabilir. Dolayısıyla ıslah işleri on beş yaşından küçük olan yaş küçükleri hakkında uygulanamaz. Ayrıca, hakkında ıslah işleri uygulanan yaş küçüklerinin kazandıkları paranın yüzden beşten yüzde onuna kadarı devlet hazinesine ödenilir.⁶¹⁶

Yaş küçüğünün ıslah işi türünde cezayı çekmekten kaçınması halinde ıslah işinin çekilmeyen kısmı Ceza Kanununun “ıslah işleri” başlıklı 49.maddesine göre hapis cezasıyla değiştirilir.⁶¹⁷ Ayrıca, 85.maddeye göre, yaş küçükleri hakkında belirlenen hapis cezasının süresi on yıldan fazla olamaz. İşledikleri suça göre hapis cezasına mahkûm edilen yaş

---

kazancından mahkemenin hükmü ile belirlenmiş şekilde, yüzden beşten, yüzde yirmiye kadar devlet hazinesi yararına el konulur. 85.5. Hapis cezası yetkinlik yaşını doldurmamış kişilerin için on yıldan fazla olamaz. Yaş küçükleri kişiler cezalarını aşağıdaki terbiye (ıslah) müesseselerinde çekerler; 85.5.1. Yaş küçükleri kızlar, ayrıca ilk defa hapis cezasına mahkûm olunmuş yaş küçükleri doldurmamış erkekler-genel rejimli terbiye müesseselerinde; 85.5.2. Önceleri hapis cezası türünde ceza çekmiş olan yetkinlik yaşını doldurmamış erkekler, sıkı rejimli terbiye müesseselerinde.”

⁶¹⁴Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 259.

⁶¹⁵ Hasanov, E.H. (1991). *Yetkinlik Yaşına Çatmayanların Törettikleri Cinayetlerin Garşısını Almag Meseleleri*. Bakü: Maarif Yayınları, 45

⁶¹⁶ Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 261-262.

⁶¹⁷ Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 260- 261.

küçüğü kızlar ve ilk kez hapis cezasına mahkûm edilen yaş küçüğü erkek çocuklar genel rejimli terbiye müesseselerinde cezalarını çekerler. Yaş küçüğü erkek çocukların işledikleri tekrar suça göre yeniden hapis cezasına mahkûm edilmeleri halinde, cezalarını sıkı rejimli terbiye müesseselerinde çekerler.⁶¹⁸

Ceza Kanununun “*yaş küçükleri için cezanın belirlenmesi*” başlıklı 86.maddesinde⁶¹⁹ yaş küçüklerinin işledikleri suça göre cezanın belirlenmesinin genel özellikleri düzenlenmiştir. Bunun için öncelikle, Ceza Kanununun cezanın belirlenmesi başlıklı 58.maddesinde tespit olunan ve cezanın belirlenmesi zamanı esas ölçü olarak failin kişiliğine yönelik olan hususlar dikkate alınır. Diğer bir ifadeyle, yaş küçüklerinin psikolojik gelişim seviyesi ve diğer özellikleri cezanın belirlenmesi zamanı rehber ölçü olarak esas alınır.

Psikolojik gelişim seviyesinden kasıt, yaş küçüğünün düşünce tarzı, algılama ve irade yeteneği, duygusal iradi özellikleri, bilgi birikimi, tasavvurlarıdır. Bu özelliklerin belirlenmesi yaş küçüklerinin ceza sorumluluğunun ve cezasının daha adaletli bireyselleştirilmesine yardım etmektedir. Ayrıca, yaş küçükleri bakımından sorumluluğun belirlenmesi zamanı yaş küçüğü kişinin hayat şartları ve terbiyesi, yakın olduğu çevrenin tesiri, yaşlılarının ve diğer kişilerin etkisi de dikkate alınır. Tüm bunlara ek olarak, yaş küçüklerinin fiziki ve psikolojik tesire maruz kalmaları veya yaş küçüklerinin ağır hayat şartlarının tesiri altında suç işlemeleri ya da yaş küçüklerini suç işlemeye sevk etmek için diğer kişiler tarafından sarhoş hale getirilmeleri vs. mahkeme tarafından dikkate alınması gereken hafifletici hallerdir.⁶²⁰

Kanunun 86.maddesinin ikinci fıkrasına göre, yaş küçükleri bakımından cezanın belirlenmesi zamanı hafifletici hallerle birlikte ağırlaştırıcı hallerde birlikte dikkate

---

⁶¹⁸ Semenderov, a.g.e. 571.

⁶¹⁹ Azerbaycan Ceza Kanununun 86.maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş metni şöyledir, “86.1. Yaş küçükleri bakımından cezanın belirlenmesi zamanı mahkeme bu Kanunu 58’inci maddesinde tespit edilmiş durumlardan başka, aynı zamanda bu kişinin hayat ve terbiye ortamını/imkânını, psikolojik gelişim seviyesini, onu kişiliğinin diğer özelliklerini ve diğer kişilerin bu kişi yönelik tesirini dikkate alır. 86.2. Cezabelirlenirken yetkinlik yaşını doldurmama hafifletici durum olarak, cezayı hafifleten ve ağırlaştırıcı diğer haller birlikte dikkate alınır.

⁶²⁰ Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 261.

alınır.⁶²¹Özellikle de mahkemelerin bazı yaş küçükleri bakımından sadece toplumdaki tecrit etmek yoluyla ıslah olunmasını mümkün gördüğü durumlarda bu kişiler hakkında hapis cezası türünde ceza belirlenebilir.⁶²²

Tüm bunlara ek olarak, yaş küçükleri bakımından cezanın bireyselleştirilmesi zamanı mahkemeler hapis cezası ile ilgili olmayan cezaların belirlenmesine öncelik vermelidirler. Bu hususun kanuni dayanağını Ceza Kanununun 58.maddesinin birinci fıkrası teşkil etmektedir. Kanununun 58.maddesinin birinci fıkrasında tespit olunan cezaya kanaat prensibine göre, yaptırım olarak belirlenen, “daha ağır ceza türü yalnızca az ağır ceza türünün cezanın amaçlarını temin edemediği durumlarda tayin edilebilir” hususu daha çok yaş küçüklerine yönelik cezanın belirlenmesi zamanı dikkate alınır.

Ayrıca, yaş küçükleri tarafından işlenen büyük sosyal tehlike doğurmayan veya az ağır suçlara göre cezanın belirlenmesi zamanı mahkeme ceza uygulamaksızın zorunlu terbiye amaçlı tesir tedbirlerinin yardımıyla failin ıslah olunabilme ihtimalini de dikkate almalıdır.⁶²³

5.3. Yaş Küçüklerinin Ceza Sorumluluğunun Kaldırılması

Yürürlükte olan Ceza Kanununun “terbiye içerikli zorunlu tedbirlerin uygulanması” başlıklı 88.maddesinin⁶²⁴ birinci fıkrasına göre, yaş küçüğünün ilk kez büyük sosyal tehlike doğurmayan veya az ağır suç işlemesi durumunda, terbiye içerikli zorunlu tedbirler uygulanarak ıslah olunması mümkün görülüyorsa ceza sorumluluğunun kaldırılacağı

⁶²¹ Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 264.

⁶²² Semenderov, a.g.e., 574.

⁶²³ Semenderov, a.g.e. 573-574.

⁶²⁴ Azerbaycan Ceza Kanununun “terbiye içerikli zorunlu tedbirlerin uygulanması” başlıklı 88.maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş metni şöyledir: “88.1. Yaş küçüğü ilk kez büyük sosyal tehlike doğurmayan veya az ağır suç işlemesi halinde, terbiye içerikli zorunlu tedbirler uygulanarak bu kişinin ıslah olunması mümkünse, bu kişinin ceza sorumluluğu kaldırılabilir. 88.2. Yaş küçüklerine aşağıdaki terbiye içerikli zorunlu tedbirler uygulanabilir. 88.2.1. uyarı; 88.2.2. ebeveynlerin veya onları temsil eden kişilerin ya da ilgili devlet kurumunun kontrolüne vermek; 88.2.3. vurulmuş zararın giderilmesini temin etmek; 88.2.4. yaş küçüğünün boş zamanını sınırlayarak ve onun hareketleri ile bağlı özel talepler belirlemek. 88.3. Yaş küçüklerine aynı anda birkaç terbiyevi içerikli zorunlu tedbirler uygulanabilir. Bu Kanununun 88.2.2. ve 88.2.4’üncü maddelerinde düzenlenmiş bulunan terbiyevi içerikli zorunlu tedbirlerin süresi bu tedbirleri tayin etmiş ilgili devlet kurumu tarafından belirlenir. 88.4. Yaş küçüğünün zorunlu tedbirleri mütemadi olarak yapmaktan kaçınması halinde, ilgili devlet kurumunun raporu esasen bu tedbirler iptal edilir ve gerekli belgeler yaş küçüğünü cezai sorumluluğa sevk etmek için mahkemeye gönderilir.”

belirtilmiştir.⁶²⁵ Görüldüğü üzere, Kanun yaş küçüklerine terbiye içerikli zorunlu tedbirler uygulayarak ceza sorumluluğunun kaldırılabilmesi için üç şartın birlikte gerçekleşmesini aramaktadır.

Bunlar:

- İşlenen suçun büyük sosyal tehlike doğurmayan ya da az ağır suçlara kategorisine ait olması;
- Bu kategoriden olan suçların ilk kez işlenmiş olması;
- Ceza uygulamasına gerek kalmadan, terbiye içerikli zorunlu tedbirler uygulayarak yaş küçüklerinin ıslah olunmasının mümkün olunması.

Terbiye içerikli zorunlu tedbirler, cezanın amacını tam ya da kısmen karşılıyor olmasına rağmen keyfiyet bakımından cezadan farklıdır. Cezadan farklı olarak terbiye içerikli tedbirler cezanın doğurduğu sosyal ve hukuki neticeleri doğurmamaktadır. Ortak noktaları ise her ikisinin de kanunilik, adalet ve hümanizm, kusura göre sorumluluk ilkelerini rehber almalarıdır.

Terbiye içerikli zorunlu tedbir türleri uygulanırken cezanın belirlenmesi hakkında ACK m.58 ve yaş küçüklerine ceza uygulanması hakkında 86.maddesinin hükümleri dikkate alınır.⁶²⁶ Ceza Kanununun 88.maddesinin ikinci fıkrasında, yaş küçüklerine uygulanacak terbiye içerikli tedbirler gösterilmektedir. Bunlar, *uyarı (haberdarlık),⁶²⁷ ebeveynlerin veya onları temsil eden kişilerin ya da ilgili devlet kurumunun kontrolüne vermek, vurulmuş zararın giderilmesi, yaş küçüğü olan kişilerin boş zamanını sınırlandırmak ve hareketleri ile bağlı özel talepler belirlemekten* ibarettir.

Kanunun 88.maddesinin üçüncü fıkrasında ise yaş küçüklerine aynı anda birkaç terbiye içerikli zorunlu tedbirler uygulanabileceği düzenlenmiştir. Bu kişiler hakkındaki terbiye tedbirlerin süresi bu tedbirleri belirlemiş olan mahkeme ya da savcılık makamı tarafından karara bağlanır. Yaş küçüğü kendisiyle ilgili belirlenmiş terbiye tesir tedbirini mütemadi olarak yapmaktan kaçınması halinde, ilgili devlet kurumunun raporuna göre, bu

⁶²⁵ Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 271.

⁶²⁶ Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 271.

⁶²⁷ Uyarma yaş küçüğü olan kişinin işlediği fiil neticesinde ortaya çıkmış zararın ve Kanun ile düzenlenmiş suçları tekrar işlemenin sonuçlarının izah edilmesinden ibarettir.

tedbir iptal edilir ve ilgili belgeler yaş küçüğünün ceza sorumluluğuna sevk edilmesi için mahkemeye gönderilir.⁶²⁸

Ceza Kanununun “yaş küçüklerinin ceza sorumluluğunun kaldırılması” başlıklı 89.maddesinin⁶²⁹ birinci fıkrasına göre, yaş küçükleri tarafından işlenen büyük sosyal tehlike doğurmayan veya az ağır suçlara göre mahkeme tarafından Kanunun 88.maddesinin ikinci fıkrasında yer alan terbiye içerikli zorunlu tedbirler uygulanarak yaş küçüklerinin ceza sorumluluğu kaldırılabilir.

Ayrıca, yine 89.maddeye göre, büyük sosyal tehlike doğurmayan suç işlemiş kişi mahkeme tarafından muhakeme edilir ve ceza tayin edilir. Ancak, bu kişiye Kanunun 87.maddesinin ikinci fıkrasında yer alan terbiye içerikli zorunlu tedbirler uygulanarak cezası kaldırılır.⁶³⁰

Ancak, Kanunun 89.maddesinde cezası kaldırılan yaş küçükleri hakkında aynı anda iki veya daha çok terbiye içerikli zorunlu tedbir uygulanabilmesinin mümkün olması hakkında bir işaret yoktur. Kanaatimizce, Kanunun 88.maddesinin üçüncü fıkrasında yaş küçükleri bakımından gösterilen aynı anda birden daha çok terbiye içerikli zorunlu tedbir uygulanabilmesi hakkındaki husus Kanunun 89.maddesinde gösterilen cezası kaldırılan yaş küçüklerine de ait edilebilir. Çünkü Kanunda yaş küçükleri hakkında başka bir sınırlama söz konusu değildir.⁶³¹

Kanunun 89.maddesinin ikinci fıkrasında ise, az ağır suç işleyen yaş küçüklerinin cezası kaldırılırken kapalı tipli özel talim-terbiye veya tıbbi-terbiye müesseslerine

---

⁶²⁸Semenderov, a.g.e. 576-577.

⁶²⁹Azərbaycan Ceza Kanununun “yaş küçüklerinin cezasının kaldırılması” başlıklı 89.maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş metni şöyledir: “89.1. Büyük sosyal tehlike doğurmayan veya az ağır suç işlemeye göre mahkûm olunmuş yaş küçüğüne bu Kanunun 87.2’inci maddesinde düzenlenmiş olan terbiye içerikli zorunlu tedbirler uygulanmak suretiyle cezası kaldırılabilir. 89.2. Mahkeme sadece az ağır suç işlemeye göre mahkûm olunmuş yaş küçüğünü bu kişiler için belirlenmiş olan kapalı tipli özel talim-terbiye veya tıbbi-terbiye müessesine yerleştirmek suretiyle cezanın amacının gerçekleştirilebileceğini mümkün görürse, bu kişinin cezasını kaldırabilir. Bu durumda yaş küçüğü bu müessesede on sekiz yaşına kadar, fakat üç yıldan fazla olmamak şartıyla koşullu olarak tutulabilir. 89.3. Yaş küçüğünün ıslah olunması ve buna bağlı olan tedbirlerin uygulanması yönündeki zaruret ortadan kalkması halinde, kapalı tipli özel talim-terbiye veya tıbbi-terbiye müessesesinin müdüriyetinin ve yetkinlik yaşını doldurmayan kişileri savunan komisyonun birlikte yaptıkları takdime göre mahkeme yaş küçüğünü zamanından önce bu müesseseden ayrılması hakkında karar verebilir”.

⁶³⁰Semenderov, a.g.e. 580.

⁶³¹ Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 271.

gönderileceği belirtilmiştir. Kapalı tipli müesseselere on bir yaşını doldurmuş ancak on sekiz yaşını tamamlamamış olan kişiler yerleştirilebilir. Kapalı tipli özel talim-terbiye veya tıbbi-terbiye müesseseleri ilk defa yeni Ceza Kanununda ifade edilmiştir. Bu tedbirlerin uygulama süresinin sınırı yaş küçüklerinin işlediği suça göre Ceza Kanununda öngörülen cezanın üst sınırıyla belirlenir.

Kanunun 89.maddesinin üçüncü fıkrasında, kapalı tipli özel talim-terbiye veya tıbbi terbiye müessesine yerleştirilen yaş küçüklerinin kendileri için belirlenen süreden önce ıslah olunmaları ve bu kişileri bu müesseselerde tutmaya artık lüzum gelmemesi halinde, kapalı tipli özel talim-terbiye müessesinin veya tıbbi terbiye müessesinin müdüriyetinin ve yaş küçüklerinin işleri ve haklarının korunmasını temin eden komisyonun birlikte verdikleri talimata göre, mahkeme yaş küçüğünün özel terbiye müessesinde tutulmasını zamanından önce kaldırabilir.

Ayrıca, kapalı tipli özel talim-terbiye veya tıbbi-terbiye müesseseleri ceza çekme müessesesi(cezaevi) değildir. Bu müesseseler eğitim kurumlarının veya sağlık kurullarının nezdinde kurularak faaliyet gösterir.⁶³²

Kanunun 90.maddesinde⁶³³ ise yaş küçüklerinin koşullu olarak zamanından önce cezasının kaldırılması düzenlenmiştir. Kanunun 90.maddesinin ikinci fıkrasında cezanın koşullu olarak zamanından önce kaldırılabilmesi için aşağıda gösterilen sürelerin geçmesi talep olunur. Bu süreler:

- Büyük sosyal tehlike doğurmayan veya az ağır suçlara göre belirlenmiş olan cezanın üçte biri;
- Ağır suçlara göre belirlenen cezanın yarısı;
- Özel ağır suçlara göre ise belirlenen cezanın üçte ikisinin tamamlanması gerekir.

---

⁶³² Semenderov, a.g.e. 584.

⁶³³Azərbaycan Ceza Kanununun "yaş küçüklerinin koşullu olarak zamanından önce cezasının kaldırılması" başlıklı 90.maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş metni şöyledir: "90.0. İslah işler veya hapis cezasına mahkûm edilmiş yaş küçüğü hakkında cezadan koşullu olarak zamanından önce salıverme, bunlar: 90.0.1. büyük sosyal tehlike doğurmayan veya az ağır suç işlemeye göre belirlenmiş cezanın süresinin en az üçte bir hissesinin çekilmesinden sonra; 90.0.2. ağır suç işlemeye göre belirlenmiş ceza süresinin en az yarısının çekilmesinde sonra; 90.0.3. özel ağır suç işlemeye göre verilmiş ceza süresinin en az üçte iki kısmının çekilmesinden sonra uygulanabilir".

Görüldüğü üzere yürürlükte olan Ceza Kanunu, cezanın zamanından önce kaldırılması için hükümlerle tayin edilen cezanın belirli bir kısmının çekilmesi talebi dışında başka bir şart aramamaktadır. Yaş küçüğü kişilere tayin edilen cezanın çekilen kısmı altı aydan az olamaz. Ancak, Kanunun 90.maddesinde yaş küçüklerine tayin edilen cezaların daha hafif bir ceza türüyle ikame edilmesi hakkında bir düzenleme yoktur.⁶³⁴

Kanaatimizce, Kanunun 77.maddesinin hükümleri yaş küçükleri bakımından da uygulanabilir. Kanunun 77.maddesine göre, yaş küçüklerinin cezasının daha hafif bir cezayla ikame edilebilmesi için aşağıdaki şartların gerçekleşmesi gerekir:

- Yaş küçüğünün mahkûm edildiği suçun büyük sosyal tehlike doğurmayan veya az ağır suçlar kategorisine ait olması;
- Mahkûmun kendisi için belirlenmiş olan cezanın en az üçte bir kısmını çekmiş olması.

Yaş küçüğü olan mahkûmun cezasının daha hafif bir ceza ile ikame edilebilmesi halinde, Ceza Kanununun 85.maddesinde sayılan nispeten daha hafif ceza türlerinden bir seçilebilir. Bu durumda Mahkeme cezanın çekilmeyen kısmını başka süresiz bir cezayla, örneğin cerime (para cezası) ile ikame edebilir.⁶³⁵

---

⁶³⁴ Semenderov, a.g.e. 586.

⁶³⁵ Semenderov, a.g.e. 587-588.

6. AZERBAIJAN CEZA KANUNUNDA CEZA HUKUKU İÇERİKLİ DİĞER TEDBİRLERİN GENEL ESASLARI

6.1. Tıbbi İçerikli Zorunlu Tedbirlerin Genel Özellikleri

Tıbbi içerikli zorunlu tedbirler Azerbaycan Ceza Kanununun altıncı bölümünün altıncı faslıının 93⁶³⁶, 94, 95, 96, 97, 98 ve 99'uncu maddelerinde geniş bir şekilde düzenlenmiştir. Kanunun 93.maddesine göre, tıbbi içerikli zorunlu tedbirler suç işleyen aşağıdaki kişilere uygulanır: suçu işlediği zaman kusur yeteneği olmayan kişilere; suçu işledikten sonra, cezanın belirlenmesine ve icra edilmesine engel teşkil eden akıl hastalığı yakalanmış kişilere; suç işlemiş ancak kusur yeteneğini ortadan kaldırmayan psikolojik bozukluğa müptela olan kişilere; suç işlemiş, alkol ve uyuşturucu bağımlılığından dolayı tedaviye ihtiyacı olan kişilere. Görüldüğü üzere, suç işleyen ve psikolojik hasatlık veya bozukluklara maruz kalan kişiler kendine, topluma, yaşadığı veya ikamet ettiği yere tehlike arz etmesi halinde bu kişiler hakkında tıbbi içerikli zorunlu tedbirler uygulanabilir.⁶³⁷

Genel olarak bakıldığı zaman tıbbi içerikli zorunlu tedbirler cezaya benzese de, cezanın bir türü değildir. Tıbbi içerikli zorunlu tedbirler mahkeme tarafından ve devlet adından uygulanmaktadır.⁶³⁸ Ancak, Kanunun 93.maddesinde tıbbi içerikli zorunlu tedbirlerin tanımı yapılmamıştır. Bu tedbirler tedavi ve rehabilitasyon içerikli tedbirlerdir. Tıbbi içerikli tedbirlerin suç işleyen kişiler hakkında uygulanmasından dolayı bu tedbirlerin esasları ceza kanunuyla, tanzimi ise ceza muhakemesi kanunuyla, icra olunması

⁶³⁶ Ceza Kanununun 93.maddesinin tam metni şöyledir, “93.1. Tıbbi içerikli zorunlu tedbirler mahkeme tarafından: 93.1.1.bu Kanununun Özel Hükümler bölümlerinde dikkate alınmış (hareket veya hareketsizlik) kusur yeteneğini kaybetmiş kişiler tarafından işlenmesi; 93.1.2. suç işlendikten sonra cezanın belirlenmesi veya onun icrasını istisna eden psikolojik hastalığı yakalanmış kişilere; 93.1.3. suç işlemiş ve kusurluluğu istisna etmeyen psikolojik bozukluk durumunda olan kişilere; 93.1.4. suç işlemiş, alkol veya uyuşturucu bağımlılığından muayeneye ihtiyacı olan kişilere uygulanabilir. 93.2. Bu Kanununun 93.1.1-93.1.4'üncü maddesinde gösterilmiş kişilere tıbbi içerikli mecburi tedbirlerin uygulanmasının amacı psikolojik bozukluk kişinin kendisine veya başka kişilere zarar verme tehlikesinin yaranmasıdır. 93.3.Tıbbi içerikli mecburi tedbirlerin uygulanması usulü Azerbaycan Cumhuriyetinin kanunları esasında belirlenir. 93.4. Bu Kanununun 93.1. 93.1.4'üncü maddelerinde gösterilen ve psikolojik durumuna göre tehlike doğurmayan kişiler hakkındaki gerekli materyaller bu kişilerin muayene olunması için veya onların psikolojik tedavi sunan müesseselere gönderilmesi için sağlık kurumlarına verilir”.

⁶³⁷Semenderov, a.g.e. 595.

⁶³⁸ Semenderov, a.g.e. 595.

ise ceza icra kanunuyla sağlanır. Bu tedbirlerle, kişiyi tedavi ederek iyileştirmek ve toplum için tehlike arz etmeyen bir birey haline getirmek ya da yeni bir fiilin işlenmesi ihtimalini minimuma indirmek amaçlanır.⁶³⁹

Kişi hakkında bu tedbirlerin uygulanmasına karar verilmesi, tedbirlere devam edilmesi, değiştirilmesi ve durdurulması mahkeme tarafından belirlenen psikoloji uzmanı olan kişinin teşhisine ve psikolojik bozukluğun gelişim düzeyine göre çözümlenir. Ayrıca bu tedbirlere karara verilirken, kişinin kendi hareketlerinin içeriğini algılama ve idare etme kabiliyeti, suç oluşturan fiili işlemekten kaçınma imkânına sahip olup olmaması mahkeme tarafından belirlenen psikoloji uzmanının değerlendirmelerine göre belirlenir. Tıbbi içerikli zorunlu tedbirlerin uygulanması, değiştirilmesi ve durdurulması mahkemenin müstesna yetkilerine dâhil olan meselelerdendir.⁶⁴⁰ Dolayısıyla, mahkeme için psikoloji uzmanının görüşlerine uyma her zaman mecburi değildir. Psikoloji uzmanının görüşlerine diğer sübut kaynaklarıyla birlikte aynı değer biçilmektedir. Görüldüğü üzere, tıbbi içerikli zorunlu tedbirlerin uygulanması kişi hakkında bir mahkûmluk doğurmamaktadır. Ayrıca, bu tedbirler suç işleyen ancak kusur yeteneği ortadan kalkmayacak derecede psikolojik bozukluğa maruz kalmış kişilere de uygulanabilir.⁶⁴¹

İşledikleri suçtan dolayı ceza çekmekte olan mahkûmların akıl hastalığına yakalanmaları halinde, bu kişilerin tedavisinin temin edilmesi Ceza İcra Kanununa esasen çözümlenir. Psikolojik hastalıklardan ve diğer ruhsal bozukluklardan dolayı rahatsızlık yaşayan mahkûmların bu hastalıklardan dolayı kusur yetenekleri ortadan kalkmıyorsa, hekim müşahedesi altında özel müesseselere yerleştirilirler. Ancak, bu hastalıklardan dolayı bu kişilerin kusur yeteneği ortadan kalkıyorsa cezaları kaldırılmalıdır. Mahkeme, bu tedbirlere karar verirken tedbirin süresini ve yerini göstermemektedir. Kararda sadece tedbirin icra edileceği tıbbi müessesenin türü gösterilir. Bu kararın icrasının temini ise ilgili sağlık kurumuna havale edilir. Hakkında, tıbbi içerikli tedbir uygulanan kişinin artık yeniden bir fiili işleme ihtimali yoksa bu tedbire son verilir.⁶⁴²

---

⁶³⁹Semenderov, a.g.e. 596.

⁶⁴⁰İsmayılov, N.V. (1992). *Psikiatriya*. Bakü: Maarif Yayınları, 61.

⁶⁴¹ Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 279.

⁶⁴²Semenderov ve diğerleri, a.g.e.280.

Yeni Ceza Kanunuyla getirilen yeniliklerden biri de tıbbi içerikli zorunlu tedbirlerin amacının Kanunda düzenlenmiş olmasıdır. Bu tedbirler, kendi içeriğine göre tıbbi içerikli olduklarından dolayı birincil dereceli amaç kişinin tedavi edilmesidir. Cezadan, farklı olarak, bu tedbir türünün uygulanması zamanı sosyal adaletin temin edilmesi amacı güdülmektedir. Tıbbi içerikli zorunlu tedbirlerin uygulanmasındaki ikincil amaç, kişi tarafından yeni bir suç işlenmesini önlemektir.⁶⁴³

Tıbbi içerikli zorunlu tedbirlerle ilgili olarak kişiye yapılan tedavi zamanı kişinin durumu iyileşe ya da daha da kötüye gidebilir. Tedavi sonucuna göre yürürlükte olan Ceza Kanunu tedavinin değiştirilmesi, devam ettirilmesi veya durdurulmasını öngörmüştür. Bu tedbirlerin belirlenmesi, uzatılması, değiştirilmesi ve durdurulması Kanunun 98.maddesinde⁶⁴⁴ düzenlenmiştir. Ayrıca, tıbbi içerikli tedbirinin belirlenmesi ve tedavi süresinin uzatılması mahkemenin yetkilerine dâhildir. Dolayısıyla, tıbbi içerikli zorunlu tedbirlerin değiştirilmesi ve durdurulması kanunla tanzim olunur.⁶⁴⁵

Kanuna göre, mahkeme ilk defa tıbbi içerikli zorunlu tedbiri belirlerken bu tedbirin süresini belirlememektedir. Tıbbi içerikli zorunlu tedbirin uygulanması hakkında mahkemenin verdiği karar, kişinin hastaneye veya diğer psikiyatri merkezlerine sevk edilmesi için esas teşkil etmektedir. Hakkında tıbbi içerikli zorunlu tedbirlerin uygulanabilmesi için psikiyatri merkezine yerleştirilen kişinin muayene süresi iyileşme durumuna göre belirlenir. Dolayısıyla kesin bir süre yoktur. Altı aydan fazla psikiyatri merkezinde tedavi olunan kişinin psikolojik durumunda her hangi bir değişiklik olup

⁶⁴³Semenderov ve diğerleri, a.g.e.281.

⁶⁴⁴ Azerbaycan Ceza Kanununun 98.maddesinin tam metni şöyledir, “98.1. Zorunlu tıbbi önlemlerin uygulanmasının uzatılması, değiştirilmesi veya iptali, hekim-psikiyatri uzmanının görüşüne dayanarak zorunlu tedaviyi yürüten tıbbi kurumun talebi üzerine mahkeme tarafından yapılır. 98.2. Hakkında tıbbi içerikli zorunlu tedbirler uygulanması belirlenmiş kişi bu tedbirin uygulanmasının iptal edilmesi veya değiştirilmesi meselesinin hal olunması amacı ile altı aş içinde bir defadan az olmayacak şekilde hekim psikiyatr komisyonunun kontrolünden geçmelidir. Zorunlu tıbbi önlemlerin iptali ya da değiştirilmesi için herhangi bir gerekçenin bulunmadığı durumlarda, zorunlu tedaviyi uygulayan müessesenin müdüriyeti, zorunlu tedavinin süresinin uzatılması konusundaki görüşlerini mahkemeye sunacaktır. Zorunlu tedavinin ilk defa uzatılması, tedavinin başladığı günden itibaren altı ay sonra yapılır ve bundan sonra zorunlu tedavi süresinin uzatılması her yıl uygulanmaya devam eder. 98.3. Kişinin ruhsal durumunun iyileşmesi dolayısıyla onun hakkında önceden tayin edilmiş tıbbi içerikli zorunlu tedbirlerin iptal edilmesi gerekliliği olduğunda veya tıbbi nitelikteki diğer zorunlu tedbirlerin uygulanması ihtiyacı olduğunda, tıbbi içerikli zorunlu tedbirlerin değiştirilmesi veya bunların uygulanmasının iptali mahkeme tarafından yapılır. 98.4. Tıbbi içerikli zorunlu tedbirlerin uygulanması iptal edildiğinde zorunlu tedavi altında olan kişi hakkındaki materyalleri mahkeme sağlık kurumlarına gönderir”.

⁶⁴⁵ Semenderov, a.g.e., 603.

olmaması ve tedavinin süresinin uzatılması hakkında bir karar verebilmek için her altı ayda bir hekim- psikiyatri komisyonu tarafından muayene yapılarak resmi bir görüş yazılır. Hekim- psikiyatri komisyonunun görüşüne göre, tedaviyi yürüten sağlık kurumunun müdüriyeti hekime zorunlu tedavinin uzatılması hakkında rapor verir.⁶⁴⁶

Kanunun 98.maddesine göre, hakkında zorunlu tedavi uygulanan kişi, bu tedbirin uygulanmasının iptal edilmesi veya değiştirilmesi amacıyla her altı ayda bir defadan az olmayarak hekim- psikiyatri komisyonunca muayene olunmalıdır. Zorunlu tedbirlerin iptal edilmesi veya değiştirilmesi için bir esas olmadıkta mahkeme zorunlu tedavinin uzatılması hakkında karar verir. Zorunlu tedavinin ilk defa uzatılabilmesi için tedavinin başladığı günden altı ay geçmesi gerekir. Bu sürenin uzatılabilmesi için bir yıl geçmesi gerekmektedir. Kanunun vurguladığı bu hususa uygun olarak psikiyatri tedavisinin uzatılması hakkında mahkemenin her yıl karar vermesi gerekir.⁶⁴⁷ Ceza Kanununun 98.maddesinin dördüncü fıkrasında ise kişinin psikiyatri kurumunda tedavisine son verilmesi halinde, mahkemenin zorunlu tedaviye tabi tutulmuş kişi hakkındaki materyalleri ilgili sağlık kurumuna göndereceği düzenlenmiştir. Dolayısıyla, mahkemenin bu kararından sonra kişi hakkındaki zorunlu tıbbi tedbirler tamamlanmış olur.⁶⁴⁸

Kanunun 99. maddesinde⁶⁴⁹ ise psikolojik hastalığı olan kişilere verilen tıbbi içerikli zorunlu tedbirlerin süresinin hesaplanması düzenlenmiştir. Psikiyatri kurumuna kişinin resmi olarak kayıt olma anı, kişinin somut olarak bu müessesede tedavi olunduğu süre olarak dikkate alınır. Kişinin bu kurumlarda olduğu sürenin başladığı an, bu müesseselere kaydının yapıldığı tarihten itibaren hesaplanır.⁶⁵⁰

Suç işledikten sonra yaranan psikolojik bozukluk nedeniyle kusur yeteneğini kaybetmiş ya da kusur yeteneğini kaldırmayacak derecede psikolojik bozukluğa maruz kalmış ve bundan dolayı psikiyatri kurumlarında tedavi edilmiş kişilerin tedavi olunduktan

⁶⁴⁶ Semenderov ve diğerleri, a.g.e., 290.

⁶⁴⁷ Ağayev, İ. (2010). *Azərbaycan Respublikasının Cinayət Hüququ, Ümumi və Hususi Hissələr*. Bakü: Nurlar Yayınevi, 200.

⁶⁴⁸ Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 289.

⁶⁴⁹ Azərbaycan Ceza Kanununun 99.maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş metni şöyledir: “Suçu işledikten sonra psikolojik bozukluklara maruz kalmış kişi tedavi olunduktan sonra ceza belirlenirken veya onun cezasının icrası yeninden uygulanmaya başlaması psikiyatri hastanelerinde zorunlu tedavide geçirdiği bir günlük süre, bir gün hapis cezası süresi ile hesaplanır”.

⁶⁵⁰ Semenderov, a.g.e. 606-607.

sonra bu kişiler hakkında ceza tayin edilmesi veya daha önce verilen cezanın icrasına karar verilmesi halinde, bu kişilerin psikiyatri kurumlarında kaldıkları ve tedavi oldukları süre güne gün olarak hesaplanır ve çekmeleri gereken cezanın süresinden düşürülür.⁶⁵¹

6.2. Özel Müsadere

Özel müsadere, Azerbaycan Ceza Kanununun 15-1 faslının 99-1,⁶⁵² 99-2 ve 99-3 maddelerinde düzenlenmiştir. 1960 tarihli eski Ceza Kanununda müsadere mahkûmun özel mülkiyetinde olan tüm malvarlığı veya onun bir kısmının zorla ve geri iade edilmeyecek şekilde devletin mülkiyetine geçmesi şeklinde düzenlenmişti. Azerbaycan Cumhuriyetinin 7 Mart 2012 tarihli kararıyla Ceza Kanununun bir sıra maddelerinde değişiklik yapılmış ve bu değişiklikle müsadere artık ilave(ek) cezaların sisteminden çıkarılmıştır. Bununla da Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasasının 13.maddesinde düzenlenmiş olan “*Azerbaycan Cumhuriyetinde mülkiyet hakkı dokunulmazdır ve devlet tarafından korunur*” hükmüyle müsadere ceza hukuku bakımından reel bir içeriğe sahip olmuştur.⁶⁵³

Eski Ceza Kanununun 32. Maddesini, 12 Aralık 1999 tarihli kararıyla şerh eden Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi ilk kez resmi olarak genel müsadereyi özel müsadere olarak tefsir edilmiş ve müsadereyi yalnızca suçun işlenmesi zamanı istifade

⁶⁵¹Semenderov ve diğgereri, a.g.e. 292.

⁶⁵²Azerbaycan Ceza Kanununun “*özel müsadere*” başlıklı 99.maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş metni şöyledir: “99-1.1. Ceza hukuku tedbiri özel müsadere, aşağıda gösterilen malvarlığının zorunlu ve karşılıksız olarak devletin mülkiyetine geçmesidir. 99-1.1.1. Suç işlemek için mahkûmun kullandığı araç ve gereçler (yasal sahibine iade edilecek araçlar ve vasıtalar hariç); 99-1.1.2. mahkûmun suç işlemek suretiyle elde ettiği para vasıtaları veya diğer mülkiyet, ayrıca bu para veya diğer mülkiyet hesabına elde edilmiş gelirler (yasal sahibine iade edilecek para vasıtaları veya diğer mülk ve ondan elde edilmiş gelirler istisna olunmakla); 99-1.1.3. suç yoluyla elde edilmiş para vasıtaları veya diğer malvarlığının mülki-hukuki anlaşmaların bağlanması veya diğer usullerle tamamen diğer mülkiyet veya ilgili bölümü; 99-1.1.4. terörizmin, mevzuatta öngörülmeven silahlı birliklerin veya gurupların, müteşekkil birliklerin (suç örgütlerinin) finansmanı için öngörülmuş veya kullanılmış mal. 99-1.2. Mahkeme her bir suçta göre bu Kanunun 99-1.1’inci maddelerinde öngörülen müsadere edilmesi gereken mülkün olup olmaması meselesini çözüme kovuşturur. Özel müsadere hem fiziki, hem de tüzel kişilere uygulanabilir.99-1.3.Bu kanun 99-1.1’inci maddesinde gösterilen malın Mahkûm tarafından kendine ait olmamasına rağmen başkasına vermesi veya herhangi bir şekilde diğer kişilere vermiş olması halinde bu malın müsadere edilebilmesi için, bu malı alan kişi mülkiyetin suç yolu ile elde edildiğini bildiği halde veya bilmesi gerektiği halde onu kabul etmesi durumunda söz konusu olacaktır.”

⁶⁵³ Semenderov, a.g.e. 609.

edilmiş alet ve vasıtaların ve suç yoluyla elde edilmiş ekonomik değerleri kapsadığını işaret etmiştir.⁶⁵⁴

Ceza Kanununa müsadere ile ilgili yapılmış değişiklikler ve ilavelerin getirdiği yenilikler aşağıdakilerdir. Genel müsadere cezanın sisteminden çıkarılmış ve genel müsadere cezası özel müsadere olarak değiştirilmiştir. Özel müsadere ceza hukuku içerikli diğer tedbirler sırasına dâhil edilmiştir. Genel müsadere farklı olarak özel müsadere konusu olabilecek malın dairesi genişlendirilmiştir. Ayrıca, suçun işlendiği zaman kullanılan araç ve gereçlerin ve suç yoluyla elde edilmiş malvarlığının gerçek sahibine geri verilmesi durumunda müsadere uygulanamayacağı düzenlenmiştir. Eski Kanunda müsadere, mahkûmun özel mülkiyetinde olan tüm malvarlığı veya onun bir kısmının zorla ve geri iade edilmeyecek şekilde devletin mülkiyetine geçmesi şeklinde düzenlenmiş olmasına rağmen, yeni Ceza Kanununda özel müsadere Ceza Kanununun Özel Hükümler bölümünün ilgili maddelerin yaptırımlarında gösterilememekte ve yalnızca Ceza Kanununun 15-1 fıslında öngörülen hallerde uygulanabileceği belirtilmektedir.⁶⁵⁵ Malın değerinin az veya fazla olması, yararlı veya yararlız olması müsadere için engel değildir.

Özel müsadere Ceza Kanununun 91-1.1.1 ve 91-1.1.4 maddelerinde öngörülen malın zorunlu ve karşılıksız olarak devlet yararına devlet hazinesine geçmesi olarak ifade edilmiştir. Malın değerinin özel müsadere uygulanabilmesi için bir ehemmiyeti yoktur. Özel müsadere uygulanan malın ilk gurbunu, suçun işlenmesi zamanı kullanılan araç ve gereçler teşkil etmektedir. Kanunun 91-1.1.1'inci maddesinde araç ve gereçlerin *suç işlenirken* istifade edildiği durumlarda müsadere edilmesine vurgu yapılsa da, hazırlık ve teşebbüs aşamasındaki araç ve gereçlerde müsadere edilir. Örneğin, kasten öldürme suçunu işlemek için bir hazırlık hareketi olan aletin elde edilmesinin önlenmesi halinde, bu alet müsadere edilmelidir. Ayrıca, suçun tek bir kişi tarafından ya da iştirak halinde işlenmesi zamanı kullanılan araç ve gereçlerde müsadere edilir.⁶⁵⁶ Diğer bir ifadeyle, iştirak halinde işlenen suçlarda araç ve gereçlerin sırf mahkûm tarafından kullanılması aranmamakta, suçta

---

⁶⁵⁴ Semenderov, a.g.e. 609.

⁶⁵⁵ Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 296.

⁶⁵⁶ Veliyev, S. (2012). *Cinayet Hüguğu Ümumi Hisse*. Bakü: Elm ve Tahsil Yayınları, 256.

iştirak eden diğerk kişilerin kullandıkları ya da genel olarak suç işlenirken kullanılan araç ve gereçler müsadere edilebileceğı Kanunda belirtilmiştir.⁶⁵⁷

Suç işlenmesi zamanı kullanılan ve müsadere konusu olan eşya (araç ve gereç) iyi niyetli üçüncü kişilere ait olmamalıdır. Kural olarak suç ile ilişkili olan eşya kime ait olursa olsun müsadere edilir. Ancak, iyi niyetli üçüncü kişilere ait olan eşya, suçun işlenmesi zamanı kullanılsa bile müsadere edilemez. Bu durumda iyi niyetli üçüncü kişiye ait olan eşyanın suç yoluyla veya hukuka uygun olarak elde edilmesi arasında bir ehemmiyeti yoktur. Dolayısıyla, her halükarda iyi niyetli üçüncü kişiye ait olan eşya müsadere edilemeyecektir.⁶⁵⁸ Ayrıca, suçun işlenmesi zamanı kullanılan eşyanın yasal bir sahibi yoksa veya eşyanın yasal sahibi suç işleyen kişiye bu eşya müsadere edilir. Bunun yanı sıra, suç işlenirken kullanılan eşya, suç işleyen kişiye aitse veya bu kişinin çıkar ve menfaatlerinin korunmasına hizmet eden tüzel kişiyle ilişkiliyse bu eşya veya eşyalar da müsadere edilir.⁶⁵⁹

Suçun işlenmesi zamanı kullanılan ve iyi niyetli üçüncü kişilere ait olmayan eşya veya eşyalar yok edilmiş veya kullanılamaz hale getirilmişse veya diğerk sebeplere göre müsadere edilemiyorsa bu durumda eşya veya bu eşyanın değeri meblağında mahkûma ait olan diğerk malvarlığı müsadere edilebilir. Bu hususun yasal dayanağı Kanunun 99-2 maddesinde saklıdır. Suçun işlenmesi zamanı kullanılan eşyanın veya eşyaların yasaklanmış eşyalara ait olması halinde, her halükarda müsadere edileceğı söz konusu maddelerde ifade edilmiştir. Ayrıca, kullanılması sınırlandırılmış eşya veya eşyaların özel bir izin olmadan kullanılması halinde de müsadere uygulanır.⁶⁶⁰

İştirak halinde işlenen suçlarda, müsadere olunması gereken eşyanın kime ait olması, suça iştirak edenlerden hangisi tarafından elde edilmesi, suç yoluyla elde edilen eşyanın

---

⁶⁵⁷Semenderov ve diğerkleri, a.g.e. 294.

⁶⁵⁸Semenderov ve diğerkleri, a.g.e. 297.

⁶⁵⁹Semenderov ve diğerkleri, a.g.e. 295.

⁶⁶⁰Ceza Kanununun "eşyanın değerine göre müsadere" başlıklı 99-2 maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş metni şöyledir: "Bu Kanunun 99-1.1.2-99-1.1.4'üncü maddelerinde öngörülen esaslara göre, müsadere edilmesi gereken eşya kullanılması, başkasına verilmesi veya farklı sebeplerden dolayı devlet yararına alınmadığı durumlarda bu eşyanın değeri meblağında mahkuma ait olan diğerk eşya müsadere edilecektir."

başka eşyaya çevrilmesi veya terör ve terörün finansmanı için kullanılmış olmasına bakılmaksızın bu eşyalar müsadere edilir.⁶⁶¹

Hakkında müsadere uygulanabilecek ikinci tür eşya grubu Kanununun 91-1.1.2 maddesinde düzenlenen aşağıdaki eşyalardır. Bunlar: mahkûmun suç yoluyla elde ettiği para vasıtaları veya diğer eşya ve bu para vasıtaları veya diğer eşya hesabına elde edilmiş gelirlere ibarettir. Bu, saydığımız eşyaların müsadere edilmesi zamanı dikkate alınması gereken şey iyi niyetli üçüncü kişilere ait olmaması hususudur. Ancak, Kanunun bu maddesinde ifade olunan husus bazen yanlış yorumlanabilmektedir. Maddede *suç yoluyla* *sırf mahkûmun elde ettiği eşyanın* müsadere edilebileceği belirtilmiştir. Ancak, burada yasa koyucunun amacı işlenen suçla ilgili olan para vasıtalarının veya diğer eşyanın mahkûm veya başka bir kişi tarafından elde edilmesi değil, *sırf suç yoluyla elde edilmiş eşyanın* müsaderesi kastedilmektedir.⁶⁶² Kanaatimizce, Ceza Kanununun 99-1.1.2 maddesi yeniden düzenlenerek “*mahkûmun suç yoluyla elde ettiği*” ifadesi “*işlenen suçla ilgili olarak elde edilen*” ifadesiyle değiştirilmelidir.⁶⁶³ Ayrıca, müsadere zamanı kanun koyucu herhangi bir hukuka aykırılığı değil, *sırf suç yoluyla elde edilen para vasıtalarını veya diğer eşyayı ve bu eşyalar hesabına elde edilmiş gelirlere* müsadere uygular. Diğer bir ifadeyle, özel müsadere yalnızca, Ceza Kanununda yer alan suç fillerinin işlenmesiyle ilgili olarak elde edilen eşyaya veya bu eşya hesabına doğmuş eşyaya (gelire) uygulanabilir.⁶⁶⁴

Suç yoluyla elde edilmiş eşyanın üçüncü kişilere verilmesi durumunda, eşyayı alan kişinin eşyanın suç yoluyla elde edildiğini bildiği veya bilmesi gerektiği durumlarda bu eşya da müsadere edilir.(ACK m.99-1.3) Ancak, eşyayı alan kişinin, bu eşyanın suç yoluyla elde edildiğini bilmemesi durumunda veya bilmesinin beklenmediği durumlarda eşya müsadere edilmemeli, bu eşyanın değeri meblağında suç işlemiş kişiye ait diğer eşya müsadere edilmelidir.⁶⁶⁵ İyi niyetli üçüncü kişilere ait olmayan suç yoluyla elde edilmiş para vasıtaları, kıymetli kâğıtlar veya diğer eşyaların yok edilmesi, kullanılamaz hale

---

⁶⁶¹Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 300.

⁶⁶²Gafarov, T.M., Semenderov, F.Y. (1995). *Cinayet Hüğugu Ümumi Hisse*. Bakü: Bakü Üniversitesi Neşriyatı, 256.

⁶⁶³Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 310-311.

⁶⁶⁴ Semenderov ve diğerleri, a.g.e., 299, 300.

⁶⁶⁵ Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 301.

getirilmesi vs. diğer sebeplere göre müsadere edilemediği durumlarda, eşyanın değeri meblağında mahkûma ait olan diğer eşya müsadere edilir.(ACK m.99-2)⁶⁶⁶

Ceza Kanununun 99-1.1.4 maddesinde ise terörün, yasadışı diğer silahlı grupların, müteşekkil gruplar veya cinayetkar birliklerin (teşkilatların) finanse edilmesi için istifade olunan eşyanın müsadere edileceği düzenlenmiştir. Ayrıca, Kanun terörün, yasadışı diğer silahlı grupların, müteşekkil gruplar veya cinayetkar birliklerin (teşkilatların) finanse edilmesi için söz konusu eşyanın (para vasıtaları) kullanılıp kullanılmaması dikkate alınmaksızın müsadere edileceğini belirtmiştir.⁶⁶⁷

Ceza Kanununun m. 99-1.1.1 -99.1.1.4 fıkralarında gösterilen eşya sadece kasten işlenen suçlarda müsadere edilebilir. Burada müsadere hem doğrudan hem de dolaylı kastla işlenen suçlara uygulanabilecektir. Çünkü para vasıtaları veya diğer malvarlığının elde edilmesi arzu etmeden ve istemeden gerçekleştirmek mümkün değildir. Ancak, hâkim olan genel anlayışa göre, kast-taksir kombinasyonun söz konusu olduğu durumlarda müsadere uygulanabilir. Bunun yanı sıra, Kanun Özel müsaderenin uygulanabilmesi için suçların kategorilerini dikkate almamaktadır. Dolayısıyla, işlenen suçun, büyük sosyal tehlike doğurmayan, az ağır, ağır ve özel ağır suç olması müsadere bakımından önemli değildir.⁶⁶⁸

Yukarıda ifade edildiği üzere, müsadere hem tüzel kişiler hem de gerçek kişiler hakkında uygulanabilir. Tüzel kişilere bakımından özel müsaderenin uygulanabilmesi için bazı şartların gerçekleşmesi aranmaktadır.⁶⁶⁹ Bu şartlar aşağıdakilerdir:

- Tüzel kişiye müsadere, tüzel kişinin yarar ve çıkarlarının korunması için gerçek kişiler tarafından işlenen suçlarda uygulanabilir;
- Tüzel kişiye özel müsaderenin uygulanabilmesi için, gerek kişilerin tüzel kişinin yarar ve çıkarlarının korunması için Ceza Kanunda yer alan insan hırsızlığı, insan ticareti, zorunlu çalıştırma suçlarından birini işlemiş olması gerekir;

Özel müsaderenin gerçek kişilere uygulanması usulü Kanunda gösterilmemiştir. Diğer bir husus, özel müsaderenin Ceza Kanununun Özel Hükümler bölümünün

---

⁶⁶⁶Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 310.

⁶⁶⁷Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 307.

⁶⁶⁸Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 311.

⁶⁶⁹ Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 305.

maddelerinin yaptırım kısmında yer almamasıdır. Bu durumda mahkemelerin bu tedbiri hangi durumlarda uygulamama hakkına sahip olmasına yönelik ceza kanunda bir düzenleme bulunmamaktadır.⁶⁷⁰

6.3. Tüzel Kişiler Hakkında Uygulanan Ceza Hukuku Tedbirlerinin Genel Özellikleri

Tüzel kişiler hakkında ceza hukuku içerikli tedbirler ilk kez yeni Ceza Kanun ile düzenlenmiştir. Yeni Ceza Kanununa 7 Mart 2012 tarihinde yapılan değişiklik ve ilavelerle “tüzel kişiler hakkında uygulanan ceza hukuku içerikli tedbirler” Kanunda 15-2 fasıl olarak düzenlenmiş ve böylece tüzel kişilerin suçun faili olup olamaması hakkındaki tüm tartışmalara Kanun koyucu resmi tutumunu belirtmiştir.⁶⁷¹

Kanun koyucunun tutumuna esasen tüzel kişiler suçun faili değil, ceza sorumluluğunun failidir. Tüzel kişide suçun faili olabilmek için aranan özelliklerin (kanunla belirlenen yaş sınırına ulaşma, kusur yeteneğinin varlığı ve gerçek kişi olma) hiçbiri yoktur. Ayrıca suçun faili olabilmek için Kanunda öngörülen fiili kast ve taksirle yalnızca gerçek kişiler işleyebilir. Dolayısıyla, işlenen suça göre, gerçek kişiler hakkında ceza uygulanabildiği halde tüzel kişiler hakkında yalnızca ceza hukuku içerikli güvenlik tedbirleri uygulanabilir. Çünkü cezanın amacı suç işlemiş kişinin yeni bir suç işlemesini önlemek olduğu halde, tüzel kişiler hakkında böyle bir durum söz konusu değildir.⁶⁷²

Bunların yanı sıra, Azerbaycan Ceza Kanununda suçun faili kavramıyla mukayesede ceza sorumluluğunun faili kavramı daha geniş bir anlama sahiptir. Diğer bir ifadeyle, gerçek kişinin işlediği suça göre ceza sorumluluğuna sevk edilmesiyle birlikte tüzel kişi de ceza sorumluluğunun taşıyıcısına çevrilebilmektedir. Kanun koyucu tüzel kişilerin ceza sorumluluğunun taşıyıcısı olması durumunu sınırlı sayıda suçun işlenmesi bakımından mümkün kılmaktadır.⁶⁷³ Dolayısıyla gerçek kişiler ceza kanunda yer alan tüm suçların işlenmesine göre sorumluluk taşıdıkları halde tüzel kişiler yalnızca Ceza Kanununun 99-4.6

---

⁶⁷⁰Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 311.

⁶⁷¹Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 313.

⁶⁷²Semenderov, a.g.e. 613.

⁶⁷³ Semenderov, a.g.e. 613.

maddesinde sayılmış olan çok az sayıda suçun işlenmesi durumunda, ceza hukuku içerikli sorumluluğun taşıyıcısı olabilirler.

Kanuna göre tüzel kişiler hakkında ceza hukuku içerikli tedbirler yalnızca tüzel kişinin yararına veya çıkarlarının korunması amacıyla gerçek kişi tarafından Ceza Kanununun 99-4.6 fıkrasında gösterilen suçlardan bir veya bir kaçını işlemesi durumunda söz konusu olur. Bu durumda tüzel kişiye ceza hukuku içerikli tedbirlerin uygulanabilmesi için bu fiilin işlenmesi neticesinde reel bir yarar veya çıkarlarının korunmasının temin olunmasının ehemmiyeti yoktur. Burada dikkate alınması gereken husus, gerçek kişinin suç işlerken tüzel kişinin yarar ve çıkarlarını gözetmesidir. (99/4.1) Gerçek kişi, tüzel kişinin yararına veya yararlarının korunması amacıyla değil de, başka amaçlarla Ceza Kanununun 99-4.6 fıkrasında gösterilmiş suç veya suçları işlemesi ve yahut da tam aksine, bu amaçlarla bu fıkra da gösterilen suç veya suçları değil de, başka suçları işlemesi durumunda, tüzel kişi suçun faili olmayacaktır. Dolayısıyla tüzel kişi hakkında ceza hukuku içerikli tedbirler uygulanamayacaktır.⁶⁷⁴

Kanunun m.99-4.1 fıkrasında ise, gerçek kişinin işlediği fiilin kanunda yer alan suçlardan olması, diğer bir ifadeyle fiilde somut suç tipinin tüm unsurlarının mevcut olması aranmaktadır. Dolayısıyla, gerçek kişinin fiilinde suç tipinin her hangi bir unsuru olmazsa (örneğin, fiilin gerçek kişi tarafından uyuşturucu ve uyarıcı maddenin etkisi altında işlenmesi), bu fiille ilgili olarak tüzel kişi hakkında herhangi bir ceza hukuku tedbiri de uygulanamayacaktır.⁶⁷⁵

Gerçek kişilerin tüzel kişinin yarar veya çıkarlarının korunması için işledikleri suçlar bakımından işlenen suç veya suçlarda suç tipinin unsurlarının belirlenmesi zamanı manevi unsurun varlığı da dikkate alınmalıdır. Diğer bir ifadeyle, somut olayda gerçek kişi işlediği fiili, tüzel kişinin yarar veya çıkarının korunması için gerçekleştirdiğinin farkında olmalıdır. Somut fiilde manevi unsurun varlığı söz konusu değilse tüzel kişi hakkında ceza hukuku içerikli tedbir uygulanmaz. Buradan, gerçek kişinin taksirle işlediği fiile göre tüzel kişi hakkında ceza hukuku içerikli tedbirin uygulanamayacağı sonucu da çıkarılabilir.

---

⁶⁷⁴Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 314.

⁶⁷⁵ Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 315.

Dolayısıyla, Ceza Kanununun 99-4.6 maddesinde sayılan suçlar yalnızca kasten işlenebilen suçlardır.⁶⁷⁶

Tüzel kişinin ceza sorumluluğunun faili olmasının şartlarından biri de, suçun ceza kanunuyla belirlenmiş yaş sınırına ulaşmış ve kusur yeteneğine sahip herhangi bir kişi tarafından değil, Ceza Kanununun 99-4.1.1 ve 99-4.1.4 maddelerinde gösterilmiş özelliklere sahip kişiler (örneğin, tüzel kişiyi temsil etmek yetkisine sahip olan yetkili kişi; tüzel kişi adına karar verme yetkisine sahip olan yetkili kişi; tüzel kişinin faaliyetini kontrol etme yetkisine sahip olan yetkili kişi; bu sayılan yetkili kişiler tarafından kontrolün gerektiği gibi gerçekleştirilmemesi sonucunda tüzel kişinin çalışanı) tarafından işlenmesidir.⁶⁷⁷

Tüzel kişiyle herhangi bir yasal bağı olmayan gerçek kişinin suç işlemesi tüzel kişinin sorumluluğuna sebebiyet vermez. Tüzel kişiyle herhangi bir yasal bağı olmayan gerçek kişilerin tüzel kişinin yararına veya tüzel kişinin çıkarlarının korunması amacıyla Ceza Kanununun 99-4.1.1-99-4.1.4 maddelerinde sayılan suçları gerçek kişilerle birlikte işlemeleri halinde bir iştirak söz konusu olacak ve iştirak statülerine göre ceza sorumlulukları belirlenecektir.⁶⁷⁸

Ceza Kanununun m.99-4.1 fıkrası gerçek kişiler tarafından tüzel kişilerin yarar ve çıkarlarının korunması için işlenen suçların dairesini somutlaştırıldığını görmekteyiz. Bu fıkra göre, tüzel kişilere ceza hukuku içerikli tedbir uygulanabilmesi için aşağıdaki koşulların gerçekleşmesi gerekir:

- Suçun tüzel kişiyi temsil etme yetkisine sahip olan yetkili kişi tarafından işlenmesi;
- Suçun tüzel kişi adına karar verme yetkisine sahip olan yetkili kişi tarafından işlenmesi;
- Suçun tüzel kişinin faaliyetini kontrol etme yetkisine sahip olan yetkili kişi tarafından işlenmesi;
- Önceki üç gruba ait olan yetkili kişiler tarafından yapılması gereken kontrolün yapılmaması neticesinde tüzel kişinin işçisinin suç işlemesi.

---

⁶⁷⁶Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 316.

⁶⁷⁷Semenderov, a.g.e. 615.

⁶⁷⁸Semenderov, a.g.e. 616.

Birinci gurubun anlamını açacak olursak, burada tüzel kişiyi temsil etme yetkisine sahip olan yetkili kişiden kasıt tüzel kişiyi yasal olarak temsil etme yetkisine sahip olan yetkili kişi anlaşılmalıdır. İkinci gruba ait olan *tüzel kişi adına karar verme yetkisine sahip olan yetkili kişi* ise, hukuka uygun olarak bu tüzel kişi için hak ve vazifeleri belirleyecek kararlar kabul etme yetkisine sahip olan kişidir. Dördüncü gruba ait olan kişilerin dairesi ise daha geniştir. Buraya tüzel kişilerin çalışanları aittir. Kanununun 99-4.1.4 maddesinden de görüleceği üzere, bu kişiler yetkili olmayan kişilerde olabilir ve bu kişilerin tüzel kişilerin yarar veya çıkarlarının korunması için işledikleri suçlar önceki üç unsurla yani tüzel kişiyi temsil etmek, tüzel kişi adına karar vermek veya tüzel kişinin faaliyetini kontrol etmek yetkisine sahip olan kişiler tarafından gereken kontrolün yapılmaması ya da yeteri kadar dikkat edilmemesi neticesinde gerçekleşmelidir. Dolayısıyla, bu guruba ait çalışanın işlediği suçtan dolayı tüzel kişi hakkında ceza hukuku içerikli tedbirin uygulanabilmesi için aşağıda belirttiğimiz iki şartın birlikte gerçekleşmesi zaruridir: 1) ilgili yetkili kişinin tüzel kişinin faaliyetiyle ilgili olan kendi denetim fonksiyonlarını gerçekleştirilememesi durumu; 2) bu denetim faaliyetini gerçekleştirilememesini gören ve bundan istifade eden çalışanın tüzel kişinin yarar veya çıkarlarının korunması için suç işlemesi durumu. Bu şartlardan birinin gerçekleşmemesi halinde tüzel kişi hakkında ceza hukuku içerikli bir tedbir uygulanmaz.⁶⁷⁹

Üzerinde durulması gereken bir diğer husus, tüzel kişi hakkında ceza hukuku içerikli tedbirlerin uygulanması için ilgili yetkili kişinin veya diğer başka çalışanın suçun işlenmesindeki rolünün (örneğin; icracı, tahrikçi, teşkilatçı, suça yardım eden) hiçbir ehemmiyetinin olmamasıdır. Ayrıca, suçun tek işlenmesi veya birkaç kişi tarafından işlenmesi ya da tüzel kişiyle bir bağı olmayan diğer kişilerle birlikte işlenmesinin de bir ehemmiyeti yoktur.⁶⁸⁰

Kanununun 99-4.1 fıkrasında da bazı kusurlar mevcuttur. Çünkü bu fıkraya ait edilmesi gereken bazı kişiler fıkra da yer almamaktadır. Örneğin, tüzel kişilerle yasal bağı olmayan kişilerin herhangi bir şekilde sonradan tüzel kişiye sahip olma veya yönetme durumlarıyla uygulama da karşı karşıya kalınmaktadır. Bu tüzel kişilerin yarar veya çıkarları için suç

---

⁶⁷⁹ Semenderov ve diğerleri, a.g.e., 317.

⁶⁸⁰ Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 321.

oluşturan fiiller de çoğu zaman tüzel kişiyle yasal bir bağı olmayan bu gerçek kişiler tarafından veya bu kişilerin yönlendirmeleri neticesinde işlenir. Kanaatimizce, bu kişileri de az önce tahlilini yaptığımız Kanunun 99-4.1 fıkrasına dâhil etmek gerekir. Bir diğer husus, Ceza Kanununa yeni ilave olunan 15-2 faslın metninde ki teknik kusurdur. Şöyle ki, Kanunun 99-4.3 fıkrası madde metninde gösterilmemiştir. Ayrıca, Kanunun “tüzel kişilere uygulanan ceza hukuku içerikli tedbir türleri” başlıklı 99-5.⁶⁸¹ maddesinde iki fıkra 99.5.3 olarak gösterilmiştir.

Daha öncede belirttiğimiz gibi, gerçek kişinin, tüzel kişinin yarar veya çıkarlarının korunması için işlediği fiilin, tüzel kişiye ceza hukuku içerikli tedbirin uygulanmasına sebep olabilmesi için, tüzel kişinin fiilinde suç tipinin mevcut olması gerekir. Böylece, gerçek kişinin fiilinde suç tipinin mevcut olmaması ve gerçek kişi hakkında suç takibine beraat verici sebeplerden dolayı son verilmesi veya gerçek kişi hakkında beraat hükmü çıkarılması ya da gerçek kişinin işlediği fiile göre Ceza Kanununun 75.maddesinde gösterilen ceza sorumluluğuna sevk etme sürelerinin geçmesi gibi durumlarda gerçek kişinin fiiline göre tüzel kişiye de ceza hukuku içerikli tedbirler uygulanmayabilir.⁶⁸²

Tüzel kişiler sırasına ait olan devlet, belediye ve uluslararası kuruluşlar hakkında ceza sorumluluğu söz konusu olamaz. Azerbaycan Cumhuriyetinin yasama, icra ve mahkeme kurumları ve Azerbaycan Cumhuriyeti yasalarına göre belirlenmiş kurallara göre, Azerbaycan Cumhuriyetinin amaç ve fonksiyonlarını gerçekleştiren, yasaya uygun olarak kurulan ve devlet bütçesi tarafından desteklenen devlet kurumları, devlet teşkilatları

⁶⁸¹Kanunun 99-5 maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş metni şöyledir: “99-5.1. Tüzel kişilere uygulanan ceza hukuku içerikli tedbirler aşağıdakilerdir: 99-5.1.1. cerime (para cezası); 99-5.1.2. özel müsadere; 99-5.1.3. tüzel kişinin belirli faaliyetlerle meşgul olma hakkından mahrum etme; 99-5.1. tüzel kişiyi iptal etme; 99-5.2. Özel müsadere işbu Kanunun 15-2 faslı ile belirlenmiş kurallar çerçevesinde uygulanır. 99-5.3. Bir ceza hukuku tedbiri olan tüzel kişiyi iptal etme yalnızca esas, hem cerime hem esas, hem de ilave ceza olarak, tüzel kişiyi belirli bir faaliyetle meşgul olma hakkından mahrum etme ve özel müsadere ise yalnızca ilave (ek) ceza hukuku tedbiri türü olarak uygulanır. 99-5.3. Tüzel kişiye uygulanacak ceza hukuku içerikli tedbirin türü ve sınırı belirlenirken aşağıdaki hususlar dikkate alınır: 99-5.3.1. suçun sosyal tehlikeliliği karakteri ve derecesi; 99-5.3.2. suçun işlenmesi neticesinde tüzel kişinin elde ettiği yararın hacmi veya çıkarlarının korunmasının temin edilmesinin karakteri ve derecesi; 99-5.3.3. suçların sayısı ve bu suç veya suçların neticelerinin ağırlığı; 99-5.3.4. suçun açıklığı kavuşturulması, suça iştirak edenlerin ifşa edilmesi, suçun işlenmesi neticesinde elde edilmiş malın bulunmasına ve toplanmasına yardım etme; 99-5.3.5. suçun işlenmesi neticesinde doğmuş maddi ve manevi zararın gönüllü olarak ödenilmesi veya ortadan kaldırılması, mağdura verilmiş zararın azaltılmasına yönelik tüzel kişi tarafından görülen diğer tedbirler; 99-5.3.6. tüzel kişiyi karakterize eden diğer haller, aynı zamanda daha önceleri hakkında ceza hukuku içerikli tedbirlerin uygulanması ya da hayırseverlik faaliyetleri veya diğer sosyal faaliyetle meşgul olması”.

⁶⁸²Semenderov, a.g.e. 615.

(örneğin, Azerbaycan Cumhuriyeti Milli İlimler Akademisi), belediyeler ve belediye kurumları, uluslararası kurum ve kuruluşlar, diplomat ve konsolosluk kuruluşları ceza sorumluluğunun faili değildirler. Devlet ve belediye müesseseleri olan tüzel kişiler ise ceza sorumluluğunun failidirler. Dolayısıyla, bu tüzel kişiler hakkında ceza hukuku içerikli tedbirler uygulanabilir. Ancak, tüzel kişiyi iptal etme tedbiri, devlet (belediye) müesseselerine mahsus olan tüzel kişilere uygulanmaz. (ACK m.99-8.4) Ancak, bu kişiler hakkında diğer ceza hukuku içerikli tedbirler olan cerime veya özel müsadere gibi tedbirler uygulanabilir. Ayrıca tüzel kişiyi iptal etme tedbiri siyasi partilere ve sendikalara da uygulanamaz.⁶⁸³

Gerçek kişinin ceza sorumluluğu tüzel kişinin ceza sorumluluğundan ayrı olarak belirlenir. Diğer bir ifadeyle, tüzel kişiye uygulanan ceza hukuku içerikli tedbirler gerçek kişinin sorumluluğunu gidermemektedir. Kanunda tüzel kişiler hakkında uygulanacak ceza hukuku içerikli tedbirler üçe ayrılmaktadır. Bunlar: esas, esas ve ilave (ek), ilave (ek) ceza hukuku tedbirleridir. Bu husus Kanunun 99-5 maddesinin metninden anlaşılmaktadır. Tüzel kişiyi iptal etme yalnızca esas tedbir olarak uygulanır. Cerime cezası ise esas ve ilave tedbir olarak uygulanır. Tüzel kişiyi belirli bir faaliyetle meşgul olma hakkından mahrum etme ve özel müsadere ilave tedbir olarak uygulanabilir.⁶⁸⁴

Tüzel kişiler hakkında uygulanan cerime cezası, Kanunun “*Cerime*” başlıklı 99-6. maddesinin 99-6.3 ve 99-6.4 fıkraları ve “*tüzel kişiyi iptal etme*” başlıklı 99-8. maddenin üçüncü fıkrasında yer almaktadır. Kanunun m.99-6, 99-6.3 ve 99-6.4 fıkralarında gösterilen haller ve tüzel kişinin mali ve ekonomik durumu dikkate alınmakla bu tüzel kişi hakkında ki cerime cezası elli bin manattan iki yüz bin manata kadar miktarda veya suç neticesinde doğmuş zararın bir mislinden beş misline kadar miktarda belirlenir. Ayrıca, belirlenen cerimenin meblağı her halükarda tüzel kişinin malvarlığının değerinin yarısından fazla olamaz. Bu şu anlama gelmektedir, cerime somut olarak ceza kanunuyla belirlenmiş alt sınırdan da daha az meblağda belirlenebilir. Ayrıca, esas ceza hukuku tedbiri olarak cerime, özel müsadere ve tüzel kişinin belirli bir faaliyetle meşgul olma hakkından mahrum etme türlerinde ki ilave tedbirlerle de birleştirilebilir. Cerime ilave ceza

---

⁶⁸³ Semenderov, a.g.e. 616.

⁶⁸⁴ Semenderov, a.g.e. 618.

hukuku içerikli tedbir olarak yalnızca tüzel kişiyi iptal etme türünde esas tedbire birleştirilerek uygulanabilir.⁶⁸⁵

Tüzel kişiyi iptal etme tedbirinin uygulanabilmesi için, tüzel kişinin faaliyetiyle bağlantılı ve mütemadi olarak (en az üç defa) tüzel kişinin sorumluluğunu doğuran suçların işlenmesi veya bu suçların izlerinin silinmesi veya suç yoluyla elde edilmiş para vasıtalarının olması gerekir. Tüzel kişiyi iptal etme tedbirinin uygulanması zamanı cerime türünde ilave (ek) tedbir türü mutlaka belirlenmelidir. Bu durumda ayrıca tüzel kişiyi iptal etme tedbirine özel müsadere türünde ilave ceza hukuku içerikli bir tedbir de uygulanabilir.⁶⁸⁶

Tüzel kişiyi belirli faaliyetle meşgul olma hakkından mahrum etme Kanununun 99-7. maddesinde düzenlenmiştir. Kanunun 99-5.3 maddesine uygun olarak, tüzel kişiyi belirli bir faaliyetle meşgul olma hakkından mahrum etme yalnızca ilave ceza hukuku tedbiri olarak uygulanabilir.⁶⁸⁷ Mahkeme yalnızca bu tedbire suçun sosyal tehlikeliliğini ve içeriğini, tüzel kişiyi karakterize eden halleri ve Kanunun 99-5.3 maddesinde gösterilmiş halleri dikkate alarak tüzel kişinin varlığının devamının imkânsız olduğu kanaatine ulaştıktan sonra bu tedbire karar verebilir. Bu tedbir türü suçların tasnifine uygun olarak Kanunda gösterilen sürelerle esasen belirlenir. Bu sürelerle aşağıdakilerdir: büyük sosyal tehlike doğurmeyen suçlara göre bir yıldan iki yıla kadar, az ağır suçlara göre iki yıldan üç yıla kadar, ağır suçlara göre üç yıldan dört yıla kadar, özel ağır suçlara göre dört yıldan beş yıla kadar olan süreler. Ayrıca, bu tedbir, cerime türündeki esas tedbirle birlikte de uygulanabilir.⁶⁸⁸

6.4. Azerbaycan Ceza Kanununda Genel ve Özel Af

1960 tarihli eski Ceza Kanununda genel ve özel af ile ilgili bir düzenleme mevcut değildi. Ancak Kanunun 52.maddesinin metnine bakıldığı zaman genel ve özel af şeklinde

---

⁶⁸⁵Semenderov, a.g.e. 619.

⁶⁸⁶ Semenderov, a.g.e. 619.

⁶⁸⁷Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 330.

⁶⁸⁸Semenderov, a.g.e. 621.

cezanın kaldırılabilmesinin mümkün olduğu görülüyordu.⁶⁸⁹12 Kasım 1995 tarihinde yürürlüğe girmiş Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasasına göre, özel af çıkarma yetkisi Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanına, genel af çıkarma yetkisi ise Azerbaycan Cumhuriyeti Millet Meclisine aittir.⁶⁹⁰

Yürürlükte olan Ceza Kanununda genel af, özel af ve mahkûmluk adı altında özel bir fasıl düzenlenmiştir. Genel af “*amnistiya*” başlığı altında Kanunun 81.maddesinde düzenlenmiştir. ⁶⁹¹ Ceza Kanununun 81.maddesine göre, genel af, Azerbaycan Cumhuriyeti Millet Meclisinin belirli kategori kişiler hakkında kabul ettiği normatif bir düzenlemedir. Daha öncede belirttiğimiz gibi genel af çıkarma yetkisi Millet Meclisine aittir. Görüldüğü üzere genel af normatif bir karakter taşımaktadır. Ayrıca genel af belirli bir kişi veya belirli bir muhakeme aşamasına bağlı olmaksızın belirsiz sayıda suçlara şamil edilir.⁶⁹² Genel af yürürlüğe girinceye kadar işlenen suçlara şamil edilir. Eğer uzanan veya devam eden suç, genel af çıkarılıncaya kadar tamamlanmışsa, bu suçları işleyen kişilere genel af uygulanmayacaktır.⁶⁹³ Genel af ceza ve ceza sorumluluğu meselesine aşağıdaki şekillerde etki eder:

- Cezaları (esas ve ek ceza) tamamıyla ortadan kaldırır;
- Cezanın süresini kısaltır;
- Cezayı koşullu olarak kaldırır;
- Belirlenmiş cezayı (cezanın çekilmemiş kısmını) daha hafif bir cezayla değiştirir;
- Ek cezayı kaldırır;
- Mahkûmluğu kaldırır.

---

⁶⁸⁹1960 tarihli eski Ceza Kanununun “*cezayı çekmekten azad etme*” başlıklı 52.maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş metni şöyledir: “*Genel af ve affetme kurallarıyla cezadan azad etme veya cezayı hafifleten hallerden başka, mahkûmun cezasını çekmekten azad edilmesi, ayrıca belirlenmiş cezanın hafifletilmesi kanunda öngörülen durumlar ve kurallar esasında yalnızca mahkeme tarafından uygulanabilir.*”

⁶⁹⁰ Rzayeva, S.N. (2007). “Amnistiya ve Affetme Hakkında Ganunvericiliyin İnkişafına Dair”. **Bakü Devlet Üniversitesi Haberleri, Sosyal ve Siyasal İlimler Dergisi**, 4, 83.

⁶⁹¹Kanunun 81.maddesinin tarafımızca Türkçeleştirilmiş metni şöyledir. “*81.1. Af yasası, bireysel olarak belirlenmeyen kişiler hakkında Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisi tarafından kabul edilir. 81.2. Suç işlemiş kişilerin af yasası ile suçsorumluluğu kaldırılabilir. Suç işlemeye göre mahkûm olunmuş kişiler ise cezadan muaf olunabilirler yahut da onlara verilmiş cezanın süresi azaltula bilir veya bu durumda ki kişilerin cezasının çekilmemiş kısmı daha hafif ceza türü ile ikame edebilir veya bu durumdaki kişiler cezadan muaf tutulabilir. Af yasası ile cezasını çekmiş kişilerin mahkûmluğu kaldırılabilir.*”

⁶⁹²Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 249.

⁶⁹³Semenderov, a.g.e. 558.

Özel af Ceza Kanununun 82.maddesinde⁶⁹⁴ düzenlenmiştir. Kanuna göre, özel af Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı tarafından verilen, bireysel karakter taşıyan ve mahkûmların cezasını kaldıran bir af türüdür. Özel af neticesinde mahkûmun cezasının geri kalan kısmı kaldırılır veya belirlenmiş cezanın süresi kısaltılır ya da cezanın çekilmemiş kısmı daha hafif bir cezayla değiştirilir. Ayrıca, özel af ile kişinin mahkûmluğu da kaldırılabilir. Ancak, işlediği suça göre hakkında soruşturma açılan veya kovuşturma aşamasında olan kişiler hakkında özel af çıkarılarak ceza sorumluluğu kaldırılamaz. Kanunun 82.maddesinin üçüncü fıkrasına göre, özel af uygulanmasıyla müebbet hapis cezası süreli hapis cezasıyla değiştirilebilir. Bu durumda değiştirilen süreli hapis cezasının üst sınırı yirmi beş yıldan fazla olamaz.⁶⁹⁵

---

⁶⁹⁴Kanunun “*affetme*” başlıklı 82.maddesinin tarafımıza Türkçeleştirilmiş metni şöyledir: “82.1. *Affetme, bireysel olarak belirlenmiş kişi hakkında, Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı tarafından kabul edilir. 82.2. Suç işlemeye göre mahkûm olunmuş kişi affetme yasası ile cezanın geri kalan kısmını çekmekten muaf tutulabilir yahut da kendisi için belirlenmiş cezanın süresi azaltılabilir veya bu durumdaki kişinin cezasının çekilmemiş kısmı daha hafif ceza türü ile ikame edilebilir. 82.3. Müebbet hapis cezası af kuralları çerçevesinde yirmi beş yıldan fazla olmayan hapis cezası ile ikame edilebilir. 82.4. Affetme yasası ile cezasını çekmiş kişinin mahkûmluğu kaldırılabilir.*”

⁶⁹⁵Semenderov ve diğerleri, a.g.e. 251.

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada Ceza Hukukuna hâkim olan ilkeler, kavram ve düzenlemeler çerçevesinde Azerbaycan Ceza Kanunu genel hatlarıyla incelenmiştir. Azerbaycan'ın da dâhil olduğu eski Çarlık Rusya'sı coğrafyalarında yer alan hukuk düzenlerinde ceza hukukunun temel ilkelerine riayet edilmemiş, bunun yerine totaliter rejimlerin ürünü olan sınıfsal yaklaşım ve kıyas ceza siyasetinin esasını teşkil etmiştir. Marksist ideolojinin hâkim olduğu dönemde ise, sınıfsız toplumda hukuk normlarına gerek duyulmayacağı, sosyal düzenin toplumun kendi güçlerinde sağlanacağı dair umut en gelişmiş sosyalist ülkelerde bile gerçekleşmemiştir. Marksizm-Leninizm ilkelerinin savunduğu ekonomiyi yalnızca Ceza Hukuku ile korumaya çalışmanın acı sonucunu yaşayan ülkeler bu ideolojileri terk ederek klasik demokrasiye dönüş yapmışlar. Bundan dolayı, SSCB'nin dağılmasından sonra yeni hukuk sistemi oluşturma çabası içine giren SSCB sonrası ülkeler bir birinden halen tam olarak kapamadıkları için, benzer içerikte yasaları kabul etmişlerdi. Nitekim hem Rus Ceza Kanununun, hem Azerbaycan Ceza Kanununda kanun yapısı, suçların tasnifi, yaptırımlar ve cezanın amacı konusunda benzer düzenlemeler benimsenmiştir. Ayrıca, Sovyetler Birliği döneminde yürürlükte olan eski yasalardan daha radikal sisteme geçilmemiştir. Örneğin, cezanın amaçlarının içeriği değiştirilerek yeni yasalarda muhafaza edilmiştir. Yaptırım türlerinin çeşitliliği hem eski, hem de yeni yasalarda devam ettirilmişti.

Tezin birinci bölümünde Azerbaycan Ceza Hukukunun tarihi gelişimi üzerinde etkisi olan temel kaynaklar incelenerek günümüze kadarki süreç aktarılmıştır. Çarlık Rusya'sı döneminde yürürlükte olan yasaların çoğu otoriter devlet yapısını korumak için kullanılan bir araç mahiyetinde olmuştur. Bu dönemdeki yasalarda sınıfsal ilişkiler ön planda tutulmaktaydı. En ağır suçlar devlet ve Çar aleyhine işlenen suçlardı. Suç karşılığında uygulanan yaptırımların çoğunu sürgün, idam ve kişinin sahip olduğu tüm haklardan mahrum bırakma cezalarını oluşturmaktaydı. Ayrıca, ceza hukukunun en temel ilkeleri bu dönemde yürürlükte olan yasalarda yer almamış, suçta ve cezada kanunilik ilkesi görmezden gelinerek kanunda suç olarak düzenlenmeyen fiiller kıyas yapılarak suç olarak kabul edilmiştir. Bundan dolayı Çarlık Rusya'sı dönemi yasaları liberal değerlerden uzak, otoriter yapıların ürünü olan metinlerdi.

Ekim devrimin gerçekleşmesiyle birlikte kurulan Sovyetler Birliği'nde sosyalist ilkelere uygun yeni ceza sistemi kurulmuştu. Söz konusu dönemin yasalarında sınıfsal yaklaşım açıkça ifade ediliyordu. Ancak, cezaların amaca ve hümanist değerlere uygun olması gerektiği fikri demevcuttu. 1919 yılına kadar yürürlükte olan yasalarda ceza hukukunun temel ilkelerine yer verilmemişti. Şahsilik (bireysellik) ilkesi henüz oluşmadığından devlete ihanet, askerlikten firar gibi suçlara uygulanan cezalar sadece suç işlemiş şahsa değil, onun ailesine ve hatta tüm köyüne bile uygulanabiliyordu. Kanunilik ilkesinin düzenlendiği ilk yasa 1 Haziran 1922 tarihli Ceza Kanunu olmuştur. Bu Kanunla mahkemece uygulanacak cezaların kesin sınırları belirlenmişti. Ayrıca iç savaş sonucu uygulamada olan devrim veya halk düşmanı, yasadışı ilan etme gibi birçok ceza Kanuna dâhil edilmemiş, dolayısıyla yürürlükten kaldırılmıştır.

50.yıllarda Sovyet ceza sisteminin geliştirilmesinde yeni bir döneme girilmişti. Sosyalist prensiplere uygun bir ceza kanunu “Esasları” hazırlanması gerekiyordu. 5-12 Şubat 1957 tarihinde gerçekleşen Ali Sovyet 6. Kurultayında yeni “Esaslar”da temel alınacak ilkeler belirlenmişti. Bunlar; “sınıf gözetimi,”“yeni ceza sisteminin işçi, köylü sınıfını korumaya yönelik olması,” “kanunilik ilkesi,” “hümanizm ilkesi,” “eşitlik ilkesi,” “kaçınılmazlık ilkesi,” “bireysellik ilkesi,” “belirlilik ilkesi,” “amaca uygunluk,” “cezai müeyyidelerin mümkün olduğu kadar az kullanımı” olarak sıralanmıştır. Görüldüğü üzere, 1958 tarihli “Esaslar” ceza hukukunun genel prensiplerinin belirlenmesi açısından bu dönem ceza kanunları için büyük önem arz etmekteydi.

Tezin ikinci bölümünde suç ve suç tipi kavramları incelenmiş, suçun maddi ve manevi yapısı ele alınarak teşebbüs aşamasında kalmış suç, iştirak ve içtima müesseselerine değinilmiştir. Ancak, Kanunda yer alan suç anlayışı ve suç tipi kavramları bakımından bir karışıklık söz konusu olmaktadır. Söz konusu iddianın kaynağı Ceza Kanununda yer alan suçun genel tanımı ile ilgili düzenlemedir. (M. 14) Daha öncede çeşitli vesilelerle belirtildiği üzere eski Sovyet coğrafyalarında yer alan hukuk düzenlerinde, suçun “sosyal-hukuki” tanımına yer verilmişti. Ancak, bunun çeşitli nedenleri vardı. Bunların başında ideolojik nedenler gelmekteydi. Ancak, bu ideolojik nedenlerin dışında bir tarihsel veya geleneksel, diğer ise pratik olarak kategorize edilebilen iki neden daha bulunmaktaydı. Tarihsel veya geleneksel neden, çağdaş Azerbaycan ceza hukukunu halen

büyük ölçüde etkilemeye devam etmektedir. Buna göre suça maddi-biçimsel adı verilerek suçun biçiminin sosyal anlamı ile birlikte açıklanması yolu tercih edilmiştir.

Daha öncede belirtildiği üzere, yürürlükte olan Azerbaycan Ceza Kanunu ceza hukukunun temel prensipleri dikkate alınarak hazırlanmıştır. Buna göre, ceza sorumluluğunun, dolayısıyla suç ve cezai sonuçların (ceza ve güvenlik tedbirlerinin) yegâne kaynağı kanundur; diğer bir ifadeyle Cinayet Mecellesidir (CK m.1). Yeni Ceza Kanunu Anayasa ve uluslararası hukukun evrensel norm ve ilkelerine dayanır, dolayısıyla bunlara aykırılık teşkil edemez. Mahkeme içtihatları ile örf ve adet kuralları, ceza hukukunda ancak yardımcı kaynak niteliği taşır. Yine söz konusu Kanuna göre yürütmenin düzenleyici işlemleri ile suç ve ceza (güvenlik tedbirleri) konulamaz. Ancak, açık ceza normlarının söz konusu olduğu durumlarda, yürütmenin düzenleyici işlemleri de ceza hukukunun kaynakları sırasına geçebilir.

Ayrıca, Azerbaycan Ceza Kanununda suç teorisinin, iki kavram üzerine inşa edildiğini görmek mümkündür. Bunlardan bir, “suç,” diğeri ise “suç tipi” kavramıdır. Bu iki kavramın temel dayanağı ise Kanunun 14.maddesidir. Suçun maddi ve biçimsel olmak üzere bütün özelliklerinin düzenlendiği, diğer bir ifadeyle, suçun genel tanımının yapıldığı bu madde hükmünün esasen direktif (yönergesel) bir norm olduğu, dolayısıyla kanun koyucunun suç ve cezayı belirlerken izlediği veya izleyeceği yolu gösterdiğini anlamak mümkündür.

Ayrıca, Ceza Kanunu m.14/2 fıkra hükmü ise bir fiilin suç oluşturabilmesi için sahip olması gereken asgari tehlikelilik derecesini belirler ve suçu diğer haksız fiillerden ayırmada ölçüt rolünü oynar, ancak bütün bunlardan Azerbaycan ceza hukukunda suçun maddi anlayışının kısmen benimsendiğini, dolayısıyla suçun sosyal tehlikelilik özelliğinden yola çıkarak ceza sorumluluğuna gidilebileceği sonucu çıkarılmamalıdır. Bunun yanı sıra, suçun kanunda tanımlanan unsurları bütününe ifade etmek için kullanılan “suç tipi” kavramının fiilen gerçekleşmesinin, diğer bir ifadeyle işlenmiş bir fiilin kanundaki suç tiplerinden birine uymasının, ceza sorumluluğunun tek esası olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla, Azerbaycan ceza kanununda benimsenen suç teorisinin,

kanunilik ilkesi ile örtüştüğünü ve bunların bir birlerini doğruladıklarını görmek mümkündür.

Bunlara ek olarak, Ceza Kanununun m.14'de "fiil" kelimesinde sonra "hareket veya hareketsizlik" ifadelerinin kullanılması ile suç kavramının tanımında kısmen de olsa hata yapıldığı düşünülmektedir. Çünkü "fiil" kavramı bazı durumlarda suç sayılan hareketi (hareketsizliği), bazı durumlarda ise hareketle (hareketsizlikle) birlikte, hem de tehlikeli neticeyi kastetmektedir. Böylece, Ceza Kanununun m.14/1 fıkrasında "fiil" ifadesinden sonra "hareket veya hareketsizlik" ifadelerinin kullanılması "netice" unsurunu "fiil" kavramının sınırlarından bir nevi kenara atmakta ve "fiil" in içeriğini yapay bir şekilde sınırlandırmaktadır. Ayrıca burada fiil ile hareket arasındaki ilişkiye ve farka da işaret etmek kanunun daha iyi anlaşılması bakımından faydalı olacaktır. Fiil, ancak insana izafe edilen bir davranış olmakla birlikte, hareket ile insan arasında zorunlu bir bağ yoktur. Çünkü insan dışı varlıklara da hareket izafe edilebilir. Örneğin, suyun akması, rüzgârın etkisiyle yaprağın sallanması, yer çekimi nedeniyle yukarıdan bırakılan cismin yere düşmesi gibi durumlarda hareket mevcuttur. Keza, mekanik bir aracın hareketi, bu bağlamda tezekkür edebilir. Hayvanlara da hareket izafe edilebileceği, izahtan varestedir. Tüm bunlara ek olarak, çalışmanın ikinci bölümünde yer alan "hata"nın Kanunda düzenlenmemesi Kanunun yapısındaki eksikliklerden bir diğeri olarak değerlendirilebilir. Bundan dolayı gelecekte Kanuna yapılacak olası değişiklikler zamanı bu kurumun Kanunda düzenlenmesi uygulama açısından daha isabetli olur. Çünkü bu kurumun Kanunda yer almaması somut olayda sadece teorik kuramlara dayalı adaletli bir çözüm bulmayı zorlaştıracaktır.

Üçüncü bölümde ise, ceza kavramı, cezanın amacı, ceza türleri, ceza sorumluluğunun kaldırılması konuları üzerinde durulmuştur. Ceza kavramı ve amacı yürürlükte olan Ceza Kanununun 41.maddesinde, ceza türleri ise Kanununun 42.maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre, "ceza, mahkeme kararı ile belirlenen ceza hukuku karakterli tedbirdir. Ceza suç işlediği sabit görülen şahsa uygulanır ve şahıs hakkında bu ceza kanunu ile belirlenen hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması veya ortadan kaldırılmasından oluşmaktadır." (CK m.41/1) "Ceza sosyal adaletin sağlanması, mahkûmun ıslah edilmesi ve hem mahkûmlar, hem de başka şahıslar tarafından yeni suç işlenmesini önlemek

amacıyla uygulanır.” (CK m.41/2) Bu maddeye göre bir tanım oluşturacak olursak, ceza, suç işlediği sabit görülen şahsa uygulanan ve hakkında ceza kanunu ile belirlenen sınırlamalardan veya onun hak ve özgürlüklerinin sınırlandırılmasından oluşmakla mahkeme kararı ile belirlenen ceza hukuku karakterli tedbirdir. Bundan dolayı, suç işlemiş kişilere uygulanan diğer tedbirler ceza olarak kabul edilmiyor. Diğer bir ifadeyle, kanun koyucu cezayı ceza kanununun diğer maddelerinde düzenlenmiş bulunan eğitici içerikli (ACK m.88) ve tıbbi içerikli zorunlu tedbirlerden ayırıyor. Ayrıca, aynı maddenin ikinci fıkrasında cezanın somut olarak üç amacı belirlenerek, cezanın amaçlarına yeniden aydınlık getirilmiştir. Buna göre cezanın amaçları: sosyal adaleti sağlamak, mahkûmu ıslah etmek, suçluluğu önlemektir. Görüldüğü üzere, yeni Kanun karma teoriyi benimsemiştir. Ayrıca maddenin belirlediği görevler, hem kanun koyucu, hem de kanunu uygulayana yöneliktir. Diğer bir ifadeyle, ayrı-ayrı suçlar düzenlenirken kanun koyucu Ceza Kanunu m.41’de tespit edilmiş olan cezanın amaçlarını göz önünde bulundurmalı ve cezanın sadece suç işlemiş kişiye mahkeme kararı ile uygulanacağı kuralı ihlal edilmemelidir.

Ayrıca yeni Ceza Kanunu cezaların sisteminde esaslı değişiklikler yapmış; günümüz realitesi ile uzlaşmayan bazı cezaları sistemden çıkarmış ve bunların yerine yeni cezalar eklemiştir. Bu değişikliklere esasen yeni ceza türleri olarak, ulaşım araçlarını kullanmadan men, kamuya yararlı işte çalışma, askeri hizmette sınırlama, ülkenin sınırları dışına çıkarma ve hürriyeti sınırlama gibi cezalar ilave edilmiştir. Ayrıca, ıslah işleri, intizam birliğine gönderme, özel adlardan men cezalarının da isim ve içeriklerinde değişiklikler yapılmıştır. Yine bu değişikliklere esasen, sürgün, göç, görevden uzaklaştırma, toplumsal kınama ve ölüm cezası gibi cezalardan tamamen vazgeçilmiştir. Nitekim eski kanundan farklı olarak yeni kanunda cezalar hafiften ağıra doğru düzenlenmiştir. Ayrıca, yaş küçükleri bakımından cezanın belirlenmesi zamanı hâkimin 85.maddeyi (yaş küçüklerine uygulanacak ceza türleri) göz önünde bulunduracağı yeni Kanunla getirilen düzenlemelerden biridir.

Cezanın belirlenmesi ise Kanununun 58.maddesinde düzenlenmiştir. Bu maddeye göre, cezanın belirlenmesi zamanı Ceza Kanununun Özel Hükümler bölümünün ilgili hüküm ve maddelerinde öngörülen sınırlarda adaletli ceza tayin edilmelidir. Burada cezanın adaletli olması gerektiğine vurgu yapılarak cezanın öncelikle Ceza Kanununun Özel Hükümler

bölümünün ilgili maddelerinde gösterilen sınırlarda olması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Yine bu maddeye göre, ağır cezanın yalnızca daha hafif ceza türünün cezanın amaçlarını temin edemediği durumlarda uygulanabileceği belirtilmiştir.

Ceza Kanununun m.58’de belirtilen bir diğer husus cezanın belirlenmesi zamanı, Genel Hükümler bölümünün dikkate alınması gerekliliğidir. Diğer bir ifadeyle, cezanın belirlenmesi zamanı, ceza sorumluluğunun somut ve hukuki esasları ile kişinin fiilinin suç oluşturup oluşturmadığı dikkate alınmalıdır. Daha sonra, fiilin hangi mekân ve zamanda gerçekleştiği, fiilin az ehemmiyetli olmasından dolayı sosyal tehlikeli fiiller kategorisine girip girmemesi, suçun hangi kategoriye ait olması, suçun tekerrür halinde işlenmesi, suçların içtiması, teşebbüs, gönüllü vazgeçme, iştirak, fiilin sosyal tehlikeliliğini ortadan kaldıran haller dikkate alınmalıdır. Yaş küçükleri bakımından ise Ceza Kanununun 84 ve 92 maddeleri dikkate alınmalıdır. Ayrıca yaş küçüğüne uygulanan hapis cezasının süresi on yıldan fazla olsa bile, failin yaş küçüğü olmasından dolayı belirlenen hapis cezasının süresi on yıldan fazla olamaz. Cezanın belirlenmesi zamanı dikkate alınması gereken diğer husus ise failin kişiliğidir. Bundan kasıt, failin sosyal ve psikolojik özellikleri, genel ahlak ve yaşam kurallarına zıt hayat tarzı cezanın belirlenmesi zamanı dikkate alınmasıdır. Tüm bunlara ek olarak, Ceza Kanununun 59-60 maddelerinde gösterilen cezayı hafifleten ve ağırlaştırılan haller doğrudan veya dolaylı olarak failin kişiliğini karakterize etmesine rağmen, cezanın belirlenmesi zamanı bağımsız olarak dikkate alınır.

Tezin dördüncü bölümünde ise, “Azerbaycan Ceza Kanununda Yaş Küçüklerinin Ceza Sorumluluğunun Genel Esasları” incelenmiştir. Yürürlükte olan Ceza Kanununun 84.maddesine göre on dört yaşını doldurmuş fakat on sekiz yaşını doldurmamış olan kişiler yaş küçükleri olarak kabul ediliyor. Bu yaş gruplarındaki kişilerin yaş küçükleri olarak kabul edilmelerinde yeteri kadar zihinsel yetkinliğe ermemeleri ve hayat tecrübelerinin az olması halleri dikkate alınmıyor. Bundan dolayı yürürlükte olan Ceza Kanununda yaş küçüklerinin işledikleri suçlara göre cezanın belirlenmesi zamanı bu kişilerin algılama ve irade yetenekleri dikkate alınır.

Eski Kanunda yaş küçükleri tarafından işlenen suçlara göre ceza sorumluluğunun belirlenmesi zamanı islah- terbiye içerikli birçok ceza hukuku tedbir düzenlenmişti.

Ancak, bu ıslah-terbiye içerikli tedbirler Kanununun çeşitli fasıllarında perakende biçimde düzenlenmişti. Bunun aksine yürürlükte olan Ceza Kanunu yaş küçüklerinin ceza sorumluluğu ile ilgili hususları bağımsız bölüm ve fasıl altında düzenlemiştir. Ayrıca, Ceza Kanununun 84.maddesinde ilk defa ceza sorumluluğunun muhatabı olarak yaş küçükleri kavramına yer verilmiştir. On dört yaştan sorumluluk doğuran suçların dairesi de sınırlandırılmıştır. Ayrıca, “müebbet hapis cezası,” “belirli görev veya belirli faaliyetle meşgul olma hakkından mahrum etme” ve askeri hizmet zamanı suç işleyen kişiler hakkında uygulanan cezalar yaş küçüklerine uygulanmıyordu.

Yaş küçükleri hakkında para cezası, içtimai işler, ıslah işleri ve hapis cezası olmak üzere dört tür ceza uygulanmaktadır. Islah işleri on dört yaşını doldurmuş on beş yaşını tamamlamamış kişilere uygulanmamaktadır. Dolayısıyla ıslah işleri on beş yaş ve üstü olan kişilere uygulanabiliyor. Ayrıca yeni Kanunla ıslah işi cezasına uymaktan kaçınan yaş küçükünün cezasının çekilmemiş kısmı hesaplanarak bu ceza türü hapis cezasına çevrilebileceği düzenlenmiştir. Ancak, bu durumda hapis cezasının süresi on yıldan fazla olamaz. Kanaatimizce, tekerrür halinde işlenen suç ve suçların içtiması zamanı yaş küçüklerine uygulanan cezanın süresi on yıldan fazla olmamalıdır. Ayrıca cezanın belirlenmesi zamanı bu kişilerin psikolojik gelişim seviyeleri ve kişiliğinin diğer özellikleri dikkate alınır. Ceza Kanununun m.86/2 fıkrasında yaş küçükleri hakkında cezanın belirlenmesi zamanı cezayı hafifleten hallerle birlikte cezayı ağırlaştırıcı hallerinde dikkate alınacağı düzenlenmiştir.

Ceza Kanunu m.88'e göre, ilk kez büyük sosyal tehlike doğurmayan veya az ağır suç işleyen yaş küçükü hakkında terbiye içerikli zorunlu tedbirler uygulanmak suretiyle ıslah olunabileceği mümkün görülüyorsa ceza sorumluluğu kaldırılır. Bu maddeye göre terbiye içerikli zorunlu tedbirler suçu işlerken on dört yaşını doldurmuş kişiler hakkında uygulanır. Kanununun 90.maddesinde ise, yaş küçüklerinin koşullu olarak ceza sorumluluğunun kaldırılması düzenlenmiştir.

Yaş küçükleri bakımından koşullu salıverme ıslah işleri ve belirli süre özgürlüğün kısıtlanması ceza türlerinde uygulanabilir. Ancak, söz konusu maddede yaş küçüklerine uygulanacak cezanın daha hafif bir cezayla değiştirilmesine olanak sağlayacak bir hüküm

yoktur. Kanaatimizce Ceza Kanununun 77.maddesinin (cezanın çekilmemiş kısmının daha hafif ceza türüyle değiştirilmesi) hükümleri yaş küçükleri bakımından da uygulanmalıdır. Son olarak yaş küçüklerinin işledikleri suçlara göre cezanın bireyselleştirilmesi zamanı hapis cezası yerine diğer cezaların uygulanmasına öncelik verilmesinin önemli olacağı ifade edilebilir.

Tezin son bölümünde “Azerbaycan Ceza Kanununda Ceza Hukuku İçerikli Diğer Tedbirlerin Genel Özellikleri” düzenlenmiştir. Ceza hukuku içerikli tedbirlere, “tıbbi içerikli zorunlu tedbirler,” “müsadere,” “tüzel kişiler hakkında uygulanan güvenlik tedbirleri” dâhildir. Tıbbi içerikli zorunlu tedbirler, Azerbaycan Ceza Kanununun altıncı bölümünün altıncı faslında geniş bir şekilde düzenlenmiştir.

Kanunun 93.maddesine göre, tıbbi içerikli zorunlu tedbirler: suçu işlediği zaman kusur yeteneği olmayan kişilere, suçu işledikten sonra, cezanın belirlenmesine ve icra edilmesine engel teşkil eden akıl hastalığa yakalanmış kişilere, suç işlemiş ve kusur yeteneğini ortadan kaldırmayan psikolojik bozukluğa müptela olan kişilere, suç işlemiş, alkol ve uyuşturucu bağımlılığından dolayı tedaviye ihtiyacı olan kişilere uygulanır.

Tıbbi içerikli zorunlu tedbirler cezaya benzese de, cezanın bir türü değildir. Tıbbi içerikli zorunlu tedbirler mahkeme tarafından ve devlet adından uygulanmaktadır. Kanunun 93.maddesinde tıbbi içerikli zorunlu tedbirlerin tanımı yapılmamıştır. Kanaatimizce bir tanım yapılmadan bu tedbirlerin mahiyet ve içeriğini isabetli bir şekilde değerlendirmek uygulamada zorluklara neden olabilir. Ancak genel olarak bu tedbirler tedavi ve rehabilitasyon içerikli tedbirlerden ibarettir.

Eski Ceza Kanununda tıbbi içerikli tedbirlerin amacı belirtilmemiştir. Ancak yeni Ceza Kanununda bu tedbirlerden birincil dereceli amaç olarak kişinin tedavi edilmesi güdülmüştür. Ayrıca, bu tedbirin ikincil amacı cezadan farklı olarak, sosyal adaletin temin edilmesidir. Tıbbi içerikli zorunlu tedbirlerin uygulanmasındaki diğer bir amaç fail tarafından yeni bir suç işlenmesini önlemektir. Özel müsadere ise, Azerbaycan Ceza Kanununun 15-1 faslında düzenlenmiştir. 1960 tarihli eski Ceza Kanununda müsadere mahkûmun özel mülkiyetinde olan tüm malvarlığı veya onun bir kısmının zorla ve geri iade edilmeyecek şekilde devletin mülkiyetine geçmesi olarak ifade edilmişti. 7 Mart 2012

tarihli değişiklikle müsadere artık ilave(ek) cezaların sisteminden çıkarılmıştır. Bununla da Anayasasının 13.maddesinde düzenlenmiş olan “*Azərbaycan Cumhuriyetinde mülkiyyət hakkı dokunulmazdır və devlet tərəfindən korunur*” hükmüyle müsadere ceza hukuku bakımından reel bir içeriğe sahip olmuştur.

Yapılan değişikliklere esasen “genel müsadere” cezanın sisteminden çıkarılmıştır. Genel müsadere kavramı “özel müsadere” olarak değiştirilerek ceza hukuku içerikli diğer tedbirler sırasına dâhil edilmiştir. Ayrıca, bu değişikliklere esasen, suç işlerken kullanılan araç ve gereçlerin ve aynı zamanda suç yoluyla elde edilmiş malvarlığının gerçek sahibine geri verilmesi halinde müsadereenin uygulanamayacağı belirtilmiştir. Ancak, özel müsadereenin gerçek kişilere uygulanması usulünün Kanunda düzenlenmemiş olması bir eksiklik olarak ifade edilebilir. Diğer bir eksiklik ise, özel müsadereenin Ceza Kanununun Özel Hükümler bölümünün maddelerinin yaptırım kısmında yer almamasıdır.

Yeni Ceza Kanunu ile getirilen yeniliklerden biri de tüzel kişiler hakkında güvenlik tedbirinin uygulanabilmesidir. Buna göre artık tüzel kişi suçun faili değil, ceza sorumluluğunun failidir. Tüzel kişide suçun faili olabilmek için aranan özelliklerin hiçbiri yoktur. Ayrıca suçun faili olabilmek için Kanunda öngörülen fiili kast ve taksirle yalnızca gerçek kişiler işleyebilir. Diğer bir ifadeyle gerçek kişiler hakkında ceza uygulanabilir.

Tüm bunların yanı sıra, Azerbaycan hukuk düzeninde benimsenmiş olan kanunların kodifiye edilmesinden ibaret olan mecelle uygulaması üzerinde yeniden düşünülmesi gerekir. Bunun sakıncası, istisnai bir düzenleme biçimi olan açık ceza normlarına, Mecelle uygulamasının bir gereği olarak, çok sık müracaat edilmesidir. Çünkü bu yolla suç ve cezaların kanuniliği ilkesinin özünü ifade eden açıklık (belirlilik) ilkesi tehdit altında kalabilmekte ve uygulama hatalarının artması sonucu, anayasal hak olan eşitlik ilkesi de zedelenebilmektedir. Dolayısıyla, Ceza Hukuku alanındaki tespitler açısından Sovyetler Birliği’nin belli bir hukuk düzeni oluşturduğu gerçeğini unutmamak gerekir. Hâlihazırda bu sistemi değiştirmek isteyen Azerbaycan Cumhuriyetinin uzun bir yol kat ederek, esaslı ve kapsamlı bir ön hazırlık yapması ve SSCB dağılana kadar kapalı olan sınırların dışında geçerli olan hukuk düzenini incelemesi, kamuoyu ve kriminolojik olaylardan yararlanarak ve ayrıca yerel suç ve ceza politikasını da dikkate alması gerekmektedir. Nitekim

yürürlükte olan yeni Ceza Kanununun daha SSCB dağılmadan önce oluşturulmuş son tasarıya benzerliği bu yolda bir ilerleme kaydedildiğinin göstergesidir. Tüm bu eksikliklere rağmen, Azerbaycan Cumhuriyeti devletinde, son on beş yılda, özellikle hukuk alanında çok önemli adımlar atılmış, yasal düzenlemeler dünyanın çağdaş, demokratik, laik hukuk düzenleri seviyesine yaklaşmıştır.

KAYNAKLAR

- Afandiyev, Ü. (2016). *Türk ve Azerbaycan Ceza Hukukunda Zorunluluk Hali*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Ağacanova, M. (2008). *Azerbaycan Ceza Hukukuna Göre Suç ve Cezaların Kanuniliği İlkesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ağazade, M. (2005). *Cinayet ve Cinayet-Prosessual Ganunlar Haggında Düşünceler*, Bakü: Hugug Edebiyatı Neşriyatı, 7.
- Ağayev, İ. (2005). *Cinayet Terkibi Ders Vesaiti*. Bakü: 12.
- Ağayev, İ. (2010). *Azerbaycan Respublikasının Cinayet Hüğügu, Ümumi ve Hususi Hisseler*, Bakü: Nurlar Yayınevi, 200.
- Ahmedov, F. (1978). *Sovet Hüğügunun Esasları Lisans okulları için derslik*, Bakü: Maarif Neşriyatı, 23.
- Aliyev, N.K. (2008). “Cinayetde İştirakçılığın Bezi Subyektiv Alametleri Haggında”. *Bakü Devlet Üniversitesi Haberleri, Sosyal ve Siyasi Bilimler Dergisi*, 4, 117-127.
- Aliyev, N.K. (2010). “Cinayet Mecellesinin Umumi Hissesinin Müddeaları Esasında İştirakçılığı Tavsifi Meseleleri”. *Bakü Devlet Üniversitesi Haberleri, Sosyal ve Siyasi İlimler Dergisi*, 1, 20-29.
- Aliyev, N.K. (2011). “Azerbaycan Respublikasının 1927 ve 60-cı İller Cinayet Mecellelerinde Heyat ve Sağlamlıg Eleyhine İştirakçılıgla Töredilen Cinayetlere Göre Mesuliyetin Tenzimlenmesi Meseleleri”. *Bakü Devlet Üniversitesi Haberleri, Sosyal ve Siyasi Bilimler Dergisi*, 4, 44- 53.
- Aslanov, O. (2018). *Azerbaycan Respublikasının Güvvede Olan Cinayet Ganunvericiliyinde Mülkiyyet Eleyhine Edilen Cinayetlere Göre Müeyyen Edilen Sanksiyaların Tekmilleşdirilmesi Problemleri*, Bakü: Mütercim Yayınları, 14.
- Azerbaycan Cumhuriyeti Ceza Kanunu, 1999 tarihli 787 –IQ sayılı yasa
- Azerbaycan Temyiz Mahkemeleri Arşivi, 1999-2002.
- Babayeva, S. (2014). *Cezanın Teyin Edilmesi Zamanı Nezere Alınan Yüngülleşdirici ve Ağırlaşdırıcı Hallar ve Onların Tetbigi*, Bakü: Hüğüg Edebiyatı Neşriyatı. 15.

- Baxışov, F.G. (2005). “Zaruri Müdafiyə İnstitutunun Tekminləşdirileməsi Problemləri Həqqində”. *Bakü Devlet Üniversitesi Haberləri, Sosial və Siyasi Bilimler Dergisi*,3, 73-84.
- Ceferov, A. (2006). “Azərbaycanda Elavə Cezaların Cinayət Qanunvericiliyndəki İnkişaf Tarihi Həqqində”. *Bakü Devlet Üniversitesi Haberləri, Sosial və Siyasi İlimlər Dergisi*,4, 53-61.
- Ceferov, H. (2014). *Cinayət Hüququnda Səbəbli Elagenin Problem Məsələləri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bakü Devlet Üniversitesi, Bakü.
- Demirli, M. ve Aleskerli, A. (1999). *Azərbaycan Hukuk Tarihi: Ceza Hukuku Eski Zamanlardan 1920'ye Kadar, Monografi*. Bakü: Azərneşr Yayınevi, 148
- Ekberov, R., Selimov, S. (2003). *Azərbaycan Dövlət və Hüquq Tarihi*. Bakü: Qanun Yayın Evi, 309.
- Ergül, O., Abdullayev, C. (1998). “Azərbaycan Cumhuriyyəti Anayasası.” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*,47 (1-4), 273.
- Gahramanov, V. (1955). *Sovyet Cinayət Hüququnda Ceza Anlayışı*. Bakü: Azərbaycan Devlet Üniversitesi Yayınları, 3-4.
- Gahramanov, V. (1957). *Sovyet Ceza Hüququnda Cezaların Sistemi*. Bakü: ADÜ Yayınları, 46.
- Gahramanov, V. (1958). *Sovyet Ceza Hüququnda Cezaların Sistemi*. Bakü: ADÜ Yayınları.
- Gahramanov, V. (1967). *Sovet Cinayət Hüququ, Ümumi Hissə*. Bakü: Maarif Yayınları, 33.
- Gadimova, İ. (2009). *SSCB, Azərbaycan və Türki Ceza Hukuklarında Cezanın Amacı və Yaptırım Türleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gasımov, A. (2014). *Azərbaycan'da Ceza İcra Hüququnun İnkişaf Tarihi, Müasir Vəziyyəti və Problemləri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bakü Devlet Üniversitesi, Bakü.
- Garayev, T., Şemsizade, R. (1989). *Cinayətin Təvsiyyəsinin Nezeri Esasları*. Bakü.
- Gafarov, T.M., Semenderov, F.Y. (1995). *Cinayət Hüququ Ümumi Hissə*. Bakü: Bakü Üniversitesi Neşriyatı, 256.
- Hasanov, M. (2018). “Azərbaycan Halk Cumhuriyyəti Dönməndə Devlet Yönetimi”. *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmalar Dergisi*, 1(1)

- Hasanov, E.H. (1991). *Yetkinlik Yaşına Çatmayanların Törettikleri Cinayetlerin Garşısını Almag Meseleleri*. Bakü: Maarif Yayınları, 45.
- Hudiyev, N.N. (2008). “Sade Gesden Öldürme Cinayetlerinin, Vehşice Gesden Öldürme Cinayetleri Arasındaki Fark Meseleleri”. *Bakü Üniversitesi Haberleri, Sosyal ve Siyasi İlimler Dergisi*, 1, 5-15.
- İvanov, V. N. (1973). *Ugolovnoye Zakonadatelstvo Soyuzu SSRi Soyuznih Respublik* Moskova. Hukuk Yayınları, 10.
- İldırımzade, Y. (1995). *Azerbaycan Respublikası Cinayet Hüguğunun Funkisyaları*. Bakü: Azernesr, 51.
- İsmayılov. N.V. (1992). *Psikiatriya*. Bakü: Maarif Yayınları, 61.
- İnternet: Mehman,D.(.) *Azerbaycan Halk Cumhuriyeti*..<https://www.google.com/search?q=Mehman%20Demirli%20Azerbaycan%20Xalq%20Cumhuriyeti>. adresinden 11 Mayıs 2019 alınmıştır.
- Alesker, İntenet:A.(2005).*Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası*.<http://www.anayasa.gen.tr/azerbaycan-aleskerli.htm>, adresinden 9 Mayıs 2019’da alınmıştır.
- Koca, M., Üzülmöz, İ. (2015). *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*. 7 Bası, Ankara: Seçkin Yayınları.
- Kriger, G.(1988). *Sovetskoye Ugalovnoye Pravo (rusça). Genel Bölüm, 2*. Bası, Bakü: Moskova Üniversitesi Yayınları, 210.
- Lenin, Vladimir İlyiç, Eserleri, 4. Cilt, Moskova.
- Mammadov. İ.P. (1978). *Azerbaycan SSCB Cinayet Mecellesinin İlmî ve Pratik Şerhi, Genel Hükümler*. Bakü: Azerbaycan Devlet Neşriyatı.
- Mammadov, N. (2001). “Suç Kavramı.” *KanunDergisi*, 10 (9), 22
- Marx, Karl ve Engels, F., Eserleri, 2. Bası, 1. Cilt, Moskova, t.y
- Malikova, M. (1979). *Dövlət ve Hüguğ Teorisi, Universitetler Üçün Derslik*. Bakü: Maarif Neşriyatı, 90.
- Muradov, E. (2010). *Azerbaycan Respublikasının Cinayet Ganunvericiliyinde Cezanı Yüngüllestiren Halları*..Bakü: Adiloğlu Yayınevi, 20.
- Muradov, E.İ. (2007). “Cezanı Yüngüllestiren Halların Mesuliyetin Diferensiasiyasında İştiraki”. *Bakü Devlet Üniversitesi, Sosyal ve Siyasi İlimler Dergisi*, 2, 71-77.

- Musayev, Z. (2011). *Tegsirin Tarazisi*. Bakü: Nergiz Yayınları, 30-31.
- Naumov, A. (1998). *Rusya Ceza Hukuku. Genel Hükümler*. Bakü: Kanun Yayınları, 101.
- Nebiyev, E. (2010). "XIX Eserde Rusiyada Cinayet Ganunvericiliyinin Mecelleleştirilmesi ve Onun Azerbaycanda Tetbig Edilmesi Meselesi." *Bakı Dövlət Universiteti Haberleri, Sosial ve Siyasi Elmler Dergisi*, 3, 40-55.
- Özgenç, İ. (2018). *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*. 14. Bası, Ankara: Seçkin Yayınları, 50-51.
- Rahimov, İ. (2016). *Cezanın Ahlagiliyi Haggında*. Bakü: Şark-Garb Neşriyatı, 65.
- Rahimov, İ. (2014). *Suç ve Ceza Felsefesi*. (Çev. T. Veli). Eko Avrasya Yayınları No: 2014/3. (Eserin orijinali 2013'de yayımlandı), 115.
- Rahimov, İ. (2014) *Suç ve Ceza* (Çev. T. Veli). Türkiye Barolar Birliği Yayınları No: 261. (Eserin orijinali 2012'de yayımlandı), 69.
- Rzayeva, S.N. (2007). "Amnistiya ve Affetme Hakkında Qanunvericiliyin İnkişafına Dair". *Bakü Devlet Üniversitesi Haberleri, Sosyal ve Siyasal İlimler Dergisi*, 4, 72-84.
- Salmanova, S. (2016). *Ceza Hukukunun Kaynakları ile Bağlı Olan Problemler ve Bu Problemlerin Çözüm Yolları*. Doktora Tezi, Azerbaycan Milli İlimler Akademisi Felsefe İnstitutu, Bakü.
- Semedova, Ş. T. (2007). *Cinayetlerin Kategoriyaları, Ders Vesaiti*. Bakü: Adiloğu Yayınları, 63.
- Semenderov, F.Y. (2015). *Cinayet Hüguğu Ümumi Hisse*. Bakü: Hüguğ Yayın Evi, 135.
- Semenderov, F. Y. (1989). *Cinayetin Subyekti Ceheti*. Bakü: Azerbaycan Universiteti Neşriyyatı.
- Semenderov, F.Y. (2016). *Azerbaycan Respublikası Cinayet Mecellesinin Kommentariyası, I Hisse*. Bakü: Hüguğ Yayın Evi, 23.
- Semenderov, F.Y. (2016). *Azerbaycan Respublikası Cinayet Mecellesinin Kommentariyası, II. Hisse*. Bakü: Hüguğ Yayın Evi, 15.
- Semenderov, F. (2009). *Cinayet Hüguğunda Ceza Problemi, Tarih ve Müasirlik*. Bakü: Bakü Üniversitesi Neşriyatı.
- Soyaslan, D. (2012). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. 4 baskı, Ankara: Yetkin Yayınları.

Veliyev, S. (2001). *Cinayete Hazırlığa ve Cinayete Teşebbüse Göre Mesuliyet Meseleleri*. Bakü: İlim Neşriyatı, 48.

Veliyev, S. (2004). *Cinayet Hugugunda Ceza ve Ceza Teyin Etme*. Bakü: İlim Neşriyatı, 60.

Veliyev, S. (2012). *Cinayet Hüğüğü Ümumi Hisse*. Bakü: Elm ve Tahsil Yayınları, 256. Yarusvat, D. (2011). "Sovyet ve Amerikan Ceza Hukuklarında Kıyas Prensihinin Değerlendirilmesi." *İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Araştırmalar Dergisi*, 1 (2), 1-22.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı,adı İsmayilov, Mammad
Uyruğu Azerbaijan
Doğumtarhiveyeri 05.12.1993
Medenihali Bekâr
Telefon 05054705215
E-mail gantep939393@gmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Yüksek lisans	AHBV/ Ceza ve Ceza Usulü Hukuku	Temmuz, 2019
Lisans	Gaziantep Üniversitesi/Tarih	06.06.2015
Lise	Şeki 6 Sayılı Orta Mektebi	30.06.2011

Yabancı Dil

İngilizce

Hobiler

Satranç, kitap okuma, spor, gezi

